

Nr 145.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående omreglering av folkskolinspektionen; given Stockholms slott den 29 maj 1914.

Under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att

dels besluta,

att till folkskolinspektör skall från och med år 1915 utgå lön i tre lönegrader å 1) 2,700 kronor, 2) 3,050 kronor, 3) 3,400 kronor jämte tjänstgöringspenningar å respektive 1,300 kronor, 1,450 kronor och 1,600 kronor och därjämte till folkskolinspektör, vars inspektionsområde innefattar Stockholms stad, därest han där är bosatt, samt till folkskolinspektör, vars inspektionsområde huvudsakligen är förlagt till Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län och som är där bosatt, ortstillägg å 500 kronor; skolande därvid iakttagas, att så länge från landsting ersättning utgår till folkskolinspektör i denna hans egenskap, avlöningen av statsmedel skall minskas med ett nämnda ersättning motsvarande belopp och i följd därav såsom pensionsunderlag tjäna lönen i vederbörande lönegrad, samt

att till folkskolinspektör skall utgå ersättning för expenser med 300 kronor;

dels godkänna de av departementschefen i statsrådsprotokollet förordade villkoren och bestämmelserna för åtnjutande av ifrågavarande avlöningsförmåner;

dels föreskriva, att en var, som med eller efter ingången av år 1915 tillträder ordinarie befattning som folkskolinspektör, skall vara pliktig att underkasta sig sagda villkor och bestämmelser;

dels medgiva, att folkskolinspektörsbefattning må av Kungl. Maj:t tillsättas medelst konstitutorial eller genom förordnande för viss tid, dock att i sistnämnda fall lönen skall minskas med 100 kronor;

dels bestämma, att ordinarie folkskolinspektör skall tillhöra folkskol-lärarnas änke- och pupillkassa, varvid som delaktighetsbelopp skall gälla lönen i högsta lönegraden; dock med rätt för den, som före tillträdet av inspektörsbefattningen är delägare i nämnda kassa med högre delaktighetsbelopp än det, som skulle tillkomma folkskolinspektör, att bibehållas vid det högre delaktighetsbeloppet, under villkor att han erlägger dels den mot det högre delaktighetsbeloppet svarande pensionsavgiften, dels därutöver en årlig tilläggsavgift, motsvarande det statsbidrag, som skulle utgå för skillnaden mellan folkskolinspektörs delaktighetsbelopp och det högre belopp, med vilket han är delaktig i kassan;

dels för anställande i 34 inspektionsområden av folkskolinspektörer med nyssberörda avlöningsförmåner och ersättning för expenser samt för beredande av ersättning till vikarie för sjuk sådan inspektör, beräknad efter högst 3,000 kronor för år, med uteslutande ur riksstaten av det däri å ordinarie stat uppförda anslaget till arvoden åt folkskolinspektörer å 60,900 kronor, å samma stat uppföra ett förslagsanslag med titel: Till avlöning m. m. åt folkskolinspektörer, å 157,000 kronor;

dels anvisa under riksstatens tionde huvudtitel å extra stat för år 1915 till förstärkande av det ordinarie anslaget: Bidrag till folkskollärarnas änke- och pupillkassa, ett belopp av 2,700 kronor;

dels ock bestämma, att vad i särskilda med riksdagens medverkan tillkomna författningar stadgas beträffande granskning genom Stockholms stads konsistorium av rekvisitioner å statsbidrag för folkundervisningsändamål skall i motsvarande tillämpning gälla om sådan granskning, verkställd av statens vederbörande folkskolinspektör.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

Under Hans Maj:ts,

Min Allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

K. G. Westman.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 29 maj 1914.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
VON SYDOW.
friherre BECK-FRIIS.
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet Westman anförde härefter:

I särskild proposition nr 206 till 1913 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag till omreglering av folkskolinspektionen. Nämnda förslag, vilket grundade sig på ett av folkundervisningskommittén den 30 januari 1913 till Kungl. Maj:t avgivet betänkande angående förändrad anordning av folkskolinspektionen jämte däröver från vederbörande myndigheter infordrade yttranden, innefattade en hemställan till riksdagen att

dels besluta,

att till folkskolinspektör, vilken innehar sin befattning såsom ensam-syssla, skall från och med år 1914 utgå avlöning i tre lönegrader å 1) 2,700 kronor, 2) 3,050 kronor, 3) 3,400 kronor jämte tjänstgöringspennin-gar å respektive 1,300 kronor, 1,450 kronor och 1,600 kronor och därjämte till folkskolinspektör, vars inspektionsområde innefattar Stockholms stad,

*Omreglering
av folkskol-
inspektionen.*

därest han där är bosatt, samt till folkskolinspektör i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län ortstillägg å 500 kronor; skolande därvid iakttagas, att så länge från landsting ersättning utgår till sådan folkskolinspektör i denna hans egenskap, avlöningen av statsmedel skall minskas med ett ersättningen motsvarande belopp och i följd därav såsom pensionsunderlag tjäna lönen i vederbörande lönegrad; samt

att till sådan folkskolinspektör skall utgå ersättning för expenser med 300 kronor;

dels godkänna de av dåvarande departementschefen i det vid propositionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet förordade villkoren och bestämmelserna för åtnjutande av ifrågavarande avlöningsförmåner;

dels föreskriva, att envar, som med eller efter ingången av år 1914 tillträder ordinarie befattning som folkskolinspektör, skall vara pliktig att underkasta sig sagda villkor och bestämmelser;

dels medgiva, att sådan folkskolinspektörsbefattning må av Kungl. Maj:t tillsättas genom förordnande för viss tid eller medelst konstitutorial;

dels för anställande i 21 inspektionsområden av folkskolinspektörer med nyssberörda avlöningsförmåner och ersättning för expenser, för beredande av ersättning till vikarie för sjuk sådan inspektör, beräknad efter högst 3,000 kronor för år, samt för åstadkommande av arvodesförbättringar åt övriga folkskolinspektörer, med uteslutande ur riksstaten av det däri å ordinarie stat uppförda anslaget till arvoden åt folkskolinspektörer å 50,500 kronor, å samma stat under rubriken: folkundervisningen, och efter de för folkskoleseminarierna anvisade anslagen uppföra ett förslagsanslag med titel: till avlöning m. m. åt folkskolinspektörer, å 126,000 kronor, därav högst 21,900 kronor må användas till arvoden åt folkskolinspektörer inom Linköpings, Skara, Lunds, Göteborgs, Kalmar och Visby stift;

dels ock bestämma, att vad i särskilda med riksdagens medverkan tillkomna författningar stadgas beträffande granskning genom Stockholms stads konsistorium av rekvisitioner å statsbidrag för folkundervisningsändamål skall i motsvarande tillämpning gälla om sådan granskning, verkställd av statens vederbörande folkskolinspektör.

I skrivelse den 30 maj 1913 angående regleringen av utgifterna under riksstatens åttonde huvudtitel anmälde riksdagen, att riksdagen icke bifallit Kungl. Maj:ts förevarande proposition, samt anförde:

Riksdagen finner det vara ådagalagt, att en omreglering av folkskolinspektionen är av behovet påkallad och snarast möjligt bör bringas till stånd, men anser likväl, att beslut i ämnet icke nu bör fattas av riksdagen. På grund av mängden och omfattningen av de ärenden, vilka under riksdagens senare del överlämnats till riks-

dagen, har det nämligen icke varit möjligt för riksdagen att ägna den föreliggande propositionen en tillräckligt ingående prövning. Då vidare riksdagen fattat beslut om upprättande från och med år 1914 av en folkskolöverstyrelse såsom en central ledning för rikets folkundervisningsväsen, är det enligt riksdagens mening lämpligt, att omregleringen av folkskolinspektionen får äga rum under sagda styrelses medverkan, något som icke bleve möjligt, om riksdagen nu fattade beslut i ämnet. Slutligen bör under tiden intill nästkommande års riksdag fullständig utredning kunna åvägabringas rörande den i Kungl. Maj:ts förevarande proposition undanskjutna frågan om beredande av änke- och pupillpensionering åt inspektörerna.

Under förväntan att förslag rörande folkskolinspektionens omreglering kommer att föreläggas nästkommande års riksdag, har riksdagen sålunda nu icke bifallit Kungl. Maj:ts förslag om sådan omreglering.

Under erinran om dessa förhållanden och med förmälan, att ärendet på grund av riksdagens uttalade önskan överlämnats till behandling av folkskolöverstyrelsen, har Kungl. Maj:t i sin den 14 januari 1914 till riksdagen avlåtna statsverksproposition föreslagit riksdagen

att i avbidan på proposition rörande omorganisation av folkskolinspektionen beräkna för berörda ändamål en ökning av det å ordinarie stat uppförda reservationsanslaget till arvoden åt folkskolinspektörer från dess nuvarande belopp, 60,900 kronor, till 155,000 kronor eller med 94,100 kronor.

Liknande förslag har av Kungl. Maj:t framställts i den statsverksproposition, som den 14 maj 1914 avlåtits till riksdagen, dock att det belopp, som reserverats för ändamålet, satts till 157,000 kronor, samt att å riksstatens tionde huvudtitel tagits i beräkning ett extra förslagsanslag å 2,700 kronor till förstärkande av det ordinarie anslaget: Bidrag till folkskollärarnas änke- och pupillkassa.

Folkskolöverstyrelsen har den 3 mars 1914 avgivit det från densamma infordrade yttrandet i ämnet, och därjämte har genom direktionen över folkskollärarnas änke- och pupillkassa erforderlig utredning åvägbragts rörande den i riksdagens nyssnämnda skrivelse berörda frågan om beredande av änke- och pupillpensionering åt folkskolinspektörerna. Ärendet kan således nu företagas till slutlig behandling och förslag i ämnet framläggas för riksdagen.

Då jag därför anhåller att nu få inför Kungl. Maj:t föredraga detta ärende, ämnar jag i min framställning i huvudsak återgiva den utredning, som av min företrädare i ämbetet lämnades i det Kungl. Maj:ts proposition i ämnet till 1913 års riksdag vidfogade utdraget av statsrådsprotokollet. Därjämte skall jag meddela den ytterligare utredning, som föreligger, och i de olika huvudpunkterna angiva den uppfattning, till vilken jag vid ärendets prövning kommit.

1. Inspektionens hittillsvarande anordning.

Innan jag ingår på en redogörelse för det föreliggande reformförslaget, torde jag ur nyssberörda utdrag av statsrådsprotokollet få återgiva några upplysningar om folkskolinspektionens hittillsvarande utveckling och nuvarande anordning ävensom en översikt av de reformsträvanden, som gjort sig gällande på detta område. Jag anhåller därjämte, att en översikt av rikets nuvarande indelning i inspektionsområden med tillhörande karta samt av de till de särskilda inspektörerna utgående arvoden ävensom ett avtryck av nu gällande instruktion för folkskolinspektörerna måtte såsom bilagor få fogas till detta protokoll.

Sedan frågan om anställande av inspektörer över folkskolundervisningen i riket vid åtskilliga tillfällen bragts på tal inom riksdagen, framlade Kungl. Maj:t för 1859—1860 årens riksdag en proposition, i vilken föreslogs, att ett antal »sakkunniga personer» skulle utses till skolinspektörer samt att var och en av dessa skulle inom sitt distrikt »besöka därstädes befintliga folkskolor samt över deras tillstånd och behov avgiva berättelse såväl vid varje års slut till vederbörande domkapitel beträffande de skolor, som under årets lopp blivit besökta, som ock i ett sammanhang efter 2 års förlopp till kungl. ecklesiastikdepartementet». Varje inspektör borde icke kunna med sin verksamhet omfatta mer än ett stift, och möjligt vore, att något stift på grund av skolornas antal borde delas i två distrikt. Inspektörernas antal borde därför ej på förhand bestämmas. För kostnadernas bestridande äskade Kungl. Maj:t ett årligt anslag å 17,000 rdr rmt, av vilka 11,000 rdr skulle användas till arvode åt inspektörerna och 6,000 rdr till resekostnader.

Det äskade anslaget blev av riksdagen beviljat.

I anledning av detta riksdagens beslut, vilket icke innefattade några närmare bestämmelser om inspektionens anordnande, förordnades av chefen för ecklesiastikdepartementet för åren 1861—1863 20 inspektörer, och samtidigt därmed utfärdades av samma departementschef en instruktion för inspektörerna, varigenom deras åligganden närmare bestämdes, och ett cirkulär till domkapitlen, i vilket de särskilda skolstyrelsernas förpliktelser i förhållande till inspektionen angåvos. De personer, som förordnades till inspektörer, innehade med ett undantag andra tjänstebefattningar och hade att fullgöra sitt inspektionsuppdrag vid sidan av sin huvudsakliga sysselsättning. Den sålunda tillkomna anordningen av inspektionen har man i det väsentliga vidblivit intill närvarande tid. Från och med år 1887 hava emellertid inspektörerna förordnats av Kungl. Maj:t. Deras antal har växlat, och inspektionsperiodernas längd har varit olika. Under senare åren hava i ökad utsträckning inspektörer förordnats, vilka uteslutande skolat ägna sig åt inspektionsverksamheten. I det följande meddelas en översikt över inspektionsperiodernas längd, inspektörernas antal under olika perioder samt deras huvudsysslor, där de innehaft inspektionsuppdraget jämte annan befattning.

Inspektionsperioder	Inspektör med annan befattning såsom huvudsyssla						Inspektörer utan annan befattning	Hela antalet inspektörer
	Präster	Seminariefärare	Läroverkslärare	Folkhögskollärare	Folkskollärare	Övriga befattninghavare		
1. Åren 1861—1863.....	8	2	6	—	1	2	1	20
2. » 1864—1866.....	14	3	8	—	1	1	1	28
3. » 1867—1868.....	21	4	11	—	1	1	1	39
4. » 1869—1871.....	24	6	14	—	1	—	2	47
5. » 1872—1876.....	22	8	14	1	1	—	3	49
6. » 1877—1881.....	9	14	10	2	2	—	4	41
7. » 1882—1886.....	18	12	8	1	1	—	4	44
8. » 1887—1892.....	23	16	6	3	1	—	3	52
9. » 1893—1898.....	21	14	6	2	2	1	4	50
10. » 1899—1904.....	19	13	4	3	4	1	3	47
11. » 1905—1910.....	22	8	1	3	—	—	13	47
12. » 1911—1913.....	23	6	2	2	—	—	13	46
13. » 1914.....	23	5	2	2	—	1	13	46

De anslagsbelopp, som under olika tider varit anvisade till bestridande av kostnaderna för inspektionen, hava varit följande:

åren 1861—1863	kronor 17,000	årligen
» 1864—1866	» 30,000	»
» 1867—1872	» 40,000	»
» 1873—1874	» 52,000	»
» 1875—1878	» 65,000	»
» 1879—1884	» 85,000	»
» 1885—1904	» 95,000	»
år 1905.....	» 105,000	
åren 1906—1907	» 110,000	»

varav 5,000 kronor till bestridande av kostnaderna för inspektion genom folkskolinpektörerna av folkbibliotek;

åren 1908—1910 till arvoden kronor 45,000, till resekostnadsersättning kronor 93,000 årligen;

åren 1911—1913 till arvoden kronor 50,500, till resekostnadsersättning kronor 93,000 årligen;

år 1914 till arvoden kronor 60,900, till resekostnadsersättning kronor 93,000.

2. Tidigare förslag om inspektionens reformering.

Den hittillsvarande anordningen av folkskolinspektionen har emellertid i flera hänseenden lämnat rum för anmärkningar, och spørgsmålet om dess reformering är i det närmaste lika gammalt som inspektionen själv. Gång efter annan hava i riksdagen framförts anmärkningar rörande dess verksamhet samt framlagts förslag till dess förbättrande, och även på andra håll hava önskemål ofta uttalats rörande en omdaning av folkskolinspektionen. Då Kungl. Maj:t den 31 augusti 1910 till folkundervisningskommittén överlämnade förslag till förändrade anordningar i fråga om inspektionen av folkskolorna, vilka förslag infordrats från domkapitlen genom ett cirkulär den 20 april 1909 från dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, och därvid uppdrog åt kommittén att till behandling upptaga frågan om folkskolinspektionens ombildning, torde nämnda åtgärd hava stått i överensstämmelse med en allmän åsikt om behovet av en reform på förevarande område.

Till det betänkande i ämnet, som folkundervisningskommittén enligt vad nyss nämnts avgivit, har kommittén fogat en utförlig redogörelse för folkskolinspektionens inrättande i vårt land, dess därefter följande utveckling samt de framkomna önsknin-garna rörande förbättring och omdaning därav. Därjämte har kommittén i sitt betän-kande sammanfattat huvuddragen av de strävanden i sistnämnda hänseende, som sär-skillt inom riksdagen gjort sig gällande. Kommittén har härom anfört:

När folkskolinspektionen år 1861 kom till stånd, utsågos till folkskolinspektörer med ett enda undantag sådana personer, vilka redan innehade annan tjänst. Inspek-törsbefattningarna blevo således i allmänhet för sina innehavare endast bisysslor. I stort sett hava de också allt fortfarande så förblivit. De tjänstemän, vilka förordnats att innehava sagda befattningar, hava till det övervägande antalet utgjorts av i tjänst varande präster, seminarielärare och läroverkslärare.

Det lider intet tvivel, att mycket intresserat och dugande arbete till folkskolans bästa under den gångna tiden utförts av de män, som sålunda fått sig folkskolinspek-tionen anförtrodd, och att folkskolinspektionen således varit av stor betydelse för folk-undervisningen i vårt land. Detta har också upprepade gånger, även inom riksdagen, blivit oförbehållsamt erkänt. Men å andra sidan torde det icke kunna förnekas, att det sätt för folkskolinspektionens anordning, som företrädesvis kommit till användning, medfört vissa ganska betydande olägenheter. Det ligger nämligen i sakens natur, att den folkskolinspektör, vilken såsom sitt egentliga levnadskall innehaft en prästerlig tjänst eller en lärarbefattning, känt sig förpliktad att åt detta sitt kall ägna sitt hu-vudsakliga intresse, sin mesta tid och sina bästa krafter och att folkskolinspektionen därför ofta fått komma i andra rummet, så att han för denna fått använda endast den tid och de krafter, som varit till övers, sedan han fullgjort de åligganden, som den ordinarie befattningen pålagt honom.

Någon allmän belåtenhet med inspektionens anordning såsom bisyssla har därför aldrig förefunnits. Redan de första inspektörerna kände olägenheterna av en sådan anordning. Vid det möte, till vilket chefen för ecklesiastikdepartementet år 1862 sammankallat dem, uttalade de på grund av sin då vunna erfarenhet, att det för fram-tiden vore lämpligast, om inspektörsbefattningarna kunde bliva självständiga och icke bihang till andra tjänster.

I riksdagen har frågan om en ändamålsenligare anordning av folkskolinspektionen alltjämt återkommit, och strävandena hava ständigt gått i den riktningen, att inspektionen så småningom skulle anförtros åt personer, som uteslutande kunde ägna sig åt densamma. Så väcktes vid riksdagen åren 1862—1863 icke mindre än fyra motioner i sagda riktning.

Under det närmast följande tiotalet år riktades den allmänna uppmärksamheten upprepade gånger på de olägenheter, som voro förenade med det sätt, på vilket inspektionen anordnats. Dessa olägenheter sökte man då få avhjälpta genom medverkan av de nyligen inrättade landstingen, vilka redan från början ådagalade ett livligt intresse för folkundervisningen. Flera av dem beviljade medel till folkskolinspektionens stärkande. Vid sidan av statens inspektion upprättades sålunda i vissa län en särskild landstingsinspektion. För att bringa enhet i inspektionsväsendet och för att lättare få inspektörer, som helt ägnade sig åt inspektionen, sökte man då få till stånd en samverkan mellan staten och landstingen. Efter motion av C. J. Meijerberg vid 1867 års riksdag beslöto riksdagens båda kamrar att till Kungl. Maj:t ingå med underdånig anhållan, att Kungl. Maj:t måtte infordra landstingens yttranden, huru landstingen ansåge, att folkskolinspektionen inom de respektive länen lämpligast skulle ordnas, och i sammanhang därmed huruvida och i vad mån landstingen kunde finnas benägna att med anslag bidra till möjliggörande av en verksam och tillräcklig inspektion över folkskolan. Då landstingens yttranden i frågan med anledning härav inhämtades, visade det sig, att endast fem landsting funno den dåvarande inspektionen tillfyllestgörande. Av de återstående uttalade åtta landsting såsom sin mening, att en fullständigare och verksamare inspektion borde åvägabringas och att en sådan skulle erhållas, om folkskolinspektörerna uteslutande ägnade sig åt inspektörskallet, varjämte vissa landsting ansågo, att landstingen på ett eller annat sätt borde få deltaga vid tillsättandet av folkskolinspektörer. Sistnämnda tanke upptogs i motioner vid flera följande riksdagar, och andra kammaren uttalade sig två gånger för densamma. Då emellertid första kammaren var av annan mening, ledde andra kammarens beslut icke till något resultat.

Då det sålunda hade blivit klart, att frågan om folkskolinspektionens förbättring icke kunde väntas bliva löst på nu nämnda väg, samlades strävandena alltmera kring det önskemålet, att staten även utan landstingens medverkan skulle vidtaga åtgärder, för att inspektionen skulle kunna anordnas såsom huvudsyssla. Vid 1874 års riksdag bragte förutvarande statsrådet F. F. Carlson denna fråga åter på tal genom en motion, i vilken han föreslog inspektionsanslagets höjning, på det att inspektionen skulle kunna anordnas på nämnda sätt. Motionären trodde dock icke, att övergången till det nya systemet skulle kunna ske på en gång, emedan det troligen vore brist på tillräckligt antal lämpliga personer, men den borde kunna ske efter hand. Till denna motion tillstyrkte statsutskottet bifall med den motiveringen, att fördelarna av den ifrågasatta anordningen vore så stora, att de väl uppvägede en ökad utgift. Båda kamrarna biföllo förslaget, på det att, såsom det heter i riksdagens skrivelse, då tillfälle därtill funnes, inspektörer måtte kunna tillsättas, som odelat ägnade sig åt detta maktpåliggande kall.

Den grundsats, för vilken riksdagen sålunda uttalat sig, blev i någon mån tillämpad under nästföljande inspektionsperiod, som tog sin början år 1877, då F. F. Carlson, som år 1875 åter blivit eklestikminister, tillsatte fyra inspektörer, vilka erhöllo befattningen såsom huvudsyssla. Att den nämnda grundsatsen då icke kunde följas i någon större utsträckning berodde därpå, att anslaget visade sig otillräckligt,

emedan skjutslegan hade ökats och inspektörernas dagtraktamente höjts. Med anledning härav äskade Kungl. Maj:t vid 1878 års riksdag en ytterligare höjning av inspektionsanslaget. Av samma skäl, som vid 1874 års riksdag anförts för höjning av inspektionsanslaget, beviljades även nu den begärda höjningen, och riksdagen hade således för andra gången anslagit medel, på det att inspektionen, då tillfälle därtill finnes, skulle anordnas såsom huvudsyssla.

Sedan F. F. Carlson år 1878 avgått, kom dock den grundsats, för vilken riksdagen två gånger uttalat sig, icke på länge till någon vidsträcktare tillämpning. I riksdagen erinrades dock esomoftast om olägenheterna av det rådande inspektionssystemet, och nya förslag framställdes till uppnående av det åsyftade målet. Så föreslogs i en motion vid 1886 års riksdag, att folkskolinspektörerna skulle erhålla ordinarie anställning och tillräcklig avlöning, så att de kunde ägna hela sin verksamhet åt inspektionen, och vid 1890 års riksdag gjordes i en motion hemställan om förbud för folkskolinspektör att samtidigt sköta annan ämbetsbefattning. År 1891 äskade Kungl. Maj:t medel till arvode åt en på viss tid förordnad tjänsteman med åliggande bland annat att övervaka folkskolinspektionen. I sitt yttrande till statsrådsprotokollet i denna fråga framhöll dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet Gunnar Wennerberg folkskolinspektionens brister och angav såsom det mål, mot vilket man borde sträva, att till folkskolinspektörer utsåges personer, som uteslutande ägnade sig åt detta kall. Och år 1894 beslöt andra kammaren för sin del med anledning av tre i frågan väckta motioner på förslag av sitt första tillfälliga utskott, att riksdagen skulle i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t tacktes vidtagna sådana åtgärder, att folkskolinspektörsuppdraget icke gjordes till bisyssla vid sidan av annan tjänstbefattning utan i allmänhet anförtröddes åt personer, som under den tid, de innehade detta kall, odelat ägnade sig åt detsamma, samt att i samband härmed till folkskolinspektörer förordnades personer, som visat sig innehava den pedagogiska insikt och den på personlig erfarenhet vilande kännedom om folkskolundervisningen, att en verksam och tillfredsställande inspektion genom dem måtte kunna utövas.

Slutligen äskade Kungl. Maj:t år 1904 en höjning av inspektionsanslaget, på det flera inspektörer skulle kunna anställas, som uteslutande ägnade sig åt inspektionen, I sitt anförande till statsrådsprotokollet uttalade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet Carl von Friesen som sin mening, att inspektionen, sådan den då fungerade, i stort sett icke längre motsvarade syftemålet med dess inrättande. De stora framsteg, som ägt rum på folkundervisningsväsendets område efter folkskolinspektionens tillkomst, hade medfört betydligt ökat arbete för inspektörerna, kvalitativt såväl som kvantitativt, men organisationen hade kvarstått på samma ståndpunkt med små distrikt och inspektionen såsom en bisyssla. Av detta system följde flera olägenheter. Inspektionen bleve ej synnerligen effektiv, och enhetliga synpunkter vid inspektionen kunde ej ens närmelsevis göra sig gällande. Inspektionen borde därför vara en huvudsyssla. En genomgripande förändring i denna riktning låte sig dock icke genomföra på en gång, men i 11 inspektionsområden skulle det vid den lämpligen kunna ske. — Riksdagen beviljade för det angivna ändamålet en del av den begärda förhöjningen. Det beviljade beloppet var dock icke tillräckligt, för att inspektionen skulle kunna bli huvudsyssla i den utsträckning, som enligt den kungl. propositionen var avsedd. Detta belopp medgav endast anställande av 6 inspektörer med inspektionen såsom huvudsyssla, men tack vare vissa landstings bidrag till inspektionen kunde det oaktat för den följande inspektionsperioden, åren 1905—1910, tillsättas sammanlagt 13

inspektörer, som uteslutande ägnade sig åt sina inspektörsuppdrag. De inspektörer, vilka då kommo att innehava inspektionen såsom bisyssla, utgjorde ett antal av 34.

Vid folkskolinspektionens inrättande har man alltså avsett, att densamma skulle fullgöras av personer, som hade annan sysselsättning och utförde inspektionsarbetet vid sidan därav. De olägenheter, denna anordning visat sig medföra, hava samlat reformsträvandena framför allt kring tanken på en inspektion, utförd av fackmän, vilka odelat ägnade sig däråt. För en ombildning i sådan riktning har riksdagen uttalat sig åren 1874 och 1878 samt därvid beviljat förhöjt anslag för ett påbörjat genomförande därav. Riksdagens andra kammare har år 1894 uttalat sig i samma syfte. Och slutligen har riksdagen år 1904 på Kungl. Maj:ts förslag beviljat en anslagshöjning, varigenom möjliggjorts ett avsevärt steg i riktning mot inspektörsbefattningarnas förändring till ensamsysslor.

För att förbereda en fortsatt ombildning av inspektionen infortrade år 1909 dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet från domkapitlen förslag till de ändrade anordningar i fråga om inspektionen av folkskolorna inom vederbörande stift, som kunde anses önskvärda, varvid även borde tagas i överbägande, huruvida inspektörernas antal genom förändring av inspektionsområdena kunde i någon mån inskränkas. För de yttranden, som i anledning härav inkommo från domkapitlen, har kommittén lämnat följande redogörelse, varvid även i korthet omnämmts, huru inspektionen i de olika stiftet under inspektionsperioden 1905—1910 var anordnad.

Uppsala stift var under perioden indelat i 5 inspektionsområden men hade år 1909 6 inspektörer, emedan en av de ursprungligen förordnade då hade vikarie för en del av sitt område, under det han själv skötte en annan del. Två av dessa inspektörer ägnade sig uteslutande åt inspektionen; för de fyra övriga var befattningen bisyssla. Domkapitlet ansåg, att ett mindre inspektionsområde i närheten av Uppsala borde avsättas för folkskoleseminariets räkning, så att seminariets rektor eller någon annan av seminariets lärare skulle kunna erhålla tillfälle att där utöva inspektionen. Angående det övriga Uppland kunde, enligt domkapitlets mening, skäl tyckas vara för dess sammansläende till ett inspektionsområde, för vilket en person förordnades, som helt kunde ägna sig åt verksamheten som folkskolinspektör. Då emellertid ett sådant område skulle bliva för stort för en inspektör och för litet för två, hemställde domkapitlet, att det med avseende på inspektionen finge i huvudsak fortgå såsom förut »åtminstone ännu en inspektionsperiod». I fråga om Gästrikland och Hälsingland, där inspektörsbefattningarna för sina innehavare redan äro huvudsysslor, föreslog domkapitlet icke någon ändring.

Linköpings stift hade 3 inspektörer, vilka alla utövade inspektionen såsom bisyssla. Domkapitlet framhöll såsom sin åsikt, att den utveckling, folkskoleväsendet inom stiftet redan nått och än vidare kunde väntas uppnå, gjorde det nödvändigt, att inspektionen över detsamma för framtiden anförtroddes åt personer, som kunde göra ett dylikt arbete till sin egentliga livsuppgift. Av särskilda skäl ansåg dock domkapitlet tiden att dela stiftet i två stora inspektionsområden icke vara inne förrän vid utgången av närmast följande inspektionsperiod.

Skara stift hade år 1909 4 inspektörer, för vilka alla inspektionsuppdraget var bisyssla. Domkapitlet fann visserligen, att svårigheter kunde vara förenade med en sådan anordning som den nuvarande, men då domkapitlet ansåg personfrågan vara den avgörande beträffande inspektionen, kunde domkapitlet icke för det dåvarande

framställa några bestämda förslag med avseende på inspektionsområdenas antal. Därest en eller annan av de dåvarande inspektörerna bleve i tillfälle att mera uteslutande ägna sig åt inspektionen, syntes däremot antalet områden i stiftet kunna inskränkas till 3 eller möjligen 2. Därjämte hade biskopen *Hj. Danell* ansett önskvärt, »att fortfarande åtminstone en av folkskoleseminariets lärare tillika vore folkskolinspektör inom ett mindre område i närheten av seminariestaden».

Strängnäs stift hade 2 inspektörer. För den ena var befattningen huvudsyssla, för den andra bisyssla. Domkapitlet ansåg sig icke kunna förorda någon inskränkning i antalet inspektörer inom stiftet och föreslog därför ingen förändring av de dåvarande förhållandena.

Västerås stift hade 5 inspektörer, för vilka alla inspektionen utgjorde bisyssla. Domkapitlet fann här ingen förändring önskvärd ur skolans synpunkt. Ur kyrkoväsendets synpunkt däremot hade, enligt domkapitlets mening, »en förändring i den riktning, att inspektörstjänsterna bleve självständiga befattningar», skäl för sig. Det hade nämligen visat sig, att präster, som vore ensamma i sina församlingar, och komministrar, som haft att svara för religionsvården i särskild församling, icke kunnat innehava folkskolinspektionen »utan men för den kyrkliga verksamheten». Om inspektionen skulle anordnas såsom huvudsyssla, skulle stiftet kunna delas i 3 inspektionsområden, av vilka Västmanland utgjorde ett och Dalarna två.

Växjö stift hade 2 inspektörer, vilka båda innehade befattningen som huvudsyssla. Domkapitlet föreslog härutinnan ingen förändring.

Lunds stift hade 7 inspektörer. För alla var befattningen bisyssla. Domkapitlet uttalade sig bestämt för att inspektörsbefattningen borde förvandlas till huvudsyssla och hade för denna sin uppfattning en mycket utförlig motivering. Domkapitlet erkände visserligen, att både skicklighet och intresse förefunnes hos de dåvarande inspektörerna, men man hade enligt domkapitlet mening ej rätt att blunda för de svårigheter, som vore förenade därmed, att befattningen vore bisyssla. Få personer torde enligt domkapitlets mening med full rätt förtjäna benämningen fackmän på två områden, även om dessa läge varandra ganska nära. Det hittills i vårt land härskande systemet, att folkskolinspektionen skulle bedrivas såsom bisyssla, kunde nog lämna åtskillig belysning till bekräftandet av denna sats. I fråga om intresset vore det enligt domkapitlets mening normalt och riktigt, att var och en hade sitt huvudintresse fäst vid det arbete, som utgjorde hans huvudsyssla. Men härav bleve en nödvändig konsekvens, att bisysslan måste nöja sig med ett mindre intresse. Och i de måhända ej få fall, där huvud- och bisysslans intressen komme i strid med varandra, bleve rimligtvis bisysslan i regel lidande. I detta sammanhang uttalade domkapitlet den önskan, att präster för det dåvarande endast i undantagsfall måtte utnämnas till inspektörer i Lunds stift, emedan den starkt framträdande prästbristen medförde, att alla befintliga krafter behövde tagas i anspråk.

Sedan domkapitlet därefter erinrat om det faktum, att kravet på inspektionen såsom en huvudsyssla vore lika gammalt som inspektionen själv, ja ännu äldre, samt om de viktigaste tillfällena, då detta krav gjort sig gällande inom riksdagen, och vidare såsom sin uppfattning uttalat, att det av Kungl. Maj:t nu begärda yttrandet från domkapitlet väl visade, att Kungl. Maj:t fortfarande icke vore övertygad om det nu rådande inspektionssystemets företräde, framlade domkapitlet en längre utredning rörande kostnaderna, av vilken framgick, att dessa icke skulle bliva mycket större för 2 fackinspektörer, än vad de enligt det förslag rörande arvoden, som stiftets inspektörer avgivit, skulle bliva för de dåvarande 7 inspektörerna. Under sådana omstän-

digheter måste domkapitlet tillstyrka en systemförändring, även om stiftet ej erhöle mer än 2 fackinspektörer. Domkapitlet såge dock helst, att stiftet finge 3 fackinspektörer.

Gentemot detta yttrande av domkapitlet hade biskop *Gottfrid Billing* uttalat den avvikande meningen, att den nuvarande anordningen vore tillfredsställande och ändamålsenlig, och professor *O. Holmström* hade instämt med honom.

Göteborgs stift hade 3 inspektörer; för alla var befattningen bisyssla. Domkapitlet ansåg »lämpligast, att för inspektionen över folkundervisningen inrättades särskilda tjänstebefattningar, vilkas innehavare uteslutande ägnade sin verksamhet åt densamma», men trodde dock, att de ökade kostnader för statsverket, en sådan anordning skulle medföra, kunde utgöra ett väsentligt hinder för dess genomförande. Under dåvarande förhållanden ansåg domkapitlet, att de inspektionsområden, i vilka Göteborgs stift vore indelat, borde oförändrade bibehållas.

Karlstads stift hade 2 inspektörer, vilka innehade befattningen som huvudsyssla. Domkapitlet ville icke härutinnan föreslå någon ändring, ehuru det nog ansåge önskvärt, att ytterligare en inspektör anställdes inom stiftet.

Härnösands stift hade 3 inspektörer, alla dessa likaledes innehavande befattningen såsom huvudsyssla. Domkapitlet föreslog icke någon ändring.

Luleå stift hade 5 inspektörer. För tre av dessa var befattningen huvudsyssla, för två bisyssla. De sistnämndas inspektionsområden utgjordes av de finsktalande skoldistriktet i nordligaste delarna av Västerbotten och Lappland. Domkapitlet ansåg det som en ytterst trängande angelägenhet, att för alla de finsktalande församlingarna anställdes en gemensam folkskolinspektör, som kunde odelat skänka tid och krafter åt sin verksamhet som sådan. Särskilt därest domkapitlets underdåniga framställning angående omorganisation av skolväsendet i dessa trakter vunne nådigt bifall, komme det tillväxande antalet skolor att kräva en i samma proportion ökad tillsyn. Men även oavsett detta måste det enligt domkapitlets mening befinnas önskligt, att det närmaste övervakandet av den till väsentlig del av statsverket bekostade folkundervisningen i den efterblivna finnbygden och av den svenska kulturens fortspridande därstädes anförtroddes åt en för enbart denna krävande uppgift anställd inspektör, som kunde efter enhetlig plan och med tätta oavbrutna resor ägna sig däråt. Med avseende på den del av stiftet åter, som redan hade fackinspektörer, föreslog domkapitlet i detta avseende ingen förändring.

Visby stift hade 2 inspektörer, vilka innehade befattningen såsom bisyssla. Domkapitlet ansåg, att om förändring av inspektionen av folkskolorna i stiftet skulle äga rum, den torde böra gå ut på anställandet därstädes av endast en folkskolinspektör, som vore särskilt utbildad i pedagogiskt avseende och hade att ägna sin hela eller huvudsakliga verksamhet åt inspektionen. Härigenom borde onekligen större garanti erhållas för att uppsikten över folkskolorna bleve enhetlig och fackmannamässig.

Jämför man de uttalanden, som de olika domkapitlen, vart och ett för sitt stift, gjort rörande de förändrade anordningar i fråga om folkskolinspektionen, som kunde anses önskvärda, finner man, att de flesta av de nämnda uttalandena i huvudsak gå i samma riktning. Av de 12 stift, vilkas domkapitel yttrat sig i frågan om inspektion såsom huvudsyssla eller bisyssla, hade således tre — Växjö, Karlstads och Härnösands — endast sådana inspektörer, som uteslutande ägnade sig åt inspektionen; tre — Uppsala, Strängnäs och Luleå — hade inspektörer av båda slagen. Intet av dessa domkapitel hade föreslagit, att folkskolinspektörsbefattningen skulle förändras

till bisyssla, där den då var huvudsyssla. Däremot uttalade sig Luleå domkapitel för ett fullständigt genomförande av den anordningen, att folkskolinspektörerna skulle uteslutande ägna sig åt sin inspektörstjänst. Uppsala domkapitel syntes närmast böjt för att göra ett liknande uttalande, därest det kunnat ur denna synpunkt föreslå Upplands indelning i lämpliga inspektionsområden.

I de övriga 6 stiftet utövades all inspektion såsom bisyssla. Domkapitlen i fyra av dessa stift — Linköpings, Västerås, Lunds och Göteborgs — hade emellertid uttalat sig för en sådan förändring, att inspektörerna framdeles skulle kunna få ägna sig uteslutande åt inspektionen. Ett domkapitel — Skara — ansåg personfrågan vara avgörande och ville därför icke med bortseende från personfrågans vikt förorda en sådan förändring av inspektionen, att densamma uteslutande ombetroddes åt personer, som helt ägnade sig åt denna verksamhet. Därest en eller annan av inspektörerna kunde bliva i tillfälle att mera uteslutande ägna sig åt inspektionen, syntes dock antalet områden i stiftet kunna inskränkas till tre eller möjligen två. Ett domkapitel — Visby — ansåg, att om en förändring skulle äga rum, i stiftet borde anställas en inspektör, som ägnade sin hela eller huvudsakliga verksamhet åt inspektionen.

Domkapitlens uttalanden företedde således en ganska stor samstämmighet till förmån för en sådan anordning av folkskolinspektionen, att inspektörerna komme att uteslutande ägna sig åt densamma.

3. Inspektionen såsom huvudsyssla eller bisyssla.

Den utveckling, som ägt rum i fråga om folkskolinspektionen, synes sålunda hava gått i riktning mot en förändring av inspektörsbefattningarna från bisysslor till huvudsysslor för sina innehavare. At samma håll pekar den utredning, som verkstälts av domkapitlen.

Kommittén.

Kommittén har emellertid ansett sig böra ingå på en närmare prövning, vilketdera systemet för inspektionens anordnande — inspektörsbefattning såsom huvudsyssla eller såsom bisyssla — under nuvarande förhållanden vore det mest ändamålsenliga. Kommittén har därför till en början lämnat en redogörelse för inspektörernas åligganden enligt gällande instruktion den 11 november 1904 och därvid först meddelat en översikt av sagda åligganden i allmänhet samt därefter en mera i enskildheter gående redogörelse för desamma. Därjämte har kommittén tagit under omprövning, vilka inspektörernas uppgifter för framtiden böra bliva. Kommittén har därvid anfört:

Folkskolinspektörernas åligganden.

Beträffande inspektörens åligganden *i allmänhet* heter det i nyssnämnda instruktion: »Folkskolinspektör åligger att inom det honom anvisade område med uppmärksamhet följa allt, som till folkundervisningen hör, besöka därvarande högre folkskolor, folkskolor, mindre folkskolor och småskolor, inhämta kännedom om deras tillstånd och behov, vaka över att gällande författningar rörande folkskoleväsendet efterlevas samt söka främja folkskoleväsendets utveckling.»

Enligt denna föreskrift är inspektörens uppgift således en trefaldig: han skall 1) inhämta kännedom om skolornas tillstånd och behov, 2) vaka över att gällande författningar efterlevas, 3) söka främja skolväsendets utveckling.

I vilka avseenden han framför allt skall inhämta kännedom om skolornas tillstånd och behov framgår av instruktionens § 4. Enligt sagda paragraf skall nämligen inspektören efter inspektionsperiodens slut i sin berättelse till ecklesiastikdepartementet avgiva redogörelse rörande: anstalter för folkundervisningen och deras anordning enligt gällande reglemente (skolornas organisation); läroämnen, lärokurser och läsordning; lärotider; lärjungar, deras intagning, skolgång, flyttning och avgång; lärare, undervisning, ordning och tukt samt skolförhör; undervisningsmateriell och bibliotek; anteckningsböcker; lärorum, skolmöbler, gymnastik- och lekanordningar samt skolträdgårdar; tillsyn; kostnader för skolväsendet.

De författningar, som inspektören har att hålla sig till och sålunda måste vara förtrogen med, äro utom gällande instruktion först och främst folkskolestadgan, lag angående skolväsendet i vissa städer och kungl. kungörelsen rörande tillämpning i vissa städer av gällande folkskolestadga, vidare förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd, förordningarna om kommunalstyrelse samt om landsting, hälsovårdsstadgan, lag angående minderårigas användande i arbete vid fabrik m. m., förordningen angående förbud mot barns användande vid offentliga föreläsningar, lag angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn.

Men därjämte finnes ett ganska stort antal andra författningar, om vilka inspektörerna måste taga kännedom, såsom stadganden om förening av folkskolläartjänst med organist- och klockarbefattningar, stadganden rörande undervisningen i vissa särskilda ämnen, nämligen kristendom, rättskrivning, sång, slöjd och huslig ekonomi, samt rörande undervisningen om rusgivande ämnen, djurskydd och skogsvård; stadganden om fortsatt undervisning i fortsättningsskolor, om högre folkskolor, kommunala mellanskolor och folkbibliotek; stadganden om avlöning åt lärare och lärarinnor vid folk- och småskolor, om avlönande av vikarie, stadganden angående statsbidrag till avlönande av lärare och lärarinnor vid folk- och småskolor samt angående statsbidrag till uppfostringsanstalter för vanartade och i sedligt avseende försummade barn, stadganden om pension och understöd, om resestipendier m. m.

För övervakandet av författningarnas efterlevnad samt för främjandet av folkskolväsendets utveckling har inspektören att vidtaga vissa åtgärder. Anmärkas brister i ett distrikts skolväsen, skall han därom samt om de ändringar och förbättringar, som anses nödiga, dels giva skolrådet eller dess ordförande ävensom vederbörande lärare och lärarinnor eller ock den kommunala folkskolinspektören eller överläraren muntligt meddelande, dels ock, där så finnes behöfligt, inom tre månader efter inspektionsförrättningen tillsända skolrådet skriftlig promemoria i ämnet. Där rättelse icke sker i de av inspektören anmärkta förhållandena, bör han, då så prövas nödigt, därom göra anmälan hos vederbörande domkapitel.

Dessutom åligger det honom bland annat att giva lärare och lärarinnor »råd och anvisningar» rörande »anordningen av skolan och läroplanen, undervisningen och ordningen, vården av barnens seder, sundhetsförhållanden och allt, som i övrigt angår skolväsendet».

Redan det nu anförda torde giva vid handen, att en folkskolinspektörs åligganden äro ganska omfattande. Några antydningar rörande *enskildheterna* av hans arbete skola ytterligare ådagalägga detta.

Nämnda arbete är av två huvudslag: det egentliga inspektionsarbetet och det arbete, som tillhör inspektörens expedition.

Först må erinras om det viktigaste, som hör till hans *egentliga inspektionsarbete*.

Han har då närmast att inhämta kännedom om *undervisningsanstalterna*, dessas tillstånd och behov. Detta är emellertid ingalunda någon enkel och lätt sak. Med hänsyn till organisationen äro skolorna i vårt land ganska olikartade. De vitt skilda ortsförhållandena hava medfört en myckenhet olika skolformer. Sålunda finnes en form af fast småskola, där en lärare under hela året samtidigt undervisar endast en årsklass, en annan, där en lärare under hela året samtidigt undervisar två årsklasser, en tredje, där en lärare på skilda tider (varannan dag eller under olika perioder) undervisar två årsklasser, en fjärde, där en lärare under hela läsåret samtidigt undervisar tre årsklasser, en femte, där en lärare på skilda tider undervisar tre årsklasser; av flyttande småskolor finnes en form, där småskolan flyttar mellan två stationer och läraren på varje station under en del av året samtidigt undervisar två årsklasser, en annan, där småskolan likaledes är flyttande men där läraren på varje station samtidigt undervisar tre årsklasser, o. s. v.

På motsvarande sätt uppdelas folkskolan i ett ännu större antal olika skolformer, liksom ock den mindre folkskolan har att uppvisa flera olika organisationstyper.

Gällande normalplan har anvisningar rörande 5 olika former av småskola (litt. a, b, c, d, g), 8 former av folkskola (litt. A, B, B², C, D, E, F, G) och 2 former av mindre folkskola (litt. H och I). Som i det föregående är antytt och som särskilt ådagaläggas av Sveriges officiella skolstatistik, finnes dessutom i verkligheten ett ganska stort antal andra skolformer. Därtill komma fortsättningsskolor av olika slag, ersättningskolor, folkskolans högre avdelningar och högre folkskolor samt barnhem och skyddshem. Med denna skolornas olikartade gestaltning kan man icke bedöma en skolas tillstånd och behov blott och bart efter vissa på förhand uppgjorda allmänna linjer; här kräves fastmera ett ingående studium icke blott av den ifrågavarande skolan utan även av övriga skolor i distriktet, till vilka den står i vissa förhållanden, särskilt som inspektören härvid skall tillse, dels att förhållandet mellan småskola och folkskola samt mellan folkskola och fortsättningsskola är riktigt ordnat, dels »att, där icke medellöshet eller lokala förhållanden lägga hinder i vägen, barnen må erhålla så lång undervisningstid, som i folkskolestadgan avses», varjämte han även, då så är av nöden, skall verka för anordnande av fortsatt undervisning för de barn, som genomgått folkskolan, där sådan fortsatt undervisning icke finnes, och uppmuntra till deltagande i densamma.

Med avseende på *läroplanen* har inspektören att i varje särskilt fall tillse, huruvida alla de lagstadgade läroämnena äro upptagna, så att icke exempelvis sådana obligatoriska läroämnen som sång och gymnastik saknas eller sådana ämnen som åskådningsundervisning och teckning i småskolan eller geometri, uppsatsskrivning och trädgårdsskötsel i folkskolan uteslutits, ehuru förhållandena skulle kunnat medgiva, att de förekomme på läroplanen. Vidare har inspektören att uppmuntra till införande av de i särskild mening praktiska ämnena slöjd och huslig ekonomi, där omständigheterna medgiva, att de tagas med. Han skall dessutom taga kännedom om undervisningsstoffets fördelning i lärokurser och därvid tillse, att såväl kursplanen som timplanen för varje skola blir avpassad dels efter de särskilda ortsförhållandenas krav, dels efter den skolform, till vilken skolan hör, varvid särskild uppmärksamhet skall ägnas däråt, att de särskilda kunskaps- och övningsämnena inträda i undervisningen i ändamålsenlig ordning.

Han skall vidare tillse, att *läsordning* finnes, att den är i vederbörlig ordning fastställd, att de bestämmelser rörande läxlag, tysta övningar, roteförhör, nybörjares undervisning i vissa fall, undervisning i fortsättningsskola och ersättningskola m. m., vilka innehållas i folkskolestadgans § 14, äro iakttagna, att den med avseende på ämnenas inbördes ordning tillfredställer undervisningshygienens krav och slutligen att den följes.

I fråga om *lärotiderna* har han att tillse bland annat, att den årliga lärotiden i varje skola är tillräckligt lång, för att skoldistriktet skall till lärarens avlöning författningesenligt erhålla statsbidrag, samt att denna lärotid med hänsyn såväl till undervisningens bedrivande som till de lokala förhållandena, särskilt skolvägarnas längd och beskaffenhet, är lämpligt fördelad på årets månader; vidare att vid bestämmandet av de dagar i veckan och de timmar på dagen, då undervisningen skall pågå, hänsyn toges för varje skola dels till den ifrågavarande skolformen, dels till hygienens fordringar, dels även här till de särskilda ortsförhållandena, så att exempelvis s. k. samlad skoldag kan få användas för skolor, där barnen hava jämförelsevis långa skolvägar, och delad skoldag, där förhållandena äro av sådan beskaffenhet, att dylik anordning är den lämpligaste.

Särskild uppmärksamhet måste inspektören ägna åt *lärjungarnas skolgång*. Sålunda skall han se till, hur det förhåller sig med intagningen i skolan; hurudan skolgången är, varvid han har att ägna särskild uppmärksamhet åt barnens frånvaro från skolan utan giltigt förfall samt åt tillsyningsmännens och skolrådets åtgärder gentemot sådan frånvaro; under vilka villkor uppflyttning till högre klass samt från småskola till folkskola och från folkskola till fortsättningsskola äger rum, särskilt vilken hänsyn därvid toges till den genomgångna lärokurser; under vilka omständigheter avgång från skolan äger rum; huruvida särskild avgångsprövning förrättas samt huruvida bestämmelserna i övrigt i folkskolestadgans § 47 och § 48 därvid upprätthållas.

En av inspektörens mest maktpåliggande och mest grannliga samt därför även mest krävande uppgifter är hans befattning med skolans *undervisande och uppfostrande verksamhet*. Först och främst har han att taga kännedom om undervisningen i varje särskilt ämne, såväl om undervisningsättet som om resultatet i kunskaper och färdigheter, varvid han för att icke bliva orättvis i sitt bedömande av lärarens arbete med nödvändighet måste taga noggrann kännedom om de svårigheter i fråga om undervisningen — för stort barnantal, otjänlig lokal, otillräcklig undervisningsmaterieell, ojämn skolgång, mindre begåvade barn m. m. — med vilka läraren kan hava att kämpa och som inverka på undervisningens resultat. Vidare skall han taga kännedom om huru ordning och tukt upprätthållas bland skolans lärjungar samt om det sätt, på vilket stadgade förhör, bland annat med barn, som undervisas i hemmen, äga rum. Med avseende på såväl undervisning som ordning och tukt skall han, då så behöves, taga initiativ till förbättringar. Framför allt här har han tydligen att giva råd och anvisningar för att främja folkskolans utveckling. Då emellertid lärare och lärarinnor äro de, som skola utföra arbetet i skolan, beror resultatet av hans råd och anvisningar på i vad mån det lyckas honom att åstadkomma ett verkligt samarbete med lärarkåren. Enligt instruktionen har han därför att, när han så anser ändamålsenligt, sammankalla lärare och lärarinnor inom mindre områden till möten för rådplägning angående frågor, som röra undervisningen, ordningen och tukten inom skolorna, samt att vid dessa möten, om han så finner lämpligt, anordna en eller annan lektion. Slutligen skall han se till, huruvida tillräckligt antal lärarkrafter förefinnes eller om flera sådana behöva anställas.

I nära samband med frågan om undervisningen står frågan om *undervisningsmateriellem*. Inspektören har icke blott att taga kännedom om vad varje särskild skola i sådant avseende äger utan därjämte att giva råd och anvisningar för inköp av materiell samt för materiellens användning och vård. Detta gäller även läro- och läseböcker. Han måste därför själv besitta kännedom om vad som finnes att tillgå av olika slag samt om vad som lämpar sig för olika skolor.

I sammanhang härmed har han att främja inrättandet av samt att öva tillsyn över *skolbibliotek* och att härför giva råd och anvisningar. Numera åligger honom även att öva tillsyn över statsunderstödda *folkbibliotek*.

Han skall vidare granska varje skolas *anteckningsböcker* — dagbok, examens-katalog, huvudbok och inventariebok — samt därjämte även den förteckning över skolpliktiga barn, som ordföranden i skolrådet har skyldighet att varje år på bestämd tid hava upprättat, varvid han framför allt har att tillse, huru det är sørjt för varje barns undervisning, och då i synnerhet huruvida skolpliktiga barn finnas, som icke erhålla någon undervisning.

Angående *skollokaler* och *skoltomter* föreskriver instruktionen, att inspektören »inom varje till inspektionsområdet hörande skoldistrikt skall tillse, att där finnas ändamålsenliga gymnastiklokaler eller gymnastikanordningar och lämpliga lekplatser», samt övervaka sundhetsförhållandena i allmänhet. Vid byggandet av nytt *skolhus* skall inspektören avsyna skoltomterna och granska byggnadsritningarna.

Vidare har inspektören att taga kännedom om det sätt, på vilket den *lokala tillsynen* över skolväsendet utövas dels av skolrådet och dess ordförande samt i vissa fall av överlärare eller kommunal folkskolinspektör, dels av för ändamålet särskilt utsedda tillsyningsmän.

Beträffande *kostnaderna* för skolväsendet är det nödvändigt, att inspektören skaffar sig kännedom icke blott om utdebiteringen till detsamma i varje särskilt skoldistrikt utan även om de särskilda skoldistriktens olika bärkraft i ekonomiskt avseende. Detta senare är nämligen en oumbärlig förutsättning för en riktig uppfattning om huru långt han kan sträcka sig med avseende på sådana förslag till förbättringar, vilka kräva ekonomiska uppoffringar av skoldistriktet.

I sammanhang med nu nämnda arbete har folkskolinspektören att sköta en omfattande och krävande expedition.

Till denna hör

1) en i vanliga fall ganska vidlyftig skriftväxling med inspektionsområdets skolrådsordförande och skolrådsledamöter, med lärare och lärarinnor, med föräldrar och målsmän till barn i skolorna m. fl. samt med fabrikanter av undervisningsmaterieell, skolmöbler och annan skolinredning m. m.;

2) skriftliga promemorior till skolråden med anledning av verkställda inspektioner samt yttranden till dessa rörande reglementen för distriktens skolor, skolbyggnadsfrågor m. m.;

3) utlåtanden till domkapitlet rörande reglementen och instruktioner, folk- och småskolors organisation, fortsatt undervisning, skolgång, lärares förflyttning från en skola till en annan inom distriktet, resestipendier m. m.; utlåtanden till Kungl. Maj:ts befallningshavande rörande skolbyggnadsfrågor, lärares naturaförmåner, statsbidrag m. m.; utlåtanden till folkskolläraernas pensionsinrättning; utlåtanden till Kungl. Maj:ts i skolärenden av olika slag;

4) granskning varje år av statsbidragsrekvisitioner till avlöning åt lärare och lärarinnor vid småskolor, folkskolor, fortsättningsskolor och högre folkskolor, åt vikarier

för sjuka lärare och lärarinnor av förutnämnda kategorier, åt lärare och lärarinnor i manlig och kvinnlig slöjd; därjämte till skolbibliotek och folkbibliotek, kurser i huslig ekonomi, barnhem och skyddshem; vilka granskningar dels på grund av de många uppgifter, som måste genomgåas i fråga om varje särskild lärare och lärarinna, dels på grund av det stora antalet olika bestämmelser, som skola tillämpas, dels äntligen på grund av de vidlyftiga kontrollanteckningar, som inspektören därvid måste föra, äro av synnerligen krävande beskaffenhet;

5) granskning av de statistiska uppgifter, som lärare och skolråd varje år skola avlämna, samt avgivande av egna årliga statistiska uppgifter;

6) avgivande av berättelse till domkapitlet efter vart och ett av de fem första årens förlopp under inspektionsperioden, innehållande uppgift om de skoldistrikt och de skolor i dessa, i vilka han under året anställt inspektion, om de dagar, när inspektionen förrättats, samt om det huvudsakliga av vad han därvid funnit att anmärka; slutligen avgivande av berättelse i ett sammanhang efter sex år till ecklesiastikdepartementet. Då det i den sistnämnda gäller att från vissa synpunkter lämna en översiktlig framställning av folkskoleväsendets utveckling under hela inspektionsperioden och inspektören således för detta ändamål måste bearbeta allt det material, som under perioden blivit insamlat, kräver avfattningen av densamma ett ansenligt arbete och en avsevärd tid.

Det betydande arbete, som enligt nu lämnad redogörelse äligger folkskolinspektörerna, kan tydligen för framtiden ingalunda komma att inskränkas. Under den gångna tiden har deras arbete så småningom vuxit, i det de, såsom framgår av den till kommitténs betänkande fogade historiken över folkskolinspektionen, erhållit det ena uppdraget efter det andra. Med denna erfarenhet för ögonen och med tanke på att förbättringar i fråga om folkundervisningen allt framgent komma att bli behöfliga kan man med tämligen stor visshet förutse, att inspektörernas uppgifter framdeles komma att i vissa avseenden bli ännu mera krävande, än de nu äro. Härvid ligger närmast till hands att tänka på det omdaningsarbete på folkundervisningens område, som för närvarande torde förestå.

Med avseende på detta omdaningsarbete vill kommittén erinra om det vidgade uppdrag, kommittén erhållit den 12 januari 1909, då den, med anledning av underdanig framställning från hushållningssällskapens ombudsmöte år 1908, anbefallts att avgiva yttrande angående frågan om en omorganisation i praktisk riktning av hela vårt folkbildningsväsen samt inkomma med förslag till de åtgärder, som kommittén i berörda avseende kunde finna erforderliga.

För egen del anser kommittén en utveckling av undervisningsväsendet i den nämnda riktningen vara eftersträfvansvärd. Detta gäller förnämligast folkskolans överbbyggnader och bland dessa i all synnerhet den skolart, som är avsedd att till fortsatt utbildning upptaga det ojämförligt största antalet av de från folkskolan avgångna lärjungarna, nämligen fortsättningsskolan. Med avseende på sistnämnda skola må hänvisas till kommitténs uttalande i dess redan avgivna betänkande rörande folkskoleseminarierna (Band 1 sid. 10—15) samt i dess betänkande rörande överstyrelse för folkundervisningsväsendet (sid. 79—84). Kommittén har där uttalat såsom sin mening, att fortsättningsskolan, i den mån det låter sig göra, skall taga sikte på det praktiska arbete, som sysselsätter dess lärjungar eller sannolikt skall bli deras framtida livsuppgift, att den skall samla sin undervisning omkring detta arbete och såmedelst dels kunna omedelbart främja de ungas intresse och duglighet för deras levnadsyrke, dels därmed ock bli i stånd att desto kraftigare fullfölja undervisningens förnämsta syfte,

främjandet av lärjungarnas sedliga och intellektuella utveckling och deras utbildning till dugliga sambällsmedlemmar. Kommittén har för avsikt att i ett följande betänkande angiva, huru den tänker sig dessa grundsatser i detalj tillämpade på olika slag av fortsättningsskolor allt efter olika lokala förhållanden. Hurudan än den närmare utformningen av dessa fortsättningsskolor må bliva, säger det sig självt, att fortsättningsskolorna med hänsyn såväl till deras yttre som inre gestaltning komma att för framtiden i högst avsevärd grad kräva inspektörens omvårdnad och öka hans arbete. Även de högre folkskolorna komma att taga inspektören mera i anspråk, i samma mån som deras antal växer och deras yttre och inre organisation specialiseras.

Det är emellertid icke blott folkskolans överbyggnader, som tarva en utveckling i praktisk riktning. En omläggning av sådan art kräves även i fråga om den egentliga folkskolans, småskolan däri inräknad. Visserligen är det sant, att folkskolan såsom en barnskola, vars uppgift måste vara att meddela allmänt medborgerlig bildning, icke i sin organisation kan rätta sig efter de förhärskande näringsgrenarna på olika orter, men däremot är det utan tvivel önskvärdt, att den med avseende på urvalet av lärostoff mer än hittills ansluter sig till den omgivning, i vilken dess lärjungar växa upp, alltså till hemmets och hembygdens natur- och arbetsliv. Likaså torde den kunna i samband härmed vid undervisningen bereda större utrymme för barnens självverksamhet, och detta icke blott i sådant avseende, att barnen i större utsträckning få inhämta sina kunskaper genom egna iakttagelser av den omgivande verkligheten, utan ock så, att undervisningen mer än nu förbindes med en viss produktiv verksamhet från barnens sida, ägnad att allsidigare utveckla deras själsförmögenheter och underlätta kunskapernas inhämtande samt på samma gång bibringa dem en viss handfärdighet och lust för praktiska sysselsättningar.

Genomförandet av ett dylikt omdaningsarbete kräver tydligen såväl skolrådets och skoldistriktens som lärarpersonalens medverkan, men därjämte erfordras givetvis även ett planmässigt och energiskt arbete av rikets folkskolinspektörer, lett och sammanhållet av en överstyrelse. När det gäller de allmänna principernas tillämpning på varje särskilt skoldistrikt och på varje särskild skola, komma utan tvivel stora anspråk att ställas på inspektören. Såväl skolråd som lärare och lärarinnor hava nämligen full rätt att vänta, att han härvid, i den mån det blir honom möjligt, lämnar dem den hjälp, som de behöva. Här föreligger således för inspektören en betydande arbetsuppgift, för vars lösning han måste bland annat träda i förhandlingar med skolråden, särskilt med dessas ordförande, samt anordna överläggningar med lärare och lärarinnor.

Kommitténs
förslag.

Den nu lämnade redogörelsen för folkskolinspektörernas nuvarande och kommande verksamhet torde visa, att inspektionsarbetet är så omfattande, att inspektionen redan av denna anledning lämpligen bör anordnas såsom huvudsyssla. Men därjämte torde av nämnda redogörelse framgå, att sagda arbete tillika är av så betydelsefull och personligt krävande beskaffenhet, att det särskilt ur denna synpunkt helt bör taga sin utöfvars kraft och intresse i anspråk. För att det med önskvärdt resultat skall kunna utföras, måste nämligen inspektören icke blott besitta allmän pedagogisk duglighet utan ock förvärva sig kännedom om folkundervisningsväsendet i dess enskildheter samt förmå behärska dithörande frågor. Han måste fördenskull inom folkundervisningens olika grenar följa med sin tid och sålunda på sitt område bliva en verklig fackman.

Kommittén finner sig således böra föreslå, att folkskolinspektionen för framtiden

i regel anordnas såsom en huvudsyssla, åt vilken folkskolinspektören har att odelat ägna sig.

Till den nu angivna punkten i kommittéförslaget, nämligen att inspektionen för framtiden skulle i regel utgöra varje inspektörs huvuduppgift och ej såsom nu oftast en bisyssla, hava de i ärendet hörda myndigheterna — med några undantag, till vilka jag nedan återkommer — uttalat sin anslutning. Åtskilliga myndigheter hava ytterligare betonat vissa av kommittén härför andragna skäl och synpunkter, och utöver vad kommittén till stöd för sitt förslag anfört hava fördelarna av den föreslagna anordningen från olika synpunkter än vidare framhållits. Några av de sålunda framkomna synpunkterna må här i korthet antydas.

Myndigheterna.
Uttalanden för kommitténs förslag.

Att en dylik anordning är av behovet påkallad, anmärker särskilt Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Norrbottnens* län.

Nämnda Kungl. Maj:ts befallningshavande säger sig hava varit i tillfälle att konstatera det olämpliga i den hittills tillämpade anordningen med inspektörsbefattningen som en bisyssla, något som föranlett täta ombyten av innehavare, samt finner kommitténs förslag i detta avseende välbetänkt och av behovet påkallat, särskilt med hänsyn till det omfattande arbete, som numera med folkskoleväsendets alltjämt pågående utveckling åligger inspektörerna.

Likaså finner Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Västmanlands* län den föreslagna förändringen med hänsyn till den utveckling, folkskoleväsendet nått, och därav föranledda ökade krav å folkskolinspektörerna vara av förhållandena påkallad.

Folkskolinspektören i *Västerås* anser den ifrågasatta anordningen så nödvändig, att ett uppskjutande av densamma endast måste vara till skada för landets folkundervisning.

Att den föreslagna anordningen kommer att lända folkundervisningen till nytta framhålles särskilt av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Skaraborgs* och *Jönköpings* län ävensom av folkskolinspektörerna i *Eskilstuna* och *Falun*.

Utvecklingen på folkundervisningens område och den därav påkallade förstärkta ledningen av densamma framhålles av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Kopparbergs* län och folkskolinspektören i *Kristianstad*.

Folkskolinspektören i *Lund* anför:

Genom en sådan anordning bör tydligtvis ett bättre resultat och större effektivitet kunna avvinnas folkundervisningen för redan nu utgående omkostnader, men framför allt torde fördelen vara att söka däri, att större initiativkraft till folkundervisningsväsendets förbättring och utveckling kan vara att förvänta genom den föreslagna omgestaltningen. Som den mest betydelsefulla punkten i folkundervisningskommitténs betänkande sätter jag för min del förslaget om folkskolinspektionen som huvudsyssla.

Borgmästare *Cornelius* har i reservation till folkskolestyrelsens i Falun avstyrkande utlåtande yttrat:

Så länge statens folkskolinspektörer till stor del sköta denna syssla såsom en bisyssla, kan man icke förvänta de resultat av inspektionen, som vår folkskola behöver. Erhölle man däremot så snart som möjligt sakkunnigt utsedda och för värvet skolade inspektörer, som under en särskild överstyrelse finge sig anförtrorda ledningen och utvecklingen av vår folkskola, skulle säkerligen de stora belopp, som offras på vår folkskolebildning, lända vårt folk och vårt land till större gagn än det hittills uppnådda. Genom den nya organisationen skulle givetvis ock större enhetlighet i folkskolans arbete vinnas.

Uttalanden
mot kommit-
téns förslag.

Av dem, som motsatt sig kommitténs förslag, framhålles först och främst, att något behov av ändrade förhållanden ej gjort sig gällande. I denna riktning uttala sig biskop *Billing* och professor *Holmström* uti domkapitlet i Lund samt folkskolinspektörerna i *Lunds* stift.

Att den av kommittén föreslagna anordningen ej blott skall bliva utan gagn, utan tvärtom till skada, anses av biskop *Billing* och professor *Holmström* samt av biskop *Rodhe* i reservation till Göteborgs domkapitels utlåtande. Biskop *Rodhe* anför:

Då jag anser inspektionen över folkskolorna, sådan den nu är anordnad, vara, därest den ligger i en nitisk och insiktsfull inspektörs band, tillräcklig för sitt ändamål, då en alltför verksam inspektion till och med synes mig kunna bliva till skada såsom vittnande om misstroende till lärarkåren och alstrande misstroende, då den föreslagna inspektörsinstitutionen lätt kan bidra till att främja en maktcentralisation, som jag anser skadlig, då i varje fall de fördelar, som skulle vinnas genom den nya anordningen, icke synas mig motsvara de stora kostnader, dess genomförande skulle kräva, anser jag mig böra helt avstyrka det föreliggande förslaget.

Beträffande kommitténs skäl, att genom den föreslagna anordningen mer kvalificerade inspektörer skulle erhållas, invända folkskolinspektörerna i *Lunds* stift, att någon skillnad i kvalifikation för närvarande ej föreläge, vare sig vederbörande inspektör innehade sin befattning som huvudsyssla eller bisyssla, ävensom att några garantier ej funnes, att de nya inspektörerna skulle bliva bättre kvalificerade, därest de finge sin befattning som huvudsyssla.

Vidkommande den åsikten, att den föreslagna förändringen skulle skänka inspektionen större kraft, framhålla sagda inspektörer, att man i så fall borde lägga i inspektörernas hand nödiga maktmedel att giva effektivitet åt anmärkningar och råd, men detta kunde ske oberoende av huruvida inspektören innehade befattningen såsom huvud- eller bisyssla.

Biskop *Billing* befarar en viss »schablonmässighet» i det arbete, som skulle utvecklas efter den föreslagna anordningen, och anför vidare:

Kommitterades förslag vilar på den såsom obestridbar ansedda etiska grundsatsen. att »varje statens tjänst är avsedd att kräva sin innehavares hela intresse och arbetskraft och att det sålunda ligger i sakens natur, att den icke förenas med annan befattning». Mot denna sats vill jag sätta en annan, som synes mig vara minst lika obestridbar, nämligen denna: statens bästa tillgodoses icke bäst genom att dess tjänster anordnas så, att innehavarna av desamma bindas så mycket som möjligt vid en viss detalj, utan bättre därigenom, att tjänstemännens intresse i deras arbete vidmakthålles och upplivas, så att de ej förnöta sin kraft på arbete, som blir för dem alltmera mekaniskt och schablonmässigt. Icke mindre fara ligger i en arbetets för starka begränsning än i dess för stora splittring. Allmänt klagas över det skadliga inflytande, som industriarbetet utövar på arbetaren, därför att det är alltför enahanda och ensidigt. Jag tror, att denna erfarenhet bör mana till försiktighet även när fråga är om anordnandet av tjänstemäns arbete. Mångas erfarenhet vittnar om, huru intresse- och kraftökande det kan med avseende på ens huvudgärning vara att ej ständigt vara vid denna strängt bunden utan hava något att göra vid dess sida. Därför kan jag ej unna någon ett så ensidigt arbete som att offra hela sitt intresse och sin arbetskraft åt folkskolinspektionen. Måste ej härigenom intresset slappas och arbetskraften mekaniseras?

En liknande synpunkt framhålles av folkskolinspektören i Uppsala stift *K. Hedmark*.

En annan anmärkning har gjorts av folkskolinspektören i Strängnäs stift *J. V. Jonsson*, nämligen den att inspektionen efter den föreslagna omorganisationen skulle få en allt för starkt »byråkratisk» läggning. *Jonsson* anför:

Arbetet för förbättrade skolformer, ändamålsenliga skolbyggnader och nödig materiell anser jag vara en av inspektörens mest maktpåliggande sysslor och det område, där en dugande sådan kan göra skolväsendet allra största gagn. Men just inom detta område anser jag tillsättande av uteslutande inspektörer vara äventyrligt. Dessa skulle naturligtvis hava större distrikt och komma väl i regel att bo i städerna. De bliva därigenom ej så förtrogna med distriktet som nuvarande inspektörer, under besöken komma de som främmande ämbetsmän och torde nog ofta framkomma med sina yrkanden i ämbetsmannamässigt avfattade promemorior, vilka lätt nog kunna reta till motstånd. Jag tror, att inspektionen får en byråkratisk läggning och förlorar den sympati bland skolvänner, vilken den dock nu har. Jag är för egen del övertygad, att jag i rätt många fall ej skulle lyckats genomföra de förbättringar i skolformer, som inom mitt distrikt kommit till stånd, utan den personliga bekantskap, jag ägt inom nästan varje skoldistrikt. För inspektionen spelar det personliga vida större roll, än kommitterade tyckas hava kännedom om.

Utom Lunds domkapitel, som med 3 röster (biskop Billing, professorerna Holmström och Aurelius) mot 2 (domprosten Pfannenstill och professor Herner) avstyrkt förslaget, har bland domkapitlen endast *Strängnäs* domkapitel uttalat sig i avstyrkande riktning och förklarat sig anse, att kommittén ej anfört övertygande skäl för sitt förslag, att inspektionen bör anordnas som huvudsyssla.

Från några håll har framkastats den anmärkningen, att förslaget blivit för tidigt väckt. Skolrådet i *Borås* stöder denna anmärkning på den omständigheten, att statsmakterna ännu icke fattat något beslut angående den omdaning av folkundervisningsväsendet, som folkundervisningskommittén ansåge förestå och som förnämligast skulle motivera förslaget, att folkskolinspektionen skulle för framtiden i regel anordnas som huvudsyssla. Aberopande samma skäl ifrågasätter Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Södermanlands* län, om tiden för förslagets förverkligande nu vore inne.

Departement-
schefen
år 1913.

I framställningen till 1913 års riksdag yttrade departementschefen härom:

Då folkskolinspektörer år 1861 för första gången förordnades i vårt land, angavs i den utfärdade instruktionen såsom en inspektörs förnämsta uppgift att med noggrann uppmärksamhet följa folkundervisningens gång, personligen besöka folkskolorna, inhämta kännedom om deras tillstånd och behov samt därom avgiva berättelse. Jämväl skulle det åligga honom att beträffande de brister, vilka blivit anmärkta, samt de ändringar och förbättringar, vilka befunnits nödiga, meddela skolstyrelsen eller dess ordförande ävensom vederbörande lärare och lärarinnor, vad han funne kunna lända till upplysning och ledning. Inspektören skulle sålunda hava en *dubbel* uppgift, nämligen att dels undersöka och kontrollera samt inberätta till överordnade myndigheter, dels meddela skolans målsmän upplysning och ledning. Såsom den viktigaste av inspektörens uppgifter betraktades emellertid uppenbarligen hans kontrollerande verksamhet och i synnerhet hans tillsyn över att gällande författningar tillämpades. Och inspektörernas uppgift såsom kontrollanter av skolans yttre verksamhet blev ännu starkare framträdande, sedan de år 1875 fått sig ålagt att granska skolrådets rekvisitioner av statsbidrag till lärarnas avlöning och att därvid tillse, att de för statsbidrag stadgade villkoren vore uppfyllda. Denna starka betoning av den yttre kontrollens vikt torde hava varit betingad av tidsförhållandena men stod ock i överensstämmelse med tidens allmänna uppfattning av folkskolans uppgift såsom begränsad till inpräglandet av ett visst kunskapsmått.

Småningom vann dock inspektörens uppgift såsom rådgivare och hjälpare även rörande skolans inre verksamhet alltmera beaktande. I 1876 års instruktion föreskrevs, att inspektören skulle hålla sammankomster med lärarna inom mindre delar av området för att bereda dem tillfälle att genom läsprov och meddelanden rörande undervisningen vinna utbildning. I mån som åsikterna om skolans uppgift vidgats och fördjupats och denna uppgift alltmer börjat uppfattas såsom inrymnande icke blott undervisning utan därjämte även uppfostran i vidare mening, hava också kraven på inspektörernas verksamhet såsom rådgivare och vägledare ökat. Alltmera vill man i inspektören se i främsta rummet den sakkunniga rådgivaren och hjälparen och blott i andra rummet granskaren och kontrollanten. Statens behov av tillsyn och kontroll på hithörande områden kan visserligen aldrig eftersättas; därtill äro de ekonomiska offer, staten gör för folkskoleväsendet, allt för stora. Men i samma mån som kraven ökas på folkskolans inre verksamhet ökas också kraven på inspektörernas förmåga att med sakkunnig insikt framträda såsom rådgivare och ledare i fråga om denna verksamhet.

Klart är, att olika förutsättningar måste vara till finnas hos inspektörerna,

allt efter som den ena eller den andra av nu berörda sidor av deras uppgift anses som den mest betydelsefulla. Att förskaffa sig den kännedom om författningar och reglementen, som är nödig för en granskning och kontroll av skolornas yttre anordning och verksamhet, synes icke erbjuda så synnerligen stora svårigheter för en med offentliga angelägenheter något förtrogen person. Och en inspektionsverksamhet, som framför allt inriktas på nämnda syften, torde utan större olägenhet kunna bedrivas vid sidan av annan befattning såsom den huvudsakliga sysselsättningen. Betraktas det åter som en huvuduppgift för inspektören att vara rådgivande och hjälpande i fråga om folkskolans inre liv och utveckling, då torde av honom böra krävas en med en mångsidig bildning förenad förtrogenhet med undervisnings- och uppfostringsfrågor och tillika en ingående kännedom om folkskolans arbetsvillkor och möjligheter, som vanligen icke torde kunna förvärfvas utan ganska omfattande erfarenhet beträffande skolans verksamhet och som över huvud taget icke kan förväntas, därest intresse och krafter i främsta rummet tagas i anspråk för andra arbetsuppgifter än inspektionen.

Det är därför en naturlig sak, att reformsträvandena så inom som utom riksdagen sedan länge samlats kring den meningen, att folkskolinspektionen i allmänhet borde anförtros åt personer, vilka uteslutande ägnade sig åt denna uppgift. Såsom jag förut antytt, har riksdagen i dess helhet vid två skilda tillfällen uttryckligen uttalat sin anslutning till denna mening, och genom de år 1904 vidtagna förändringarna har ett icke oväsentligt steg tagits i riktning mot nämnda programs genomförande. Flertalet av de myndigheter, som på förevarande område böra äga den jämförelsevis största erfarenheten, nämligen domkapitlen, hava också redan år 1909 liksom även nu år 1913 uttalat sig för en vidsträcktare tillämpning av grundsatsen om folkskolinspektionen såsom huvudsyssla. Ett ytterligare fortgående på denna väg synes sålunda stå i överensstämmelse såväl med den förskjutning i fråga om folkskolinspektionens huvuduppgift, vilken tidsförhållandena medfört, som ock med den föregående utvecklingen och de allt mera medvetet framträdande reformsträvandena.

I det nu föreliggande kommittéförslaget till en omreglering av folkskolinspektionen utgör den nyssnämnda grundsatsens fullständiga genomförande en av huvudpunkterna, och de skäl, kommittén anför för sitt förslag härutinnan, synas övertygande. Också har, såsom jag nyss antytt, bland de myndigheter, vilka haft att yttra sig över det föreliggande förslaget, det långt övervägande flertalet uttalat sin anslutning, helt eller med någon modifikation, till vad kommittén i förevarande hänseende hemställt. Åtskilliga av de nuvarande folkskolinspektörerna hava vitsordat, att de stegrade krav, som ställas på inspektörerna, göra det allt svårare att förena inspektionsverksamheten såsom en bisyssla med annan befattning. Av vissa myndigheter har anförts, att de funnit bestämda olägenheter vara förbundna med nämnda anordning. Och från de myndigheter, som haft tillfälle att inom sina förvaltningsområden iakttaga båda de här berörda formerna för inspektionens utövning, har en fullständig övergång till systemet med inspektionen såsom ensamsyssla förordats.

Inför en så pass enhälligt uttalad mening synas mig de invändningar och betänkligheter mot det framställda förslaget, vilka uttalats av ett fåtal bland de i ärendet hörda myndigheterna, icke kunna tillmätas någon avgörande betydelse.

De framställda invändningarna gå i huvudsak därpå ut, att man på grund av den ensidighet och snäva begränsning, som ansåges vara utmärkande för inspektionsarbetet, skulle hava att befara en viss mekanisering och schablonmässighet i dess utförande, därest detsamma komme att utövas såsom enda sysselsättning, att en på nämnda sätt anordnad inspektion lätt skulle kunna få en byråkratisk och ämbetsmannamässig

prägel, som skulle vara ägnad att förverka sympatierna för densamma, samt att det icke blivit styrkt, att de inspektörer, som hittills innehaft inspektionsuppdraget såsom ensamsyssla, i högre grad än andra inspektörer förmått främja skolväsendets utveckling.

Gentemot dessa och liknande invändningar torde kunna anföras följande.

Även om en alltför långt driven specialisering och begränsning av arbetsområden skulle ur vissa synpunkter kunna anses som en olägenhet, torde väl dock all erfarenhet hava ådagalagt det vara en vida större olägenhet, om en tjänstinnehavares intresse och arbetskraft slitas mellan två var för sig krävande och betydelsefulla men sins emellan ganska olikartade verksamhetsområden. Vad folkskolinspektionen beträffar torde densamma innefatta så pass mångsidiga arbetsuppgifter och erbjuda så stor omväxling i fråga om arbetets utförande, att den i dessa hänseenden kan ställas framför ett flertal andra verksamhetsgrenar.

Vidare torde man icke hava att befara ett mekaniskt och schablonmässigt utförande av ett arbete hos den, som är i tillfälle att ägna detta arbete hela sitt intresse, därest nämligen arbetet i sig är av sådan art, att det överhuvud kan fångsla. Snarare torde sådant vara att förvänta hos den, som har att utföra en uppgift på tid, som måste ryckas undan hans huvudsakliga arbetsuppgift.

Vad sedermera angår farhågorna för en alltför ämbetsmannamässig och byråkratisk tjänstutövning av inspektörer med inspektionen som ensamsyssla torde erfarenheterna från de tretton inspektionsområden, där sedan snart ett tiotal år inspektionen varit anordnad på nämnda sätt, näppeligen giva stöd för en dylik farhåga, och några skäl synas icke föreligga för det antagandet, att utvecklingen inom andra inspektionsområden skulle bli en annan och mindre gynnsam.

Då det slutligen framhållits, att bevis icke anförts för den föreslagna anordningens företräde i fråga om möjligheterna att främja skolväsendets utveckling, i de fall där den hittills blivit tillämpad, torde det böra betonas, att dylika »bevis» av verkligt bindande art skulle vara nästan omöjliga att förebringa. De omständigheter, som öva inflytande på skolväsendets utveckling, äro så mångfaldiga och möjligheterna för genomförande av förbättringar inom detsamma så växlande i landets olika delar, att varje jämförelse lätteligen blir i väsentlig mån missvisande.

Av vad jag anförts framgår, att jag finner ojämförligt övervägande skäl tala för att man nu fortsätter den utveckling av folkskolinspektionen, som längesedan påbörjats och, som nämnts, år 1904 förts ett avsevärt steg framåt. Jag vill alltså understödja kommitténs förslag, att folkskolinspektionen för framtiden i regel anordnas såsom en huvudsyssla, åt vilken inspektören har att med odelad kraft ägna sig.

Folkskolöverstyrelsen.

I sitt förutnämnda yttrande i ämnet har folkskolöverstyrelsen beträffande nu berörda spörsmål anført:

Det väsentligaste i folkundervisningskommitténs betänkande angående en förändrad anordning av folkskolinspektionen är utan tvivel förslaget om att folkskolinspektör bör utöva sitt uppdrag såsom huvudsyssla. Överstyrelsen vill därför först i korthet erinra om de skäl, som av kommittén anförts för den nämnda anordningen. Kommittén uppvisar genom en redogörelse för folkskolinspektionens historia i vårt land, att utvecklingen i det hela taget gått i den riktningen, att folkskolinspektionen ifrån att vara bisyssla alltmer övergått till huvudsyssla. Särskilt må påpekas, att ur denna redogörelse framgår, att riksdagen vid två olika tillfällen bestämt uttalat sig för en omreglering av folkskolinspektionen i sådan riktning, att den måtte för sina utövare

bliva en huvudsyssla. Kommittén lämnar vidare en ingående redogörelse för de mångskiftande och krävande åligganden, som för nävarande påvila en folkskolinspektör, och erinrar i samband därmed även om de ökade krav, som på grund av den utveckling av såväl folkskolan som dess överbyggnader, vilken är att förvänta, måste komma att i en snar framtid ställas på sådan befattningshavare. Redan den stora omfattningen av en folkskolinspektörs verksamhet kan enligt kommitténs mening ensamt för sig motivera, att inspektionen lämpligast bör anordnas som huvudsyssla. Därjämte framhåller kommittén, att uppdraget icke blott är omfattande utan tillika så betydelsefullt och personligt krävande, att det även ur den synpunkten bör helt taga sin utövers kraft och intresse i anspråk, något som även måste anses som en förutsättning för att en inspektör skall kunna bli fullt förtrogen med folkundervisningsväsendet i dess enskildheter, behärska alla dithörande frågor och ständigt kunna följa utvecklingen på detta område.

Anordningen med folkskolinspektörsuppdraget som huvudsyssla har även förordats av det stora flertalet myndigheter, som blivit hörda i ärendet. Särskilt må erinras om att nästan samtliga domkapitel såväl år 1909 som år 1913 uttalat sig i sådan riktning.

Överstyrelsen, som uti en ändamålsenligt anordnad inspektion även måste se en betydelsefull förutsättning för framgången i sin egen verksamhet, kan icke annat än instämma i de skäl, som sålunda framställts för en omreglering av folkskolinspektionen i sådan riktning, att de personer, som erhålla uppdraget att utöva densamma, helt måtte kunna ägna sig åt sin uppgift, och vill därför på det bestämdaste uttala sig för att en sådan anordning med det snaraste måtte bringas till stånd.

Den nu lämnade redogörelsen ger vid handen, att bland de myndigheter och personer, vilka haft att yttra sig i frågan om folkskolinspektionens omorganisation, råder en ganska enhällig mening om önskvärdheten och lämpligheten av att densamma blir ordnad så, att folkskolinspektörerna komma att odelat ägna sig åt sin verksamhet som inspektörer.

De invändningar, som från några håll framkommit, gå framför allt ut därpå, att man vid en dylik anordning av inspektionen skulle hava att befara, det inspektionsarbetet komme att utföras på ett mera mekaniskt och schablonmässigt sätt eller, som man ock uttryckt det, i en formalistisk och »byråkratisk» anda.

De tankar, som sålunda tagit sig uttryck, torde hava sin grund i föreställningen om de faror, en alltför långt driven specialisering i arbetet kan medföra. Man fruktar, att en folkskolinspektör, som vore hänvisad att uteslutande sysselsätta sig med inspektionsverksamheten, småningom skulle förlora det levande intresset för sitt arbete och komma att behandla sina uppgifter på ett torrt och rutinmässigt sätt.

Det torde icke kunna förnekas, att en stark specialisering i arbetet *kan* medföra olägenheter sådana som de nu nämnda. Det kommer emellertid därvid i första rummet an på arbetets art. Är detta till sin natur

Departementschefen,

enahanda och består det i ett dagligt sysslande med likartade och ständigt återkommande uppgifter, skall det utföras under samverkan blott med ett fåtal personer och under bundenhet av bestämda och regelbundna tider, torde detsamma lätteligen få en mer eller mindre schablonmässig och formalistisk karaktär. Och man kan väl förstå, att det för en person med sådan sysselsättning skall verka uppryckande och vederkvickande att emellanåt få ägna sig åt någon verksamhet vid sidan av sin huvudgärning.

Beaktar man de mångahanda och växlande uppgifter, som tillkomma en folkskolinspektör, torde man dock ingalunda kunna påstå, att hans verksamhet skulle vara av nyss angivna art. Tvärtom torde man finna, att det bland statens olika tjänstebefattningar är ganska få, vilka kunna erbjuda sina innehavare en så rik omväxling i arbetet som just folkskolinspektörsbefattningarna. För inspektören växlar alltjämt arbete av pedagogisk innebörd med rent administrativ verksamhet, sysselsättning på arbetsrummet med resor i olika delar av inspektionsområdet. Han är icke bunden av någon bestämd daglig tjänstetid, och han har att samverka med en mängd människor av olika samhällsställning och i skilda bygder. Ett arbete av sådan art torde i sig självt äga tillräckliga garantier mot en snedvridning i den riktning, som nyss angivits. Från personer, som varit eller äro sysselsatta med inspektionsarbetet, hava ock framkommit mångfaldiga vittnesbörd om detta arbetes förmåga att verka intresserande och uppfriskande.

Om specialisering i arbetet kan medföra sina faror, torde å andra sidan mångsyssleriet medföra sådana kanske i än högre grad. Och ett arbete, som skall utföras på tid, vilken ryckts undan annan verksamhet, torde ej sällan sakna den konsekvens och den på verklig insikt vilande vederhäftighet, som kunna göra detsamma fruktbarande. Med allt erkännande av det intresse och den duglighet, de hittillsvarande inspektörerna i allmänhet ådagalagt, torde det näppeligen kunna förnekas, att inspektionens effektivitet och gagn stundom blivit lidande just genom inspektörernas bundenhet av andra ämbetsuppgifter.

Det synes mig alltså klart, att inga betänkligheter av allvarligare art kunna anses vara förbundna med en allmän övergång till systemet med inspektionsuppdraget såsom ensamsyssla.

Visserligen torde ett gott resultat av folkskolinspektörernas verksamhet i främsta rummet betingas av deras rent personliga egenskaper och så till vida vara mer eller mindre oberoende av organisatoriska anordningar. Men detta oakttat torde man hava starka skäl att av en övergång till systemet med ensaminspektörer förvänta avsevärda fördelar för vårt folkundervisningsväsens vidmakthållande och utveckling. Med den

snabba tillväxt av folkskolinspektörernas arbetsuppgifter och den icke mindre hastiga utveckling av åskådningar och krav på undervisningsväsendets område, de senare åren medfört, måste det för personer, som kunna ägna hithörande frågor blott en del av sitt intresse och sin arbetskraft, bliva allt omöjligare att på tillfredsställande sätt fullgöra sitt uppdrag. Det synes mig tydligt, att folkskolinspektören under nuvarande förhållan den måste vara en person, som äger full förtrogenhet med folkskolans organisation och verksamhet, som kan utveckla en ur verklig fackmannainsikt sig härledande initiativkraft och som just genom sin erfarenhet och grundliga sakkännedom kan tillvinna sig den auktoritet och det förtroende, varförutan en framgångsrik verksamhet på detta område näppeligen torde vara möjlig. Inspektionsuppdraget kräver numera sin man, och det torde då vara klokt att ordna organisationen enligt denna regel.

Gäller detta omdöme redan nu, torde vara uppenbart, att detsamma under den kommande tiden får än större giltighet och att behovet av en väl ordnad, insiktsfull och arbetsduglig folkskolinspektion blir alltmera framträdande, därest vår folkundervisning skall kunna ombildas och utvecklas så, att den blir i stånd att tillgodose de mångahanda och betydelsefulla krav, tidens djupgående omvandlingar särskilt på det sociala och ekonomiska livets områden ställa på densamma.

Slutligen kan även den omständigheten förtjäna beaktande, att den inspektör, som har ett mera omfattande inspektionsdistrikt, givetvis måste komma att handlägga både flera och mera olikartade frågor rörande skolväsendets organisation, skolbyggnader m. m. samt att han därigenom vinner en vidsträcktare erfarenhet rörande dylika frågor lämpligaste lösning, vilken erfarenhet kan komma hans verksamhet i övrigt till godo. Helt visst bör han genom en sådan mera omfattande och på olikartade erfarenheter rik verksamhet vara väl skyddad från en ensidig och begränsad syn på de ärenden, som komma under hans prövning.

Jag ansluter mig alltså till det föreliggande förslaget, att folkskolinspektionen för framtiden i regel anordnas såsom en huvudsyssla, åt vilken inspektören har att med odelad kraft ägna sig.

Ifrågasatta undantag.

Från grundsatsen om folkskolinspektionen såsom huvudsyssla har kommittén ifrågasatt vissa undantag. Det första av dessa avser inspektionen på Gottland, vars ändamålsenliga ordnande erbjudit vissa svårigheter. Till frågan härom får jag anledning återkomma i annat sammanhang.

Gottland.

Inspektionen
såsom bisyss-
la för semina-
riellärare.

Ett annat undantag, vilket tänkts kunna ifrågakomma, gäller folkskoleseminariernas lärare, i det från åtskilliga håll yrkats, att för varje folkskoleseminarium ett mindre inspektionsområde borde avsättas, vilket skulle tilldelas seminariets rektor eller någon bland dess övriga lärare samt innehavas såsom bisyssla till lärarbefattningen vid seminariet. Kommittén har undersökt, vilka skäl som tala för och emot en sådan anordning.

Kommittén.

Det skäl, som huvudsakligen talar för den föreslagna anordningen, yttrar kommittén, är tydligen folkskoleseminariernas behov av ständig kontakt med det verkliga skollivet, sådant detta rör sig och utvecklas inom de olika slagen av folkskolor i vårt land. Att ett sådant behov förefinnes torde icke kunna bestridas. Folkskolans tillstånd och utveckling bero utan tvivel i första hand av hennes lärare. Men lärarens duglighet för sitt undervisar- och uppfostrarkall, särskilt hans förmåga att föra skolan framåt, beror åter i hög grad av den utbildning, synnerligast av den utbildning i skolans praxis, som han vid seminariet erhållit. Skall denna sistnämnda utbildning bliva god, fordras bland annat, att seminariets egna lärare besitta kännedom icke blott om barnens kroppsliga och andliga utveckling på olika åldersstadier utan även om de yttre omständigheter, under vilka folkskolans lärare arbeta. Sättet för undervisningens tillrättaläggande måste nämligen bliva olika allt efter barnens utvecklingsgrad och allt eftersom skolformerna och andra yttre omständigheter växla.

Nu kan det visserligen tyckas, att seminariets lärare före sin anställning vid seminariet böra hava inhämtat kännedom om folkskolan helst genom egen tjänstgöring i en eller flera folkskolor. Kommittén har ock ansett detta synnerligen önskvärt och fördenskull i sitt betänkande angående folkskoleseminarierna föreslagit, att tjänstgöring vid folkskola, där den av vederbörande fullgjorts efter avlagd folkskolläraryxamen eller genomgången provår, skall vid tillsättning av seminarielärarbefattningar äga samma betydelse som den tjänstgöring vid vissa läroanstalter, som nu är stadgad såsom allmänt villkor för behörighet till adjunktsbefattning vid seminarium, samt att tjänstgöring vid folkskola skall medräknas vid värderingen av den förtjänst, som en sökande till seminarielärarbefattning äger i sin tjänstålder. Och för att öppna möjlighet för den, som icke avlagt folkskolläraryxamen, att försöka sig som lärare i folkskola och därigenom förvärva personlig erfarenhet rörande folkskolan har kommittén i nyssnämnda betänkande föreslagit, att villkoren för behörighet till anställning som vikarie vid folkskola måtte göras något mindre snäva, än de för närvarande äro. För den händelse kommitténs nu nämnda förslag vinna beaktande, torde man därför kunna vänta, att framdeles oftare än nu är fallet bland sökande till ämneslärartjänster vid seminarierna skola finnas personer, som genom lärarverksamhet vid folkskola vunnit omedelbar kännedom om folkskolans ställning och behov. Den direkta erfarenhet av folkskolearbetet, som sålunda kan komma seminariet till godo, är, såsom kommittén i förutnämnda betänkande framhållit, av högt värde vid elevernas praktiska utbildning.

Därmed uteslutes emellertid icke, att en alltjämt fortgående förbindelse mellan seminariet och folkskolan skulle vara för lärarutbildningen vid seminariet fördelaktig. På folkskolans område äger lika litet som på andra områden något stillastående rum. Även en sådan seminarielärare, som före sin anställning vid seminariet tjänstgjort i folkskola, kan således snart nog befinna sig i den ställningen, att han med hänsyn till sitt arbete för elevernas praktiska utbildning behöver på nytt komma i närmare

beröring med arbetet i en vanlig folkskola, sådant det försiggår i vardagslag. Särskilt är härvid att tänka på undervisningsövningarna, vilka böra så anordnas och ledas, att de så mycket som möjligt komma att motsvara arbetet i en sådan skola.

Nu kan det anmärkas, att seminariet har sin övningsskola, av vilken seminarieläraren i förenämnda avseende bör kunna hämta behöfliga lärdomar. Det måste också medgivas, att han av arbetet i denna skola vinner en icke oanselig erfarenhet, som kommer honom till godo vid den ledning, han har att giva eleverna med hänsyn till deras praktiska utbildning. Men å andra sidan bör det även ihågkommas, att seminariets övningsskola, även om den är anordnad så, att den erbjuder exempel på olika slag av skolformer, dock i många stycken icke kan förete samma skolförhållanden som en verklig folkskola, i all synnerhet en folkskola på landsbygden. Att under sådana omständigheter förslag om åstadkommande av en närmare förbindelse mellan folkskoleseminarium och folkskola kommit fram, finner kommittén ganska förklarligt.

Mot den ifrågasatta anordningen kunna emellertid åtskilliga befogade invändningar göras. Ser man frågan ur folkskolinspektionens synpunkt, torde den närmast till hands liggande invändningen vara den, att sagda anordning icke är ur denna synpunkt nödvändig. Men därjämte kan ifrågasättas, huruvida vederbörande lärares tjänstgöring vid seminariet skulle kunna så ordnas, att icke denna tjänstgöring komme att lägga hinder i vägen för ett ändamålsenligt utövande av folkskolinspektionen. Även om i vissa fall så skulle kunna ske, skulle antagligen även sådana fall komma att inträffa, då det bleve förenat med stora svårigheter eller till och med omöjligt att bereda seminarieläraren ledighet från lärartjänsten just å de tider, då förrättande av inspektion kunde vara som mest behöfligt. Att den ifrågavarande anordningen skulle ur inspektionsarbetets synpunkt vara förmånlig är således ganska tvivelaktigt.

Men även då frågan betraktas från folkskoleseminariernas synpunkt, inställa sig vissa invändningar. En viktig sådan är den, att det bleve endast en av seminariets lärare, som erhöle den grundligare kannedomen om folkskolarbetet, och att de övriga seminarielärarnas behov i det nämnda hänseendet således icke bleve tillgodosett. Härtill kan ju visserligen svaras, att de rön i olika avseenden, som av den ifrågavarande seminarieläraren blivit gjorda, i någon mån skulle kunna komma även övriga seminarielärare och därmed hela den praktiska folkskollärarytbildningen vid seminariet till godo, emedan såväl det dagliga umgänget seminariets lärare emellan som även och i all synnerhet de lärarkonferenser och kollegiesammanträden, som vid seminariet äga rum, skulle erbjuda tillfällen för seminarieläraren-inspektören att delgiva sina medlärare de erfarenheter, som han under sina inspektioner förvärvat. Detta må ju väl vara sant, men det torde dock icke kunna nekas, att invändningen det oaktat äger en viss grad av giltighet.

En annan invändning, som uppenbarligen är av större betydelse, är den, att inspektionsbefattningen, som icke blott nödvändiggör för inspektionen erforderliga resor till de olika skolorna i distriktet utan även är förenad med expeditionsgöromål med tillhörande statistiskt arbete m. m., skulle allt för mycket inkräkta på en seminariektors eller annan seminarielärares tid och krafter samt att det därjämte, då inspektionerna icke borde bindas vid en viss veckodag, skulle bliva förenat med svårigheter att för seminariet upprätta en lämplig arbetsordning och att seminarierna således, även om de i ett avseende vunne något, dock skulle i andra avseenden bliva lidande på den nämnda anordningen. Häremot må visserligen erinras, att en seminarielärares inspektionsområde icke skulle vara av samma storlek som de, vilka för närvarande äro tilldelade vissa seminarielärare. Det skulle fastmer kunna vara tillräckligt, att semi-

narieleäraren erhöle ett litet område på exempelvis 20 à 30 landsbygdsskolor, blott detta innehölle skolformer av olika slag. Men å andra sidan måste det medgivas, att även ett sådant område som det nämnda skulle i icke så liten utsträckning kräva inspektörens tid och krafter och att inspektionen således ur denna synpunkt ändå måste medföra vissa olägenheter för seminariet och särskilt för den seminarielärare, som skulle sköta densamma, så att det vore ganska ovisst, huruvida fördelarna med avseende på lärarutbildningen bleve så stora, att de till fullo uppvägede olägenheterna.

Skulle dock den ifrågasatta förbindelsen mellan folkskoleseminarium och folkskola vara till övervägande fördel för lärarutbildningen, borde sagda förbindelse tydligen anordnas vid alla seminarier. Någon säkerhet för att detta i varje fall skulle bliva möjligt förefinnes dock icke, emedan något åläggande för seminariernas rektorer och övriga lärare att mottaga förordnande som folkskolinspektörer av flera skäl icke torde kunna komma i fråga. Tvärtom måste det helt säkert lämnas åt vederbörande rektors eller lärares fria vilja att mottaga sådant förordnande eller icke. Men under sådana omständigheter skulle särskilt seminarieområde komma att finnas under vissa tider, medan det under andra tider skulle kunna inträffa, att dylikt område icke finnes, ett förhållande, som givetvis skulle medföra åtskilliga olägenheter ur inspektionens synpunkt.

Slutligen är att erinra därom, att en seminarielärbefattning likaväl som andra statens tjänster är avsedd att kräva sin innehavares hela intresse och arbetskraft och att det sålunda ligger i sakens natur, att den icke förenas med annan befattning.

Om kommittén sålunda måste erkänna, att beaktansvärda skäl tala för den förbindelse mellan folkskoleseminarium och folkskola, som med den ifrågasatta anordningen åsyftats, finner kommittén dock de skäl, som tala mot densamma, vara övervägande. Kommittén kan således icke förorda, att för folkskoleseminarium avsättes särskilt område, över vilket seminariets rektor eller någon annan av seminariets lärare skulle utöva inspektionen.

Det torde icke vara omöjligt, att den förbindelse mellan seminarium och folkskola, som man med den ifrågasatta anordningen velat vinna, skulle kunna erhållas på annat sätt. Ett sådant vore, att varje seminarielärare, som har att delta i elevernas praktiska utbildning, erhöle tillfälle att med vissa mellanrum besöka ett antal folkskolor av olika slag, synnerligast på landsbygden, och att där göra iakttagelser. Utan tvivel skulle detta ur lärarutbildningens synpunkt vara synnerligen förmånligt, särskilt emedan det därigenom skulle kunna bliva honom möjligt att besöka åtminstone någon av sina förutvarande elever och därvid utröna, i vad mån den handledning, de erhållit, motsvarat de krav, som det praktiska skolarbetet ställer på dem. Visserligen skulle det med hänsyn till seminariets arbetsordning knappast vara genomförbart på annat sätt, än att en lärare i sänder för ändamålet erhöle tjänstledighet för en kortare tid, men en sådan anordning torde icke vara omöjlig att förverkliga. Åtminstone borde rektor eller annan därtill lämplig seminarielärare kunna sättas i tillfälle att då och då företaga kortare studieresor i förevarande syfte.

Myndig-
heterna.

Kommitténs uppfattning i fråga om lämpligheten att avsätta särskilda inspektionsområden för seminarierna har varit föremål för såväl instämmanden som kritik från åtskilliga myndigheter. Utom de skäl, som i betänkandet åberopats för kommitténs ståndpunkt, har av folkskolinspektören *E. Westberg* anförts, att ämneslärare vid ett seminarium ej syntes äga de

allmänna förutsättningar och erfarenheter, som erfordras för ett allsidigt bedömande av folkskolans arbete. En liknande synpunkt göres gällande av folkskolinspektören i *Halmstad*.

Av domkapitlen hava endast domkapitlen i *Skara* och *Lund* uttalat sig mot den av kommittén intagna ståndpunkten. Domkapitlet i *Skara* anför:

Domkapitlet anser, att ett litet inspektionsområde i närheten av en seminarie-stad, överlämnat åt en seminarielärare, vore till gagn för förbindelsen mellan seminariet och folkskolan. Då kommittén avstyrker en sådan anordning, sker det huvudsakligen på den till synes mindrer hållbara grunden, att man bör helt avstå från en erkänd god ordning, om denna icke alltid eller allestädes kan genomföras. En alltför exklusiv betoning av uniformitetens grundsats har överhuvud med sig faror, som kunna bli ödesdigra.

I samma riktning uttalar sig Kungl. Maj:ts befälningshavande i *Västerbottens* län, som förmodar, att kostnaderna för inspektionen skulle genom den ifrågasatta anordningen i någon mån nedbringas.

Folkskolinspektören *J. V. Jonsson* yttrar:

Skola seminarierna verkligen utbilda för praktisk lärargärning dugliga alumner, synes det mig vara absolut nödvändigt, att åtminstone någon av seminariets lärare också sättes i tillfälle att taga kännedom om huru lärarna, särskilt ute på landsbygden, sköta sin syssla och hur verkligheten gestaltar sig, ty en mönsterskola vid seminariet är ej detsamma som landsbygdsskolor, vilka ofta måste arbeta under ogynnsamma förhållanden. Först då vinnes den insikt, som torde vara nödvändig för utbildning av lärare. Enligt min övertygelse borde till varje seminarium höra ett mindre inspektionsområde, låt vara blott ett kontrakt, vilket med några års mellanrum i och för nyttig omväxling kunde utbytas mot ett annat närbeläget. Ett sådant byte borde ej heller förorsaka den egentliga inspektionen i trakten nämnvärd olägenhet. Även om den inspekterande läraren skulle befrias från en eller annan lektion, vore detta till mindre skada, än om intet inspektionsområde funnes. Dock torde nog undervisningen kunna ordnas så, att inspektionstillfälle därförutan kunde beredas, ty distriktet skulle naturligtvis ej vara stort.

Lämpligheten att anförtro en dylik inspektion åt den av seminariets lärare, som undervisar i pedagogik, har påpekats av folkskolinspektören *M. Granér*, som anför:

Det är sant vad kommittén säger, att en viktig invändning mot ett sådant förslag är den, att det bleve endast en av seminariets lärare, som genom inspektionsarbete skulle erhålla en grundligare kännedom om arbetet i folkskolan. Men denne ende borde enligt min mening i regel vara den av seminariets lärare, som har sig anförtrott att undervisa i pedagogik. Om denne har tillfälle att vid sidan av sitt lärarkall i egen-skap av inspektör taga noggrann kännedom om folkskolans liv på olika platser och

under olika förhållanden, kan denna hans kunskap komma hans lärjungar till godo icke blott vid hans handledning av deras praktiska arbete i seminariets övningsskola utan ock vid hans undervisning i didaktik, vid redogörelsen för folkskolans organisation, olika skolformer, uppgörandet av skolstatistik och så vidare. Av egen erfarenhet vet jag, hur mycket mera levande och intresseväckande behandlingen av frågor rörande undervisning och tukt i pedagogikstudiet vid ett seminarium kan bliva, om läraren kan från sin inspektionsverksamhet medföra ett ständigt förnyat förråd av konkreta exempel ur livet till belysning av didaktikens abstrakta satser.

Mot kommitténs ståndpunkt uttala sig folkskolinspektörerna i *Lunds* stift, vilka anföra:

Skickad till inspektör borde ingen vara i högre grad än just seminarieläraren, som det åligger att efter förmåga följa med och intaga ställning till tidens pedagogiska strävanden; mer förtroende hos lärarna torde heller ingen hava än han, som i många fall kommer på inspektion till sina f. d. lärjungar. Här böra kunna göras iakttagelser, erhållas upplysningar och givas råd, som i lika grad lända både skola och lärarbildningsanstalt till godo och verka befruktande på båda.

Departementschefen
år 1913.

Departementschefen anförde i framställningen till 1913 års riksdag:

Såväl av kommittén som särskilt av vissa myndigheter hava beaktansvärda skäl anförts för en sådan anordning, att för varje folkskoleseminarium avsattes ett mindre inspektionsområde, som skulle tilldelas rektor eller annan lärare vid vederbörande seminarium. Givetvis är det av den största betydelse för framgången av seminarielärarnas arbete med utbildningen av de blivande folkskollärarna, att en nära förbindelse äger rum mellan seminarierna och det verkliga skollivet ute i de skilda bygderna. Sedan många år har också, såsom jag förut nämnt, förekommit, att seminarielärare vid sidan av sin tjänst erhållit förordnande som folkskolinspektörer, och de uttalanden, som nu förekommit om verkningarna av denna anordning, synas giva vid handen, att man flerstädes funnit det gagnande.

Kommittén har emellertid efter närmare undersökning av frågan icke ansett sig kunna förorda en dylik lösning. Kommittén har ock för denna sin ståndpunkt anfört vägande skäl, vilka näppeligen kunna anses jävade av vad vissa myndigheter däremot andragit. Onekligt synes också, att det skulle vara ägnat att betänkligt förrycka den planmässighet och stadga, som man med den föreslagna omregleringen av folkskolinspektionen velat vinna, om ett visst område komme att än utgöra särskilt inspektionsdistrikt, än anknytas till annat distrikt eller uppdelas på flera sådana. En dylik oregelmässighet bleve nämligen en given följd därav, att man naturligtvis icke skulle kunna *ålägga* en seminarielärare att åtaga sig inspektionsuppdrag utan måste vara beredd på att understundom ingen skulle finnas därtill villig.

Under sådana förhållanden torde den ifrågasatta anordningen kunna förordas endast i det fall, att olägenheterna för folkskolinspektionen väsentligen uppvägdes av stora fördelar för seminariarbetet. Med hänsyn till vad kommittén härutinnan anfört, synes det emellertid tveivelaktigt, om i stort sett ens för seminarierna vinsten skulle bliva betydande, ja, det torde till och med kunna ifrågasättas, om icke även för dessa övervägande nackdelar skulle uppstå av den föreslagna anordningen. Av kommitténs utredning framgår nämligen, att det måste anses förenat med svåra olägenheter att

under läsåret i större eller mindre omfattning beröva seminariet någon av dess väl behöfliga lärarkrafter. Kommer så här till, att anordningen skulle komma att medföra en ökning av kostnaderna, som skulle belöpa sig till åtskilliga tusental kronor, torde man få avstå från tanken på att för varje seminarium avsätta ett för någon av dess lärare avsett särskilt inspektionsområde.

Därmed bör man emellertid ingalunda avstå från att söka åstadkomma en så nära förbindelse som möjligt mellan seminarierna och det verkliga skollivet. Kommittén har antytt två vägar för detta måls vinnande.

Först erinrar kommittén om åtgärder, vilka kunna vidtagas för att bereda ökad möjlighet för dem, som ämna bliva seminarielärare, att genom vikariatstjänstgöring i folkskola förvärva kännedom om densamma. I sådant syfte har kommittén redan i sitt betänkande angående seminarierna framhållit såsom önskvärt, att nu gällande villkor för behörighet till anställning som vikarie vid folkskola, enligt vilka för sådan anställning kräves avlagd folkskollärexamen (eller i vissa fall småskollärexamen), måtte göras något mindre snäva.

Vidare ifrågasätter kommittén införandet av en sådan anordning, att varje seminarielärare, som har att deltaga i elevernas praktiska utbildning, erhöles tillfälle att med vissa mellanrum besöka ett antal folkskolor av olika slag, synnerligast på landsbygden, för att där göra iakttagelser.

Båda dessa av kommittén föreslagna åtgärder synas mig värda beaktande. Vad angår förslaget om en förändring av villkoren för behörighet till anställning som vikarie vid folkskola kunna även andra skäl än det nu framkomna anföras därför. Jag är också betänkt på att vidtaga åtgärder för en utredning, huruvida och i vad mån en sådan förändring kan anses tillräddig.

Om man, som naturligt är, anser önskligt, att seminariernas lärare genom besök i olika folkskolor vinna ökad kännedom om de krav, som böra ställas på lärarutbildningen, bör man tillse, att de erhålla ersättning för de kostnader, studiebesöken komma att medföra. Därest man begränsar sig till en tid av 8 till 10 dagar, synes icke omöjligt, att exempelvis en gång under läsåret vid varje seminarium genom välvillig medverkan av dess lärare ledighet skulle kunna beredas en av dem, utan att särskild vikarie behöfde anlitas. Som ersättning för kostnaderna under en studieresa av nämnda omfattning synes, under förutsättning av kostnadsfri hjälp för tjänstens uppehållande, ett belopp av omkring 100 kronor kunna anses tillräckligt.

Något åläggande för seminarielärarna att företaga studieresor av antydd art torde lämpligen icke böra ifrågakomma, i varje fall icke innan saken prövats och erfarenhet vunnits, vilka fördelar och måhända även olägenheter kunna vara förbundna därmed. Det torde därför icke heller vara lämpligt att nu begära något anslag till understöd åt lärare för studieresor av antydd art. Därest intresse för saken skulle visa sig bland seminariernas lärare, torde till en början Kungl. Maj:t, på ansökan, av tillgängliga medel i någon mån kunna tillgodose behovet.

Även andra möjligheter för åstadkommande av förbindelse mellan seminarierna och folkskolorna kunna ju tänkas. Härom vill jag nu icke säga mera, än att givetvis intet bör underlätas, som kan underlätta en sådan förbindelse.

Folkskolöverstyrelsen har i denna fråga anført:

Då överstyrelsen anser, att inspektionen i så stor utsträckning som möjligt bör utövas som huvudsyssla, finner den sig svårligen kunna biträda den tanken, att smärre

Folkskol-
överstyrelsen.

inspektionsområden skulle avskiljas för att överlämnas åt seminarielärare att innehavas vid sidan av deras egentliga verksamhet. A andra sidan finner dock överstyrelsen i likhet med folkundervisningskommittén och flera av de hörda myndigheterna det hög-
geligen önskvärdt, att seminarielärarna sättas i tillfälle att på lämpligt sätt taga kän-
dom om det verkliga skollivet inom olika skoltyper ute i bygderna. Överstyrelsen vill
med avseende härå instämma i den meningen, att detta önskemål bör kunna förverk-
ligas på annat sätt än det nyss nämnda, och ämnar även framdeles i detta hänseende
framställa förslag.

*Departe-
mentschefen.*

Om betydelsen av att seminarieundervisningen på lämpligt sätt brin-
gas i förbindelse med det verkliga skollivet i olika slag av folkundervis-
ningsanstalter råder och kan uppenbarligen råda endast en mening. Där-
emot växla åsikterna om lämpligaste medlen att åstadkomma en sådan
förbindelse, och särskilt hava motsatta uppfattningar uttalats om lämplig-
heten av en sådan anordning, att ett mindre inspektionsområde överläm-
nades till någon lärare vid varje seminarium.

Ehuru åtskilligt anförts, som talar för en sådan anordning, måste
jag dock anse de skäl mot densamma, som åberopats av kommittén, vara
så starka, att jag icke finner mig kunna framlägga eller tillstyrka något
förslag i nämnda riktning.

I anslutning till vad från flera håll uttalats vill jag emellertid betona
önskvärdheten av att de åtgärder för berörda syftes vinnande, vilka lämpligen
kunna bringas till stånd, så snart ske kan måtte vidtagas.

4. Inspektörernas ställning inom skolförvaltningen.

Beträffande folkskolinspektörernas allmänna uppgift och ställning
inom skolförvaltningen har kommittén icke föreslagit någon förändring
i nu gällande ordning. Framdeles liksom hittills skulle de alltså utgöra
kontrollerande och rådgivande, ej styrande organ inom skolförvaltningen.
Kommittén har närmare utvecklat den ställning, inspektören nu skulle
komma att intaga till olika myndigheter, och därvid anförts:

Kommittén.

De myndigheter, med vilka folkskolinspektörerna för närvarande hava direkt
beröring, äro skolråd och skolstyrelser, domkapitel, Kungl. Maj:ts befallningshavande
och ecklesiastikdepartementet. Till dessa skulle komma en överstyrelse för folkunder-
visningsväsendet.

Den ökade betydelse och effektivitet, som kommittén genom sitt förslag åsyftat
att giva åt folkskolinspektionen, kan denna enligt kommitténs mening icke vinna,

därest den icke ställes under en central skolstyrelses tillsyn och ledning. Mellan överstyrelsen och folkskolinspektörerna måste följaktligen ett ständigt samarbete äga rum. För den övervakande, ledande och främjande verksamhet, som den centrala skolstyrelsen bör utöva, är det ett väsentligt villkor, att överstyrelsen vinner en närmare kännedom om skolorna i landets olika delar och att den därför med dessa kommer i mångsidig och livlig beröring. Detta senare kan visserligen i någon mån ske genom vederbörande styrelseledamöters besök i inspektionsområdena, men förnämligast torde det dock kunna vinnas genom inspektörerna. Folkskolinspektörerna måste med sin sakkunskap och med den detaljkännedom om folkundervisningsväsendet, som var och en besitter i fråga om sitt inspektionsområde, stå överstyrelsen till tjänst och sålunda till överstyrelsen avgiva yttranden i skolfrågor, då så påfordras, samt inför överstyrelsen redovisa för sin verksamhet. Överstyrelsen å sin sida måste tillse, att inspektionsarbetet utföres efter enhetliga huvudgrunder samt på ett sådant sätt, att ändamålet med detsamma i möjligaste mån uppnås.

Den ledning av inspektionen, som skall tillkomma överstyrelsen, bör enligt kommitténs mening utövas icke blott genom utfärdande av föreskrifter i form av cirkulär m. m. dylikt utan och därigenom, att överstyrelsen träder i personlig förbindelse med inspektörerna. För att överstyrelsen skall kunna följa och i sin mån övervaka inspektionsarbetet, böra inspektörerna för viss tidsperiod, t. ex. ett halvår, upprätta och i början av perioden för granskning och godkännande till överstyrelsen insända resplaner, upptagande i huvuddrag de inspektionsresor, som de hava för avsikt att under perioden företaga, varjämte de böra i de redovisningar för sin verksamhet, som de skola avgiva till överstyrelsen, redogöra för de mera betydande avvikelser från dessa resplaner, som tilläventyrs ägt rum, ävensom för anledningarna till nämnda avvikelser.

De förslag, som kommittén framställt i fråga om inspektörernas deltagande i skolärendenas handläggning, innebära ingen väsentlig förändring av inspektörernas nuvarande ställning till övriga förut nämnda myndigheter. De förändringar, som i detta avseende ifrågasättas, äro huvudsakligen beroende på vad kommittén med hänsyn till överstyrelsens verksamhet föreslagit i fråga om innehållet i de nuvarande skolreglementena.

Efter att hava redogjort för det väsentligaste av sitt förslag rörande skolreglementenas innehåll och fastställande fortsätter kommittén:

I överensstämmelse härmed skulle inspektörerna komma att intaga väsentligen samma ställning till skolråden som förut. De skulle alltså tillse, att gällande författningar efterlevas, samt vara skolråden till tjänst med råd och anvisningar i alla till distriktens skolväsen hörande frågor, t. ex. vid upprättande av förslag till reglementen och lokala skolbestämmelser, vid upprättande av läsordningar, vid bestämmande av läroböcker och anskaffande av undervisningsmaterieell o. s. v. Den enda skillnaden skulle bliva den, att skolråden skulle bringa sina beslut om läsordningar och läroböcker i de särskilda skolorna till inspektörens kännedom, under det han för närvarande får vid sina inspektioner inhämta kännedom om sagda beslut.

Till domkapitlen skulle inspektörerna liksom förut avgiva yttranden i skolfrågor, då så påfordrades, och därjämte alltid i frågor rörande reglementen för de olika skoldistrikten. Fortfarande skulle de även till domkapitlen lämna redogörelser för sin verksamhet. Anmälningar från folkskolinspektörerna angående brister i distriktens

skolväsen avse i regel skolväsendets allmänna anordning, således frågor, i vilka domkapitlen enligt kommitténs förslag skulle bli närmast överordnade beslutande myndigheter, och skulle därför dylika anmälningar i regel komma att fortfarande ingivas till domkapitlen.

Till Kungl. Maj:ts befallningshavande skulle inspektörerna komma att intaga samma ställning som förut. Vid påfordran skulle de till dessa myndigheter avgiva yttranden i skolfrågor, som falla under sagda myndigheters behandling, varjämte inspektörerna fortfarande skulle granska skolrådets statsbidragsrekvisitioner, innan dessa insändas till Kungl. Maj:ts befallningshavande.

Vad slutligen angår ecklesiastikdepartementet, skulle detta tydligen icke längre utöva den direkta ledning av folkskolinspektörernas verksamhet, som hittills ålegat detsamma, och departementet skulle icke heller mottaga de berättelser, som folkskolinspektörerna hava att avgiva om sin verksamhet, eller offentliggöra dessa berättelsers innehåll.

Det nu anförda visar, att kommittén icke avsett någon förändring av folkskolinspektionens karaktär, vadan inspektörerna fortfarande skulle utgöra kontrollerande och rådgivande, ej styrande organ inom skolförvaltningen.

De närmare bestämmelser rörande inspektörernas ställning till de olika skolmyndigheterna och rörande deras särskilda uppgifter och åligganden, som av den föreslagna förändrade anordningen av inspektionen bliva erforderliga, torde böra givas genom av Kungl. Maj:t utfärdad ny instruktion, till vilken den centrala skolstyrelsen bör utarbeta förslag.

Myndig-
heterna.

Vad kommittén anført rörande folkskolinspektionens framtida ställning inom skolförvaltningen har i de flesta fall icke givit anledning till invändningar från de hörda myndigheternas sida.

Från några håll har emellertid uttalats önskvärdheten av att inspektörernas befogenhet i ena eller andra riktningen något vidgades. Bland i sådant hänseende framkomna önskingar må följande här omnämnas.

Beträffande inspektörernas befogenhet gentemot de lokala skolstyrelserna har yrkats på en utsträckning av sagda befogenhet. Så anför folkskolinspektören *E. Westberg*:

Angående inspektörernas ställning inom skolförvaltningen finner jag kommitténs förslag om att de fortfarande böra vara kontrollerande och rådgivande organ böra tillstyrkas. Dock torde, just för att en effektiv kontroll skall kunna utövas, en utsträckning av deras befogenhet gent emot de lokala myndigheterna vara av nöden. Sålunda bör en inspektör genom protokollsutdrag från skolråd och kyrkostämmor erhålla kännedom om beslutade förändringar i skolväsendet; han bör äga att hos både domkapitel och Kungl. Maj:ts befallningshavande göra anmälan om beslut eller åtgärder, som synas författningsstridiga eller lända skolan till skada; han bör äga samma rätt som kommunal folkskolinspektör att närvara vid skolrådssammanträden och till protokollet få sin avvikande mening antecknad ävensom att närvara och yttra sig å kyrkostämman; han bör äga samma rätt som kommunal inspektör att under inspektion inom ett skoldistrikt omhänderhava och i skolorna granska förteckningar över barn i skol-

åldern samt att få denna förteckning sig tillsänd, när han för statistiskt arbete eller inspektion så äskar, med mera, som närmare bör angivas i instruktionen.

I likhet med folkskolinspektören Westberg anse folkskolinspektörerna i *Lunds* stift, att därest inspektörernas arbete skall vinna ökad effektivitet, böra även deras befogenheter ökas. De anföra:

Vill man verkligen, att inspektörens arbete skall vinna ökad betydelse och kraft, då torde man lägga i hans hand nödiga maktmedel att giva effektivitet åt anmärkningar och råd icke blott angående organisation och lokaler, som nu är fallet, utan även rörande läroplan, undervisningsböcker, undervisningssätt, barnens behandling och skolgång, lärarnas nit och uppförande och dylikt. Låt antagandet av läroböcker samt tjänstgöringsbetygen för nit och undervisningsskicklighet underställas honom, lägg i hans hand klart och bestämt rättighet att avstyrka statsanslag, om skolgången genom den lokala myndighetens lojhet är oskäligt dålig, giv honom rättighet att effektivt ingripa, om lärares uppförande och nit lämna allvarlig anledning till anmärkning, allt önskemål, som redan länge och upprepade gånger framställts av inspektionen inom *Lunds* stift och som t. ex. i Frankrike och Sachsen realiserats, då finnas nödiga betingelser för att hans verksamhet kan bliva effektiv.

En ökning i inspektörernas befogenhet anser även folkskolinspektören i *Lund* önskvärd, i det han yrkar, att deras ställning till skolans lokala myndigheter bör stärkas genom medgivande av rätt till att utöva inverkan på tjänstgöringsbetygen.

I fråga om inspektörernas ställning till domkapitlen och länsstyrelserna hava de kommunala folkskolinspektörerna i *Malmö*, *Ystad*, *Lund* och *Hälsingborg* framhållit önskvärdheten därav, att inspektörerna finge lagstadgad besvärsmätt över Kungl. Maj:ts befallningshavandes och domkapitlens beslut hos närmaste överordnade myndighet, och har Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Malmöhus* län förklarat sig ej hava något att erinra mot införandet av en sådan bestämmelse. Folkskolinspektören i *Ystad* anför särskilt, att först då kunde inspektörernas arbete bliva verkligt fruktbringande; folkskolinspektören i *Malmö* anser en dylik besvärsmätt som en nödvändig förutsättning för att inspektörernas åtgärder skulle få åsyftad verkan.

Vad särskilt beträffar inspektörernas ställning till domkapitlen har den anmärkningen framställts, att förslaget härutinnan vore oklart och i behov av förtydligande. Uttalanden i dylik riktning hava gjorts av *Uppsala* domkapitel, direktionen för prins Gustafs folkskola i *Uppsala* och folkskolinspektören i *Örebro*. Vidare erinrar domkapitlet i *Luleå* om vissa vanskligheter, som under nu rådande lagstiftning och förhållanden i övrigt på folkskolans område må kunna befaras på grund av dels in-

spektörernas egendomliga ställning såsom underlydande såväl domkapitlet som den tilltänkta överstyrelsen och dels den dualism i ledningen av undervisningsväsendet, som anordnandet av två fristående instanser för dithörande ärenden, den ena instansen delvis underordnad och delvis sidordnad med den andra, kunde under vissa omständigheter komma att medföra. I sistberörda avseende påpekar folkskolinspektören i *Lund* den olägenheten, att en mängd dubbelskriveri skulle komma att åligga folkskolinspektörerna och därigenom taga tid från viktigare uppgifter.

I fråga åter om den ställning, som kommittén föreslagit, att folkskolinspektörerna skola intaga till den ifrågasatta överstyrelsen, har naturligen förslaget i denna del blivit föremål för olika omdömen från myndigheternas sida, alltefter den olika hållning dessa intagit till förslaget om upprättandet av en överstyrelse. De myndigheter, som ej kunnat biträda kommitténs förslag härutinnan, hava givetvis till följd härav ej heller kunnat instämma med kommittén i de punkter i det föreliggande förslaget, vilka röra inspektörernas ställning till en sådan överstyrelse. Hit höra Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Jönköpings län*, domkapitlet i *Härnösand*, domprosten *Rexius* i reservation till Göteborgs domkapitels utlåtande samt folkskolinspektören *A. R. Alvin*.

En viss farhåga för att överstyrelsen skulle gentemot inspektörerna erhålla en alltför stor maktbefogenhet och dessa bliva tämligen osjälvständiga verktyg i den blivande överstyrelsens händer har uttalats av folkskolinspektören i *Örebro*.

En detalj i kommitténs uttalande rörande inspektörernas ställning till överstyrelsen, nämligen den föreslagna skyldigheten för inspektörerna att för granskning och godkännande till överstyrelsen insända resplaner, har varit föremål för olika omdömen från åtskilliga myndigheters sida. De, som uttalat sig till förmån för kommitténs förslag, hava dock framhållit önskvärdheten av att ifrågavarande resplaner endast skola lända till huvudsaklig efterrättelse och att åt inspektörerna skall medgivas rätt till mindre avvikelser från densamma. Så finner domkapitlet i *Luleå* kommitténs förslag välbetänkt och anför:

Det må likväl erinras, att inom vidsträckta delar av Luleå stift, varest till följd av klimatet och de otillfredsställande kommunikationerna möjligheten att på bestämd tid komma fram till i resplanen angivna platser ofta måste vara ganska oviss, planen icke kan fastställas annat än till huvudsaklig efterrättelse och i övrigt måste underkastas de ändringar, som förhållandena lämpligen föranleda.

Likaledes understryker Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Norrbottens* län önskvärdheten av förslaget, dock med rätt för inspektörerna att vid behov göra mindre avvikelser från resplanerna.

Såsom förhållandena nu gestalta sig, tillägger emellertid Kungl. Maj:ts befallningshavande, torde understundom resorna verkställas på sådant sätt, att reseersättningen stiger till väsentligen högre belopp, än som borde förekomma med en lämpligare planering av resorna.

Folkskolinspektörerna *K. Karlgren* och *G. Kellström* framhålla på anförda skäl nödvändigheten av att ifrågavarande resplaner endast bli va mer allmänt hållna och ej allt för mycket binda inspektörerna.

Från åtskilliga håll hava emellertid mot kommitténs förslag i sagda hänseende framställts invändningar. Domkapitlet i *Västerås* avstyrker förslaget. Domkapitlet i *Strängnäs* finner det hinderligt för inspektionen, likaså folkskolinspektören *J. A. Franzén*. Synnerligen opraktisk anser folkskolinspektören i *Lund* en dylik bestämmelse vara. Domkapitlet i *Skara* finner förslaget innebära en ökning i inspektörernas därförutom stora skrivbörda och anför:

Det syfte, som kommittén vill ernå med denna bestämmelse, synes kunna lika väl men enklare vinnas, om överstyrelsen — utöver de föreskrifter, den i form av cirkulär m. m. i alla händelser skall utfärda — där det finnes behövt på grund av bristande planmässighet i de verkställda inspektionsresorna, giver nödiga påminnelser. Den alltför mycket i detalj gående kontrollen kan lätt medföra minskad arbetsglädje jämte fara för en viss schablonmässighet.

Folkskolinspektörerna i *Göteborgs* stift framhålla — utom att förslaget skulle medföra onödigt skriverseri — hurusom erfarenheten visade, att alla försök att så på förhand bestämma resorna vore absolut omöjliga att genomföra. Ett liknande uttalande har gjorts av folkskolinspektören *J. E. Broberg*, vilken dessutom ifrågasätter, huruvida inom överstyrelsen kan påräknas kompetens att granska och rätta resplanerna. Nyttan av den föreslagna anordningen ifrågasättes även av folkskolinspektören *J. V. Jonsson*. Domkapitlet i *Karlstad* anser förslaget höra till den uniformeringstendens, som domkapitlet finner för ifrågavarande område vara av mindre gynnsamt inflytande. Slutligen framhåller folkskolinspektören *K. L. Österberg* de olägenheter, bestämmelser i sagda avseende skulle medföra särskilt beträffande inspektionen i Lappmarken.

I framställningen till 1913 års riksdag gjorde departementschefen följande uttalande:

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 1 saml. 102 häft. (Nr 145.) 6

Departementschefen
år 1913.

I likhet med kommittén och de flesta myndigheter, som uttalat sig i nu berörda fråga, är jag av den mening, att ingen väsentlig rubbning bör ske med avseende på folkskolinspektörernas befogenhet och ställning inom skolförvaltningen. De böra fortfarande utgöra rådgivande och kontrollerande men ej styrande organ. Det må vara sant att, såsom från åtskilliga håll anförts, en större effektivitet av deras verksamhet och mera snabbt och omedelbart synliga resultat av deras åtgärder skulle i vissa hänseenden kunna förväntas, därest deras befogenhet gentemot de lokala skolmyndigheterna och lärarpersonalen vidgades. Enligt min mening bör dock det inflytande, en folkskolinspektör kan och bör utöva, vara av väsentligen personlig art, och det bör grunda sig icke så mycket på hans reglementsenliga makt och myndighet som i främsta rummet på skolstyrelsernas och lärarnas tilltro till hans insikt och erfarenhet, hans sunda omdöme och redbara uppsåt att i allt råda och leda till det bästa. Detta utesluter icke, att i särskilda undantagsfall ett kraftigt inskridande kan visa sig oundgängligt, men inspektörerna torde även med nu gällande bestämmelser icke sakna utväg att i dylika fall göra ett tillbörligt inflytande gällande. Möjligt är, att vid utfärdandet av ny instruktion för folkskolinspektörerna det kan befinnas nödigt att i en eller annan detalj närmare, än nu är fallet, fastställa inspektörernas befogenhet gentemot ortsmyndigheterna, exempelvis beträffande deras understundom bestridda rätt att närvara vid skolråds- och kyrkostämmosammanträden. Men i det väsentliga bör enligt min mening icke någon ändring i nu gällande föreskrifter ske.

Vad beträffar folkskolinspektörernas ställning gentemot domkapitlen och Kungl. Maj:ts befallningshavande har av kommittén icke heller ifrågasatts någon ändring av nu gällande förhållanden.

Av vissa kommunala folkskolinspektörer inom Malmöhus län har emellertid yrkats, att statens folkskolinspektörer borde tillerkännas rätt att besvara sig hos vederbörande högre myndighet i de fall, då deras yrkanden ej vunnit gehör hos domkapitlet eller Kungl. Maj:ts befallningshavande. Länsstyrelsen i Malmöhus län har förklarat sig icke hava något att erinra mot införandet av en sådan bestämmelse.

Tydligt är, att ett medgivande av nu antydd art skulle innebära en icke oväsentlig rubbning av det hittillsvarande förhållandet mellan folkskolinspektörerna å ena sidan samt domkapitlen och Kungl. Maj:ts befallningshavande å den andra. Vid sådant förhållande och då något förslag i ämnet från kommitténs sida icke förelegat, som kunnat giva de hörda myndigheterna anledning att uttala sig i frågan, anser jag det framställda yrkandet icke i förevarande sammanhang böra komma under omprövning.

Kommittén har föreslagit inrättandet av en överstyrelse för folkundervisningen, till vars viktigaste uppgifter skulle höra att utöva ledningen av folkskolinspektionen. Härigenom skulle visserligen ingen ändring ske i den befogenhet, som tillkommer inspektörerna, eller i deras ställning till övriga skolmyndigheter men väl i villkoren för och effektiviteten av deras verksamhet. Det ligger nämligen i sakens natur, att en nära förbindelse bör komma till stånd mellan inspektörerna och överstyrelsen, och kommittén har i allmänna drag angivit arten av denna förbindelse, i sammanhang varmed särskilt betonats, att den direkta ledningen av folkskolinspektörernas verksamhet, som hittills ålegat ecklesiastikdepartementet, skulle övertagas av överstyrelsen. Av vissa myndigheter har anmärkts, att närmare upplysningar om det tänkta förhållandet mellan inspektörerna och överstyrelsen borde hava lämnats i betänkanudet. Emellertid torde det vara tydligt, att det noggranna utformandet av hithörande bestämmelser måste ske genom de instruktioner, som kunna vara utfärdade för inspek-

torer och överstyrelse. Att på ett förberedande stadium ingå i dylika detaljspörsmål torde varken vara nödigt eller lämpligt.

Rörande frågan om en enhetlig ledning av folkskolinspektionen är för övrigt att märka, att en dylik ledning ingalunda innebär någon nyhet i vår skolförvaltning. Redan från sin tillkomst var folkskolinspektionen nära knuten vid ecklesiastikdepartementet, närmast dess folkskolebyrå, sedan denna ett par år senare kommit till stånd. Genom utfärdande av cirkulär och promemorior, ej sällan innehållande detaljerade anvisningar, samt genom inspektörernas sammankallande till möten sökte man uppehålla en nära förbindelse mellan departementet och folkskolinspektörerna samt utöva ledning av dessas arbete. Sedan inspektionen varit i verksamhet ett år, sammankallades inspektörerna till ett allmänt möte i ändamål att, såsom vederbörande departementschef uttalade, »dels utbyta den erfarenhet, de redan vunnit, dels rådgöra om andra inspektionen rörande föremål särskilt med avseende å vinnande å nödig likformighet i de åtgärder, vilka till avhjälpande av allmännare förekommande bristfälligheter i folkskoleväsendets anordning må vara att vidtaga m. m.». Dylika möten sammankallades sedermera med ganska korta mellanrum, och i allt hava åtta inspektörmöten avhållits. Vid dessa möten företogos till behandling viktigare spörsmål i avseende på skolväsendets organisation, undervisningens omfattning och anordning, lämpliga undervisningsmetoder, undervisningslokalernas beskaflenhet med mera. Vanligen utmynnade frågornas behandling i uttalanden, varom mötets deltagare enat sig och som voro avsedda att sedermera tjäna till rättesnöre för inspektörernas verksamhet. Efter år 1894 har intet inspektörmöte hållits. Man finner härav, att tidigare från ecklesiastikdepartementets sida åtgärder vidtagits för att åstadkomma enhetlighet i inspektionsverksamheten och leda densamma i bestämd riktning. Men i samma mån som mängden av löpande ärenden inom departementet tillväxt och alltmera lagt beslag på vederbörande departementschefs och byråchefs tid och arbetskraft, har det blivit omöjligt att uppehålla den direkta förbindelsen mellan departementet och folkskolinspektörerna i samma grad, som tidigare varit fallet.

Kommitténs förslag om en nära förbindelse mellan folkskolinspektionen och den föreslagna skolöverstyrelsen innebär sålunda egentligen blott ett återknytande av den förbindelse mellan samma inspektion och en central myndighet, som tidigare förefunnits och då visat sig gagnande. Det föreliggande förslaget åsyftar att möjliggöra en kraftigare och mera omedelbar ledning av inspektionsverksamheten samt åvägbringa en större enhetlighet däri, än som förekommit under de senaste årtiondena. Men det torde böra betonas, att man förvisso icke därvid bör eftersträva en så långt driven likformighet i denna verksamhet samt i skolornas anordning och arbetssätt, som man tidigare synes hava uppställt som mål. Under de senaste årtiondena torde nämligen uppfattningen i hög grad hava skärpts för den enskilda lärarpersonlighetens avgörande betydelse för framgången i uppfostringsarbetet liksom ock för dess rätt att, inom vissa gränser, låta sina särdrag göra sig gällande. Därjämte har också blicken i hög grad vidgats för nödvändigheten av folkskolorganisationens anpassning efter de olika bygdernas växlande förhållanden. Man torde därför numera långt mindre än förr behöva på här ifrågavarande område befara ett abstrakt likformighetssträvande för likformighetens egen skull.

De medel, varigenom skolöverstyrelsen skulle träda i förbindelse med inspektörerna, torde bliva likartade med dem, genom vilka tidigare ecklesiastikdepartementet sökte uppehålla en sådan förbindelse.

Rörande en enskildhet härutinnan har kommittén uttalat sig, då den föreslagit,

att inspektörerna i början av viss tidsperiod, exempelvis varje halvår, skulle till överstyrelsen för granskning och godkännande insända resplaner, upptagande i huvuddrag de inspektionsresor, de hade för avsikt att företaga under perioden, varjämte de sedermera skulle lämna redogörelse för sådana mera betydande avvikelser från de ingivna resplanerna, som möjligen ägt rum, samt anledningarna därtill.

Detta kommitténs förslag har av vissa bland de myndigheter, som uttalat sig därom, vunnit understöd, av andra åter bestämt avstyrkts såsom i många fall omöjligt att tillämpa och i alla händelser medförande onödigt skrivi.

Tydligt är, att beaktansvärda skäl kunna anföras både för och emot den föreslagna anordningen. Jag finner icke anledning att i detta sammanhang göra ett bindande uttalande i ett detaljspörsmål av denna art, vilket ju närmast är att betrakta som en ordningsfråga. Det synes mig dock klart, att därest det efter omprövning skulle befinnas lämpligt att meddela en föreskrift i antydd riktning, det icke kan bli tal om annat än ett helt allmänt hållet meddelande rörande den huvuddel av inspektionsområdet, inspektören ämnar besöka under den närmaste tiden, och en i stora drag angiven plan för resorna.

Folkskolöverstyrelsen.

Rörande inspektörernas ställning inom skolförvaltningen har folkskolöverstyrelsen anfört:

Beträffande frågan om inspektörernas ställning inom skolförvaltningen vill överstyrelsen instämma i den grundtanke, som av kommittén uttalats, nämligen att inspektörerna framdeles som hittills böra vara kontrollerande och rådgivande, ej styrande organ inom skolförvaltningen. Uti en sådan inspektörernas ställning ligger givetvis — något som överstyrelsen tillmäter en synnerlig betydelse — att inspektörerna icke böra utrustas med någon befogenhet, som skulle kunna komma att göra intrång på den rätt till självstyrelse i fråga om skolväsendets anordning, som av gammalt tillkommer kommunerna.

En detalj i kommitténs yttrande om folkskolinspektörernas ställning till folkskolöverstyrelsen har varit föremål för ganska stora meningsskiljaktigheter från myndigheternas sida, nämligen förslaget, att inspektörerna skulle för visst kortare eller längre tidsrum upprätta och för granskning och godkännande till överstyrelsen insända resplaner, upptagande i huvuddrag de inspektionsresor, som de hava för avsikt att under perioden företaga, ävensom, därest mera betydande avvikelser från dessa resplaner skulle komma att äga rum, lämna redogörelse för dessa och anledningen till desamma. Mot detta förslag har förnämligast invänts, att det skulle komma att vålla ökade skrivbestyr samt att det skulle för inspektörerna möta stora svårigheter att på förhand uppgöra plan för sina resor.

Överstyrelsen tillåter sig i detta sammanhang först erinra, att inspektionerna av skolorna med hänsyn till sitt syfte i viss mån kunna sägas vara av två olika slag och att således också de av dem föranledda resorna måste bli av tvåfaldig art. Till det ena slaget kunna räknas de mera ordnade inspektionsresorna, som återkomma efter vissa mera regelbundna mellantider och genom vilka inspektören sättes i stånd att mera planmässigt besöka de olika delarna i sitt distrikt och med en större kontinuitet följa skolväsendets allmänna utveckling inom inspektionsområdet. Det andra slaget utgöres av mera tillfälliga inspektionsresor, som äro föranledda av någon mer oförutsett påkommen anledning, t. ex. ifrågasatta förändringar i skolväsendet, byggnad inom något särskilt skoldistrikt eller ock av myndigheter infortrat utlåtande i anledning av

framställningar från medlemmar av lärarpersonalen eller andra personer. Det ligger i sakens natur, att sistnämnda slag av inspektioner i allmänhet icke låta sig på förhand planlägga och att det följaktligen icke heller är möjligt för överstyrelsen att med avseende på ordnandet av de resor, som av dessa inspektioner föranledas, utöva något inflytande. Helt annorlunda förhåller det sig med det förstnämnda slaget av inspektioner. Dessa icke blott medgiva en planläggning på förhand utan göra en sådan oundgänglig för en ändamålsenligt utövad inspektion. Ej minst ur kostnadssynpunkt är det erforderligt, att resorna planmässigt ordnas, så att på en och samma resa med minsta möjliga utgifter största möjliga inspektionsresultat kan uppnås. Om sålunda i fråga om dessa mera regelbundet återkommande resor redan för inspektionens egen skull planmässighet bör eftersträvas och därför för dem planer böra uppgöras, innan de företagas, så vill överstyrelsen ytterligare framhålla, att det måste vara av betydelse för överstyrelsen att på förhand vinna kännedom om nämnda resplaner. Därigenom blir det lättare för överstyrelsen såväl att följa inspektörernas verksamhet som ock att planlägga den inspektion, som åligger överstyrelsens egna ledamöter. Överstyrelsen anser därför i likhet med kommittén önskligt, att inspektörerna på förhand till överstyrelsen insända planer för de resor, de under en viss period ämna företaga. Huru lång tid denna period bör omfatta och huruvida planerna skola insändas för granskning och godkännande eller blott för kännedom torde åter böra närmare bestämmas i blivande instruktion.

I den framställning rörande upprättande av en central ledning av folkundervisningsväsendet, vilken samtidigt med här berörda förslag om folkskolinspektionens omreglering framlades för 1913 års riksdag, redogjordes närmare för de förslag i fråga om folkskolinspektörernas befattning med skolreglementenas upprättande, som antydde i nyss återgivna uttalande av kommittén, ävensom för den ställning, inspektörerna tänktes skola intaga till den föreslagna skolöverstyrelsen. Sedan riksdagen i anledning av berörda framställning beslutat upprättandet från och med år 1914 av en folkskolöverstyrelse och därvid — fränsett en mindre väsentlig detaljfråga — icke framställt någon invändning beträffande vare sig nämnda förslag i fråga om skolreglementena eller de gjorda uttalandena om förhållandet mellan överstyrelsen och inspektörerna, har Kungl. Maj:t i anslutning till de sålunda gillade förslagen och uttalandena den 21 november 1913 utfärdat dels nya bestämmelser om skolreglementena, dels ock instruktion för folkskolöverstyrelsen.

Departementschefen.

Genom sagda instruktion har det ålagts överstyrelsen att bland annat genom personlig förbindelse med folkskolinspektörerna söka vinna förtroget med skolförhållandena på skilda orter, att i överenstämmelse med (nu eller framdeles) givna föreskrifter handlägga ärenden angående inspektörernas tillsättning, entledigande och tjänstledighet samt förordnande av deras vikarier m. m. ävensom ärenden angående fel och försummelse i tjänsten av sagda befattningshavare, att sammanhålla och leda folkskolinspek-

tionen samt förbereda och anordna möten med inspektörerna för överläggning rörande frågor, som gälla deras verksamhet, samt att mottaga och granska av folkskolinspektörerna avgivna redogörelser och berättelser ävensom att vidtaga de åtgärder, vartill dessa kunna föränleda. I instruktionen hava jämväl meddelats erforderliga föreskrifter rörande förhållandet mellan den inspektion, överstyrelsens egna medlemmar hava att utöva, och den, som åligger folkskolinspektörerna.

Genom de sålunda givna bestämmelserna, vilka givetvis böra närmare utformas och fullständigas i en förnyad instruktion för inspektörerna, är alltså den centrala ledningen av folkskolinspektionen till sina huvuddrag ordnad, i det den sammanhållande och ledande uppgift beträffande inspektionen, som tidigare ålegat och utövats av ecklesiastikdepartementets folkskolebyrå, överflyttats till folkskolöverstyrelsen. Beträffande nödvändigheten av en dylik central ledning ävensom den riktning, vari denna torde böra utövas, instämmer jag till fullo i det nyss återgivna uttalande, som gjordes av departementschefen till 1913 års riksdag.

Såväl av kommittén som av nämnde departementschef har framhållits, att en förstärkning av inspektionens centrala ledning varken behöver eller bör medföra någon avsevärd förändring beträffande inspektörernas nuvarande ställning till domkapitlen och Kungl. Maj:ts befallningshavande. Jag delar denna uppfattning och har icke funnit skäl till invändning beträffande detaljerna av kommitténs i det föregående återgivna uttalande i denna punkt.

Ej heller i fråga om inspektörernas ställning gent emot de lokala skolstyrelserna har någon förändring av nu gällande förhållanden ifrågasatts i det föreliggande reformförslaget, liksom någon sådan icke heller i det hela taget skett genom de förutnämnda förändrade bestämmelserna om skolreglementena. Däremot har, såsom jag förut erinrat, i åtskilliga av de inkomna yttrandena påyrkats en utvidgning i ena eller andra riktningen av inspektörernas befogenhet gent emot ortsmyndigheterna. Någon förändring av väsentlig betydelse bör dock enligt min mening icke ske, och särskilt vill jag instämma i folkskolöverstyrelsens uttalande, att inspektörerna icke böra utrustas med någon befogenhet, som skulle kunna komma att göra intrång på den rätt till självstyrelse i fråga om skolväsendets anordning, som av gammalt tillkommer kommunerna.

Vad slutligen angår frågan om planer för inspektörernas resor har jag intet att tillägga till vad folkskolöverstyrelsen därom anfört.

5. Statsinspektion och kommunalinspektion.

I nära samband med spørsmålet om inspektörernas ställning inom skolförvaltningen står frågan om den i vissa städer anordnade kommunala folkskolinspektionens förhållande till statens inspektion av folkskoleväsendet, en fråga, som givetvis måste klargöras, innan spørsmålen om rikets indelning i inspektionsområden och inspektionens anordning i övrigt kunna tagas under omprövning.

För närvarande äro särskilda kommunala folkskolinspektörer anställda i 25 städer; några av dem fullgöra inspektionsuppdraget vid sidan av annan verksamhet, under det de allra flesta enbart eller huvudsakligen ägna sig åt inspektörsarbetet. Frågan om statsinspektionens utövande i nämnda städer har gjorts till föremål för en till kommittén riktad, den 2 mars 1910 ingiven framställning från städernas folkskolinspektörsförbund och dessutom föranlett yttrande av 1911 års statsrevisorer och uttalande av 1912 års riksdag i anledning därav.

Städernas folkskolinspektörsförbund har i sin nyssnämnda framställning anhållit, »att folkundervisningskommittén vid avgivande av underdånigt förslag till ändrade bestämmelser för tillsyn över folkundervisningen ville föreslå, att av vederbörande skoloråd (folkskolestyrelse) jämlikt folkskolestadgans § 8 mom. 4 förordnade folkskolinspektörer måtte, när så lämpligen kan ske, av Kungl. Maj:t förordnas att tillika tjänstgöra såsom statens folkskolinspektörer, en var inom sitt inspektionsområde».

Till stöd för denna sin anhållan har förbundet anfört följande:

Förutom i Stockholm finnas numera i 20¹ av rikets städer särskilda folkskolinspektörer, förordnade av vederbörande skoloråd jämlikt § 8 mom. 4 i gällande folkskolestadga.

Ehuru ifrågavarande städer sålunda frivilligt gjort vad på dem ankommer, för att inspektionen av folkskoleväsendet i dem må bliva så effektiv som möjligt, lyder dock var och en av dem fortfarande under den av Kungl. Maj:t förordnade folkskolinspektören i det inspektionsområde, till vilket staden hör.

Det ligger i sakens natur och behöves därför icke närmare påvisas, att denna dubbla inspektion lätt nog kan leda till avsevärda olägenheter. Sådana hava också förekommit. Erfarenheten har däremot icke ådagalagt, att den är nödvändig eller medför några mot olägenheterna svarande fördelar för stat och kommuner. Huvudstaden, vars folkskoleväsen saknar dylik dubbelinspektion, visar fastmera, att den icke är av behovet påkallad. Den skulle säkerligen kunna utan skada avvaras även i andra städer.

Då större städer tydligtvis behöva egna folkskolinspektörer, synes — om staten icke vill övertaga deras tillsättande och såsom villkor därför ansvara för utgifterna för deras avlönande — förhållandet lämpligen kunna ordnas så, att i Sverige, på samma sätt som förekommer i flera andra länder, de av de kommunala skolstyrelserna antagna folkskolinspektörerna tillika erhålla nådigt förordnande att tjänstgöra såsom statens folkskolinspektörer.

Eftersom det ligger i städernas eget självförstådda intresse att till folkskolinspektörer välja möjligast väl kvalificerade personer och då dessa personer uteslutande ägna sig åt pedagogisk verksamhet, få de väl anses äga förutsättningar för att kunna tjänstgöra även såsom statens folkskolinspektörer. Någon olägenhet av att på oförmälda sätt utvidga deras befogenhet synes så mycket mindre vara att befara, som statens folkskolinspektörer i sin ämbetsgärning äro underkastade ständigt kontroll av vederbörande stifts- och länsstyrelser, kammarrätten och ecklesiastikdepartementet och då städernas folkskoleväsen dessutom står under omedelbar tillsyn av biskop och domkapitel samt vederbörande prästerskap.

Kommittén.

Kommittén har för egen del anfört:

Kommittén vill genast säga, att om vid avgörande av förevarande fråga hänsyn endast behöfde tagas till betydelsen av det arbete, som de kommunala folkskolinspektörerna ägna folkskolan, och de insatser, som från deras sida gjorts för folkskolans utveckling, kommittén obetingat skulle hava tillstyrkt bifall till inspektörsförbundets föreliggande framställning. Frågan måste emellertid betraktas även ur andra synpunkter, och torde det därvid vara lämpligt att först undersöka den ställning, som de kommunala folkskolinspektörerna intaga i sina respektiva skoldistrikt.

Denna ställning sammanhänger med den kommunala folkskolinspektionens historiska tillkomst. När en stads folkskoleväsen vuxit till en sådan omfattning, att det blivit omöjligt för skolrådet att längre ensamt utöva den lokala tillsynen över det samma och att utföra det myckna arbete i övrigt, som skolrådet haft sig ålagt, har staden, om icke genast så omsider, anslagit medel till anskaffande av behöflig hjälp. Den person, som skolrådet sålunda i en större stad antagit till sitt biträde, har vanligen erhållit namnet folkskolinspektör.

De kommunala folkskolinspektörerna hava alltså från början varit skolrådets tjänstemän och haft att utföra en del av det arbete, som annars ålegat skolråden själva. Samma ställning erhöles officiellt år 1897, då bestämmelser rörande dessa inspektörer intogos i folkskolestadgan. I nämnda stadgas § 8 mom. 4 heter det nämligen härom:

»Därest kyrkostämman därtill beviljar medel, äger skolrådet att för viss tid till sitt biträde antaga en folkskolinspektör med de skyldigheter, som i en särskild för honom utfärdad instruktion angivas...

Där särskild folkskolinspektör finnes anställd, äger han att vid skolrådets sammanträden vara tillstädes och i överläggningarna men ej i besluten deltaga, med rätt för honom att, där han så önskar, få sin uttalade mening antecknad i skolrådets protokoll.

Instruktionen för... folkskolinspektör... utfärdas av skolrådet men skall för att bliva gällande fastställas av vederbörande domkapitel.»

Enligt dessa stadganden är således den kommunala folkskolinspektörens ställning följande:

1) Befattningens tillvaro är beroende av kyrkostämman. Endast »därest kyrkostämman (numera stadsfullmäktige i vissa fall) därtill beviljar medel», förefinnes möjlighet för anställande av sådan inspektör.

2) Den kommunala folkskolinspektören antages av skolrådet (skolstyrelsen). För detta antagande äro inga närmare bestämmelser givna i folkskolestadgan.

3) I sin verksamhet är han bunden genom en av skolrådet upprättad och av domkapitlet fastställd instruktion.

För att vinna närmare kännedom om de funktioner, som för närvarande tillkomma kommunala folkskolinspektörer, har kommittén granskat ett flertal av de instruktioner, som för nämnda inspektörer äro utfärdade. Av dessa instruktioner framgår, att de kommunala folkskolinspektörerna i de flesta fall hava följande åligganden:

»att öva den närmaste tillsynen över stadens folkskoleväsen:

att efter skolrådets beslut anvisa lärarna deras tjänstgöring, att tillse, att lärare och lärarinnor i enlighet med gällande författningar fullgöra sina åligganden, att åt lärare och lärarinnor meddela råd och anvisningar rörande undervisning, ordning och tukt, att hålla sammanträden med lärarpersonalen rörande frågor, som gälla undervisning, ordning och tukt, att vidtaga åtgärder för anskaffande av vikarie åt sjuk lärare ävensom åt lärare med kortare tillfällig tjänstledighet, att ombesörja nödig annonsering och skriftväxling m. m. i och för besättande av ledig lärartjänst, att till skolrådet avgiva yttrande över lärares tjänstgöring;

att till skolrådet ingiva förslag till lärokurser, läsordningar och läroböcker samt till behövlig nyanskaffning av inventarier och undervisningsmateriel, att ombesörja reparationer å inventarier m. m., att hava tillsyn över skolans lokaler, gårdsplaner, planteringar och övriga tillhörigheter samt till skolrådet inkomma med förslag om behövliga förbättringar, att vara skolrådet behjälplig vid byggandet av nytt skolhus;

att upprätta och föra förteckningen över skolpliktiga barn samt föra skolans huvudbok, att förrätta inskrivning av barn, som skola intagas i skolan, att till skolrådet ingiva förslag om anordning av skolklasserna, att öva tillsyn över skolgången samt vidtaga åtgärder med anledning av skolförsummelse och vanart, att åt fattiga barn ombesörja behövlig hjälp från fattigvården, att biträda skolrådet vid barnens flyttningar och avgångsprövningar samt vid årsexamina, att underteckna barnens avgångsbetyg, att övervaka stadgad prövning med barn, som undervisas i hemmen, att öva tillsyn över enskilda skolor;

att vid skolrådets sammanträden vara föredragande i alla ärenden, som röra undervisningen och ordningen i skolan, att föra skolrådets protokoll, att föra matrikel över lärarpersonalen, att föra lärarpersonalens tjänsteböcker och skolans inventarieförteckning jämte vissa andra böcker och förteckningar, att bestämma eller för skolrådet föreslå formulär till skolornas dagböcker, examenskataloger och övriga anteckningsböcker ävensom till behövliga blanketter och tillse, att formulären rätt användas;

att årligen upprätta uppgifter till direktionen över folkskollärarnas pensionsinrättning och småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt, att granska och svara för lärarnas samt själv upprätta skolrådets statistiska uppgifter, att upprätta alla övriga uppgifter, som det åligger skolrådet eller dess ordförande att avgiva, att upprätta alla skolrådets rekvisitioner av statsbidrag, att biträda vid avfattandet av de ansökningar, utlåtanden och meddelanden, som skolrådet och dess ordförande hava att avgiva, att tillsammans med skolrådets ordförande eller kassör upprätta förslag till skolans stat;

att sköta skolans expedition, att biträda med verkställandet av skolrådets beslut samt attestera räkningar i vissa fall; samt

att avgiva årsberättelse om skolans verksamhet.

I vissa städer hava inspektörerna dessutom till åliggande att i någon av skolans klasser meddela undervisning ett visst antal timmar i veckan.»

Av denna översikt över de kommunala folkskolinspektörernas funktioner framgår ännu tydligare vad förut är nämnt, att dessa inspektörer hava att utföra en stor del

av det arbete, som enligt gällande författningar åligger skolråden eller dess ordförande. De hava sålunda att såsom skolrådets tjänstemän å deras vägnar utöva den närmaste uppsikten över respektive städers folkskoleväsen, att utföra skolrådets mycket omfattande kamerala arbete — däribland det synnerligen viktiga att upprätta rekvisitioner av statsbidrag — att till skolråden inkomma med förslag i frågor, som röra folkskoleväsendet, och i allmänhet att verkställa skolrådets beslut.

Statens folkskolinspektörer däremot hava, såsom förut är nämnt, utom sin uppgift att söka främja folkskoleväsendets utveckling framför allt att vaka över att gällande författningar rörande folkskoleväsendet efterlevas. De hava således bland annat skyldighet att å statens vägnar pröva, huruvida skolrådets beslut och åtgärder i övrigt stå i överensstämmelse med gällande författningar, och att vidtaga åtgärder för vinnande av rättelse, i fall så icke skulle vara förhållandet. Härvid hava de särskilt det från statens synpunkt viktiga åliggandet att granska skolrådets statsbidragsrekvisitioner och tillse, att stadgade villkor för erhållande av de begärda statsbidragen blivt uppfyllda.

Såsom synes av det nu anförda, äro de kommunala inspektörernas och statsinspektörernas åligganden och ställning till skoldistriktet i vissa avseenden väsentligen olika. Att samtidigt på en hand förena statsinspektörstjänst och kommunal inspektörstjänst torde därför näppeligen låta sig göra utan ganska avsevärda olägenheter.

Redan vid tjänsternas tillsättning skulle svårigheter komma att yppa sig. Det låter nämligen lätt tänka sig, att de kvalifikationer, som den kommunala myndigheten från sin synpunkt ansåge sig böra fordra hos den kommunala inspektören, icke vore alldeles desamma, som statens myndigheter krävde hos den, som skulle förordnas till statens inspektör. Även om den kommunala inspektören i vissa fall skulle ur nu nämnda synpunkt lämpligen kunna förordnas till statens inspektör, skulle således å andra sidan även sådana fall kunna komma att inträffa, då det, såsom städernas folkskolinspektörsförbund också i sin förutnämnda skrivelse synes hava antytt, icke skulle kunna ske. Ett sådant förhållande skulle givetvis kunna medföra olägenheter. Så t. ex. skulle det kunna inträffa, att ett skoldistrikt under vissa tider bildade eget inspektionsområde, medan det under andra tider måste inordnas i ett annat inspektionsområde, vilket förhållande icke blott skulle kunna vålla svårigheter med hänsyn till inspektionsområdenas storlek och gränser utan även menligt inverka på inspektionsverksamheten.

Även sättet för de kommunala folkskolinspektörernas tillsättning vållar svårigheter i fråga om deras anställning såsom statens inspektörer. För närvarande tillsättes kommunal folkskolinspektör endast för viss tid, högst 5 år. Efter denna tids förlopp äger vederbörande skolråd att entlediga honom. Vore han nu även statens inspektör, skulle han alltså även i fråga om sin statstjänst för sin anställning och för sitt entledigande komma att göras beroende av en kommunal myndighets beslut.

Men även om de kommunala folkskolinspektörerna erhöle en fastare anställning, skulle dock deras förordnande till statsinspektörer näppeligen vara att förorda. Den förut lämnade redogörelsen för den kommunala inspektörens och för statsinspektörens olika åligganden visar nämligen, att om den kommunala inspektören på samma gång skulle vara statens inspektör, han skulle komma att intaga en dubbelställning, vilken ur såväl statens som vederbörande skolråds synpunkt måste betecknas som synnerligen olämplig.

Sålunda skulle han i egenskap av skolrådets tjänsteman hava att utföra sådant arbete, som åligger skolrådet, men i egenskap av statens tjänsteman skulle han hava

att öva kontroll över samma arbete. Han skulle alltså bli sin egen kontrollant. Särskilt olämpligt förefaller det, att han såsom statens representant skulle öva kontroll över de rekvisitioner av statsbidrag, som han i egenskap av skolrådets tjänsteman skulle upprätta. Städernas folkskolinspektörsförbund förmenar, att någon olägenhet härav icke skulle vara att befara, emedan han såsom statens inspektör skulle i sin ämbetsgärning stå under kontroll av stifts- och länsstyrelsen, kammarrätten och eklestastikdepartementet. Att han skulle stå under nämnda kontroll må ju vara riktigt, men det bör märkas, att den kontroll, som utövas genom sagda myndigheter, svårigen kan bli en kontroll i första hand och att den således är av helt annan art än den, som staten utövar genom sina folkskolinspektörer. För att kunna bedöma, huruvida ett skoldistrikt uppfyllt de villkor, som enligt gällande författningar fordras, för att skoldistriktet skall erhålla statsbidrag av olika slag, och för att i övrigt kunna intyga, att de i statsbidragsrekvisitioner lämnade uppgifterna äro riktiga, är det nödvändigt att äga en detaljkännedom rörande förhållandena inom skoldistriktet, som kan vinnas endast genom besök på ort och ställe. Nu åligger det statens folkskolinspektör att genom sådant besök förvärva sig just denna detaljkännedom och att på grund av densamma intyga, huruvida de av vederbörande skolråd gjorda statsbidragsrekvisitioner äro riktiga eller icke. En sådan kontroll har av statsmakterna ansetts outhärlig. Men en kontroll av denna art åligger icke de förut nämnda myndigheterna, och det ligger i sakens natur, att den icke heller kan av dem utövas. Befintligheten av ifrågavarande högre myndigheters kontroll utesluter således icke behovet av statsinspektörens kontroll i berörda avseende.

Men vidare skulle den kommunala folkskolinspektören å ena sidan allt fortfarande vara såväl i ekonomiskt som i andra avseenden beroende av sitt skolråd, å andra sidan skulle han öva tillsyn över samma skolråds åtgärder, således vaka över att dessa stode i överensstämmelse med gällande författningar samt tillse, att folkskoleväsendets utveckling genom dem främjades. Han skulle alltså på samma gång vara skolrådets egen tjänsteman och kontrollant över detsamma, en ställning, som givetvis skulle kunna leda till pliktollisioner och konflikter.

Mot den nuvarande anordningen av inspektionen anmärker folkskolinspektörsförbundet, att den dubbla inspektionen lätt kan leda till avsevärda olägenheter och att sådana också hava förekommit. Då de kommunala folkskolinspektörerna icke öva någon inspektion gentemot skolstyrelserna, åsyftas här tydligen med den dubbla inspektionen den, som förefinnes gentemot lärare och lärarinnor i skoldistrikt med kommunala inspektörer.

Folkskolinspektörsförbundet anger visserligen icke, för vem den dubbla inspektionen skulle medföra olägenheter, ej heller vari dessa olägenheter skulle bestå. Sådana fall kunna emellertid tänkas, då statens inspektör och den kommunala inspektören i någon fråga rörande undervisningen eller ordningen inom skolan kunna vara av olika mening och då de på den grund också kunna vara av olika mening rörande de råd och anvisningar, som skola givas lärare och lärarinnor. Några olägenheter härav vare sig för lärarpersonalen eller för arbetet i folkskolan torde dock icke behöva förekomma. Tvärtom borde sådana kunna anses förebyggda genom de föreskrifter, som äro givna i gällande instruktion för rikets folkskolinspektörer § 2 mom. 2, där det heter, att statens folkskolinspektör skall i skoldistrikt med sådan kommunal folkskolinspektör, som här är i fråga, med sina anmärkningar rörande såväl undervisningen och ordningen i skolan som bristerna uti anordningen av distriktets folkskoleväsen ävensom med sina råd och anvisningar till de anmärkta bristernas avhjälp-

pande vända sig icke till lärare och lärarinnor utan antingen till skolrådet (skolstyrelsen) eller dess ordförande eller ock till den kommunala folkskolinspektören. För övrigt vill kommittén i detta sammanhang erinra därom, att även om den dubbla inspektionen i ett eller annat avseende skulle medföra någon olägenhet, sådana fall kunna inträffa, då det icke blott för distriktets lärare och lärarinnor utan även för folkskolan själv kan vara av vikt, att statens inspektör är en av de lokala förhållandena oberoende tjänsteman, och då den dubbla inspektionen således innebär en given fördel.

Folkskolinspektörsförbundet har till stöd för sin framställning hänvisat till huvudstadens folkskoleväsen, som icke står under kontroll av någon statens inspektör. Kommittén kan dock icke finna annat, än att de skäl, som i det föregående blivit anförda för behövligheten av särskild statsinspektion i andra skoldistrikt med kommunala inspektörer, äro tillämpliga även med avseende på huvudstaden. I varje fall har det varit kommittén svårt att från de synpunkter, från vilka frågan om den kommunala inspektionens förhållande till statsinspektionen av kommittén betraktats, finna motivering för en undantagsställning. Statens bidrag till huvudstadens folkskoleväsen utgår numera med omkring 700,000 kronor om året. Den kontroll över rekvisitionerna av detta statsbidrag, som för närvarande är förlagd till Stockholms stads konsistorium, synes då böra, på samma sätt som sker i rikets övriga skoldistrikt, utövas av statens folkskolinspektör.

Kommittén anser således, att statsinspektion bör äga rum även i skoldistrikt med kommunala inspektörer samt att befattning såsom kommunal folkskolinspektör inom ett skoldistrikt icke bör förenas med befattning såsom statens folkskolinspektör i samma skoldistrikt.

Kommittén övergår därefter till en redogörelse för den behandling, 1911 års statsrevisorer och i anledning av deras framställning 1912 års riksdag ägnat frågan om statsinspektionens utövande i städer med kommunala inspektörer.

Kommittén har därvid anført:

En annan fråga är, huruvida statsinspektionen i skoldistrikt med kommunal folkskolinspektör möjligen skulle kunna i något avseende inskränkas. Denna fråga har nyligen varit föremål för statsrevisorernas och riksdagens behandling, varför kommittén först skall lämna en redogörelse för statsrevisorernas och riksdagens uttalanden i densamma samt för de yttranden, som domkapitlen härutinnan på anmodan avgivit.

Efter att hava fäst uppmärksamheten därpå, att i skolrika inspektionsområden mångenstädes — särskilt där folkskolinspektören förenar inspektörsbefattningen med annan tjänst — flera år torde förgå mellan varje inspektion i vederbörande folk- och småskolor, yttra revisorerna:

»Samtidigt finnas inom flera inspektionsområden städer, som enligt § 8 mom. 4 av folkskolestadgan anställt egna kommunala folkskolinspektörer, som helt ägnat sig åt ledningen av vederbörande städers folkskoleväsen. Det åligger visserligen statens folkskolinspektörer att jämväl öva tillsyn över folk- och småskolorna i samhällen med egna inspektörer, men det vill dock synas, som om en klok omtanke bjöde, att statsinspektörernas verksamhet i sådana samhällen ej alltför mycket utsträcktes på bekostnad av sådana skoldistrikt, som sakna fackmässig lokal inspektion. I anledning av

vad som anförts vilja revisorerna ifrågasätta, huruvida icke för uppnående av största möjliga effektivitet av den nuvarande folkskolinspektionen i dess helhet förhållandet mellan statens folkskolinspektion och kommunernas borde närmare regleras i den av revisionen antydda riktningen.»

Med anledning av dessa statsrevisorernas uttalanden hava, såsom nämnts, rikets samtliga domkapitel till Kungl. Maj:t avgivit infordrade yttranden.

Sex domkapitel — Uppsala, Skara, Kalmar, Karlstads, Luleå och Visby — hava helt anslutit sig till den av statsrevisorerna uttalade meningen, att statens folkskolinspektörers inspektion inom distrikt med egna kommunala inspektörer icke får utsträckas på bekostnad av inspektionen inom andra distrikt, varvid Skara domkapitel dock gjort det tillägget, »att statens inspektörer måste anses hava både rätt och skyldighet att öva inspektion även inom sådana distrikt, som hava egna inspektörer».

Linköpings domkapitel anser visserligen, att statsinspektionen i de större städerna, som hava egen kommuninspektör, icke behöver förekomma i samma utsträckning som i övrigt och att den erforderliga inskränkningen bör bestämmas i instruktionen för statens inspektörer; men därjämte är domkapitlet av den meningen, att all inspektion ej bör överlätas åt kommuninspektörer utan att statsinspektion fortfarande bör finnas även i nämnda städer »dels för kontrollen av de förhållanden, som röra statistiken och villkoren för statsbidragens utanordnande, dels beträffande undervisningsplanen i det hela och dess överensstämmelse med gällande lag och författning».

Tre domkapitel — Strängnäs, Västerås och Härnösands — antyda, att revisorernas anmärkningar icke drabba deras stift, och yttra därför ingenting rörande statsrevisorernas uttalade mening.

Lunds domkapitel har för egen del intet yttrande i förevarande fråga.

Två domkapitel — Växjö och Göteborgs — anse ingen inskränkning i statsinspektörernas nuvarande befogenhet och åligganden önskvärd. Växjö domkapitel uttalar sig särskilt om förhållandet mellan statens folkskolinspektörer och kommunernas egna inspektörer och yttrar därvid följande:

Dessa senare (kommunernas inspektörer) hava säkerligen icke tillkommit för att underlätta eller suppleras statsinspektörernas verksamhet. Fasthelt måste anledningen till deras tillsättande antagas hava varit, att pastor och skolråd i stora och folkrika församlingar icke förmå fullgöra dem enligt folkskolestadgan åliggande göromål i avseende på skolväsendet. Statens folkskolinspektör har nämligen i dessa samhällen alldeles samma huvudsakliga åliggande som uti andra församlingar, nämligen att tillse, det skolorna i alla avseenden befinna sig i det skick, som från statens sida fordras. För att kunna fullgöra detta sitt åliggande och lämna de intyg och uppgifter om skolväsendet, som av honom skola avgivas, måste han förskaffa sig noggrann personlig kännedom om skolförhållandena även i de samhällen, där kommunal inspektion är anordnad. Lika litet som statsinspektören får i landsförsamlingar utan vidare åtnöjas med pastors och skolråds omdömen och uppgifter om skollärare och skolförhållanden, lika litet får han blint förlita sig på de upplysningar, han kan inhämta av en kommunal inspektör i avseende på skolväsendet inom dennes distrikt, och detta så mycket mindre som ingen garanti finnes för att en av kommunen antagen inspektör är så kvalificerad och så opartisk, att hans omdöme kan anses obetingat tillförlitligt. Att fall kunna inträffa, då förhållandena te sig olika från den ena och den andra inspektörens synpunkt, ligger inom domkapitlets erfarenhetsområde. Men för den händelse, statens inspektör

hyser fullt förtroende för den av kommunen anställda inspektören, torde det falla av sig självt, att han i viss mån inskränker sina besök för åhörande av undervisningen i de olika skolorna; men i sådant avseende lär dock icke kunna lagstiftas.

Av anförda skäl anser domkapitlet en begränsning av statsinspektörernas befogenhet och åligganden i samhällen, som hava egna privata inspektörer, icke önskvärd.

Vad statsrevisorerna i frågan anført fann statsutskottet beaktansvärt, men då, enligt vad utskottet inhämtat, frågan om såväl folkskolinspektörsområdenas omfattning som ock det inbördes förhållandet mellan statens inspektion och den kommunala folkskolinspektionen vore föremål för folkundervisningskommitténs prövning och då förslag av kommittén till ordnande av dessa angelägenheter inom en ganska snar framtid vore att förvänta, hade utskottet endast velat för riksdagen omförmåla vad i ärendet förekommit. Riksdagens båda kamrar beslöto att lägga statsutskottets utlåtande i förevarande fråga till handlingarna.

Enligt kommitténs mening är statsrevisorernas nyssnämnda uttalande, att statsinspektörernas verksamhet i samhällen med egna inspektörer ej allt för mycket bör utsträckas på bekostnad av sådana skoldistrikt, som sakna fackmässig lokal inspektion, oemotsägligt, varför kommittén ock i likhet med Linköpings m. fl. domkapitel anser, att statsinspektion i vissa avseenden icke behöver förekomma i samma utsträckning inom skoldistrikt, vilka hava egna inspektörer, som inom andra skoldistrikt.

Såsom framgår av vad kommittén förut anført rörande de kommunala folkskolinspektörernas förhållande till statsinspektionen, vill kommittén ingalunda härmed hava sagt, att icke statens inspektör skulle med avseende på skolväsendet i allmänhet men synnerligast i fråga om statsbidragsrekvisitioner inom skoldistrikt med egna inspektörer äga samma befogenhet och samma skyldigheter som inom andra skoldistrikt. En inskränkning i samma befogenhet och skyldigheter skulle nämligen innebära, att staten, som till de förstnämnda distriktens skolväsen bidrager med ganska betydande belopp, på någon punkt skulle avstå från sin rätt att i sagda skoldistrikt öva vederbörlig kontroll.

Riksdagens revisorer hava icke heller ifrågasatt, att staten i någon mån skulle frånträda denna sin rätt. Vad de ifrågasatt är endast, huruvida icke för uppnående av största möjliga effektivitet av den nuvarande folkskolinspektionen i dess helhet förhållandet mellan statens folkskolinspektion och kommunernas borde närmare regleras i den av revisorerna antydda riktningen. Några domkapitel hava också i sina nyssnämnda yttranden antytt, att en dylik närmare reglering av förhållandet mellan statens och kommunernas inspektion borde kunna ske genom intagandet av vissa bestämmelser i instruktionen för statens inspektörer. En sådan närmare reglering av det nämnda förhållandet är emellertid ingalunda lätt att åstadkomma. I vilka avseenden och till vilken grad en inskränkning av statsinspektionen i de ifrågavarande skoldistrikten lämpligen kan ske beror nämligen helt och hållet på de lokala förhållandena inom respektive skoldistrikt. Den ifrågasatta regleringen är följaktligen en fråga, som bäst kan bedömas av vederbörande statsinspektör själv. Kommittén håller därför före, att statens rätt bäst tillgodoses och att folkskolans utveckling bäst främjas, om statens inspektör har fria händer att vid sina inspektioner även inom nu ifrågavarande distrikt rätta sig efter förefallande omständigheter.

Men å andra sidan behöver den nu nämnda friheten för statens inspektör icke

hindra intagandet i inspektörsinstruktionen av en erinran rörande inspektionens begränsning. Sådan begränsning skulle nog under vissa förutsättningar kunna göras exempelvis inom den gren av statsinspektörens verksamhet, på vilken städernas folkskolinspektörsförbund fäst uppmärksamheten, då förbundet uttalat sig mot den dubbla inspektion, som för närvarande äger rum. Om ett skoldistrikt sålunda har en dugande kommunal inspektör och statens inspektör en gång tagit närmare kännedom om undervisningen och ordningen i skolorna, torde det icke vara behöfligt, för så vitt skolförhållandena inom distriktet på det hela taget äro normala, att statens inspektör vid följande besök använder någon längre tid för åhörande av lärarnas undervisning; icke heller kan det vara behöfligt, att han granskar varje lärares skolbokföring. I nämnda avseende torde således en begränsning av statsinspektionen kunna göras utan olägenhet, och sådan begränsning har också, enligt vad kommittén har sig bekant, redan ganska allmänt av folkskolinspektörerna iakttagits.

Kommittén anser således, att befattning såsom kommunal folkskolinspektör inom ett skoldistrikt icke bör förenas med befattning såsom statens folkskolinspektör i samma skoldistrikt; att statens folkskolinspektör bör hava samma åligganden gent emot ett skoldistrikt med kommunal folkskolinspektör som gent emot andra skoldistrikt inom inspektionsområdet; att en begränsning av statsinspektörens verksamhet inom skoldistrikt med egen inspektör må äga rum i de avseenden och i de fall, där så lämpligen ske kan.

Kommitténs uttalande och förslag i fråga om statens inspektion i de skoldistrikt, som tillsatt egna folkskolinspektörer, hava varit föremål för olika meningar från de i ärendet hörda myndigheterna.

Myndig-
heterna.

Från ett flertal håll har kommitténs förslag vunnit obetingat gillande. Så anser Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Göteborgs och Bohus* län goda skäl tala för den av kommittén föreslagna anordningen, då staten till så avsevärd del bidrager till kostnaderna för folkskoleväsendet inom kommunerna. Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Gävleborgs* län finner ur statslig synpunkt samt för en konsekvent tillämpning av grunderna för inspektionens ordnande det vara att föredraga, att saken ordnas i enlighet med kommitténs förslag. Liknande mening uttalas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Västerbottens* län. Olämpligheten av en förening av befattningen som kommunal folkskolinspektör med uppdraget som statens folkskolinspektör framhålles av folkskolestyrelsen i *Kristianstad*, som härom anför:

Olämpligheten av en dylik anordning framstår särdeles tydligt i sådana skoldistrikt, där, såsom i *Kristianstad* är fallet, den kommunala inspektören tillika fullgör partiell tjänstgöring såsom folkskollärare. De kommunala inspektörerna äro närmast skolstyrelsernas biträden i handhavande av skolornas förvaltning och ledning och kunna därför ej utöva statens kontrollerande inspektion.

Beträffande kommitténs uttalande, att en begränsning av statsinspektörens verksamhet inom skoldistrikt med egen inspektör må äga rum i de

avseenden och i de fall, där så lämpligen kan ske, har från vissa håll en närmare precisering av denna begränsning framställts. Så föreslår Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Jönköpings* län, att statsinspektionen endast skulle omfatta förhållanden, som röra villkoren för statsbidragens utanordnande.

Vid ett i februari 1913 hållet *möte av vissa statens folkskolinspektörer* uttalades såsom önskvärt, att för den händelse en erinran rörande statsinspektionens begränsning i skoldistrikt med kommunala inspektörer komme att intagas i instruktionen för statens inspektörer, det måtte bestämmas, att sagda begränsning skulle äga rum i de avseenden och i de fall, där statens inspektör så finner lämpligt.

Folkskolinspektörerna i *Lunds* stift anse, att statsinspektörens uppgift bör begränsas till kontroll av dels de förhållanden, som röra statistiken och begärt statsbidrag, dels undervisningsplanen och dess överensstämmelse med gällande lag och författningar, varemot detaljinspektion i regel icke syntes av behovet påkallad, under förutsättning att lokalinspektörs tillsättning underställts stifts- eller överstyrelse.

En allmän anmärkning har gjorts av magistraten i *Borås*, som framhåller, att det tvivelsutan varit lyckligare, om bestämda linjer kunnat uppdragas för statens inspektörers ämbetsåtgärder och inspektion i skoldistrikt med kommunal inspektör, i stället för att, som föreslagits, lägga i statsinspektörens skön att efter sin egen subjektiva uppfattning avgöra, huruvida kommunalinspektören bör göras till föremål för mer eller mindre ingående kontroll.

Såsom var att vänta, har kommitténs förslag blivit föremål för skarp kritik särskilt från de kommunala folkskolinspektörerna. Kritiken har närmast inriktat sig på ett bemötande av de skäl, som av kommittén anförts för den av kommittén föreslagna anordningen. Men även några allmänna gensagor mot förslaget i dess helhet hava på sina håll framförts. Av dessa torde några böra omnämnas.

Folkskolinspektören i *Malmö* anför:

Statsinspektionen av folkskolorna har tillkommit för att rycka upp och utveckla landsbygdens skolväsende. De stora och medelstora städerna hava å andra sidan hela tiden i fråga om skolorna gått i spetsen för utvecklingen och på allt sätt visat sitt intresse för barnens vård, uppfostran och undervisning. Bland organen för folkskolestyrelsernas i städerna verksamhet hava sedan längre tid tillbaka de av kommunerna tillsatta inspektörerna utgjort en viktig del. Visserligen äro de skolstyrelsernas biträden, men de hava dock genom omfattningen och arten av sin verksamhet kommit att bliva ett slags skolchefer i mycket högre grad än statens inspektörer och hava såsom sådana först och främst att utöva samma funktion som de senare i fråga om kontroll

över författningarnas efterlevande samt i fråga om initiativ till förbättringar. Skillnaden mellan en statens inspektör och en kommunal inspektör är egentligen den, att den förre — statens inspektör — på grund av de stora avstånden inom hvars inspektionsområde ej ens tillnärmelsevis kan utöva sin kontrollerande, rådgivande och initiativtagande funktion så intensivt, som det är möjligt för den senare. Att den kommunala inspektören ej skulle vara lämpad att samtidigt vara statens inspektör i sitt område är sålunda oriktigt, för så vitt man ser på sakens kärna: befordrandet av skolväsendets utveckling och utövande av tillbörlig kontroll.

En farhåga, att de kommunala inspektörernas inflytande på det pedagogiska arbetet skulle komma att förringas, har uttalats av folkskolinpektören i *Karlstad*, som anför:

Landets allra största städer hava genom erbjudande av ganska goda löner lyckats för sina inspektörstjänster förvärva landets på folkskolans område mest kvalificerade män. Nu skola dessa tjänstemän icke få det inflytande på skolärendena i sina samhällen, som de för sin verksamhet äro i så stort behov av. Statens inspektörer, som på grund av de sämre ekonomiska förmåner, deras tjänster medföra, i allmänhet ej äga samma meriter som de kommunala, hava måhända icke förutsättningar och hinna framför allt icke med att på nöjaktigt vis sätta sig in i det framåtsträvande och ofta sig omgestaltande skollivet i de större städerna och kunna därför icke heller på ett nöjaktigt sätt främja dess behöriga utveckling. Det föreligger en stor fara för att konsekvenserna härav för vidkommande samhällen blir ett stillastående eller tillbakagående i deras folkskolors utveckling.

En fruktan för ökandet av dualismen mellan statsinspektion och kommunal inspektion framträder i ett uttalande, som gjorts av *städernas folkskolinspektörsförbund* på sammanträde i Norrköping den 7 mars 1913. Här anföres bland annat:

Det måste betecknas som mycket oklokt att icke i statsinspektionens tjänst använda delvis på området såsom kommunala inspektörer beprövade krafter, vilka av kommunerna utsetts. I den svenska folkskolans välförstådda intresse vore tvärtom ett upphörande av den hittills varande dualismen mellan statsinspektion och kommunal inspektion på folkskolans område, en dualism, som framkallats av tillfälliga historiska förhållanden och som vid nu förestående nydaning av inspektionsväsendet ej borde för en längre tid fastlåsas i enlighet med de formalistiska synpunkter, som tydligen i detta hänseende klavbundet kommitténs uppfattningssätt. En sannare uppfattning av de historiska förutsättningarna borde förvisso leda till insikt om ett långt mera positivt förhållande mellan kommunerna och staten med hänsyn till folkskoleväsendet än det, då man såsom kommittén framför allt söker vaka över att staten måtte erhålla en så stark kontroll som möjligt över kommunernas självverksamhet på skolområdet.

Samma uttalande har gjorts av folkskolinspektörerna i *Hälsingborg* och i *Borås*.

De skäl, som kommittén anfört för den av densamma föreslagna anordningen, hava upptagits till behandling av ett stort antal kommunala

folkskolinspektörer och bemötts från olika synpunkter. Av de olika argument, som från dessa och andra myndigheter anförts, torde följande bära framhållas.

Gentemot kommitténs uttalande, att vid en förening av uppdragen såsom kommunal inspektör och statens inspektör svårigheter kunde yppa sig vid tjänsternas tillsättning därigenom, att de kvalifikationer, som den kommunala myndigheten från sin synpunkt ansåge sig bära fordra hos den kommunala inspektören, icke behövde vara alldeles desamma som de, vilka statens myndigheter från sin synpunkt krävde, har *städernas folkskolinspektörsförbund* yttrat:

Vari en sådan skillnad skulle komma att bestå syntes svårt att fatta, då väl uppgifterna för inspektören i båda fallen vore väsentligen desamma och i vilket fall som helst det väl ej vore sannolikt, att städerna, som i regel högre avlönade sina inspektörer, skulle komma att nöja sig med en lägre kompetens än den, som statsmyndigheterna för sitt uppdrag kunde kräva. Redan genom det större tilloppet av bättre kvalificerade sökande till de högre avlönade kommunala befattningarna vore ju att vänta, att kvalifikationerna i praktiken vanligen skulle bliva högre hos de av kommunerna utsedda förtroendemännen än hos statens. Därjämte vore det både möjligt och önskvärt, att staten på sådant sätt skaffade sig garantier för erforderlig kompetens hos de utsedda inspektörerna, att kommunalt val av inspektör framdeles bleve giltigt, först sedan detsamma av Kungl. Maj:ts stadfäst, ungefär på samma sätt som t. ex. professorsbefattningarna vid de fria högskolorna i Stockholm och Göteborg väl tillsattes genom val av vederbörande högskolas styrelse, men valet bleve giltigt först efter Kungl. Maj:ts stadfästelse. Genom en sådan anordning kunde man ock undvika det av kommittén befarade missförhållandet, att den kommunalt valde inspektören i något särskilt fall ej av staten ansåges lämplig såsom dess inspektör och att sålunda staten bleve nödgad att jämte den kommunala inspektören förordna en särskild statsinspektör, varvid sålunda samma inspektörsområde än vore att räkna såsom särskilt område för statsinspektion, än såsom lydande under kommunal inspektör ensam. Genom den föreslagna statskontrollen över valet av den kommunala inspektören skulle man ock finna garanti mot att någonstädes genom tillfälliga förhållanden den kommunala folkskolinspektionen överlättes åt mer eller mindre undermålig sökande, ett missförhållande, som det i och för sig vore mycket önskvärt att söka förebygga.

Samma uttalande har gjorts av folkskolinspektören i *Hälsingborg* och delvis även av folkskolinspektören i *Borås*. De synpunkter, som av städernas folkskolinspektörsförbund framhållits, återfinnas dessutom i yttrandet, som avgivits av folkskolinspektörerna i *Malmö*, *Ystad*, *Lund* och *Göteborg* ävensom av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Malmöhus* län.

Beträffande kommitténs skäl, att då kommunal inspektör blott tillsettes för viss tid, efter vars förlopp vederbörande skolstyrelse äger att entlediga honom, följden skulle bliva, att han även i fråga om sin stats-tjänst skulle för sitt entledigande komma att bliva beroende av den kommunala myndighetens beslut, yttrar *städernas folkskolinspektörsförbund*:

Även om de kommunala inspektörerna fortfarande skulle anställas blott för viss tid, kunde ju den av kommittén befarade olägenheten förebyggas därigenom, att förordnandet från statens sida kunde bestämmas skola gälla alldeles samma tid som det kommunala förordnandet. Att man därvid från statens sida måste känna sig i viss mån bunden av de kommunala myndigheternas beslut vore näppeligen att anse såsom olämpligt, åtminstone så länge som inspektörens avlöning helt och hållet bestredes med kommunala medel och då för övrigt för folkskoleväsendets utveckling det intimaste samförstånd vore önskvärt mellan staten och de kommunala myndigheterna.

Samma synpunkt framhålles av folkskolinspektörerna i *Ystad*, *Hälsingborg* och *Borås*, folkskolestyrelsen i *Lund* och Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Malmöhus* län. Folkskolinspektören i *Malmö* åter anser, att det hinder för de kommunala inspektörernas förordnande såsom statens inspektörer, som kommittén anser ligga i det förhållandet, att enligt folkskolestadgan § 8 mom. 4 den kommunala inspektören tillsättes på viss tid, utan vidare torde kunna övervinnas genom ändring av författningen.

Beträffande det av kommittén andragna skälet, att den kommunala inspektören skulle, om han på samma gång vore statens inspektör, bliva sin egen kontrollant och komma att intaga en dubbelställning, som givetvis skulle kunna leda till plikt-kollisioner och konflikter, har *städernas folkskolinspektörsförbund* anfört:

Detta skenbart så betydelsefulla argument utgår från ett förbiseende av att den kommunala inspektören även utan särskilt statsuppdrag väl måste hava sig såsom plikt ålagt att noggrant vaka över lagars och författningars iakttagande i det av honom ledda folkskoleväsendet och att han således redan nu kan tänkas komma i alldeles samma kollision med den lokala skolmyndigheten, som om han därjämte hade statsinspektörs ansvar. Några sådana svårigheter hava emellertid ej bevarats i minnet från den förenade befattning såsom kommunal- och statsinspektör, vilken innehades av doktor Insulander i Gävle.

För övrigt beror talet om inspektörens kontroll av sig själv på en oklar uppfattning av det verkliga förhållandet. Detta torde bäst kunna exemplifieras genom tillämpning på den ämbetsåtgärd, rörande vilken man väl framför allt ansett det vara av nöden, att den närmaste kontrollen utövades ej av en kommunalt utsedd inspektör utan av en statens tjänsteman, nämligen vid frågan om prövandet av de bidrag, som staten har att lämna till lärarlönernas bestridande. När den kommunala inspektören godkänner dessa beräkningar av statsbidragen, innebär detta icke en av honom utövd kontroll över egen verksamhet utan just över den kommunala skolmyndighetens. Det är nämligen denna sistnämnda, som ingår med framställning om statsbidrags beviljande, och ej inspektören. Det är också den kommunala myndigheten, som kan hava ekonomisk fördel av för långt drivna anspråk med avseende på statsbidrag, under det att helt naturligt den kommunala inspektören därvid står fullkomligt lika opartisk, som en statsinspektör skulle kunna göra. Att det emellertid i de flesta fall är den kommunala inspektören, som uppgjort statsbidragsförteckningen, vilken han skall granska, innebär ju blott, att granskningen överlätits åt den, som otvivelaktigt bäst känner förhållandena i fråga.

Mycket riktigt har kommittén framhållit, att för att kunna bedöma, huruvida ett

skoldistrikt uppfyllt de villkor, som enligt gällande författningar fordras för att skoldistrikt skola erhålla statsbidrag av olika slag, och för att i övrigt kunna intyga, att de i statsbidragsrekvisitioner lämnade uppgifterna äro riktiga, är det nödvändigt att äga en detaljkännedom rörande förhållandena inom skoldistriktet, som kan vinnas endast genom besök på ort och ställe. Men hur skulle det i själva verket vara möjligt för en statsinspektör, såsom t. ex. i första inspektionsområdet med över 1,400 lärare, att förvärva en sådan personlig bekantskap med varje enskild lärares förhållanden, särskilt då statsbidragsförteckningen överlämnas minst två, i åtskilliga fall flera gånger om året? I själva verket blir nog statsinspektörens granskning av dessa förteckningar i det stora hela lika litet en granskning i första hand, som den nu åt länsstyrelserna och kammarrätten överlätna kontrollen är en kontroll i första hand. Ett överflyttande enligt kommitténs förslag av ansvaret för kontrollen i fråga från den kommunala inspektören till statsinspektören är sålunda i sak ett försvagande av kontrollen i stället för, såsom kommittén velat göra troligt, ett förstärkande av densamma. Kommitterade hava låtit narra sig av en abstrakt uppfattning rörande förhållandet emellan den kontrollerande och den kontrollerade, varvid de bortsett från de i verkligheten sig teende förhållandena — ett uppfattningssätt vid författningsförslags utarbetande, som tyvärr är mycket vanligt men just därför i detta enskilda fall så mycket omsorgsfullare bort undvikas. Att på detta av kommittén föreslagna sätt ytterligare framkalla namnunder-teckningar på papper av tjänsteman, den där i verkligheten till större eller mindre del måste lita på en annan person, som borde bära både det reella och formella ansvaret, torde på intet sätt kunna tillstyrkas.

Samma uttalande har gjorts av folkskolinspektören i *Hälsingborg*. Synpunkter av liknande art, som städernas folkskolinspektörsförbund anført, hava dessutom framhållits av folkskolinspektörerna i *Ystad*, *Lund*, *Trälleborg*, *Borås*, *Uddevalla*, *Karlstad* och *Falun* samt Kungl. Maj:ts befallninghavande i *Malmöhus* län. Oliheten mellan förhållandena i de större städerna och dem på landsbygden framhålles även av folkskolinspektören i *Göteborg*.

Mot kommitténs förslag, att folkskoleväsendet i huvudstaden med avseende på inspektionen ej längre skulle intaga någon särställning utan i likhet med folkskoleväsendet i andra städer underkastas statens inspektion, hava av åtskilliga kommunala folkskolinspektörer gensagor framställts. Särskilt hava *Stockholms stads folkskoleledning* och förste folkskolinspektören i *Stockholm* starkt motsatt sig kommitténs förslag. Förste folkskolinspektören i *Stockholm* anför:

Mig synes ingen erfarenhet kunna åberopas för den åsikten, att den av kommittén avsedda ifrågavarande statskontrollen över *Stockholms folkskolors pedagogiska ledning* vore så behöflig, att man för den skull borde finna sig i de med den dubbla inspektionen följande olägenheterna.

Verklig fara synes föreligga för att den föreslagna kontrollen i många avseenden blir blott en skenkontroll. Vida bättre garantier för undvikande av misstag eller missgrepp med avseende på rekvisitioner av statsbidrag till huvudstadens folk-

skolor synas mig kunna vinnas, om det av staten ålägges den kommunala inspektören i Stockholm att å statens vägnar under tjänstemannaansvar granska primäruppgifterna för de begärda statsbidragens beräkning samt intyga riktigheten av rekvisitionsbeloppen i det hela med noggrant iakttagande av föreskrifterna rörande villkoren för statsbidragens utgående. Det är visserligen sant, att därvid skulle den kommunala inspektören i Stockholm ej vara blott ett biträde åt huvudstadens folkskolestyrelse utan därjämte just härvid utöva en åt honom uppdragen statsfunktion. Om detta i det hela skulle något öka denna inspektörs auktoritet, torde detta enligt regeln bliva gagneligt för de under hans ledning stående folkskolorna.

Om folkskolinspektören i Stockholm även skall i vissa avseenden tjänstgöra såsom statens inspektör, måste ju statsmyndigheterna hava sitt ord med vid hans förordnande; men detta synes lätt kunna ordnas på det sättet, att staten föreskreve, det den lokala folkskolöverstyrelsens val av inspektör för att bliva giltigt skulle av Kungl. Maj:t fastställas. Naturligen måste också inspektörens förordnande av staten och av staden avse samma tid, vare sig att förordnande gällde blott viss bestämd tid eller att inspektören ägde fast anställning.

Stockholms stads folkskoledirektion, som anser, att ett förverkligande av kommitténs förslag skulle innebära ett upphävande i allt för hög grad av den särställning, som hittills varit given åt huvudstadens folkskolor, åberopar det av förste folkskolinspektören avgivna yttrandet och anför:

Direktionen anser sig på det kraftigaste böra hemställa, att Stockholms folkskolor ej måtte inordnas med några andra skolor i ett särskilt distrikt för statens folkskolinspektion utan att det åt den av Stockholms stad förordnade förste folkskolinspektören måtte uppdragas att fylla jämväl de inspektionsuppgifter, som beträffande andra skoldistrikt äro uppdragna åt statens inspektörer, och sålunda även att under ämbetsansvar attestera rekvisitioner av statsbidrag, vilken attestering enligt nu härom gällande bestämmelser är i Stockholm uppdragen åt Stockholms stads konsistorium. Förste folkskolinspektörens tjänstemannaansvar härvid synes direktionen innebära en bättre garanti med avseende på de lämnade uppgifternas riktighet än som är möjligt att vinna genom kontroll i detta avseende av en särskild av staten förordnad inspektör, sådan som den av kommittén föreslagna, då den sistnämndas övriga och egentliga inspektionsåligganden beträffande andra skoldistrikt skulle hindra honom från att vinna härför nödig kännedom om Stockholms folkskolor med deras för närvarande inemot 29,000 barn, ungefär 950 lärare i läs- och skrivämnen och omkring 120 facklärare i övningsämnen.

Vidare hemställer samma direktion, att förordnandet med nämnda funktionsvillkor bör fastställas av Kungl. Maj:t. men framhåller tillika, att därest detta ej skulle vinna Kungl. Maj:ts gillande, den nuvarande ordningen med attesteringen utav statsbidragen av Stockholms stads konsistorium bör bibehållas, då någon olägenhet av densamma ej försports.

Min företrädare i ämbetet anförde i sitt uttalande i frågan till 1913 års riksdag härom följande:

Departement-
schefen
år 1913.

Tillkomsten av kommunala folkskolinspektörer har direkt framkallats av och sammanhängt med folkskoleväsendets starka utveckling i våra stadssambällen, och den har, fränsett Stockholm, ägt rum utan medverkan från lagstiftningens sida. Först år 1897, då åtskilliga sådana inspektörer sedan flera år tillbaka varit anställda, gavs dem en mera offentligen erkänd ställning, i det att i § 8 av folkskolestadgan infördes det stadgande, varom kommittén i sitt nyss återgivna uttalande erinrat. Nämda stadgande är emellertid av ganska allmän innebörd. Vid åtskilliga tillfällen har också behov gjort sig gällande av närmare utformade bestämmelser ej minst beträffande ifrågavarande inspektörers tillsättning.

Kommitténs undersökning rörande de kommunala inspektörernas ställning och uppgifter ger vid handen, att dessa inspektörer *formellt* sett närmast äro att anse som skolstyrelsernas biträden vid verkställandet av deras beslut och vid utförandet av en mängd arbetsuppgifter, som i mindre skoldistrikt åligga skolrådet eller dess ordförande. I sistberörda hänseende hava de särskilt att övervaka lärarpersonalens arbete och undervisningens anordning, att uppgöra läroplaner med mera. Känt är emellertid, att ifrågavarande befattningshavare åtminstone i våra större städer i *verkligheten* till väsentlig grad kunna betraktas som folkskoleväsendets egentliga ledare, de där faktiskt äga en vidsträckt befogenhet och öva ett vittgående inflytande, liksom det också är välbekant, att flera av folkundervisningsväsendets märkesmän och ledande personligheter gjort sin insats i skolans utveckling just i egenskap av kommunala folkskolinspektörer.

Det torde kunna sägas, att det i väsentlig mån just varit omöjligheten för statsinspektörerna att i de snabbt växande större stadssambällena fylla behovet av ledande och rådgivande inspektionsverksamhet, som föranlett dessa sambällen att skaffa sig egna organ för berörda behovs tillgodoseende. Och i mån som den mera pedagogiska sidan av inspektionsarbetet i de större städerna blivit på ett tillfredställande och mången gång synnerligen förtjänstfullt sätt sedd till godo genom de kommunala inspektörerna, hava i allmänhet vederbörande statsinspektörer allt mera funnit sig kunna inskränka sin befattning med folkskoleväsendet i nämnda städer till en huvudsakligen kontrollerande verksamhet, framför allt av ekonomisk art.

Ställningen, sådan den blivit genom den historiska utvecklingen, torde i fråga om de större städerna kunna sägas vara följande. Den kommunala inspektören svarar i det hela för skolväsendets anordning och ledning, han kontrollerar, att lärarpersonalen fullgör sina författnings- och reglementsenliga skyldigheter, och han utövar gentemot skolstyrelse och lärarpersonal en pedagogiskt rådgivande och understödande verksamhet. Statens inspektör däremot fullgör i allmänhet faktiskt blott den ekonomiska kontrollen. Men han äger dock *rätt* att ingripa såsom pedagogisk rådgivare, och vid ett och annat tillfälle har sådant ingripande också ägt rum.

De kommunala inspektörerna önska nu att få jämväl statsinspektörernas ekonomiska kontroll på sig överflyttad samt att genom erhållande av förordnande såsom statens inspektörer inom sina områden bliva även i det yttre erkända såsom fullt självständiga ledare av skolväsendet inom samma områden.

Kommittén åter anser, att även i de större städerna formellt intet kan eftergivas av statens rätt till kontroll och ledning genom dess särskilda organ, statsinspektörerna, men att en begränsning av dessa inspektörers verksamhet därstädes må äga rum i de avseenden och i de fall, där så lämpligen kan ske.

Till grund för de kommunala inspektörernas yrkande synes ligga ungefär följande tankegång. Det är erkänt, att de större städernas skolväsen genomgått en storartad utveckling och utgjort förebild för folkskolornas anordning inom mindre kommu-

ner. Denna utveckling har ägt rum under de kommunala inspektörernas ledning och utan någon mera betydelsefull medverkan av statsinspektörerna. Det vore då icke mer än rättvist, om statsmakterna gäve sitt erkännande häråt genom att befria kommuner med egna inspektörer från en kontroll, som i de flesta fall är mera ett sken än en verklighet men som i enstaka fall kan handhavas så, att den blir besvärande och sårande samt vållar konflikter.

De synpunkter på den föreliggande frågan, som kommittén ansett sig böra hävda, synas åter varit följande. Det må vara sant och erkännes villigt, att de större städerna på ett förtjänstfullt sätt sørjt för sitt skolväsen. Anser nu emellertid staten det vara nödigt att genom särskilda organ öva kontroll över skolväsendets anordning i de olika kommunerna och över statsbidragens användning, bör denna kontroll gälla landet i dess helhet. Även om i verkligheten statsinspektionen kommer att bli långt mindre omfattande i städer med kommunala inspektörer än i andra samhällen, bör dock möjligheten till en fullständig kontroll bevaras. Visserligen har skolväsendets ledning i de samhällen, varom här är fråga, i allmänhet varit förträfflig, men fall kunna dock tänkas, då det kan vara till skolväsendets bästa, att en mera opartisk, utomstående person äger rätt och skyldighet att å tjänstens vägnar ingripa i dess ledning.

Jag vill genast säga, att om man, såsom kommittén gjort, i främsta rummet och särskilt ur rent formell synpunkt beaktar de statsliga intressena, man näppeligen torde kunna komma till annan slutsats än kommittén. Nästan alla de myndigheter, vilka icke av en eller annan anledning fått sin uppmärksamhet särskilt riktad på de kommunala synpunkterna i förevarande ärende, hava också anslutit sig till kommitténs uppfattning.

Ett avgörande av frågan i fullständig enlighet med de kommunala inspektörernas framställning skulle onekligen innebära ett uppgivande i princip på vissa punkter av statens rätt och skyldighet att öva kontroll över folkskoleväsendet. Även om den kommunala inspektören finge sig statens inspektionsuppdrag tilldelat, vore det nämligen knappast möjligt, att hans betraktelsesätt alltid skulle kunna bli detsamma som den utomstående, av platsens kommunala intressen oberörda statsinspektörens.

Att det ifrågasatta medgivandet är förenat med en del svårigheter och betänkligheter, finner man bäst, om man söker klargöra, vilka kommuner som borde få del därav. Det visar sig nämligen då, att de uppgifter, som i flertalet större och medelstora städer ombesörjas av kommunala inspektörer, i några städer av liknande storlek utföras av s. k. överlärare. Skillnaden i ställning och uppgifter mellan en kommunal inspektör och en överlärare torde visserligen i allmänhet vara ganska väsentlig, men den kan i vissa fall vara ganska ringa och i det hela inskränka sig till en olikhet i benämning. Men att den självständighet, som nu påyrkas, skulle kunna medgivas alla de stadssamhällen, där en överlärare kan få sig kommunal inspektion uppdragen, har av ingen ifrågasatts och torde knappast kunna ifrågasättas.

Då icke förty de av de kommunala inspektörerna framförda synpunkterna i åtskilliga hänseenden måste anses beaktansvärda, synes det mig önskligt, att en lösning kunde vinnas, som gäve erkännande åt det berättigade i båda de tankegångar, som i den föreliggande frågan gjorts gällande. Därvid torde följande två förhållanden böra tagas till utgångspunkt.

Alldenstund det här är fråga om statsekonomiska intressen av betydande omfattning, torde det stå i strid med hittills hävdad grundåskådning att eftergiva något av den ekonomiska kontrollen. På åtskilliga områden, där tidigare fullständig obun-

denhet förefunnits, har staten ansett det nödigt att på ett kontrollerande sätt ingripa i kommuners och enskildas självbestämmanderätt, och detta även där det ej gällt statsmedels användning. Och ej sällan har en skärpning av inspektionen över användningen av statsunderstöd blivit påyrkad. Det vore då underligt, om man på förevarande område, där så ansenliga summor utgå i form av statsbidrag, skulle medverka till något, som måste taga sig ut som ett försvagande av statens kontrollerande verksamhet.

Å andra sidan måste dock även fasthållas, att statens inspektörer varken under nuvarande förhållanden ej heller efter den föreslagna omregleringens genomförande kunna komma att i de större städerna utöva en verksam och till de särskilda lärarna sig sträckande pedagogisk inspektion utan huvudsakligen måste inskränka sig till sådant, som för den ekonomiska kontrollen är av nöden. Skulle från statens sida en lika fullständig inspektion utövas i de större städernas skolor som i andra skolor, bleve en mycket väsentlig ökning av statsinspektörernas antal oundgänglig. Den mera pedagogiska sidan av inspektionsverksamheten har uti ifrågakande samhällen i det hela omhänderhafts av de kommunala inspektörerna, och det torde blott råda en mening därom, att detta skett på ett i allmänhet förtjänstfullt, i flera fall till och med utmärkt sätt.

Den naturliga slutsatsen av dessa förutsättningar synes bliva, att man bör se till, om det icke skulle vara möjligt att författningsmässigt fastslå det faktiska förhållande, vartill utvecklingen sålunda fört, och alltså beträffande samhällen av den art, varom här är fråga, söka genomföra en *uppdelning av inspektionsverksamheten* med hänsyn till de båda uppgifterna att utöva *pedagogisk* uppsikt och ledning av skolväsendet och att kontrollera detsamma i huvudsakligen *ekonomiskt* avseende. Den förra uppgiften skulle då, under vissa villkor, kunna fullständigt överlätas åt de kommunala inspektörerna, den senare skulle fortfarande tillhöra statens inspektörer.

Det torde mot denna tanke komma att invändas, att man visserligen kan teoretiskt samt i allmänhet även praktiskt särskilja de båda nämnda huvuduppgifterna för inspektionsverksamheten men att en bestämd gräns dem emellan svårigen kan i varje särskilt fall uppehållas och att en verksam ekonomisk kontroll underestundom i vissa hänseenden förutsätter en granskning även ur pedagogiska synpunkter.

Häri ligger onekligen en viss sanning. Även om man genom en eller annan jämkning i fråga om nu fastställda formulär skulle kunna något mera, än för närvarande är fallet, framhäva skillnaden mellan de båda inspektionsuppgifternas olika art, kommer likväl alltid den ekonomiska kontrollen att i någon mån förutsätta kännedom om de organisatoriska och pedagogiska anordningarna. Statsinspektören måste följaktligen för sin uppgift äga fritt tillträde till skolorna och rätt att taga del av vederbörliga handlingar. Och han måste i åtskilliga fall, där tvekan kan råda, känna sig förpliktad att bilda sig ett omdöme om skolväsendets ståndpunkt även i sistnämnda hänseenden.

Detta oaktat synes det mig, som skulle en sådan anordning, som jag nyss antytt, vara ägnad att undanröja de flesta av de olägenheter, som av de kommunala inspektörerna överklagats. Deras väsentligaste anmärkning är riktad mot den »dubbelinspektion» av själva undervisningen, som under de nuvarande förhållandena förekommer och kan leda till motsägelser och förvecklingar. Blir det i vederbörande instruktion uttryckligen bestämt, att statens inspektörer under villkor, som jag strax skall beröra, icke skola hava vare sig förpliktelse eller rättighet att i förhållande till skolmyndigheter och lärare ingripa i fråga om undervisningens anordning och ledning i de sam-

hällen, om vilka här kan bliva fråga, torde icke längre finnas anledning att befara några sådana olägenheter, som enligt de kommunala inspektörernas utsago under nuvarande ordning yppat sig. Den stärkta ställning, de kommunala inspektörerna önskat vinna, skulle de också erhålla, därest de av Kungl. Maj:t förordnades att i avseende på skolväsendets pedagogiska anordning och ledning fullgöra samma uppgifter och äga samma befogenhet, som eljest tillkomma statens inspektörer.

Klart är emellertid, att sådant förordnande att övertaga en väsentlig och betydelsefull del av statsinspektörens uppgifter icke kan utan särskilda villkor meddelas åt varje person, som av ett skoldistrikt erhållit i uppdrag att under benämningen folkskolinspektör utöva ledningen av dess folkskoleväsen. På två sätt torde en begränsning här vara av nöden.

Först och främst lär ett sådant förordnande böra lämnas av Kungl. Maj:t efter särskild ansökan av vederbörande skolstyrelse. Det skulle gälla för viss person och för bestämd tid, lämpligen den, för vilken personen i fråga innehar skolstyrelsens förordnande såsom kommunal inspektör. Och det borde meddelas först sedan skolstyrelsen ådagalagt, att den givit inspektören en sådan ställning beträffande såväl avlöning som befogenhet, att garanti finnes för att han skall vara i stånd att med nödig självständighet fullgöra uppdraget som statens inspektör.

Även på annat sätt torde en begränsning lämpligen böra ske. De kommunala inspektörernas yrkanden gälla blott »de större städerna», och de förhållanden, som andragits till stöd för desamma, hava och hämtats från ifrågavarande sambällen. Nu äro emellertid kommunala inspektörer anställda även i vissa sambällen, vilka näppeligen äro att räkna bland våra större städer. Och det ligger i sakens natur, att sistnämnda inspektörer få i viss mån andra uppgifter och annan ställning än inspektörerna i de större och största städerna. Den ställning såsom mera självständiga ledare av skolväsendet, vilken framför allt skulle motivera en begränsning av statsinspektörernas inspektion, torde visserligen i allmänhet tillkomma de sistnämnda men knappast i samma utsträckning de övriga. Därmed sammanhänger, att de svårigheter för statens inspektörer att ägna skolväsendet en verksam pedagogisk tillsyn, varom jag förut talat, gälla sådana städer, vilka hava ett större lärarantal. En begränsning i förevarande hänseende synes mig alltså nödig, och torde man därvid knappast hava någon annan grund att välja än folkmängden, detta även med risk att begränsningen blir mer eller mindre godtycklig. Jag skulle vilja anse, att åtminstone tills vidare endast de städer, som ej deltaga i landsting, borde erhålla den särskilda rätt för sina inspektörer, varom jag i det föregående talat.

Den ordning i fråga om folkskolinspektionen i de större städerna, som synes mig lämpligast, skulle sålunda väsentligen hava följande innebörd.

I stad, som ej deltaga i landsting och som anställt särskild folkskolinspektör för ledning av sitt folkskoleväsen, må nämnda inspektör, på ansökan av skolstyrelsen, av Kungl. Maj:t kunna förordnas att, utom i vad angår granskningen och vitsordandet av skolstyrelsens ansökningar om statsbidrag, tjänstgöra jämväl såsom statens folkskolinspektör över stadens skolväsen, därest Kungl. Maj:t finner honom för sådant uppdrag lämplig och därest skolstyrelsen visar, att han erhållit en med hänsyn till avlöning och befogenhet tillfredsställande ställning.

Vad särskilt angår Stockholms stads folkskoleväsen är detsamma redan genom nu gällande bestämmelser undantaget från varje inspektion i pedagogiskt hänseende genom någon statens inspektör, varemot ansökningarna om statsbidrag granskas och vitsordas av Stockholms stads konsistorium. Vill man i huvudsak bibehålla denna

anordning orubbad, skulle för tillämpningen jämväl i fråga om Stockholm av den ordning för folkskolinspektionen i de största städerna, jag nyss förordat, allenast den jämkningen behöva göras, att den av stadens skolstyrelse antagna förste folkskolinspektören utan särskild ansökning förordnades att också vara statens inspektör samt att granskningen av ansökningarna om statsbidrag överflyttades från konsistoriet till en statens inspektör, vars område, såsom ock kommittén föreslagit, borde avpassas med hänsyn även till det arbete, nämnda granskning skulle medföra.

Då nu gällande bestämmelse om granskning genom konsistoriet av nyss berörda ansökningshandlingar tillkommit med riksdagens medverkan, torde dess samtycke till jämkning i antydd riktning av sagda bestämmelse böra utverkas.

Innan jag slutar min framställning i denna punkt, vill jag ytterligare betona, att den anordning av folkskolinspektionen i landets största städer, jag förordat, i själva verket skulle innebära allenast ett utförande i författningsmässiga former av den ordning, som där redan faktiskt tillämpas och som utgör ett naturligt resultat av utvecklingen. I förhållande till kommitténs förslag innebär det av mig förordade likaledes blott ett försök till bestämdare begränsning av statsinspektörernas och de kommunala inspektörernas befogenhet. Av kommitténs egna uttalanden liksom av dess förslag till rikets indelning i inspektionsområden framgår nämligen otvetydigt, att den tänkt sig statsinspektörernas verksamhet inom skoldistrikt med kommunala inspektörer såsom högst väsentligt mindre omfattande än i övriga skoldistrikt, och kommittén har tydligtvis också tänkt sig, att statsinspektörernas uppgift i förstnämnda skoldistrikt skulle till övervägande del bliva av kontrollerande art. En genom instruktionsbestämmelser givna begränsning av statsinspektörernas uppgifter inom de största städerna synes mig äga ett bestämt företräde framför såväl den nuvarande ordningen som den av kommittén föreslagna, vilka båda lida av obestämthet och brist på fasta linjer. Den av mig förordade ändringen skulle klart och tydligt befria statsinspektörerna från en inspektionsskyldighet, som i stort sett blott kan bliva ett sken, och därmed från dem avlyfta ett ansvar, vilket rätteligen bör vila på de personer, som i verkligheten utöva det bestämmande inflytandet.

Slutligen har folkskolöverstyrelsen i denna fråga uttalat sig sålunda:

Folkskol-
överstyrelsen.

Överstyrelsen kan ej annat än uttala sin anslutning till den tankegång, som funnit uttryck i departementschefens uttalande. Det måste anses som en fördel, om den begränsning i statsinspektörens verksamhet inom skoldistrikt med egna inspektörer, som även folkundervisningskommittén förordat, kan i instruktionen med tillbörlig noggrannhet bestämmas. I detta hänseende anser även överstyrelsen det lämpligt, att i vissa av de städer, som anställt egna inspektörer, sådan inspektör får i uppdrag att även å statens vägnar utöva den rent pedagogiska uppsikten inom sitt skoldistrikt. Å andra sidan finner överstyrelsen avgörande skäl tala för att granskningen och vitsordandet av statsbidragsrekvisitioner bibehållas hos statsinspektören. Överstyrelsen finner det emellertid önskvärt, att om en sådan ordning genomföres, den kontrollerande statsinspektören tillförsäkras full befogenhet att efter behov taga kännedom om de läroanstalter och till dem hörande handlingar, som hans kontroll avser.

Om sålunda i vissa städer folkskolinspektionen skulle ordnas på ett avvikande sätt, bör detta enligt överstyrelsens mening ske endast under vissa bestämda förutsättningar. Sålunda vill överstyrelsen för sin del instämma i förslaget, att uppdraget åt kommunal inspektör att jämväl vara statsinspektör lämnas av Kungl. Maj:t efter

särskild ansökan av vederbörande skolstyrelse och kommer att gälla viss person och för bestämd tid med de fordringar på inspektören och på skoldistriktet, som av departementschefen angivits. Likaledes finner överstyrelsen det vara erforderligt, att den rätt, som nu är i fråga, blott tillerkännes vissa städer och således ej lämnas åt alla samhällen, som anställt egen inspektör. Huru önskligt det än varit, att den nödiga begränsningen kunnat bestämmas med hänsyn till grunder, betingade av det lokala skolväsendets inre och yttre beskaffenhet, torde detta dock icke vara görligt. I stället torde man vara hänvisad till att här följa yttre mera mekaniska grunder. Vid valet av sådana finner överstyrelsen helt naturligt, att tauken i första rummet går till de städer, som ej deltaga i landsting, vilka ju även i flera avseenden intaga en särställning. Tydligen kan det icke, då en sådan rent yttre gräns måste väljas, undvikas, att även städer med ett synnerligen väl utvecklat skolväsen komma utanför denna gräns. Detta bleve säkerligen fallet, även om man ville söka andra riktlinjer för begränsningen. Dock skulle denna olägenhet tydligen bliva mindre, om även några flera av våra större städer än de, som icke deltaga i landsting, finge komma med bland dem, som rätten i fråga skulle kunna tillerkännas. Överstyrelsen vill därför till övervägande vid sidan om det redan föreliggande förslaget framställa den tanken, att rätten att få kommunal inspektör erkänd som statens inspektör skulle tillkomma stadsskoldistrikt med en folkmängd av över 20,000 invånare. Till undvikande av den olägenheten, att ett sådant distrikt möjligen ena året komme över och det följande under denna gräns, torde det vara lämpligt, att nämnda rätt blott tillerkännes distrikt, där folkmängden visat sig vara konstant på det sättet, att densamma vid början av t. ex. de tre närmast föregående åren uppgått till nämnda siffra. Enligt en sådan bestämmelse skulle för år 1915 möjlighet att få sin inspektör erkänd som statsinspektör förefinnas för följande städer: Stockholm, Uppsala, Eskilstuna, Norrköping, Linköping, Jönköping, Malmö, Lund, Hälsingborg, Göteborg, Borås, Örebro, Västerås och Gävle, alltså fjorton städer i stället för fem enligt förut omnämnda förslag. Karlskrona har visserligen över 20,000 invånare, men staden är delad i två skilda skoldistrikt, vilka icke var för sig äga det ifrågavarande antalet invånare.

Även om rätten att få den kommunala inspektören erkänd som statsinspektör skulle tillkomma blott de nämnda större städerna, synes det överstyrelsen önskligt, att statsinspektörerna även i de övriga städer, som anställt egna inspektörer, på lämpligt sätt och allt efter omständigheterna begränsa sin inspektionsverksamhet, för att dubbelinspektion så långt som möjligt måtte undvikas och mera tid sålunda vinnas för arbetet inom de skoldistrikt, där kommun ej anordnat särskild inspektion.

Av den belysning, frågan om rätta förhållandet mellan statsinspektionen och kommunalinspektionen erhållit genom de nu återgivna yttrandena, synes mig framgå, att övervägande skäl tala för en uppdelning, åtminstone för de största städernas vidkommande, av inspektionsverksamheten med hänsyn till de båda uppgifterna att utöva pedagogisk uppsikt och ledning av skolväsendet och att kontrollera detsamma huvudsakligen i ekonomiskt avseende, på sätt närmare utvecklats i föredragande departementschefens nyss återgivna uttalande till 1913 års riksdag. Den förra uppgiften borde kunna under vissa villkor överlämnas åt de kommunala inspektörerna, den senare skulle alltjämt tillkomma statens inspektörer.

Departementschefen.

Så till vida delar jag den mening, som uttalats av min företrädare i ämbetet och till vilken folkskolöverstyrelsen i huvudsak anslutit sig. Beträffande åter den form, under vilken den pedagogiska inspektionen skulle anförtros åt de kommunala inspektörerna, är jag av en något avvikande mening.

I anslutning till yrkanden av nämnda inspektörer har av förutvarande departementschefen och överstyrelsen föreslagits, att i de städer, varom här skulle bliva fråga, och under vissa närmare angivna villkor de kommunala inspektörerna skulle förordnas att tjänstgöra jämväl såsom statens folkskolinspektörer i vad avser skolväsendets pedagogiska ledning.

Till en statsinspektörs uppgifter av pedagogisk innebörd måste tydligen höra, bland annat, att vaka över att de lokala skolmyndigheterna fullgöra sina skyldigheter beträffande skolväsendets ledning och organisatoriska utveckling, att befogade pedagogiska krav på skollokaler genom samma myndigheters försorg tillgodoses, att erforderlig lärarpersonal anställas med mera. Nu äro de kommunala inspektörerna kommunernas tjänstemän, och såsom sådana sortera de närmast under de kommunala skolmyndigheterna. Erhölle de så förordnande att i pedagogiskt hänseende tjänstgöra såsom statens inspektörer, bleve följdén uppenbarligen den, att de skulle å statens vägnar inspektera och övervaka de kommunala myndigheter, vilkas tjänare de äro. Även om man kan känna sig förvissad därom, att i praktiken någon olägenhet i allmänhet icke skulle uppkomma av en sådan anordning, synes man mig dock icke kunna bortse från att densamma ur principiell organisatorisk synpunkt näppeligen kan anses såsom tillfredsställande och att den i sig kan bära fröet till olyckliga förvecklingar och strider.

Det enklaste och riktigaste synes mig vara, att staten beträffande de största städerna, i förlitande på deras vilja och förmåga att själva på ett tillfredsställande sätt ordna och leda sitt folkskoleväsen, avstår från att genom sina folkskolinspektörer öva annan inspektion än den rent ekonomiska kontrollen.

Det förtroendebevis, en sådan anordning skulle innebära, komme då att gälla dessa samhällen själva, och det skulle vara grundat på kändömen om det förtjänstfulla sätt, varpå desamma hittills tillgodosett skolväsendets behov. En förebild till nämnda anordning har man i gällande bestämmelser rörande Stockholms stad, vars skolväsen icke varit underkastat någon inspektion i pedagogiskt hänseende genom statens inspektörer. Och tillräckliga skäl torde föreligga för att samma förtroende, som i förevarande hänseende från statens sida visats huvudstaden, skulle utsträckas till ytterligare några av våra största städer.

Den frihet från inspektion i pedagogiskt avseende, för vilken jag nu uttalat mig, bör tydligen medgivas endast under vissa villkor. Jag ansluter mig i detta hänseende till vad departementschefen år 1913 och folkskolöverstyrelsen föreslagit såsom villkor för rätten att få kommunal inspektör förordnad till statens inspektör. Det ifrågavarande medgivandet bör alltså lämnas av Kungl. Maj:t efter skolstyrelsens ansökan och folkskolöverstyrelsens prövning samt gälla tills vidare. En förutsättning bland andra därför bör vara, att stadens kommunala inspektör erhållit en sådan ställning beträffande såväl avlöning som befogenhet, att han kan med nödig självständighet och auktoritet utöva ledningen av skolväsendet.

Då jag nu förordat ett i viss mån vidare gående medgivande för vissa städer, än som förut ifrågasatts, anser jag, att man tills vidare, och intill dess någon erfarenhet hunnit vinnas, icke bör utsträcka detta längre än till de städer, vilka av departementschefen år 1913 föreslagits kunna få sina kommunalinspektörer förklarade som statsinspektörer, nämligen dem, som icke deltaga i landsting. Jag kan således i frågans nuvarande läge icke biträda folkskolöverstyrelsens alternativa förslag, att gränsen skulle vidgas till de städer, vilka vid början av de tre föregående åren haft en folkmängd av minst 20,000 innevånare.

Vad den ekonomiska kontrollen angår är jag, såsom redan antytt, av samma mening som kommittén, min företrädare i ämbetet och folkskolöverstyrelsen, nämligen att det på ett område, där det rör sig om så betydliga belopp, icke kan vara lämpligt att vare sig eftergiva densamma eller överlämna den åt de kommunala inspektörerna. Vad städernas folkskolinspektörsförbund anfört till förmån för sistnämnda anordning kan jag icke finna övertygande. Såsom av folkskolöverstyrelsen betonats, bör givetvis den kontrollerande statsinspektören tillförsäkras full befogenhet att efter behov taga kännedom om de läroanstalter med till dem hörande handlingar, hans kontroll avser.

Jag anser mig alltså böra förorda i huvudsak följande ordning beträffande folkskolinspektionen i de största städerna.

Stad, som ej deltagar i landsting och som anställt särskild folkskolinspektör för ledningen av sitt folkskoleväsende, må på ansökan av stadens skolstyrelse och efter folkskolöverstyrelsens hörande kunna av Kungl. Maj:t och på av Kungl. Maj:t fastställda villkor tills vidare befrias från inspektion av sitt folkskoleväsen genom statens folkskolinspektör utom i vad angår granskningen och vitsordandet av skolstyrelsens ansökningar om statsbidrag.

Jag vill tillägga, att möjligheterna för genomförandet av en sådan anordning som den, jag nu uttalat mig för, synas vara helt andra, sedan

genom folkskolöverstyrelsens inrättande en central ledning av folkskoleväsendet kommit till stånd. Genom den inspektionsskyldighet, som åligger överstyrelsen jämväl beträffande folk- och småskolor, är nämligen under alla förhållanden möjlighet beredd till ett ingripande från det allmännas sida, därest i särskilda fall omständigheterna skulle göra sådant behöfligt.

Klart är, att en särställning för vissa samhällen sådana som den nu förordade kommer att i åtskilliga fall medföra behovet av särskilda föreskrifter och anordningar. Ett par hithörande omständigheter må här antydast.

Kungl. Maj:t och överordnade skolmyndigheter skulle för ifrågavarande samhällens vidkommande mista de organ för inhämtande av upplysningar och verkställande av givna föreskrifter, som statens inspektörer utgöra. Såsom ett villkor för det berörda medgivandet synes därför böra stadgas skyldighet för vederbörande skolstyrelser och kommunala inspektörer att meddela de upplysningar och avgiva de yttranden, som i remissväg eller annorledes kunna komma att avfordras dem av domkapitel, länsstyrelser, folkskolöverstyrelsen eller annan myndighet eller av Kungl. Maj:t, samt att verkställa av vederbörliga myndigheter dem givna föreskrifter.

Vidare torde särskilda stadganden erfordras rörande fastställelse av reglementen och andra bestämmelser för ifrågavarande städers skolväsen. Enligt gällande författning skola nämligen skolstyrelsernas förslag till reglementen och vissa andra föreskrifter av pedagogisk innebörd granskas av vederbörande statens folkskolinspektörer. Blir statsinspektörernas befattning med ifrågavarande städers skolväsen i enlighet med det förslag, jag nyss förordat, inskränkt blott till ekonomisk kontroll, kan tydligen nyssnämnda granskningsuppdrag beträffande förslag till reglementen m. m. för nämnda städers skolväsen icke längre tillkomma dem, utan andra former måste stadgas för sådana frågors behandling.

Det torde icke vara nödigt att i detta sammanhang närmare ingå på ifrågavarande spörsmål och det lämpligaste sättet för dess lösning. Det synes mig emellertid sannolikt, att det skall finnas lämpligast att åtminstone i vissa delar överlämna granskningen och fastställelsen av reglementsförslag för nämnda städer till folkskolöverstyrelsen, vilken väl, såsom jag redan antytt, skulle komma att även i vissa andra hänseenden få en mera omedelbar befattning med de här berörda städernas skolväsen än med skolväsendet i övrigt.

Vad slutligen angår övriga städer, vilka hava anställt kommunala inspektörer för ledningen av sitt folkskoleväsen, skulle i fråga om dem vederbörande statsinspektörer bibehålla uppsikten över skolväsendet i såväl pedagogiskt som ekonomiskt hänseende. Klart är emellertid och har även av kom-

mittén betonats, att, i mån som de kommunala inspektörerna på ett tillfredsställande sätt ordna och leda sina städers skolväsen, statsinspektörernas befattning därmed kan och bör inskränkas till en kontrollerande verksamhet och deras arbetskraft sålunda frigöras och koncentreras på de områden, där behovet av ledning och tillsyn är större.

I propositionen till 1913 års riksdag hemställde Kungl. Maj:t på av departementschefen anförda skäl om sådan jämkning av nu gällande föreskrifter angående granskningen av ansökningarna om statsbidrag till Stockholms stads folkskoleväsen, att densamma överflyttades från Stockholms stads konsistorium, vilket den nu åligger, till en statens inspektör, vilkens område borde avpassas med hänsyn även till det arbete, nämnda granskning skulle medföra.

Jag finner den sålunda föreslagna anordningen lämplig och vill förorda, att även nu framställning i antydd riktning måtte göras till riksdagen.

I sammanhang med nu omhandlade fråga omnämnde departementschefen i framställningen till 1913 års riksdag en av styrelsen för städernas folkskolinspektörsförbund till Kungl. Maj:t ingiven skrivelse angående fastare anställning för de kommunala folkskolinspektörerna samt ett med anledning därav utav folkundervisningskommittén avgivet yttrande. Med hänsyn till det sätt, varpå enligt mitt förslag förhållandet mellan statsinspektion och kommunalinspektion skulle ordnas, finner jag det icke nödvändigt att här närmare ingå på berörda spörsmål.

6. Rikets indelning i inspektionsområden.

De särskilda inspektionsområdenas storlek har hittills varit synnerligen växlande, och för varje inspektionsperiod hava deras gränser undergått större eller mindre förändringar. Blir en organisation med inspektionsuppdraget såsom ensamsyssla genomförd, torde en större fasthet och varaktighet i inspektionsområdenas avgränsning kunna bli rådande. Klart är emellertid, att i samband med förskjutningar i befolkningens mängd och undervisningsförhållanden jämkningar av inspektionsområdenas omfattning fortfarande kunna bli erforderliga, därest i det hela någon ungefärlig likformighet skall kunna bevaras de olika områdena emellan med avseende på inspektörernas arbetsbörda. Bestämmandet av inspektionsområdena lärer sålunda framdeles såsom hittills böra tillkomma Kungl. Maj:t. Emellertid torde det vara på sin plats, att de grundsatser, som därvid synas böra bli bestämmande, här något närmare skärskådas.

Kommittén har med avseende härpå anfört:

Kommittén.

Det länder både inspektören själv och hans arbete till fördel, om han till ledning för sitt arbete har en på förhand upprättad arbetsplan, som han till sina huvuddrag kan följa. Denna kommer då att i sin mån erbjuda en ganska betryggande säkerhet för att inspektionsområdets alla skolor i tur och ordning bliva besökta. Då inspektören tvivelsutan är den, som bäst kan bedöma hithörande förhållanden, bör han själv upprätta planen för sina inspektionsresor, men då å andra sidan inspektionsarbetet bör stå under den centrala skolstyrelsens tillsyn och ledning, böra inspektörernas resplaner enligt kommitténs mening underställas denna styrelse. Kommittén har i det föregående härom uttalat: den för viss period uppgjorda resplanen skulle för granskning och godkännande iusändas till skolöverstyrelsen, och inspektören skulle sedermera i sin ämbetsberättelse hava att redogöra för de mera betydande avvikelser från resplanen, vilka han funnit sig böra vidtaga, samt för de anledningar, som därvid varit bestämmande.

Vad sedan beträffar frågan om huru ofta en skola bör besökas, torde redan av det nu anförda framgå, att någon bestämd regel härför icke lämpligen kan uppställas, utan inspektören måste härutinnan till en viss grad rätta sig efter förefallande omständigheter. Understundom kunna förhållandena inom ett skoldistrikt vara sådana, att de kräva flera besök efter varandra med korta mellantider. Om t. ex. skoldistriktet har för avsikt att genom nybyggnad av skolhus och ändring av skolformerna förbättra sitt skolväsen, faller det av sig självt, att folkskolinspektören skall med råd och anvisningar stå skoldistriktet till tjänst. Det kan då bliva nödvändigt, att han flera gånger med korta mellantider infinder sig i skoldistriktet. Likaså kunna täta ombyten av lärare i en skola nödvändiggöra tätare besök av inspektören. Å andra sidan åter, där skolväsendet är väl ordnat, där lärarna äro för inspektören väl kända och där inga större omdaningar av skolväsendet under en tid kunna komma i fråga, torde ett par år utan olägenhet kunna förflyta mellan två inspektioner. Huru ofta en viss skola är i behov av inspektörens besök och när sådant besök skall äga rum måste således prövas för varje särskilt fall.

För att i någon mån utröna, huru ofta skolorna i allmänhet under nuvarande förhållanden inspekterats, har kommittén i detta avseende infortrat uppgifter från inspektörerna för åren 1909—1911. Av dessa uppgifter framgår, att i medeltal inemot hälften av samtliga skolor årligen inspekterats men att antalet inspektioner varit mycket olika inom olika inspektionsområden. Blotta antalet inspektioner under ett år är emellertid icke något tillförlitligt uttryck för inspektionens effektivitet, då en inspektör tydligen kan hava använt längre, en annan kortare tid till varje inspektionsbesök. Huvudsyftet med kommitténs förslag till en förändrad anordning av inspektionen har därför varit icke blott att i vissa fall öka antalet inspektioner, utan även och framför allt att inspektionsbesöken måtte kunna bliva för skolorna så värdefulla som möjligt. Såväl för uppnåendet av sistnämnda mål som för åstadkommande av en större jämnhet i antalet inspektioner inom de olika inspektionsområdena torde dock en central styrelsens ledning av inspektionen vara oumbärlig.

Kommittén har i allmänhet till varje föreslaget inspektionsområde hänfört ett så stort antal skolor, att inspektören, med den frihet i fråga om arbetsplanen, som förut nämnts, torde kunna hinna att besöka dem alla under loppet av omkring två år. I regel skulle då omkring hälften av samtliga skolor komma att årligen inspekteras. Givetvis skulle det kunna anses önskvärt, att inspektionsbesöken i allmänhet hade kunnat bliva

något tätare, men kommittén tror dock, att med det antal inspektioner, som enligt kommitténs förslag kan erhållas, och med den anordning i övrigt, som kommittén föreslår med avseende på folkskolinspektionen, det ändamål, som med nämnda inspektion avses, i allt väsentligt skall kunna uppnås.

Med hänsyn till de ogynnsamma förhållanden, under vilka folkskolorna i de nordligaste delarna av landet hava att arbeta, har kommittén velat för dessa skolor möjliggöra en oftare återkommande inspektion. I övrigt har kommittén, såsom av det ovan sagda framgår, avsett, att alla skolor i riket skulle i stort sett erhålla ungefär lika täta besök av inspektören. Detta syfte skulle icke kunna vinnas, om samtliga inspektionsområden tilldelades ett lika stort antal skolor och lärarkrafter. Utom antalet skolor och lärare inom inspektionsområdet finnas nämligen även andra faktorer, av vilka inspektionsbesökens antal är beroende. De förnämsta av dessa faktorer äro folktätheten och kommunikationerna samt förefintligheten av skoldistrikt med kommunala folkskolinspektörer.

Uppenbart är, att en folkskolinspektör i glest befolkade trakter, såsom i norra delarna av Värmland och Dalarna, i Härjedalen, Jämtland och Lappland, måste använda betydligt mera tid för själva resorna mellan de olika skolorna än en inspektör, som har ett område med tätare befolkning, och att den förre således omöjligt kan på samma tid hinna att besöka ett lika stort antal skolor och lärare som den senare. Likaså är det tydligt, att den inspektör, vars område är genomkorsat av järnvägar, landsvägar och ångbåtsleder, är med hänsyn till inspektionsarbetet betydligt bättre ställd än den, vars område i fråga om kommunikationer är mindre lyckligt lottat, och att det sålunda icke är möjligt för den senare att på samma tid inspektera lika många skolor och lärare som för den förre. Vid upprättande av sitt förslag har kommittén haft nämnda olikheter för ögonen. Vidare har den vid bestämmandet av inspektionsområdenas form, i den mån det varit möjligt, tagit hänsyn till kommunikationsledningens riktning.

Att statsinspektörens arbete inom skoldistrikt med kommunal inspektör bör under normala förhållanden kunna i kvantitativt avseende bliva proportionsvis mindre än i andra distrikt, har kommittén redan förut såsom sin mening uttalat. I överensstämmelse härmed har kommittén i sitt förslag hänfört ett större antal skolor och lärare till sådana inspektionsområden, i vilka skoldistrikt med kommunal folkskolinspektör förekomma, än vad den annars skulle gjort. Då kommittén sålunda i allmänhet räknar statsinspektörens arbete inom sistnämnda skoldistrikt såsom en jämförelsevis liten del av det sammanlagda arbetet inom hela inspektionsområdet, har kommittén för bättre jämförelses skull i sitt förslag till rikets indelning i inspektionsområden för varje område angivit dels antalet skolor och antalet lärare inom städer med kommunala folkskolinspektörer, dels sammanlagda antalet skolor och lärare inom samtliga andra inom inspektionsområdet befintliga skoldistrikt.

Slutligen har kommittén även, i den mån så kunnat ske, i sitt förslag tagit hänsyn till stifts-, kontrakts- och länsgränser. Då emellertid huvudsyftet för kommittén varit att med avseende på områdenas storlek erhålla så lämpliga inspektionsområden som möjligt, har kommittén icke kunnat undgå att i vissa fall låta de nämnda gränserna skära sagda områden.

Kommittén har dock icke kunnat finna, att detta skulle medföra några nämnvärda olägenheter. Trots nu nämnda förhållanden skulle likväl sex domkapitel få ett mindre antal inspektörer att förhandla med, än de förut haft, fem domkapitel skulle få samma antal som förut, och endast två, nämligen Strängnäs och Luleå, skulle få

antalet inspektörer ökat. Och vad beträffar inspektionsområdenas förhållande till länsgränserna torde hittillsvarande praxis i detta avseende hava ådagalagt, att ett inspektionsområdes gräns utan olägenhet kan skära länsgränsen. För närvarande finnas nämligen icke mindre än 12 inspektionsområden, som vart för sig innehålla delar av olika län. Vad åter kontraktsgränserna angår må anmärkas, att kontrakten ur inspektionssynpunkt icke bilda några enhetliga områden. Den omständigheten, att ett kontrakt måst delas på olika inspektionsområden, har hittills icke heller fått utgöra hinder för en i övrigt ändamålsenlig anordning av inspektionsområdena.

Det kan ifrågasättas, huruvida icke även skoldistriktens antal är en faktor, som borde få öva inflytande vid bestämmandet av inspektionsområdena. Medgivnas måste då visserligen, att ett större antal skoldistrikt inom ett inspektionsområde medför ett något mera omfattande expeditjonsarbete. Men å andra sidan har antalet skoldistrikt icke någon mera betydande inverkan på inspektionsbesöken i skolorna, vilka dock utgöra det väsentliga av inspektörens arbete. Antalet skoldistrikt har därför ansetts vara av alltför underordnad betydelse för att böra få inverka på rikets indelning i inspektionsområden.

I detta sammanhang vill kommittén även erinra därom, att för närvarande flera inspektionsområden icke äro sammanhängande utan splittrade, så att de olika delarna av en inspektörs område äro skilda genom en annan inspektörs mellanliggande område. På detta förhållande hava också riksdagens revisorer i sin år 1911 avgivna revisionsberättelse fäst uppmärksamheten. Kommittén har i sitt förslag undvikit en dylik anordning av inspektionsområdena.

Då kommittén med tillämpning av nu angivna grunder uppgjort förslag till rikets indelning i inspektionsområden, hava i vissa fall flera möjligheter erbjudit sig samt varit föremål för omprövning. Detta gäller i synnerhet om Luleå stift. Jämväl har inspektionens lämpliga anordnande på Gottland erbjudit åtskilliga svårigheter. Rörande de alternativ, som föreligga i fråga om indelningen av Luleå stift, samt rörande de skäl, som tala för den ena och andra lösningen, har av kommittén anförts:

Luleå stift.

Indelningen av Luleå stift är förenad med särskilda svårigheter. Med anledning härav har kommittén i denna del inhämtat yttranden från de nu tjänstgörande inspektörerna i stiftet. Bland dem hava emellertid olika meningar i sagda avseende gjort sig gällande.

För närvarande har Luleå stift 5 inspektörer, av vilka 3 innehava befattningen såsom huvudsyssla och 2 såsom bisyssla. Kommittén har för nämnda stift föreslagit 6 inspektörer. Detta av flera skäl. Av hela Sveriges areal 438,755 kvadratkilometer (de fyra stora sjöarna ej inräknade) upptager Luleå stift 163,098 kvadratkilometer eller 37,2 procent, således mer än tredjedelen. Även om stiftet delas i 6 sådana inspektionsområden, som kommittén föreslagit, bliva 5 av dessa vart för sig till arealen större än varje annat i riket med undantag av norra Dalarna och av Jämtlandsområdet. Vidare äro resorna i samtliga dessa områden på grund av landets naturbeskaffenhet och kommunikationsförhållanden samt den i allmänhet glesa befolkningen förenade med så stora strapatser och försakelser, att inspektionsområdena av denna anledning icke böra i fråga om antalet skolor och lärare göras alltför stora. Härtill kommer, att största delen av detta stift på grund av sina säregna befolkningsförhållanden kräver en särskild omvårdnad med hänsyn till sitt folkskoleväsen. Att så är förhållandet, särskilt

vad skolväsendet för lappar och finnar beträffar, har riksdagen också för sin del betonat, då den genom särskilda anslag omhuldat detta. I riksstaten upptages nämligen årligen ett belopp av omkring 40,000 kronor till undervisningsväsendet inom lappmarks ecklesiastikverk att användas till utbildande av lärare för lapska barn, till underhåll av vissa lappfolkskolor, till läraravlöningar, till inackordering av lapska barn m. m. samt ett ytterligare belopp av 150,000 kronor till befrämjande av folkundervisningen bland de i rikets nordligaste trakter bosatta finnar.

Vad sedan själva fördelningen i inspektionsområden beträffar har kommittén tagit två olika indelningsgrunder i övervägande. Enligt den ena skulle stiftet delas så, att vissa områden komme att bestå endast av lappmarker och andra områden endast av kustland; enligt den andra så, att vart och ett av samtliga områden komme att omfatta ett stycke lappmark och ett stycke kustland. Vid en indelning enligt den förra indelningsgrunden synes stiftet lämpligen böra delas i tre lappmarksområden och tre kustlandsområden, under det att vid ett fullständigt genomförande av den senare indelningsgrunden lappmarkerna skulle komma att delas i sex områden, vart och ett i förening med ett kustlandsområde bildande ett inspektionsdistrikt.

Kommittén utför närmare de skäl, som tala för den ena eller andra anordningen av inspektionsområdena inom Luleå stift, och yttrar slutligen:

För den förstnämnda indelningen hava inom kommittén anförts huvudsakligen följande skäl. — Det hårda klimatet, de svåra naturförhållandena och befolkningens gleshet göra inspektionsresor inom lappmarkerna förenade med så stora fysiska ansträngningar, att endast ovanligt kraftiga och hårdiga personer, som äro väl förtrogna med landets förhållanden, förmå att här utöva en folkskolinspektörs verksamhet. Redan svårigheten att finna sådana personer, tillika i besittning av den bildning, som inspektionsarbetet kräver, synes böra giva företräde åt en indelning, genom vilken lappmarkerna fördelas på ett mindre antal inspektörer. — Härtill komma sedan lappmarkernas säregna skolförhållanden, som torde kräva sin särskilda tillsyn. Man har med avseende på dessa skolförhållanden att erinra sig de egendomliga kateketskolorna, den nödvändiga anordningen med barnens inackordering i skolornas närhet, en anordning, vartill staten årligen bidrager med ett ganska stort belopp, vidare de i vårt land i övrigt okända svårigheter av olika slag, som här möta undervisningsarbetet och vålla, att ett stort antal barn ännu äro i saknad av all skolundervisning. Dyliga förhållanden, som göra förbättringar i skolväsendet till en tvingande nödvändighet, påkalla inspektörens hela uppmärksamhet. Men skall hans tid och intresse delas mellan det lappländska skolväsendet och de lyckligare lottade skoldistrikten nere i kustlandet, varest skolfrågorna låta sig bedöma ur delvis andra synpunkter, är fara för handen, att misstag bliva begångna och att arbetet för det lappländska skolväsendet, som dock framför allt är i behov av omvårdnad, får stå tillbaka. — Då vidare skolorna i lappmarkerna kräva tätare besök av inspektören än skolorna i kustlandet men inspektören, om hans område sträckte sig ned till kusten, helt säkert skulle komma att bosätta sig inom kustlandet, synas svårigheter komma att uppstå för en ekonomisk och tidsbesparande anordning av inspektionsresorna. — Slutligen är hänsyn att taga därtill, att Kungl. Maj:t nyligen på framställning av domkapitlet i Luleå uppdragit åt domkapitlet att utreda frågan om åstadkommande med statens tillhjälp av ett nöjaktigt ordnande av skolundervisningen i samtliga lappländska socknar med svensktalande befolkning. Möjligen skall denna frågas utredning leda till anordnandet av en särskild skolorganisation för nämnda socknar, och i så fall blir det än mera önskligt, att in-

spektionen av det lappländska skolväsendet icke splittras på flera händer, än nödigt är. För stiftsstyrelsen är det ock en fördel såväl vid den förestående utredningen som i allmänhet vid dess verksamhet för skolväsendets förbättring inom lappmarksområdet att ej behöva kommunicera med stiftets samtliga inspektörer.

Å andra sidan hava även skäl anförts inom kommittén till stöd för en indelning av stiftet efter den andra av de förut angivna grunderna. — Ingen del av vårt land erbjuder så stora svårigheter för en folkskolinspektör som lappmarkerna. Detta gäller först och främst med avseende på skolförhållandena. Utom det att ett stort antal barn i lappmarkerna ännu gå utan undervisning, kännetecknas största delen av de skolor, som finnas, genom skolformer, som höra till de mest ogynnsamma och svårskötta i riket, under det att de ekonomiska tillgångar, som för skolväsendets förbättring stå till buds, äro mycket svaga. Under sådana omständigheter blir inspektörens arbete för skolväsendets utveckling i lappmarkerna ovanligt mödosamt och tungt samt prägladt av en viss enformighet. Mer än i andra delar av riket krävas därför i lappmarkerna folkskolinspektörer med ihärdighet och andlig spänstighet. För bevarande av dessa egenskaper är en folkskolinspektör i lappmarkerna i behov av den uppmuntran i arbetet och de impulser till förbättringar i lappmarkernas skolväsen, som kunna erhållas genom beröring med de bättre skolförhållandena i kustlandet. Han bör således kunna bliva bättre skickad att utöva inspektionen i lappmarkerna, om han till sitt område räknar även ett stycke kustland, och man kan då av honom vänta ett intensivare arbete på skolväsendets förbättring i lappmarkerna. Ett sådant arbete kan tydligen även väntas av det skäl, att lappmarkerna i så fall skulle fördelas på flera inspektörer och varje inspektör således få på sin lott ett jämförelsevis mindre antal skolor av de sämre skolformer, vilka i första hand kräva förbättringar, liksom ock en mindre del av de svårigheter i övrigt, som utmärka lappmarkernas skolväsen. — Men även de rent yttre förhållanden, under vilka en folkskolinspektör i lappmarkerna måste förrätta sitt arbete, tala för önskvärdheten av att ett inspektionsområde icke består blott och bart av lappmark utan att till detsamma får höra även ett stycke kustland. Inspektionsresorna i lappmarkerna äro nämligen förenade med så stora kroppsliga ansträngningar och strapatser, i synnerhet vid färder under vintern och genom väglösa trakter, att en inspektör, som enbart är hänvisad till dylika förhållanden, lätt nog kan bliva bruten till sin hälsa och få sin arbetskraft nedsatt eller tillintetgjord. Följden härav kan bliva, antingen att han blir oduglig till fortsatt inspektionsarbete och sålunda i förtid nödgas helt och hållet lämna sin befattning, eller ock att han måste söka transport till annan del av riket. Anordnandet av särskilda lappmarksområden skulle således innebära, att de största svårigheter med hänsyn såväl till skolväsendets beskaffenhet som till naturförhållandena hopades på vissa inspektörer. Huruvida man under sådana omständigheter skulle erhålla lämpliga inspektörer i sagda områden, torde vara ganska tvivelaktigt. Lättare skulle sådana inspektörer helt säkert kunna erhållas, om inspektionsområdena innefattade även kustland med gynnsammare skol- och naturförhållanden. — Vidare har anförts, att inspektionsresor icke kunna företagas i lappmarkerna under vissa tider på året, i synnerhet under islossningen på våren, emedan floder och sjöar, som i stor utsträckning måste av inspektörerna begagnas såsom kommunikationsleder, då icke ägna sig såsom sådana, varemot inspektionsresor under dessa tider kunna äga rum i kustlandet. Inspektören kan sålunda bäst utnyttja sin tid, om både ett stycke lappmark och ett stycke kustland ingå i hans område. — Stiftets indelning på nu ifrågakvarande sätt anvisas också genom landets naturbeskaffenhet, enär kommunikationslederna i stort sett följa floddalarna och sjöarna, under det bergen

stänga vägen i motsatt riktning. På grund härav torde resekostnaderna bli va mindre, då inspektionsområdena hava sin största utsträckning i samma riktning som flod-dalarna*.

Uppenbart är, att goda skäl förefinnas för en indelning av Luleå stift enligt såväl den ena som den andra av de nämnda grunderna, och olika meningar hava inom kommittén framträtt angående frågan om vilken indelningsgrund vore att föredraga. Vid sådant förhållande, och då ett riktigt bedömande av denna fråga förutsätter syn-nerlig förtrogenhet med förhållandena i vårt lands nordligaste bygder, har kommittén för sin del ej velat uttala någon bestämd mening utan föredragit att lämna förslag i enlighet med båda de nämnda alternativen. I fråga om nordligaste delen av stiftet har den dock i båda fallen låtit nordöstra delen av Norrbottens läu utgöra ett särskilt inspektionsområde och nordvästra delen ett annat.

Beträffande inspektionens anordnande på *Gottland* har kommittén an-fört i huvudsak följande:

Med hänsyn till lokala förhållanden finner kommittén, att folkskolinspektionen på *Gottland* näppeligen kan ordnas på samma sätt som på fastlandet. *Gottlands* folk-skolväsen har nämligen så ringa omfattning, att ön ensam för sig icke kan utgöra ett inspektionsområde av samma slag som de övriga i riket. Med ett skolantal av endast 179 och ett lärarantal av 203 samt vid den medelstarka befolkningstätheten och öns goda kommunikationer skulle ett inspektionsområde, som omfattade blott *Gottland*, icke giva sin innehavare tillräcklig sysselsättning och därför icke berättiga honom till samma förmåner, som böra tillkomma övriga inspektörer. Icke heller har kommittén funnit det lämpligt att förena *Gottland* med någon del av fastlandet till ett inspek-tionsområde. Kommittén har därför ansett sig böra bortse från *Gottland* vid upp-

Gottland.

* Såsom exempel på de svårigheter, som i detta avseende för närvarande möta en lappmarksinspek-tör och som väl till mycket stor del äro beroende av de svaga ekonomiska resurser, som förefinnas inom en del lappmarksförsamlingar, må anföras följande. Inom K. L. Österbergs nuvarande stora lappmarks-område funnos år 1910 av de bättre skolformerna endast 2 folkskolor litt. A, 1 litt. B, 1 litt. D och 9 litt. E. men däremot av de svagare 6 litt. F, 2 litt. G och 127 mindre folkskolor, och av hela antalet skolor, som uppgick till 163, funnos endast 25, d. v. s. 15,3 procent, i vilka varje barn erhöi undervis-ning under alla de 8 månader om året, som i folkskolestadgan avses, under det de övriga 138 skolorna eller 84,7 procent voro av den beskaffenhet, att varje barn i dessa erhöi undervisning endast under sammanlagt 4 månader av året eller under ännu kortare tid. Inom J. Sunnemans nuvarande lapp-marksområde funnos samma år av de bättre skolformerna blott 2 folkskolor litt. B, 3 litt. D och 6 litt. E men däremot av de svagare 1 litt. F, 5 litt. G och 61 mindre folkskolor, och av hela antalet skolor därstädes, som uppgick till 95, hade endast 24 skolor eller 25,3 procent heltidsundervisning, under det att 71 skolor eller 74,7 procent hade halv eller kortare lastid. Vidare visar det sig, att om lappmarken delades i 3 och kustlandet i 3 inspektionsområden, kustlandets inspektionsområden skulle av de bättre skolformerna få respektive 31,8, 40,5 och 51,9 procent, under det lappmarkens inspektionsområden finge 17,4, 13,1 och 44,7 procent, varvid må anmärkas, att den sistnämnda jämförelsevis stora procenten, som gäller lappmarkens norra inspektionsområde, helt och hållet beror på de stora gruvsambädden (Gällivare, Malmberget och Kiruna) väl utvecklade skolväsen. Om man därför undantager Gällivare och Juckasjärvi skoldistrikt, i vilka nysnämnda gruvsambädden äro belägna, hade under år 1910 av hela den övriga lapp-merkens 283 skolor endast 51 folk- och småskolor eller 18 procent hel undervisningstid, 22 folk- och småskolor eller 7,8 procent hade halv undervisningstid eller därunder och icke mindre än 210 skolor eller 74,2 procent voro mindre folkskolor med likaledes halv eller ännu kortare undervisningstid.

Som exempel på de svårigheter i avseende på kommunikationsförhållandena, som möta inspek-törerna i lappmarken, må nämnas, att enligt folkskolinspektören K. L. Österbergs uppgift ingen väg finnes från Vilhelmina till Klippen (15 mil), icke heller från Vilhelmina till Dikanas och Kittelfjäll (15 mil) eller från Stensele till Tärna (14,6 mil) eller från Sorsele till Gautträsk (9,2 mil).

görandet av sitt förslag till rikets indelning i inspektionsområden och förutsätta, att inspektionen över öns folkskoleväsen skall utövas antingen liksom hittills såsom bisyssla till annan befattning eller ock av person, som åtnöjes med en ringare ersättning än övriga inspektörer och måhända med inspektionen kan förena någon annan verksamhet såsom bisyssla.

Kommittén anser lämpligast, att ett visst belopp, förslagsvis 2,000 kronor, ställes till Kungl. Maj:ts disposition att, på sätt förhållandena medgiva, användas till arvode för inspektionen över Gottland.

**Kommitténs
förslag.**

Enligt nu angivna grunder har kommittén uppgjort ett förslag till hela rikets indelning i inspektionsområden. I förteckningen över dessa områden, vilken i avtryck jämte därtill hörande karta torde få vidfogas detta protokoll, angivas de kontrakt, som skulle ingå i varje område, samt de föreslagna områdenas omfattning med hänsyn till areal, folkmängd, antal skoldistrikt, antal skolor och antal lärare. Kommittén har funnit 33 distrikt, avsedda för inspektörer med inspektionen såsom ensamsyssla, vara erforderliga. Därtill kommer såsom det trettiofjärde distriktet Gottland, där, såsom nyss nämnts, enligt kommitténs mening inspektionen borde ordnas ungefär som hittills. Beträffande Luleå stift upptager förteckningen de förutnämnda alternativa indelningarna.

**Myndig-
heterna.**

Beträffande de av kommittén framställda allmänna grunderna för rikets indelning i inspektionsområden samt dess med stöd därav utarbetade förslag till sådan indelning har från åtskilliga håll anmärkts, att områdena, särskilt vissa av dem, tilltagits för stora för att en tillfredsställande inspektion skulle kunna bli möjlig. I sådan riktning hava yttrat sig: 9 statsinspektörer, 6 kommunala inspektörer, vilka därjämte uttalat, att en minskning av områdena lämpligast skulle komma till stånd genom överlämnande av inspektionsuppdraget i städer med kommunala inspektörer åt dessas egna inspektörer, folkskolestyrelserna i 4 städer, Kungl. Maj:ts befallningshavande i Malmöhus län och domkapitlet i Skara.

Av 6 statsinspektörer samt av domkapitlet i Skara, Västerås och Lund har uttalats, att indelningen i inspektionsområden så vitt möjligt borde sammanhänga med stiftsindelningen och att kommitténs förslag i detta hänseende icke vore tillfredsställande. Å andra sidan har av två reservanter inom domkapitlet i Skara anförts:

För bevarandet av det önskvärda sambandet mellan kyrka och skola läge det icke någon synnerlig vikt på att inspektionsområdena följde stiftsgränserna. Ett strängt fasthållande av principen, att ett inspektionsområde icke finge tillhöra olika stift, skulle kunna vålla svårigheter vid bestämmandet av till omfång och i andra avseenden lämpliga områden.

Från något håll har framhållits såsom önskvärt, att indelningen i inspektionsområden även borde överensstämma med länsindelningen.

I fråga om enskildheterna av det framlagda förslaget till rikets indelning i inspektionsområden hava från åtskilliga håll framförts önskingar om vissa förändringar, varvid i några fall jämväl framstälts förslag till jämkningar i den uppgjorda indelningen.

Vad angår folkskolinspektionens ordnande inom Luleå stift har ifrågasatts, att det av kommittén föreslagna antalet av 6 inspektörer inom detta stift icke skulle vara erforderligt, utan att behovet skulle vara tillräckligt tillgodosett genom anställande av 5 inspektörer. I denna riktning hava de flesta av de *statsinspektörer* uttalat sig, vilka för närvarande utöva inspektionen såsom sin huvudsakliga sysselsättning, och samma åsikt företrädes av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Norrbottnens* län, som tillika framhållit olämpligheten av att de finsktalande församlingarna bleve fördelade på två inspektionsområden; befallningshavanden har framlagt förslag till stiftets indelning i 5 inspektionsområden. Däremot har domkapitlet i *Luleå* starkt framhållit behovet av 6 inspektörer inom stiftet.

Bland de av kommittén framlagda alternativa förslagen till stiftets indelning i inspektionsområden har alternativet B, som upptager inspektionsområden bestående av såväl lappmarks- som kustlandsområden, förordats i flertalet av de avgivna utlåtandena. För detta alternativ hava uttalat sig tre *folkskolinspektörer*, av vilka två inom stiftet nu tjänstgörande, samt domkapitlet i *Luleå*.

Kommitténs alternativa förslag A, enligt vilket vissa inspektionsområden skulle komma att omfatta endast lappmarker och andra områden endast kustland, har vunnit understöd av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Västerbottnens* län samt av en reservant inom *Luleå* domkapitel.

Slutligen har av en folkskolinspektör inom stiftet förordats viss mindre jämkning i den av kommittén föreslagna indelningen.

I anslutning till yttrande av den ena av de båda folkskolinspektörer, vilka för närvarande äro förordnade på Gottland, har domkapitlet i *Visby* uttalat, att om en förändring av inspektionen över folkskolorna i stiftet skulle ske, den helst borde gå ut på anställande av endast *en* inspektör, som vore särskilt utbildad i pedagogiskt avseende och hade att ägna sin hela eller huvudsakliga verksamhet åt inspektionen, men att om inspektionen i stiftet fortfarande måste vara bisyssla, domkapitlet ansåge, att den borde uppdelas på två inspektörer, vilka borde tillsammans få uppbära det av kommittén föreslagna arvodesbeloppet.

Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Gottlands* län har förklarat sig icke dela kommitténs uppfattning om olämpligheten av att förena Gottland

med någon del av fastlandet till ett inspektionsområde. Tidigare hade Gottland utgjort del av ett lantbruksingenjörssdistrikt; det utgjorde fortfarande del av ett yrkesinspektionsdistrikt, och kommunikationerna till fastlandet — bland andra daglig förbindelse med Stockholm och under 7 månader av året regelbunden förbindelse med Kalmar — syntes icke utgöra hinder för att förena Gottland med annan del av riket, exempelvis Öland, till ett skolinspektionsdistrikt. I alla händelser syntes den besparing, kommittén äsyftat att vinna genom den föreslagna anordningen för Gottland, vara för obetydlig för att motivera ett undantag från en såsom riktig och betydelsefull ansedd grundsats.

Rörande kommitténs förslag till rikets indelning i inspektionsområden yttrade departementschefen i framställningen till 1913 års riksdag:

Departementschefen
är 1913.

Det torde icke kunna förnekas, att särskilt i fråga om vissa distrikt fog föreligger för de från åtskilliga håll framställda anmärkningarna mot distriktsens allt för stora omfattning. I ett eller annat fall torde möjligen den anmärkta olägenheten kunna minskas genom jämkningar vid gränsernas uppdragande. Något mera väsentligt synes dock icke på detta sätt kunna vinnas. En viss lättnad kan ju ock beredas, därest, på sätt jag i det föregående föreslagit, vissa skoldistrikt med kommunala inspektörer bliva undantagna från inspektion i pedagogiskt hänseende av statens inspektörer.

En så betydande minskning av de föreslagna inspektionsområdena, som från åtskilliga håll önskats, kan emellertid icke åstadkommas annat än genom en ökning av inspektionsområdenas och därmed också inspektörernas samlade antal. Och ville man därvid vinna något verkligt betydande, måste man tänka sig en ökning med åtminstone 4 eller 5 distrikt. Bortser man från de städer, som hava kommunala inspektörer, samt från Gottland, komma på var och en av de föreslagna 33 inspektörerna i medeltal 503 lärare. En ökning med en inspektör skulle sänka medeltalet lärare till 488, en ökning med 4 inspektörer till 449 och en ökning med 5 inspektörer till 437. Givetvis är det den avsevärda merkostnad, en sådan ökning av inspektörernas antal skulle medföra, som avhållit kommittén från att i sitt förslag gå längre än den gjort.

Såsom utgångspunkt för den föreslagna indelningen i inspektionsområden synes kommittén hava tagit de inspektionsområden, vilka för närvarande innehavas av inspektörer med befattningen såsom huvudsyssla. Nämnda områden hava i kommitténs förslag med ett par undantag bibehållits oförändrade eller ock något minskats. De föreslagna nya områdena synas i det hela vara avpassade så, att de i fråga om arbetsmängd bliva tämligen likartade med nyssnämnda områden.

Kommittén har beräknat, att inspektionsbesöken i de särskilda skolorna inom de nya distrikten skulle återkomma lika ofta, som för närvarande i genomsnitt är fallet. I fråga om den mer eller mindre tät förekomsten av inspektionsbesök är emellertid att märka — något som kommittén även framhåller — att huvudvikten icke ligger därpå, att dessa besök återkomma ofta, utan därpå, att de icke bliva alltför korta och att de komma på lämpliga tidpunkter samt att de i övrigt utföras så ingående, att de bliva för skolorna verkligt värdefulla. Just i dessa hänseenden är det ock, som man torde kunna vänta en stor förbättring genom den föreslagna nya ordningens genomförande.

Jag anser därför, att det visserligen ur vissa synpunkter skulle vara önskvärt, att inspektionsområdena bleve flera och sålunda mindre, än kommittén föreslagit, men att, då kommitténs förslag som helhet betraktat i allt fall innebär en högst betydande förbättring, man torde böra avvakta reformens verkningar, innan man går vidare.

Bör man sålunda nu icke öka det föreslagna antalet inspektörer, synes å andra sidan detta antal vara utmätt med en sådan försiktighet, att det utesluter varje möjlighet till nedprutning, när det nämligen gäller landet i dess helhet.

Jag gör sist angivna förbehåll av den orsaken, att särskilt i fråga om Luleå stift åtskilliga uttalanden framkommit av innebörd, att det av kommittén föreslagna antalet av sex inspektörer inom detta stift vore onödigt stort och att ett antal av fem inspektörer skulle vara tillräckligt. Denna mening har direkt uttalats av två bland de tre inspektörer, vilka för närvarande inom stiftet innehåva inspektionsuppdraget såsom huvudsyssla, och samma åsikt har biträts av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län. Jag behjärtar livligt de skäl, som av domkapitlet i Luleå anförts för behovet av en verksam inspektion inom våra nordligaste trakter, särskilt vid genomförandet av den omorganisation av skolväsendet, som där pågår. Det synes mig dock, som om det i allt fall bleve jämförelsevis ganska väl sörjt för inspektionen inom stiftet, om det finge bibehålla samma antal inspektörer, som det för närvarande har, men därjämte finge de båda inspektörer, vilka nu fullgöra inspektionsverksamheten vid sidan av krävande befattningar av annan art, ersatta med sådana, som odelat kunde ägna sig åt inspektionsuppdraget. Även med antalets inskränkning till fem torde det bliva möjligt att beakta det av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län uttalade önskemålet, att de finsktalande bygderna i Norrbotten, vilka i kommitténs förslag fördelats på två inspektionsområden, måtte sammanhållas i en enda inspektörs hand. Jag vill därför så mycket hellre biträda förslaget om Luleå stifts uppdelning på endast fem inspektionsområden, som det därigenom skulle bliva möjligt att, utan ökning av det utav kommittén föreslagna antalet samtliga inspektörer, åstadkomma någon förbättring inom södra och västra delarna av landet, där de föreslagna områdena synas omfatta alldeles för många skolor och lärare och varifrån genom vederbörande myndigheter anmärkningar i sådan riktning också framkommit.

Vad i övrigt angår indelningen av *Luleå stift* hava såsom nämnts flertalet myndigheter, som därom yttrat sig, och bland dem domkapitlet i Luleå, ansett övervägande skäl tala för kommitténs alternativ B, enligt vilket de flesta inspektionsområdena i stiftet skulle komma att omfatta såväl kustland som lappmarker. Även mig synes nämnda alternativ äga avgjorda företräden. Det ligger utan tvivel stor vikt uppå, att de blivande inspektörerna icke avstängas från de nordliga bygdernas fataliga och helt naturligt i kustlandet belägna kulturcentra. Härtill kommer dessutom det tungt vägande praktiska skälet, att förbindelserna med det inre landet nästan undantagslöst följa floddalarna uppåt.

Vad beträffar indelningen av landet i dess helhet i inspektionsområden vill jag uttala, att enligt min mening ett slutgiltigt fastställande av de nya inspektionsområdena givetvis måste föregås av en förnyad prövning, varvid de synpunkter och önskingar, som uttalats av olika myndigheter, böra vinna tillbörligt beaktande. Vad särskilt angår frågan om inspektionsområdenas förhållande till stiftsgränserna delar jag visserligen den åsikt, som uttalats av två reservanter inom domkapitlet i Skara, att det icke är alldeles nödvändigt, att inspektionsområdena noga följa stiftsgränserna. Men å

andra sidan bör enligt min mening den historiska sambörigheten respekteras, så långt detta utan verkliga olägenheter kan ske. I fråga om de delar av landet, där enligt den plan, som jag senare skall framlägga, den nya ordningen främst skulle genomföras, synes genom ett av domkapitlet i Västerås framlagt förslag ett uppslag hava givits till en ändrad indelning, vilken skulle bättre samstämma med stiftsindelningen än kommitténs förslag. Och därest, i enlighet med vad jag nyss förordat, ytterligare en inspektörsbefattning beräknas för de södra och västra delarna av landet, synes det, som skulle i det närmaste alla de fall bliva avlägsnade, där enligt kommitténs förslag ett inspektionsområde skulle komma att tillhöra två stift.

Att finna den lämpligaste formen för folkskolinspektionens anordnande på *Gottland* synes erbjuda svårigheter. Å ena sidan skulle man finna det önskvärt, att de fördelar, som kunde beredas öns skolväsen genom en anordning av samma art, som tillämnats för fastlandet, också komme detsamma till godo. Å andra sidan torde vara tydligt, att *Gottland* ensamt icke kan anvisas såsom verksamhetsområde åt en inspektör med samma avlöning, som kan bliva tillerkänd inspektörer med inspektionen såsom uteslutande sysselsättning. Och att i inspektionshänseende förbinda *Gottland* med någon del av fastlandet torde erbjuda åtskilliga svårigheter; även efter en förening med *Öland*, såsom av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Gottlands* län föreslagits, skulle inspektionsområdet få allt för liten omfattning i jämförelse med övriga föreslagna områden.

Något slutligt avgörande i denna fråga torde emellertid icke nu behöva träffas, alldenstund *Gottland* icke tillhör de delar av Sverige, där, enligt det förslag jag i det följande skall framlägga, en omreglering av inspektionen redan under år 1914 skulle genomföras. Det synes därför vara anledning att för närvarande lämna denna fråga öppen och framdeles upptaga den till förnyad omprövning.

Motioner vid
1913 års
riksdag.

I anledning av Kungl. Maj:ts proposition till 1913 års riksdag i förvarande ämne väcktes i riksdagens första kammare av biskop O. Bergqvist med instämmande av landshövding H. Biörklund två motioner, nr 171 och 172, båda avseende inspektionens ordnande inom *Luleå* stift, samt i riksdagens andra kammare av Th. Hansén en motion, nr 355, angående inspektionens ordnande på *Gottland*.

I den första av sina motioner yrkar Bergqvist, att riksdagen måtte anvisa medel till avlöande av sex folkskolinspektörer inom *Luleå* stift.

Såsom motivering för detta yrkande erinrar han till en början om att folkundervisningskommittén föreslagit, att i *Luleå* stift måtte anställas sex inspektörer, ävensom därom, att domkapitlet i *Luleå*, som haft tillfälle att noga iakttaga folkundervisningens tillstånd och behov i stiftet, i sitt yttrande med styrka framhållit, att sex inspektörer behövas i stiftet. Motionären fortsätter därefter:

För min del kan jag ej annat än fullt biträda denna mening. Vad först angår de finsktalande församlingarna, torde det vara klart, att en kraftig inspektion därstädes behöves, om den svenska undervisningen skall kunna motsvara de förväntningar, som böra ställas på densamma. Det kan knappast vara tillrådligt att, såsom Kungl. Maj:ts

befallningshavande i Norrbottens län och departementschefen ifrågasatt, sammanföra hela det finsktalande området till ett enda inspektionsdistrikt. Härigenom skulle inspektören bli urståndsatt att återkomma till varje skola så ofta, som med hänsyn till de alldeles särskilda förhållandena är önskvärt och nödigt.

Vidare påkalla de vidsträckta lappmarksförsamlingarna med sina stora avstånd, sina utvecklade kommunikationer och sina i många avseenden säregna skolförhållanden en effektivare folkskolinspektion, än som hittills bestått dem.

Slutligen kräves även i kustförsamlingarna en i någon mån förstärkt inspektion, enär skolväsendet även där behöver undergå en icke ringa utveckling, innan det kan anses motsvara tidens krav. I tab. 4 sid. 258 i folkundervisningskommitténs betänkande angående förändrad anordning av folkskolinspektionen meddelas belysande siffror rörande folkskoleväsendet i Luleå stift.

I den senare motionen hemställer Bergqvist, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslå, att med avseende å Luleå stifts indelning i inspektionsområden alternativet A i folkundervisningskommitténs förslag må, med de förändringar i detaljerna, som kunna av Kungl. Maj:t prövas nödiga, i princip läggas till grund för sagda indelning, och detta jämväl för den händelse att endast fem inspektörer skulle i stiftet anställas.

Till motivering anför motionären följande:

Folkundervisningskommittén har i sitt betänkande angående förändrad anordning av folkskolinspektionen beträffande Luleå stifts indelning i inspektionsområden framlagt två alternativa förslag. Enligt det förra skulle inspektionsdistrikten utgöras av dels kustlandsområden och dels lappmarksområden; enligt det senare åter skulle distrikten sträcka sig från kusten upp till norska gränsen, dock med undantag för det finsktalande området.

För min del måste jag med den kännedom, jag har om förhållandena, obetingat förorda det förra alternativet. Att lägga inspektionsområdena tvärs över hela landet synes mig olämpligt redan av den anledning, att de därigenom skulle få en opropor­tionerlig längd. Då inspektörerna under sådana förhållanden givetvis komme att bosätta sig vid kusten, alltså i ena ändan av de långsträckta områdena, skulle ock deras resor onödigt fördyras.

Huvudskälet varför jag anser, att kustlandet och lappmarken böra skiljas åt i inspektionsavseende, är emellertid, att skolväsendet inom lappmarken erbjuder så många egenartade drag, föranledda av lokala och etnografiska förhållanden, att vederbörande inspektörer böra helt ägna sig åt dessa trakter för att bli fullt förtrogna med sina uppgifter därstädes. Riksdagen har nyss medgivit en mycket genomgripande omreg­lering av skolväsendet bland nomadlapparna. Vidare har Kungl. Maj:t anbefallt en särskild utredning angående skolväsendet och dess organisation bland den bofasta befolkningen i lappmarksförsamlingarna. Ävenledes har riksdagen under en följd av år anvisat avsevärda anslag för inackordering vid skolor av fattiga, på längre avstånd från skolorna boende barn.

Allt detta ställer särskilda krav på folkskolinspektionen i lappmarksförsamlingarna. Under sådana förhållanden kan det icke vara lämpligt att göra lappmarken till ett slags annex under kustdistrikten, med risk att just det fält, som behöver den kraf-

tigaste tillsynen och som förutsätter särskilda kvalifikationer hos inspektörerna, kanske skulle komma att bli mer eller mindre styvmoderligt behandlat.

De skäl som anförts, att inspektörerna skulle behöva komma till kustlandet för att av dess skolväsendet få impulser och att naturförhållandena i lappmarken vissa tider omöjliggöra resor därstädes, kan jag ej tillmäta någon betydelse. I förra avseendet må erinras, att även inom lappmarken på flera ställen finnas skolorformer, som äro jämförliga med de bästa i kustlandet, och i senare avseendet behöver jag blott fästa uppmärksamheten därpå, att inspektören under det s. k. menföret höst och vår har tillfälle att anordna inspektioner utefter de större stråkvägarna, där han kommer lika bra fram som i kustlandet.

Att förbindelserna gå utefter älvdalarna är icke heller något avgörande skäl. Under de flesta tider av året, och särskilt under vintertiden, kan man utan svårighet komma fram i alla riktningar. Dessutom torde man böra taga med i beräkningen, att inlandsbanan väl inom en icke alltför avlägsen framtid skall fortsättas norrut, och i sådant fall kommer den lättaste förbindelsen att gå tvärs över älvdalarna.

Jag ansluter mig alltså i princip till alternativ A i folkundervisningskommitténs förslag. I avseende på detaljerna anser jag mig böra förorda den ändring i nämnda förslag, att bland annat med hänsyn därtill, att statskolor med svenska såsom undervisningsspråk inrättats jämväl inom finskspråkiga trakter i Över-Kalix, denna församling måtte läggas till det trettionde inspektionsområdet i nämnda förslag. Från trettiandra inspektionsområdet anser jag Älvsbyn böra överföras till det tjugunionde och från det trettioförsta Stensele och Tärna till det trettioandra, i övrigt anser jag den föreslagna indelningen lämplig.

Hansén yrkar i sin motion, att riksdagen ville besluta, att Gottland skall utgöra ett eget inspektionsområde, att till den där anstälde folkskolinspektören, vilken skall innehava sin befattning såsom ensam syssla, skall utgå avlöning i tre lönegrader å 1) 2,000 kronor, 2) 2,350 kronor, 3) 2,700 kronor jämte tjänstgöringspenningar å respektive 1,000 kronor, 1,150 kronor och 1,300 kronor, samt att till nämnde tjänsteman skall utgå ersättning för expenser med 300 kronor ävensom att de villkor och bestämmelser, som komma att gälla för övriga folkskolinspektörer, skola vara tillämpliga även å här ifrågavarande inspektör.

Till stöd för sitt yrkande anför motionären bland annat:

Mig synes, att svårigheterna att ordna berörda fråga icke minskas genom ett uppskov. Om också ön i flera fall på grund av sitt avskilda läge i någon mån blir tillbakasatt för andra landsändar, bör den ej behandlas styvmoderligt, då det gäller en så viktig angelägenhet som folkundervisningen. Jag tillåter mig därför påyrka, att inspektionsfrågan redan nu ordnas. Att ön blir ett eget område finner jag nödvändigt, även om inspektören på grund av något mindre arbete bör åtnöjas med lägre avlöning, än vad som föreslagits för inspektörerna på fastlandet. Jag har tänkt mig, att lönen för inspektören å Gottland borde sättas till 2,000 kronor och tjänstgöringspenningar till 1,000 kronor i lägsta lönegraden med en höjning av 350 kronor i lön och 150 kronor i tjänstgöringspenningar inom var och en av de båda övriga lönegraderna eller samma belopp, vad ålderstilläggen beträffar, som föreslagits för övriga inspektörer, och i likhet med dessa 300 kronor såsom ersättning för expenser.

Folkskolöverstyrelsen har beträffande indelningen i inspektionsområden anfört:

En av de viktigaste förutsättningarna för en ändamålsenlig anordning av inspektionen är givetvis en lämplig indelning av landet i inspektionsområden. Kommittén har utarbetat ett fullständigt förslag till sådan indelning. Till norm hava därvid närmast tagits de områden, i vilka inspektionen för närvarande utövas som huvudsyssla, och kommittén har beräknat, att med den av kommittén föreslagna indelningen varje skola skulle i medeltal kunna komma att bli inspekterad en gång under loppet av två år. Kommitténs förslag upptager 34 områden, varvid dock må märkas, att inom ett område, nämligen Gottland, inspektörsuppdraget av vissa skul fortfarande skulle utövas som bisyssla. Kommittén erkänner själv, att det varit önskligt, om distrikten kunnat bli flera och varje särskilt distrikt sålunda kunnat minskas. Det är uteslutande av ekonomiska skäl, som kommittén icke ansett sig kunna föreslå flera och mindre områden.

Folkskol-
överstyrelsen.

Åtskilliga av de hörda myndigheterna hava också uttalat sig för att områdena borde göras mindre, så att inspektionen måtte kunna bli mera effektiv.

Även överstyrelsen skulle finna det synnerligen fördelaktigt, om mindre områden än de av kommittén föreslagna kunde erhållas. Härigenom skulle inspektörerna säkerligen lättare bli i stånd att fylla sin uppgift såväl att öva kontroll som att giva råd och ledning. Överstyrelsen finner därför med hänsyn särskilt tagen till folkmängdens tillväxt och skolväsendets allmänna utveckling det ligga i sakens natur, att det antal områden, som nu föreslagits, icke kan innebära en slutgiltig lösning. Å andra sidan vill dock överstyrelsen instämma med kommittén däruti, att, enligt vad erfarenheten givit vid handen, även med det nu framlagda förslaget en verksam inspektion kan åstadkommas. Med hänsyn till de ökade kostnader, som den nu ifrågasatta omregleringen i alla fall måste medföra, anser överstyrelsen sig därför böra på det hela taget ansluta sig till det av kommittén framlagda förslaget.

I vissa avseenden finner överstyrelsen emellertid jämkningar i fråga om gränserna för de olika distrikten vara önskliga. Något i detalj utarbetat förslag har överstyrelsen på det stadium, på vilket frågan nu befinner sig, icke ansett nödigt att framlägga utan vill inskränka sig till att mera i allmänhet lämna några antydningar. För att emellertid vinna en fastare grund för dessa har överstyrelsen dock verkställt ganska omfattande undersökningar angående områdenas gränser efter de förändringar, som överstyrelsen vill föreslå, samt angående det antal skoldistrikt, skolor och lärare, som skulle komma att tillhöra vart och ett av dem.

Den viktigaste ändringen i kommitténs förslag, som synes överstyrelsen böra ifrågasättas, gäller Gottland. Då överstyrelsen instämt i den uppfattningen, att inspektörsuppdraget för framtiden uteslutande bör innehavas såsom huvudsyssla, kan överstyrelsen tydligen icke heller utan alldeles tvingande skäl tillstyrka, att någon del av landet skulle utgöra undantag från regeln. Att kommittén ansett sig böra föreslå ett sådant undantag i fråga om Gottland synes i främsta rummet hava berott på de svårigheter, som mött, då det gällt att finna en del av fastlandet, som från kommunikationssynpunkt kunde vara lämplig att förena med Gottland till ett inspektionsområde. Det förefaller emellertid överstyrelsen, som om dessa svårigheter utan någon egentlig olägenhet skulle kunna övervinnas.

Som skäl för att Gottland med hänsyn till inspektionen borde vara skilt från fastlandet har kommittén vidare anfört, att Gottland i administrativt hänseende utgör

ett helt för sig. Och då Gottland enligt kommitténs mening vore för litet att ensamt bilda ett inspektionsområde med inspektionsuppdraget som huvudsyssla, har kommittén även med hänsyn till sist nämnda synpunkt kommit till den slutsatsen, att inspektionen där lämpligen borde utövas såsom bisyssla. Kommitténs mening tyckes dock i detta hänseende icke delas av de myndigheter å Gottland, som i ärendet yttrat sig. Såväl domkapitlet som Kungl. Maj:ts befallningshavande hava framhållit, att då de ansåge grundsatsen, att inspektionsuppdraget borde utgöra en huvudsyssla, såsom riktig och för skolväsendets utveckling mest fördelaktig, denna grundsats enligt deras åsikt om möjligt borde tillämpas även i fråga om Gottland. Domkapitlet har uttalat sig för att, om en förändring av inspektionen över folkskolorna i stiftet skulle ske, den helst borde gå ut på anställandet av endast en folkskolinspektör, som vore särskilt utbildad i pedagogiskt hänseende och hade att ägna sin hela eller huvudsakliga verksamhet åt inspektionen. Domkapitlet har dock funnit den summa, kommittén föreslagit att användas som arvode för inspektionen över Gottland eller 2,000 kronor, otillräcklig, för att man skulle kunna göra sig räkning på en fullt kvalificerad person för sysslan. Samma åsikt återfinnes i en med anledning av Kungl. Maj:ts proposition till 1913 års riksdag angående omreglering av folkskolinspektionen av ledamoten av andra kammaren Th. Hansén vid samma riksdag väckt motion. Avlöningen skulle enligt motionärens förslag i varje lönegrad vara 1,000 kronor lägre än enligt kommitténs förslag till avlöning åt inspektör med befattningen som huvudsyssla. Såsom redan blivit anfört, anser jämväl överstyrelsen, att inspektionen på Gottland bör utövas som huvudsyssla. Överstyrelsen finner det emellertid olämpligt, att för inspektörer med tjänsten som huvudsyssla vid den nu förestående omregleringen fastställas olika avlöningsbelopp allt efter inspektionsområdenas omfattning. I stället synes strävandet böra gå ut på att områdena med hänsyn till själva inspektionsarbetet bliva med varandra så överensstämmande som möjligt. Överstyrelsen vill fördenskill ansluta sig till den lösning, som förordats av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Gottlands län och som även synes hava haft kommitténs sympatier, nämligen att Gottland förenas med någon del av fastlandet till ett inspektionsområde, och finner i detta avseende Södertörn lämpligare än Öland, vilket av länsstyrelsen anförts som exempel. Gottland skulle då i inspektionshänseende komma att förenas med den trakt, med vilken ön genom förbindelsen mellan Visby och Nynäshamn har utmärkta kommunikationer.

En sammanslagning mellan Gottland och Södertörn måste emellertid medföra en ganska genomgripande förändring av kommitténs förslag till distriktsindelning inom mälardelens länsområden, varvid på grund av Södertörns hänförande till annat område tillika en välbehörlig minskning av några bland områdena inom mellersta Sverige till viss grad skulle kunna åstadkommas.

Kommitténs förslag till områdesindelning inom mälardelens länsområden går ut på att Stockholm med Södertörn och södra Roslagen skulle bilda ett område, nordöstra Uppland ett annat, västra Uppland och östra Västmanland ett tredje, västra Västmanland och Närke (Örebro län) ett fjärde samt Södermanland utom Södertörn ett femte. Vid en omläggning av dessa områden anser överstyrelsen ett av Västerås domkapitel framställt förslag kunna tjäna till ledning. Detta förslag är emellertid framlagt närmast för åstadkommande av en sådan indelning, att i mellersta Sverige intet inspektionsdistrikt skulle komma att delas mellan två stift, ett syfte, som dock svårigen torde kunna vinnas, därest områdena så långt möjligt med hänsyn till arbetets omfattning skola bliva med varandra likställda. Domkapitlet har förordat, att hela Västmanland skulle

bilda ett inspektionsområde. Överstyrelsen anser dock, att detta område skulle komma att innefatta alltför många skolor och lärare, varför t. ex. en del av östra Västmanland torde böra föras samman med västra Uppland. Uppland skulle kunna delas i två områden. Inspektören över det östligaste av dessa skulle hava den befattning med Stockholms folkskoleväsen, som skulle i vissa större städer tillkomma statens folkskolinspektör. Om Södertörn skall höra samman med Gottland, bleve det ej möjligt att, såsom Västerås domkapitel förordat, förena västra Södermanland med Närke, utan torde det av kommittén föreslagna område, som omfattar Södermanland utom Södertörn, böra bliva åtminstone i det närmaste oförändrat. Någon minskning skulle dock kunna ske, därigenom att hela Södertälje kontrakt fördes samman med Södertörn och Gottland. Med Närke kunde då i stället lämpligen förenas den angränsande nordvästra delen av Östergötland.

Med den indelning, som nu antytts, vunnas visserligen ej det syfte, som Västerås domkapitel med sitt förslag eftersträvat, men i stället åstadkommes som sagt en välbehörlig minskning i vissa områden, och stiftsgränserna brötes ej på flera ställen än vad som skulle bliva fallet enligt kommitténs förslag. Därigenom att en del av Östergötland fördes samman med Närke, kunde på ett annat håll överensstämmelse med stiftsgränsen uppnås, i det att den del av Småland, som tillhör Linköpings stift, sammanfördes med östgötaområdena i stället för, såsom kommittén föreslagit, med Kalmar stift. De båda östgötaområdena erhöles då ungefär samma antal skolor och lärare som enligt kommitténs förslag. En dylik anordning skulle ock medgiva, att de tre smålandsdistrikten kunde göras något mindre.

Även på en annan punkt har överstyrelsen funnit en förändring i kommitténs förslag lämpligen kunna vidtagas. Detta gäller Luleå stift. I vissa utlåtanden har nämligen förordats, att detta stift skulle fördelas på endast fem inspektionsområden i stället för sex, som av kommittén föreslagits. Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län har ansett det vara olämpligt, att, såsom fallet skulle bliva enligt kommitténs förslag, det finsktalande området bleve delat mellan två inspektörer, och förordar fördensskull en indelning av stiftet i fem inspektionsdistrikt, varvid den egentliga finnbygden skulle komma att tillhöra ett och samma distrikt. Även tre av folkskolinspektörerna i Luleå stift förorda en indelning i endast fem områden. Överstyrelsen erkänner visserligen till fullo betydelsen av de skäl, som föranlett kommittén att i sitt förslag väl tillgodose de nordligaste delarna av landet, men anser dock, att även med fem inspektörer en fullt effektiv inspektion inom stiftet bör kunna åstadkommas. För närvarande finnas inom stiftet fem inspektörer, av vilka dock två innehava uppdraget som bisyssla. Om i stället anställas fem inspektörer, vilka alla innehava tjänsten som huvudsyssla, måste detta innebära en väsentlig förstärkning av inspektionen. Därtill kommer den fördel, som av länsstyrelsen i Norrbottens län påpekats. Den nya indelningen synes ej behöva medföra annan förändring i kommitténs förslag, än att de båda nordligaste inspektionsområdena sammanslås till ett, varvid dock Över-Kalix skoldistrikt bör föras till det närmast i söder liggande området. Det nordligaste området komme i alla fall att räkna ett mindre antal skolor och lärare än alla övriga distrikt utom ett. Vid bedömandet av inspektionsverksamhetens omfattning inom detta distrikt må särskilt erinras om den lindring i statsinspektörens arbete, som måste anses ligga däri, att inom Juckasjärvi vidsträckt skoldistrikt numera, såsom överstyrelsen har sig bekant, finnas anställda två kommunala inspektörer.

Om sålunda antalet inspektionsområden inom Luleå stift bestämmes till fem, blir det möjligt att utan ökning av det antal områden, kommittén föreslagit, kunna

erhålla ytterligare ett distrikt inom sydvästra delen av riket, varigenom även där en välbehöflig minskning av åtskilliga bland de av kommittén förordade områdena möjliggöres. Överstyrelsen vill här i korthet angiva, huru man skulle kunna tänka sig denna förändrade indelning. Lunds stift skulle ensamt inom sig omfatta fyra områden, i stället för att såsom enligt kommitténs förslag södra Halland föres samman med nordvästra Skåne. Göteborgs stift skulle lämpligen kunna innesluta tre områden. Därigenom skulle en del av Västergötland avskiljas från det sydligaste västgötaområdet och förenas med norra Halland och sydligaste Bohuslän. Genom en sådan förändring skulle Skara stift ensamt för sig kunna komma att fördelas på två områden. I intet av de tre nu senast nämnda stiftet skulle stiftsgränserna komma att brytas, om en indelning i den av överstyrelsen antydda riktningen genomföres.

Vad antalet områden angår, överensstämmer, såsom förut framhållits, det av överstyrelsen här antydda förslaget med kommitténs. I ett annat avseende föreligger dock en skillnad, nämligen däri, att inom samtliga områden skulle anställas inspektörer med tjänsten som huvudsyssla, vadan en mindre höjning i kostnaderna även skulle bli nödvändig. Till denna senare sida av saken får överstyrelsen återkomma.

Departementschefen.

Såsom redan framhållits, torde alla skäl tala för att det slutliga avgörandet beträffande rikets indelning i inspektionsområden fortfarande såsom hittills fattas av Kungl. Maj:t men icke fastläses genom beslut av riksdagen. Däremot bör givetvis, därest förslaget om inspektörsbefattningarnas ordnande såsom verkliga tjänster med bestämd lön och pensionsrätt vinner bifall, antalet sådana tjänster bestämmas av riksdagen.

Kommittén hade föreslagit, att riket skulle indelas i 33 inspektionsområden, avsedda för inspektörer med befattningen såsom huvudsyssla, vartill såsom ett 34:e område skulle komma Gottland, där inspektionen skulle tills vidare uppehållas på samma sätt som hittills. Folkskolöverstyrelsen har nu förordat, att Gottland i inspektionshänseende skulle förenas med Södertörn och att dessa områden tillsammans skulle bilda ett inspektionsområde av samma art som de övriga. Enligt överstyrelsens förslag skulle alltså erfordras 34 inspektörer alla med befattningen såsom huvudsyssla.

Av den utredning, som förebragts rörande detta ämne, synes mig med all tydlighet framgå, att inspektionsområdenas antal icke kan göras mindre än av överstyrelsen föreslagits, därest reformen verkligen skall kunna medföra det gagn, man av densamma önskar och hoppas. Jag vill således ansluta mig till överstyrelsens förslag i detta hänseende.

Vad i övrigt angår frågan om inspektionsområdenas fördelning torde särskilt uttalande från min sida erfordras i följande punkter.

Folkskolöverstyrelsens nyssnämnda förslag om Gottlands förenande med Södertörn till ett inspektionsdistrikt, mot vilket någon avgörande invändning icke synes mig vara att framställa, har föranlett förslag om

en omordning av distrikten i mälardalskapen och i östra delarna av Götaland, vilken bland annat skulle medföra en välbehövlan minskning av de tre smålandsdistrikten. Det synes mig tydligt, att denna omläggning av kommittéförslaget skulle medföra bestämda fördelar.

För att åstadkomma någon minskning av de enligt kommittéförslaget väl stora områdena i Skåne och västra Sverige har överstyrelsen vidare, i anslutning till ett uttalande av departementschefen i framställningen till 1913 års riksdag, föreslagit, att ett nytt område skulle inskjutas i Halland och södra Västergötland. Härigenom skulle ock bättre överensstämmelse med stiftsgränserna vinnas, en omständighet som, om den ock ingalunda kan anses såsom i och för sig avgörande, likväl icke torde böra fränkännas en viss betydelse. Jämväl denna överstyrelsens modifikation av kommitténs förslag synes mig innebära en väsentlig förbättring.

Möjlighet till den ökning av distrikten i västra Sverige, som överstyrelsen sålunda förordat, har den funnit genom att, likaledes i överensstämmelse med uttalande av departementschefen till 1913 års riksdag, minska områdena i Luleå stift från av kommittén föreslagna sex till fem. Rörande detta förslag hava, såsom framgår av den lämnade redogörelsen, olika meningar uttalats. Domkapitlet i Luleå och biskop Bergqvist i förutberörda motion vid 1913 års riksdag hava, särskilt med hänsyn till det inom stiftet nu pågående och än ytterligare behövliga organisationsarbetet på folkskoleväsendets område, ansett sex inspektörer behövliga inom stiftet. Flertalet av de nuvarande folkskolinspektörerna inom stiftet samt Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län hava funnit ett antal av fem inspektörer med befattningen såsom huvudsyssla vara tillräckligt. Till sistnämnda mening har, såsom redan antytts, folkskolöverstyrelsen anslutit sig. Av dessa myndigheter har erinrats, att inspektionen inom stiftet för närvarande besörjes av fem inspektörer, av vilka två innehava sitt uppdrag såsom bisyssla, samt att de sistnämndas ersättande av inspektörer med befattningen som ensamsyssla skulle innebära en väsentlig förstärkning. Vidare vore det — denna synpunkt har särskilt framhållits av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län — av vikt, att inspektionen inom de finsktalande församlingarna icke fördelades på två inspektörer utan sammanhölls i en persons hand. Slutligen har av folkskolöverstyrelsen framhållits, att inspektionsarbetet inom nordligaste lappmarken numera kommer att i icke ringa grad underlättas, därigenom att inom Juckasjärvi skoldistrikt blivit anställda två kommunala folkskolinspektörer.

För egen del hyser jag det varmaste intresse för det andliga odlings-

arbetet i våra nordligaste bygder och anser, att skolväsendets utveckling i dessa trakter bör i möjligaste mån främjas. Därest det kunde anses vara till fullo ådagalagt, att sex inspektörer redan omedelbart vid den nya ordningens införande vore behöfliga inom stiftet, borde man enligt min mening icke draga sig för den kostnad, som skulle föranledas av inrättandet av ytterligare en inspektörstjänst. De nyss angivna skälen för att för närvarande indela stiftet i allenast fem områden synas mig emellertid icke kunna lämnas utan avseende. Med hänsyn härtill anser jag, att man åtminstone bör göra ett försök med en uppdelning av stiftet på fem inspektörer, varvid, på sätt av Kunql. Maj:ts befallningshavande i Norrbottens län och folkskolöverstyrelsen föreslagits, de finsktalande församlingarna böra sammanföras till ett inspektionsområde.

Skulle det emellertid visa sig, att inspektionsarbetet inom detta område icke kan nöjaktigt utföras av en inspektör, synes man till en början och till dess en stadgad erfarenhet givit vid handen, att ytterligare en folkskolinspektör inom stiftet är behöflig, kunna på ett eller annat sätt bereda inspektören erforderligt biträde. Man kunde sålunda tänka sig, att till inspektörens hjälp tills vidare anställdes en person, som kunde i viss utsträckning bestrida inspektion vid sidan av annan verksamhet. Då en sådan anordning ju skulle avse att främja folkundervisningen bland de i rikets nordligaste trakter bosatta finnar, torde hinder ej förefinnas för att de för densamma erforderliga kostnaderna, vilka väl ej skulle bliva mera avsevärda, tills vidare bestredes från det för nämnda ändamål anvisade förslagsanslaget.

Även i ett annat avseende har, såsom framgår av den lämnade redogörelsen, meningsskiljaktighet yppat sig rörande lämpligaste anordningen av inspektionen inom Luleå stift, i det dels yrkats, att vissa områden borde omfatta blott lappmarker och andra blott kustland, dels föreslagits, att områdena i allmänhet borde omfatta såväl lappmarker som kustland. Rörande skälen för dessa olika meningar hänvisar jag till de i det föregående återgivna uttalandena. Utan att nu vilja göra något bindande uttalande i denna fråga, anser jag mig dock böra nämna, att jag under nuvarande förhållanden snarast är böjd att ansluta mig till det senare förslaget, vilket i kommitténs framställning är betecknat såsom alternativ B. Sedan Inlandsbanan blivit färdig, kommer emellertid frågan i ett i viss mån förändrat läge och synes då böra upptagas till ny omprövning.

7. Inspektörernas tillsättning och tjänsteställning.

I det föregående är nämnt, att inspektörerna hittills varit förordnade först av chefen för ecklesiastikdepartementet och senare av Kungl. Maj:t för viss period, omfattande tidigare vanligen tre år och sedermera sex år. Frånsett de båda senaste förordnandena, vilka, såsom redan omtalats, i avvaktan på inspektionens reformering bestämts till respektive tre och ett år. Att tillsättningen varit ordnad på sådant sätt har varit en naturlig sak, så länge inspektörsbefattning som regel utgjort ett bihang till annan befattning. Bliva emellertid inspektörstjänsterna förändrade därhän, att de bliva sina innehavares huvudsakliga sysselsättning, torde det vara oundgängligt, att tjänsteställningen erhåller fastare och mera ordnade former. Kommittén har givetvis till undersökning upptagit jämväl spörsmålet om inspektörernas tillsättning och tjänsteställning, och den har därvid uttalat sig rörande frågorna om behörighet för anställning som folkskolinspektör och om anställningens art samt om sättet för tillsättningen.

A. Kompetensfordringar.

Härom yttrar kommittén:

Frågan om de fordringar, vilka böra ställas på en statens folkskolinspektör, har vid flera föregående tillfällen varit avhandlad. Innan kommittén går att yttra sig härom, torde det vara lämpligt att något erinra om huru man på olika sätt under tidernas lopp givit uttryck åt sagda fordringar.

Kommittén.

Per Sahlström, som först bragte frågan om inrättandet av en folkskolinspektion på tal i riksdagen, ville anse folkskolinspektörerna närmast såsom ett slags »rikskolmästare», och då han i sitt förslag stannade vid ett fåtal inspektörer, gjorde han detta av den anledningen, att det ej vore lätt att genast finna något större antal personer med »tillräcklig insikt i saken, tillräcklig erfarenhet och tillräckligt nit». I den kungl. propositionen till riksdagen åren 1859—1860 föreslogs, att ett antal »sakkunniga personer» skulle utses till folkskolinspektörer. I en motion av Carl Ekman vid riksdagen åren 1862—1863 uttalades såsom nödvändigt, att till inspektörer utsåges personer, som ådagalagt »nit för folkundervisningen» och ägde »sakkännedom» samt »lärarförmåga». I den debatt rörande folkskolinspektionen, som ägde rum vid 1891 års riksdag, uttryckte dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet Gunnar Wennerberg några av de ifrågakvarande fordringarna på följande sätt: »tillräcklig insikt och noggrannhet», »den pedagogiska insikt, som är erforderlig för att övervaka och rätta en folkskollärare, som gjort misstag», förmåga att »åstadkomma det väsentligaste, vilket är att tillse, att folkskolans barn verkligen på bästa sätt bliva undervisade». Och år 1894 uttalade andra kammaren i anledning av väckt motion på förslag av sitt första tillfälliga utskott, att till folkskolinspektörer borde förordnas »personer, som visat sig innehava den pedagogiska insikt och den på personlig erfarenhet vilande kännedom om folkundervisningen, att en verksam och tillfredsställande inspektion genom dem måtte kunna utövas».

Även inom folkskolans lärarkår har förevarande fråga varit uppmärksammasad. Så uttalade det 13:e allmänna svenska folkskollärarymötet i Stockholm år 1903 såsom sin mening rörande villkoren för en tidsenlig folkskolinspektion, att till folkskolinspektörer borde utses endast sådana personer, som med erforderliga insikter i pedagogikens teori förenade grundlig kännedom om folkskolans praxis, förvärvat genom flerårigt arbete i folkskolan.

I ett till underdånig skrivelse den 27 december 1907 fogat protokollsutdrag uttalade de folkskolinspektörer, vilka uteslutande ägnade sig åt inspektionen, såsom sin åsikt, att personliga ledaregenskaper i förening med grundlig allmän och pedagogisk bildning måste anses såsom oundgängliga kvalifikationer för inspektörsuppdraget.

Enligt kommitténs mening måste av den, som skall förordnas till folkskolinspektör, i första rummet krävas, att han är i besittning av vissa personliga egenskaper, som göra honom särskilt skickad att med hänsynsfullhet och på samma gång fasthet lösa sin betydelsefulla och grannliga uppgift.

Vidare synes det falla av sig självt, att han bör vara i besittning av god allmän och pedagogisk bildning. Givetvis bör det även anses såsom erforderligt, att han i ett eller annat slag av skolor utövat praktisk lärarverksamhet. Särdeles förmånligt för hans verksamhet som folkskolinspektör är tydligen, om denna hans lärarverksamhet utövats inom folkskolan.

I sitt förut avgivna betänkande rörande folkskoleseminarierna har kommittén tillagt den omedelbara kännedom om folkskolans ställning och behov, som förvärfvas genom lärarverksamhet i folkskola, stor betydelse, då det gäller sökande av ämneslärartjänst vid seminarium, och på grund härav hemställt, att tjänstgöring vid folkskola skall i vissa avseenden räknas sådan sökande till godo. Enligt kommitténs mening ligger önskvärdheten av tjänstgöring i folkskola ännu mera i sakens natur, när det gäller sökande av folkskolinspektörstjänst, emedan arbetet i folkskolan ofta är förenat med särskilda svårigheter, såsom mindre gynnsamma skolformer, stort barnantal, skyldigheten att utan åtskillnad mottaga alla skolpliktiga barn, alla läro- och övningsämnenas förläggande på en lärare m. m. Klart är nämligen, att den inspektör, som själv under någon tid tjänstgjort som lärare i folkskola, i ganska avsevärd mån förvärvat erfarenhet om de svårigheter, med vilka man inom en sådan skola har att räkna, men därjämte även om de ljuspunkter, som arbetet i folkskolan har att förete, samt om det resultat, som i denna skola kan uppnås — en erfarenhet, som gör, att han med större säkerhet kan bedöma det arbete, som av andra utföres under liknande förhållanden. Det blir honom då lättare möjligt att upptäcka och rättvist bedöma förefintliga brister och mot dessa råda bot samt att även lägga märke till befintliga förtjänster och att giva dessa tillbörligt erkännande.

Men om sålunda nu nämnda kvalifikationer måste anses högeligen önskvärda för en folkskolinspektör, återstår att avgöra, huruvida de också lämpligen böra lagstadgas såsom villkor för behörighet till folkskolinspektörstjänst.

Det ligger då först och främst i öppen dag, att den förnämsta av dessa kvalifikationer, de personliga egenskaper, som utgöra förutsättning för ett framgångsrikt inspektionsarbete och utan vilka all teoretisk lärdom och all förvärvat lärarverksamhet föga gagna, lika litet här som exempelvis i fråga om rektorsbefattning ägnar sig till att utgöra en lagstadgad befodringsgrund.

Vad övriga förut nämnda kvalifikationer beträffar ligger däremot den tanken nära, att en viss akademisk examen eller vissa års tjänstgöring i folkskola borde föreskrivas såsom befodringsgrunder. Kommittén kan dock icke finna detta lämpligt.

Uppställes en akademisk examen såsom behörighetsvillkor, bleve följden, att varje lärare vid högre folkskola eller kommunal mellanskola, som icke genom studentexamen erhållit rätt att inskrivas vid universitet och som således icke haft möjlighet att avlägga sådan examen, skulle, även om han i verkligheten besatte erforderliga teoretiska insikter och på folkskolans område nedlagt ett mångårigt förtjänstfullt arbete samt i övrigt voro väl kvalificerad för en inspektörsbefattning, vara avstängd från möjligheten att kunna söka en sådan. Och om vissa års tjänstgöring i folkskola bestämdes såsom villkor för behörighet till folkskolinspektörstjänst, skulle det kunna inträffa, att en seminarielärare, som själv deltagit i utbildandet av folkskollärare och därunder lett sina lärjungars undervisningsövningar i seminariets övningsskola samt måhända själv undervisat i samma skola och som i övrigt skulle vara synnerligen lämpad för inspektörsuppdraget, likaledes skulle vara därifrån avstängd. Ävenledes skulle fall kunna inträffa, då en läroverkslärare eller en folkhögskollärare eller en innehavare av prästerlig tjänst, som ådagalagt intresse för folkskolan och visat pedagogisk duglighet samt i övrigt befunnas lämplig till folkskolinspektör, vore hindrad att söka sådan befattning. Genom att stadga en viss universitetsexamen eller vissa tjänstår i folkskola såsom villkor för behörighet till folkskolinspektörstjänst skulle man således från folkskolinspektionen utestänga vissa kategorier, från vilka goda inspektörskandidater kunna förväntas, och därigenom begränsa antalet sökande på ett sätt, som ingalunda vore för folkskoleväsendet förmånligt.

På anförda grunder anser kommittén, att bestämda kompetensvillkor åtminstone icke under nuvarande förhållanden böra fastställas. Kommittén skall i det följande yttra sig rörande sättet för tillsättning av folkskolinspektör och därvid föreslå, att viss myndighet skall avgiva förord. Sådana bestämmelser böra då stadgas, att vederbörande myndighet skall vid tillsättning av inspektörstjänst i främsta rummet taga hänsyn till de insikter, den erfarenhet och de personliga egenskaper, som måste fordras av en folkskolinspektör.

Kommitténs åsikt, att då i främsta rummet av folkskolinspektören måste krävas vissa personliga egenskaper, några bestämda yttre kompetensvillkor ej borde uppställas, har från flertalet av dem, som yttrat sig i denna punkt, vunnit erkännande.

Biskop *Billing* säger sig gärna instämma i kommitténs uttalande om angelägenheten av att hos inspektören äro till finnandes personliga egenskaper, »utan vilka all teoretisk lärdom och all förvärvad lärar erfarenhet föga gagna», men framställer vissa tvivelsmål, huruvida man kan hoppas, att de blivande folkskolinspektörerna verkligen skola besitta erforderliga förutsättningar för kallet. Han anför:

Ordnandet och utvecklingen av vårt folkskoleväsen är och måste förbliva en församlingarnas sak. Nödiga förutsättningar för att som inspektör härvid bliva till gagn äro att leva med i församlingarnas liv, att känna deras behov, att beräkna deras möjligheter, att hava känsel för inom dem rådande önsknings och motstridigheter, att kunna tänka deras tankar, att kunna med vänlighet och auktoritet förhandla med dem. Allt detta kan man ej komma till genom pedagogiska studier och efter på kammaren uppgjorda mer eller mindre abstrakta principer och program. Jag befarar

*Myndig-
heterna.*

och är ganska viss om, att de på sätt kommittén föreslagit tillkomna inspektörerna icke skulle bliva väl skickade till att uppfylla de nyss nämnda förutsättningarna trots all sin pedagogik och att därför många en god sak hindrande stridigheter skulle följa deras verksamhet. Till alla andra hinder för dem att samarbeta med de många olika församlingarna komme också det, som bleve en följd, om åt dem, som naturligt vore, skulle tilldelas så vidsträckta inspektionsområden, som föreslagits.

Förste folkskolinspektören i *Stockholm* uttalar:

Särskilt vill jag uttrycka mitt instämmande i kommitténs yttranden rörande svårigheten att uppställa några alldeles bestämda kompetensvillkor för sökande till befattningen såsom folkskolinspektör. Ju friare händer de tillsättande myndigheterna med avseende på s. k. pappersmeriter hava, desto större utsikter synes det mig finnas för att erhålla till de ifrågavarande krävande befattningarna de i sak mest kompetenta personerna.

I motsats till kommittén har kravet på yttre kompetensvillkor hävdats av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Västmanlands* län, som anser vissa teoretiska kompetensvillkor böra föreskrivas, vilket skulle innebära ökad garanti för erhållande av fullt kvalificerade sökande, ävensom av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Kronobergs* län. Likaså anser folkskolinspektören i *Örebro* vissa bestämmelser i detta hänseende böra utfärdas.

Folkskolinspektören *Th. Brandt* anför:

Såsom kompetensvillkor för anställning vid folkskolinspektionen böra, utom personlig lämplighet, krävas ett utöver seminariernas kurser vidgat kunskapsmått och en viss tids praktisk erfarenhet av arbetet i folkskolan, samt att med hänsyn härtill folkskollärare, som genom självstudium eller på annat sätt inhämtat detta kunskapsmått, böra erhålla tillfälle att av sakkunnig person prövas och erhålla vitsord och att vidare för akademiskt meriterade personer, som önska ägna sig åt folkskolinspektionen, tillfälle bör beredas att avlägga folkskollärarexamen och tjänstgöra i folkskola utan så många hindrande bestämmelser, som förslaget till seminariernas omorganisation och gällande skolförfattningar uppställa.

Kommitténs uttalande angående olämpligheten av att såsom befordringsgrund fastslå viss akademisk examen har mött gensägelse från åtskilliga håll. Så anser lektor *Isberg* i Kalmar domkapitel, att en akademisk examen, t. ex. filosofisk ämbets- eller kandidatexamen eller examen inför teologisk fakultet, bör fastställas såsom en befordringsgrund, och folkskolinspektörerna i *Lunds* stift framhålla kravet på minst »akademisk ämbetsexamen» med goda vitsord jämte framstående pedagogisk duglighet. Folkskolestyrelsen och folkskolinspektören i *Uddevalla* hava framkommit med liknande uttalanden, från vilket förstnämnda uttalande dock t. f. borgmästaren Rasmussen yttrat avvikande mening. Likaså Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Örebro* län samt folkskolinspektören i *Eskilstuna*.

I framställningen till 1913 års riksdag har departementschefen härom anfört:

Nu lämnade översikt av de i ärendet hörda myndigheternas yttranden ger vid handen, att flertalet av dem, som särskilt uttalat sig i frågan om behörighetsvillkoren, anslutit sig till kommitténs åsikt, att bestämda yttre kompetensvillkor åtminstone icke under nuvarande förhållanden böra fastställas.

De kompetensfordringar, som varit ifrågasatta, äro egentligen två: kraven på avlagd akademisk examen och på fullgjord tjänstgöring i folkskola.

Om båda dessa kompetensvillkor gäller, att de väl hava sitt värde, men att Kungl. Maj:ts val dock ej bör genom dem bindas. Det mått av grundligare och mera omfattande insikter, som en folkskolinspektör bör äga, kan helt visst förefinnas, även om dessa insikter hava en annan omfattning och en annan specialisering, än som vitsordas genom en akademisk examen. Och den kännedom om undervisnings- och uppfostringsfrågor samt den förtrogenhet med folkskolans villkor och arbetsuppgifter, vilka måste betraktas såsom en betydelsefull förutsättning för inspektionsverksamheten, behöva icke nödvändigt hava förvärvats enbart genom tjänstgöring i folkskola. Man får aldrig glömma, att de allra viktigaste förutsättningarna för framgångsrik verksamhet å en inspektörsbefattning icke bero av yttre omständigheter utan, såsom jag redan betonat, äro av rent personlig art. Av en folkskolinspektör måste nämligen krävas icke blott grundlig insikt i de mångahanda spörsmål, vilkas lösning kan påkalla hans medverkan, utan också och framför allt den välvilliga rättrådighet, den lugna opartiskhet och den personliga auktoritet, som kunna tillvinna honom såväl skolstyrelsernas som lärarpersonalens aktning och förtroende. Det kräves av honom det sunda omdöme och den människokännedom, som sätta honom i stånd att framgångsrikt förhandla med menigheter och enskilda. Och av honom måste tillika fordras den besinning och den sega ihärdighet, som göra det möjligt att med lämpor undanröja svårigheter och fullfölja föresatta mål. Men allt detta är egenskaper, som icke genom något särskilt slag av utbildning kunna förvärvas och ej heller genom något slag av examensintyg styrkas. Det skulle under sådana omständigheter vara synnerligen olämpligt att genom uppställande av formella kompetensvillkor av ett eller annat slag snävt begränsa antalet av dem, bland vilka lämpliga innehavare av inspektörsbefattningarna kunna sökas.

Jag ansluter mig alltså obetingat till vad kommittén i denna punkt föreslagit.

Folkskolöverstyrelsen har yttrat sig sålunda:

Överstyrelsen delar kommitténs mening såväl därutinnan, att i första rummet bör av inspektören krävas vissa rent personliga egenskaper, som däruti, att dessutom av honom fordras god allmän och pedagogisk bildning samt tillräcklig praktisk erfarenhet som lärare, varvid erfarenhet vunnen genom tjänstgöring i folkskola må anses som särdeles förmånlig.

Folkskol-
överstyrelsen.

Överstyrelsen anser i likhet med kommittén och flertalet av de myndigheter, som yttrat sig i denna fråga, att några bestämda formella kompetensvillkor, vare sig viss akademisk examen eller tjänstgöring i folkskola, för behörighet att anställas som folkskolinspektör ej böra uppställas. Det synes överstyrelsen uppenbart, att för närvarande icke genom föreskrivande av dylika formella kompetensvillkor någon garanti står att vinna för att man genom en sådan åtgärd skulle kunna försäkra sig om de för uppdraget lämpligaste personerna. Tvärt om hyser även överstyrelsen den farhågan, att genom bestämmelser av denna art personer med särskild lämplighet för inspektörens kall skulle kunna komma att utestängas.

I sitt förut omförmälda yttrande har jämväl föredragande departementschefen uttalat sig i samma riktning och därvid enligt överstyrelsens mening på ett övertygande sätt uppvisat den stora betydelse, de rent personliga förutsättningarna i detta fall äga.

Departementschefen.

Under instämmande i vad som anförts av min företrädare i ämbetet rörande de personliga förutsättningarnas avgörande betydelse för en framgångsrik verksamhet såsom folkskolinspektör ansluter jag mig till kommitténs förslag, att inga bestämda formella kompetensvillkor böra uppställas för behörighet till inspektörsbefattning.

B. Anställningens art.

Rörande anställningens art yttrar kommittén:

Kommittén.

Hittills hava folkskolinspektörerna förordnats för viss tid, och inspektionsperioderna hava under tidernas lopp varit av olika längd. Det har emellertid ifrågasatts från olika håll, att folkskolinspektörerna skulle kunna erhålla en fastare anställning.

Redan år 1886 väckte G. F. Östberg i andra kammaren motion med hemställan om åtgärder, avseende bland annat, att inspektörerna skulle erhålla ordinarie anställning och tillräcklig avlöning för att kunna ägna hela sin verksamhet åt folkskolinspektionen.

Samma fråga har vidare bragts inför Kungl. Maj:t år 1907 av de folkskolinspektörer, vilka då innehade sin befattning såsom huvudsyssla. Från dessa inspektörer inkom nämligen den 27 december nämnda år till Kungl. Maj:t en underdånig skrivelse rörande avlöningen för sagda kategori av inspektörer. Till denna skrivelse hade fogats ett protokoll över de förhandlingar rörande folkskolinspektörernas rättsliga och ekonomiska ställning, som vid förutnämnda inspektörers sammanträde i Stockholm den 20 och 21 augusti 1907 ägt rum. I sagda protokoll anföres bland annat, att, då inspektörerna förordnades på en tid av sex år, uppdraget finge en blott tillfällig karaktär, även om det vanligen förnyades och i de flesta fall kunde anses gälla tills vidare. Må vara, att vederbörande ansåge sig först böra lära känna lämpligheten hos de personer, som erhöle ett dylikt uppdrag, men hade mannen blivit funnen, syntes intet skäl tala för att behålla honom i en oviss ställning, ty denna ovissa ställning gäve institutionen sken av att sakna vederbörlig stadga och auktoritet. Ett fullständigt frångående av periodsystemet torde dock icke låta sig genomföra. Även de inspektörer, som helt ägnade sig åt uppdraget, behövde en tid för att sätta sig in i alla olika grenar av verksamheten ävensom för att pröva, huruvida de tälde den fysiska ansträngning, som oftast vore förbunden med uppdraget. Efter viss tid borde dock folkskolinspektörerna kunna anställas såsom ordinarie och då i avseende på löneförhållanden, tjänstårsberäkning och pensionering likställas med adjunkter vid folkskoleseminarierna.

Rörande inspektörernas nu nämnda framställning har Kungl. Maj:t inhämtat yttranden från de sex domkapitel, inom vilkas stift de ifrågavarande inspektörerna hade sin tjänstgöring. Uppsala, Strängnäs, Växjö, Karlstads och Härnösands domkapitel hava i sina yttranden begränsat sig till den fråga, som beröres i själva skri-

velsen, nämligen frågan om avlöningen, men Luleå domkapitel har även behandlat frågan om inspektörernas anställning. Om den sistnämnda säger domkapitlet:

»Att folkskolväsendets nuvarande utveckling kräver en omläggning av folkskolinspektörernas tjänsteställning torde sedan rätt länge vara en ganska allmän uppfattning, och ehuru den nu gjorda ansökningen icke direkt påkallar åtgärder för åstadkommande av en omorganisation i ty avseende, torde det icke få anses opåkallat av domkapitlet att, då i allt fall frågan härom blivit väckt, uttala sin anslutning till berörda uppfattning.

Enligt domkapitlets förmenande torde nämligen en fullt effektiv och auktoritativ folkskolinspektion icke kunna åstadkommas, så framt icke dels alla inspektörstjänster föreskrivas skola innehavas såsom huvudsysslor och dels dessa tjänster på lämpligt sätt anordnas såsom i möjligaste mån fasta eller åtminstone såsom bättre betryggande den framtida utkomsten. I sist angivna avseende kan den av sökandena föreslagna utväg, att folkskolinspektör, som under viss tid prövats i tjänsten och befunnits till densamma lämplig, må kunna erhålla anställning såsom ordinarie inspektör, vara värd beaktande».

Även kommittén håller före, att folkskolinspektörerna böra kunna erhålla ordinarie anställning. I själva verket synes detta böra följa redan därav, att inspektörsbefattningarna komma att innehavas såsom huvudsysslor. Men även andra skäl kunna härför anföras. Såsom förut blivit påvisat, är det arbete, som tillhör folkskolinspektionen, av så omfattande och maktpåliggande beskaffenhet, att stora krav måste ställas på dem, som skola bekläda inspektörsbefattningarna. De personer, som bäst motsvara dessa krav och som man således helst borde söka vinna för folkskolinspektionen, torde icke sällan redan innehava ordinarie tjänster, som tillförsäkra dem såväl uppflyttning i högre lönegrad som en viss pension. För dessa skulle tydligen inspektörsbefattningarna, därest de tillsattes endast genom förordnande för vissa år, icke vara synnerligen lockande. Detta gäller i synnerhet personer, som förut innehava ordinarie anställning i kommunal tjänst. Att en kommunal tjänsteman, som innehar ordinarie tjänst, skulle erhålla tjänstledighet från sin befattning under så lång tid, som för ifrågasvarande ändamål vore behöfligt, är nämligen knappast troligt. I alla händelser kunna fall tänkas, då han icke skulle erhålla tjänstledighet. Skulle han då övergå till folkskolinspektionen, måste han tydligen helt och hållet lämna sin ordinarie befattning och utbyta denna mot ett förordnande endast för några år under ovisshet om, huruvida det sedermera skulle bli förnyat och med den möjligheten för ögonen att, efter det tiden för förordnandet gått till ända, stå utan befattning. Ur folkskoleväsendets egen synpunkt finner kommittén därför ändamålsenligt, att folkskolinspektör kan erhålla ordinarie anställning.

Häremot kunna visserligen göras åtskilliga invändningar, dock enligt kommitténs mening inga andra än sådana, som kunna göras mot all ordinarie anställning. Den omständigheten, att staten gjort flertalet av sina tjänstemän till ordinarie tjänstinnehavare, torde till fullo ådagalägga, att en sådan anordning i allmänhet befunnits vara för staten fördelaktig.

Härmed vill kommittén dock icke hava sagt, att en ledig folkskolinspektörsbefattning under alla omständigheter skulle förses med ordinarie tjänstinnehavare. Sådana fall kunna nämligen inträffa, då det ur folkskolinspektionens egen synpunkt kan vara förmånligt, att befattningen för en viss tid tillsättes genom förordnande. Likaledes kan det för inspektören själv i vissa fall vara förmånligt, att han förordnas för en viss tid; detta bland annat av det skäl, att han då erhåller tillfälle att uttröna,

dels huruvida han förmår uthärda de fysiska ansträngningar, som äro förenade med inspektörsbefattningen, dels och framför allt huruvida han finner själva inspektionsarbetet vara av den beskaffenhet, att han allt framgent vill ägna sig åt detsamma. Huruvida den ena eller andra formen för tillsättning skall i ett visst fall komma till användning bör således bliva beroende på förefallande omständigheter. I fråga om tillsättning av folkskolinspektörstjänst torde därför med fördel kunna tillämpas en bestämmelse liknande den, som gäller i fråga om tillsättning av rektorstjänst vid allmänt läroverk och folkskoleseminarium: »där Kungl. Maj:t icke vill genom utnämning tillsätta rektorstjänst, förordnas rektor av Kungl. Maj:t på viss tid». Då emellertid fast anställning i förevarande fall måste betraktas såsom det normala, torde en sådan bestämmelse som den nu nämnda också komma att leda till en sådan praxis, att folkskolinspektörerna i regel erhålla ordinarie anställning.

Kommittén anser sig således böra föreslå, att folkskolinspektör antingen erhåller ordinarie anställning eller ock att han, då omständigheterna därtill föranleda, förordnas för viss tid.

Om således folkskolinspektör bör kunna erhålla ordinarie anställning, finnes i fråga om denna anställnings art huvudsakligen två möjligheter. Den ena är, att han erhåller fullmakt å sin tjänst, varav följer, att han icke kan entledigas från densamma, utan att han genom åtal vid domstol blivit förvunnen att hava begått sådant brott, som enligt lag medför avsättning. Den andra är, att han tillsättes genom konstitutorial. Sistnämnda art av anställning tillämpas numera i fråga om ett stort antal av statens tjänstemän. Så tillsätts t. ex. alla tjänstemän vid telegrafverket utom generaldirektören genom konstitutorial. Enligt § 1 i kungl. kungörelsen angående avlöningsreglemente för tjänstemän vid telegrafverket den 11 oktober 1907 innebär sådan tillsättning, »att tjänsteman kan i administrativ väg på grund av fel eller försummelse i tjänsten avsättas från sin befattning». Avsättning från tjänsten kan således även i detta fall icke ske utan vederbörande tjänstemans eget förvällande. Icke heller kan avsättning ske utan iakttagande av betryggande former, i vilket avseende riksdagen särskilt framhållit, att den genom konstitutorial tillsätta tjänsteman, mot vilken anmälan om begånget tjänstefel skett, skall lämnas tillfälle att däröver yttra sig, samt att beslutet om entledigandet skall föras till protokoll med angivande av skälen därför.

Då det uppenbarligen med hänsyn till ifrågavarande tjänsters särskilda beskaffenhet är önskvärdt, att fel och försummelse, som tilläventyrs begås av folkskolinspektör, kunna i administrativ väg beivras, synes det kommittén lämpligast, att folkskolinspektörerna tillsätts genom konstitutorial.

Myndighe-
terna.

Till kommitténs förslag, att folkskolinspektör antingen skall erhålla ordinarie anställning eller ock, då omständigheterna därtill föranleda, förordnas på viss tid, har bland de myndigheter, som i denna punkt yttrat sig, full anslutning uttalats av det förut omförmälda *statsinspektörsmötet* och av folkskolestyrelsen i *Kalmar*. Beträffande den senare formen för anställning framhåller folkskolinspektören i *Lund*, som i övrigt ansluter sig till kommitténs förslag, att starkare skäl än de av kommittén angivna kunna härför anföras och yttrar:

Denna princip bör särskilt vid ett tillfälle, som är så onormalt som det ifråga-

varande, då ett synnerligen stort antal nya tjänster för folkskolinspektionen *samtidigt* skulle komma att besättas med nya innehavare, med fördel komma till användning i icke allt för ringa utsträckning och detta för folkskolinspektionens egen skull.

I övrigt hava uttalanden framkommit såväl för ordinarie anställning som för förordnande på viss tid såsom den normala formen för inspektörernas tillsättning.

Anslutning till förslaget om fastare anställning har lämnats af *Karlstads* domkapitel, Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Värmlands* län och folkskolinspektörerna i *Göteborgs* stift. Folkskolestyrelsen i *Malmö* uttalar önskvärdheten av att inspektören, om befattningen är huvudsyssla, efter att under en prövningstid av fem år hava visat sig lämplig för sin tjänst, erhåller fast anställning. En liknande synpunkt framhålles av inspektören *Th. Brandt*, som anser, att folkskolinspektör, som tjänstgjort i tre år och därunder befunnits lämplig för kallet, må erhålla ordinarie anställning genom fullmakt. Folkskolinspektören i *Örebro* anser, att en fastare och av folkskolöverstyrelsen mer oberoende ställning bör beredas inspektörerna.

Ett stort antal myndigheter hava emellertid uttalat sig för att inspektörerna böra förordnas på viss tid. Så anser Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Västmanlands* län i betraktande av inspektörstjänsternas natur skäl ej föreligga att i detta avseende frångå det hittills följda förfarandet. Ett liknande uttalande har gjorts av biskop *Billing*, som anser skäl ej finnas att inrätta ordinarie tjänster i stället för extra ordinarie, vilka på tillfredsställande sätt, kanske med några modifikationer, kunna fylla sitt ändamål. Likaledes anser Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Uppsala* län, att inspektörerna, i nära motsvarighet till vad för närvarande gäller i fråga om rektorer vid allmänna läroverk och seminarier, i regel böra tillsättas genom förordnande på viss tid och endast undantagsvis genom utnämning eller konstitutorial för livstiden intill uppnådd pensionsålder. Domkapitlet i *Uppsala* finner starka skäl tala för inspektörernas förordnande på viss tid och anför som stöd härför:

Den rörlighet, vakenhet och spänstighet till kropp och själ, som komma att krävas av en blivande folkskolinspektör, äro sådana, att de enligt naturens ordning icke gärna kunna påräknas hos en äldre man. Särskilt i vidsträcktare inspektionsområden, t. ex. i Hälsingland och det övriga Norrland, torde inspektionsresorna kunna bliva förenade med så stora kroppsliga ansträngningar och strapatser, att inspektören behöver vara vid full vigör för att stå ut. Även möjligheten att få en för sin makt-påliggande uppgift tydligen mer eller mindre olämplig eller rent av oskicklig inspektör på ett lättare sätt avlägsnad torde ur det allmännas synpunkt tala för att inspektörerna icke i allmänhet äro tillsatta på livstid. Saken kan enligt domkapitlets mening bäst ordnas så, att de blivande folkskolinspektörerna tillsättas såsom rektorerna vid de allmänna läroverken, det vill säga i regel erhålla blott förordnande men, om detta i enstaka fall visar sig omöjligt, erhålla fast anställning.

Ett liknande uttalande har gjorts av direktionen för prins Gustafs folkskola i *Uppsala*. Samma synpunkter hava även framhållits av domkapitlet i *Kalmar*, Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Västerbottens* län, folkskolinspektören *J. V. Jonsson*, folkskolestyrelsen i *Uddevalla*, som anser inspektörerna böra förordnas på exempelvis fem år, samt folkskolinspektörerna i *Lunds* stift. Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Örebro* län uttalar sig likaledes för förordnande på exempelvis fem år.

I fråga slutligen om kommitténs förslag, att folkskolinspektörerna skola tillsättas medelst konstitutorial, hava från ett par håll invändningar gjorts. Att inspektörerna genom den av kommittén föreslagna anordningen skulle erhålla en mindre tryggad ställning framhålles av folkskolinspektören *K. Karlgren*, som härom anför:

Det framgår av historiken i betänkandet, och med rikt material av egna erfarenheter kan nog en inspektör styrka, att det på grund av tjänstens egendomliga beskaffenhet är mycket svårt att göra alla till lags. Anmärkningar av de mest skilda slag och från de mest olika håll skulle säkerligen komma inspektören att i sin blott konstituerade ställning känna sig mindre trygg, även om han egentligen intet förvållat.

Enligt Kungl. Maj:ts befallningshavandes i *Örebro* län åsikt har kommittén icke anfört tillräckliga skäl, varför, därest inspektörsbefattningarna skulle bliva ordinarie, tillsättningen icke skulle ske medelst fullmakt utan allenast medelst konstitutorial.

Föredragande departementschefen uttalade sig sålunda till 1913 års riksdag:

Departementschefen
år 1913.

De folkskolinspektörer, vilka för närvarande innehava sin inspektörsbefattning såsom huvudsyssla, hava i allmänhet vid den tid, då de förordnades till inspektörer, varit anställda såsom prästmän eller såsom lärare vid folkskolor. Sedan de mottagit inspektörsförordnande, hava de i de flesta fall någon tid fått kvarstå vid sina ordinarie befattningar, vilka då uppehållits genom vikarier. Ej sällan har emellertid en sådan anordning icke under längre tid kunnat upprätthållas, vadan vederbörande inspektörer måst antingen avstå från inspektionsuppdraget eller avsäga sig innehavande befattning. Har den sistnämnda varit förbunden med rätt till pension, har det tydligen inneburit en ganska avsevärd uppoffring att avstå därifrån för att mottaga anställning som inspektör på kortare tids förordnande utan någon visshet för dess förnyande och utan visshet om pension. Det är därför helt naturligt, att inspektörerna själva såsom ett önskemål framhållit, att möjlighet måtte beredas dem till att vinna en fastare anställning.

Kommittén har med hänsyn till dessa förhållanden funnit det nödigt, att folkskolinspektörerna må kunna erhålla ordinarie anställning. Då den emellertid ansett, att det i särskilda fall kunde vara lämpligt, att anställningen erhöles karaktär av förordnande och att ordinarie anställning åtminstone icke omedelbart tilldelades vederbörande, har den föreslagit, att det, i likhet med vad som gäller om rektorstjänster vid allmänt läroverk och folkskoleseminarium, må ankomma på Kungl. Maj:ts beslut, huruvida inspektör skall fast anställas eller förordnas för viss tid. Där fast anställning skall

lämnas inspektör, bör den emellertid enligt kommitténs förslag icke meddelas genom utnämning utan genom konstitutorial, så att inspektören må kunna i administrativ väg på grund av begänget tjänstefel skiljas från befattningen.

Bland de hörda myndigheterna hava några ansett, att folkskolinspektörerna böra i likhet med lärare vid läroverk och seminarier tillsättas genom utnämning och erhålla fullmakt; andra hava förordat kommitténs förslag, och en tredje grupp har uttalat sig mot varje form av fastare anställning för ifrågavarande tjänstemän samt ansett, att nuvarande form för tjänstanställning bör kvarstå.

Det skall icke förnekas, att de skäl, som anförts för bibehållande av inspektörernas anställning genom förordnande, i åtskilliga hänseenden äga fog för sig. Jag finner det dock uppenbart, att det i längden icke kan vara möjligt att vidbliva denna anordning. Det synes vara den allra största anledning att befara, att det vid sådant förhållande skulle komma att erbjuda snart sagt oöverbärliga svårigheter att för inspektörstjänsterna förvärva verkligt lämpliga personer samt i varje fall att mängden gång den för tjänsten lämpligaste skulle finna sig förhindrad att söka densamma.

Genom bibehållande av den hittillsvarande anordningen skulle icke blott de enskilda tjänstinnehavarna komma att känna sin ställning osäker, något som i längden icke kunde vara gagneligt för deras tjänstutövning, utan själva inspektionens inre värde skulle ock sättas i fara. Kommitténs förslag, att en fastare anställning må kunna beredas inspektörerna, finner jag sålunda omöjligt att undanskjuta. Den form för sådan anställning, kommittén förordat, nämligen tillsättning medelst konstitutorial, anser jag lämplig.

Enligt kommitténs förslag skulle möjlighet kunna finnas, att inspektör omedelbart vid sitt inträde på inspektörsbanan erhöles ordinarie anställning. Om ock fall kunna tänkas, där så borde ske, synes det mig dock, med hänsyn till de förut nämnda personliga egenskaper, som en inspektör bör äga, vara ett intresse av största vikt, att den, som inträder på inspektörsbanan, kan bliva noga prövad och få tillfälle att noga pröva sig själv, innan han för framtiden bindes vid inspektionsuppdraget. Då inspektörsbefattning skall besättas med ny innehavare, torde därför i regel sådan böra tillsättas genom förordnande för viss tid, förslagsvis två år. Sedan denna tid gått till ända, må det ankomma på skolöverstyrelsen att efter vederbörandes hörande hos Kungl. Maj:t göra hemställan, antingen att den tillförordnade inspektören måtte konstitueras å tjänsten eller ock att tjänsten ånyo ledigförklaras.

Folkskolöverstyrelsen har anförde:

Vad beträffar anställningens art kan överstyrelsen även i detta hänseende avsluta sig till det förslag, som av folkundervisningskommittén framställts. Kommittén har nämligen uttalat sig för att folkskolinspektör med uppdraget som huvudsyssla borde kunna erhålla samma fasta anställning, som i allmänhet tillkommer de statens tjänstemän, vilkas verksamhet måste anses motsvara ett varaktigt behov. På samma gång har dock kommittén framhållit, att fall kunna inträffa, då det ur folkskolinspektionens egen synpunkt skulle vara förmånligt, att en folkskolinspektörsbefattning åtminstone för en viss tid tillsattes genom förordnande. Den har dock samtidigt betonat, att fast anställning måste anses som det normala. Det av kommittén framställda förslaget går alltså ut på att folkskolinspektör i regel måtte erhålla fast anställning men att han, då omständigheterna därtill föranleda, må kunna förordnas för viss tid.

Kommitténs förslag att folkskolinspektör i regel skulle erhålla fast anställning har vunnit anslutning av åtskilliga bland de hörda myndigheterna. Ett flertal av dessa har dock uttalat sig för att tillsättning på förordnande för viss tid skulle vara

Folkskol-
överstyrelsen.

regel och att fast anställning skulle förekomma blott i undantagsfall. Som skäl för en sådan mening har framförallt anförts, att den rörlighet, vakenhet och spänstighet till kropp och själ, som komme att krävas av en blivande folkskolinspektör, vore sådana, att de enligt naturens ordning ej gärna vore att påräkna hos en äldre man.

Överstyrelsen instämmer visserligen till fullo i att de nämnda egenskaperna böra förefinnas hos en folkskolinspektör men kan ej finna, att detta nödvändigt skall leda till att en inspektör i regel tillsättes blott för t. ex. fem år åt gången. Om en inspektörs tjänstgöring är av sådan art, att han utsättes för att tidigt få sina krafter utnötta, synes detta snarare böra leda till att man försöker bereda honom pension vid en tidigare levnadsålder än den som i regel förekommer. Då myndigheterna i allmänhet som mönster anföra sättet för tillsättning av rektorer vid de allmänna läroverken torde de hava utgått från den förutsättningen, att en folkskolinspektör, som ej erhållit förnyat förordnande, skulle i allmänhet hava en ordinarie tjänst att återgå till. I förbigående må anmärkas, att i sådant fall väl även den ifrågakommande ordinarie tjänsten vanligen torde vara av den art, att den hos innehavaren skulle fordra vakenhet och spänstighet. Framför allt bör dock i detta sammanhang ihågkommas, att staten åtminstone med nu gällande författningar icke alltid har utvägar att ordna det på samma sätt som för rektorerna vid de allmänna läroverken, eller så, att den förordnade även är innehavare av en ordinarie tjänst. Då, såsom förut framhållits, praktisk lärarerfarenhet, vunnen genom tjänstgöring i folkskola, måste anses vara av stor betydelse för en folkskolinspektör, måste man antaga, att även åtskilliga personer, som innehava ordinarie anställning vid kommunala folkundervisningsanstalter, skola komma att erhålla förordnande som folkskolinspektörer. Ett dylikt antagande bestyrkes av det förhållandet, att av de 13 folkskolinspektörer, som innehava inspektörsupdraget såsom huvudsyssla, ej mindre än 10 äro eller varit anställda såsom överlärare eller folkskollärare. Men i fråga om överlärar- eller folkskollärartjänster kan ej staten med nu gällande lagstiftning bestämma, att de skola upprätthållas genom vikarier under den tid ordinarie innehavaren är förordnad till folkskolinspektör. De befattningar av detta slag, som innehavas av personer, lämpliga till folkskolinspektörer, äro därtill i allmänhet av så krävande beskaffenhet, att det skulle lända skolväsendet till skada, om de längre tid skulle upprätthållas av mer eller mindre tillfälliga vikarier. Erfarenheten har också visat, att det varit förenat med så betydande svårigheter för personer, som varit förordnade till folkskolinspektörer, att av vederbörande skolstyrelser erhålla tjänstledighet från sina ordinarie befattningar i folkskolans tjänst, att de förr eller senare ställts inför valet att antingen återgå till den ordinarie tjänsten eller också avgå från denna, om de velat behålla inspektörsförordnandet. I sistnämnda fallet hava de också måst avstå från de förmåner, som ligga i en fast anställning med därtill hörande rätt till pension såväl för tjänstinnehavaren själv som för hans efterlevande hustru och barn. Att ett dylikt förhållande måste utgöra ett stort hinder, då det gäller att för inspektörsbefattningarna förvärva fullt lämpliga personer, ligger i öppen dag. Det måste även bidra till att mången duglig folkskolinspektör just för den osäkra ställningens skull komme att lämna inspektörstjänsten, om han kunde erhålla en befattning med mera tryggad ställning.

Överstyrelsen vill i detta sammanhang även framhålla, att förhållandena i verkligheten redan utvecklats i sådan riktning, att det knappast kan påvisas något fall, då någon av de inspektörer, som innehaft sin tjänst som ensamsyssla, ej erhållit förnyat förordnande, så länge han kunnat nödtorftigt bestrida uppdraget. Detta giver anledning antaga, att det även i framtiden mycket sällan torde inträffa, att en inspektör, som vore villig mottaga nytt förordnande, bleve nekad sådant. Detta förhållande

lämnar en bekräftelse på lämpligheten av att dessa befattningar, som sålunda redan erhållit en stadigvarande karaktär, böra göras ordinarie. Det må även erinras om att riksdagen på framställning av Kungl. Maj:t vid tre olika tillfällen beviljat pension åt inspektörer, som innehaft sin tjänst som huvudsyssla. Av dessa inspektörer hava vid avgången med pension två innehaft en ålder av 67 och den tredje en ålder av 70 år.

För övrigt har kommittén föreslagit, att ordinarie folkskolinspektör skulle tillsättas medelst konstitutorial, varigenom möjlighet finnes att på administrativ väg avlägsna en person, som visat sig för uppdraget oduglig, ett förslag som överstyrelsen finner välbetänkt och således vill biträda.

Av vad sålunda anförts framgår, att överstyrelsen för sin del ansluter sig till förslaget, att folkskolinspektör bör kunna erhålla ordinarie anställning. Överstyrelsen har emellertid intet att erinra däremot, att folkskolinspektör, då särskilda omständigheter därtill föranleda, tillsättes genom förordnande på viss tid. Särskilt torde en sådan anordning vara behöflig, då vid omregleringens genomförande ett större antal tjänster skola besättas samtidigt och man förut ej haft tillfälle att genom vikariatsförordnanden eller på annat sätt pröva de sökandes lämplighet för uppdraget.

De skäl, som anförts för att folkskolinspektörsbefattningarna böra så ordnas, att deras innehavare kunna vinna ordinarie anställning, finner jag övertygande. Hur betydelsefullt det ur vissa synpunkter kunde anses vara, att möjlighet finnes att från inspektörsbefattning avlägsna sådan befattningshavare, som på grund av ålder, försvagad hälsa eller annan anledning visade sig icke längre vara för uppdraget i alla hänseenden fullt lämplig, måste det enligt min mening vara ännu betydelsefullare, att anställningen blir av den art, att icke de mest förtjänta avskräckas från att anmäla sig som sökande och ej heller bland tjänstinnehavarna kommer att råda en ständig känsla av otrygghet och oro för ålderns dagar, som måste verka förlamande på deras arbetshåg och arbetskraft. Då anordningen med tillsättning av ifrågavarande tjänster blott genom förordnande, vilken anordning avser att främja förstnämnda syfte, helt visst skulle medföra sistnämnda olägenheter, synes det mig icke möjligt att förordas densamma. I likhet med kommittén, min företrädare i ämbetet samt flera av de hörda myndigheterna, bland dem folkskolöverstyrelsen, anser jag därför oundgängligt, att inspektörerna i regel må kunna erhålla en fastare anställning, och jag finner den föreslagna formen därför, nämligen konstitutorial, vara den lämpligaste.

Att emellertid icke i varje fall en nytillsatt inspektör omedelbart bör erhålla sådan fastare ställning, utan att det understundom kan vara lämpligare, att han till en början under någon tid uppehåller tjänsten på förordnande, har framhållits såväl av kommittén som i flera uttalanden från andra håll. Det synes likväl icke vare sig ändamålsenligt eller ens möjligt att på förhand fastslå några bestämda regler i detta hänseende, utan torde frågan om anställningens art böra avgöras för varje särskilt fall efter vederbörande myndigheters och i sista hand Kungl. Maj:ts prövning.

Departementschefen.

Särskilt torde det, såsom av folkskolöverstyrelsen framhållits, vid omregleringens genomförande bliva nödvändigt att i större utsträckning använda tillsättning medelst förordnande. Det synes mig dock rättvist, att de bland de nuvarande inspektörerna, vilka befordras till innehavare av nyreglerade inspektörstjänster, genast erhålla konstitutorial, enär de ju redan genom sin hittillsvarande tjänstgöring få anses hava fullgjort den provtjänstgöring, förordnande för viss tid skulle innebära.

Då jag sålunda finner mig böra förorda, att folkskolinspektörsbefattningarna även efter den nu föreslagna ombildningen skulle kunna tillsättas medelst förordnande, vill jag även framhålla, att detta icke innebär någon inom statsförvaltningen främmande anordning. Oavsett övriga fall torde böra särskilt erinras därom, att enligt gällande bestämmelser rektorsbefattningarna vid de allmänna läroverken och folkskoleseminarierna tillsättas antingen genom utnämning eller medelst förordnande, samt att biträdande läkare vid rikets hospital och asyler, vilka till en början förordnas på viss tid, sedermera kunna erhålla fastare anställning på det sätt, att förordnandet meddelas att gälla tills vidare.

C. Formen för inspektörernas tillsättning.

Om denna sak yttrar kommittén:

Kommittén.

Under en lång följd av år uppdrog Kungl. Maj:t åt chefen för ecklesiastikdepartementet att förordna inspektörer, men från och med år 1887 har förordnande utfärdats av Kungl. Maj:t. Något offentligt kungörande av ledig inspektörsbefattning har icke skett, varför ansökan icke kunnat äga rum. Under största delen av den föregående tiden hava förslag å lämpliga personer inhämtats från rikets biskopar. Under senaste tiden hava däremot domkapitlen avgivit sådana förslag.

Frågan om sättet för folkskolinspektörernas tillsättning har upprepade gånger bragts på tal i riksdagen. Under åren 1867—1886 väcktes, såsom förut nämnts, gång efter annan motion i syfte, att landstingen före inspektörernas tillsättning skulle få avgiva förslag å personer, som kunde anses lämpliga för uppdraget, och vid två på varandra följande riksdagar — åren 1872 och 1873 — beslöt andra kammaren att i samma syfte till Kungl. Maj:t avlåta underdånig skrivelse. I riksdagen har dessutom flera gånger uttalats den önskan, att inspektörsbefattningarna skulle tillsättas efter ansökan. Senaste gången, frågan om sättet för inspektörernas tillsättning behandlades i riksdagen, var år 1904, då motion väcktes i andra kammaren, avseende att folkskolinspektörsbefattningarna före tillsättningen hädanefter skulle förklaras lediga till ansökan hos vederbörande domkapitel, vilket i sin ordning skulle hava att till Kungl. Maj:t bland de sökande föreslå den eller de lämpligaste. Det utskott, som hade att behandla motionen, tillstyrkte efter en längre motivering en skrivelse i ämnet till Kungl. Maj:t. Utskottets hemställan vann emellertid icke kammarens bifall.

I samma fråga har Lunds domkapitel gjort ett uttalande, nämligen i det yttrande, som domkapitlet med anledning av nädiga cirkuläret den 20 april 1909 till ecklesiastikdepartementet ingivit. Domkapitlet ansåg, att inspektörsbefattningarna borde tillsättas efter ansökning, emedan staten därigenom säkrare skulle kunna för-

skaffa sig de bästa möjliga inspektörer, samt att vederbörande domkapitel borde få avgiva underdånigt yttrande över ansökningar till folkskolinspektörsbefattning.

Kommittén är för sin del av den uppfattningen, att inspektörsbefattningarna böra offentligen ledigförklaras. För ett sådant förfarande talar i främsta rummet de ifrågavarande befattningarnas beskaffenhet. Men även andra skäl kunna anföras härför. Så skulle t. ex. följen av befattningarnas ledigförklarande otvivelaktigt bliva den, att flera personer skulle sträva att förskaffa sig den teoretiska insikt och den praktiska duglighet, som kunde vara meriterande för inspektörsbefattning, än vad förut varit fallet. Ett sådant förfaringssätt som det nu nämnda tillämpas redan i fråga om rektorsbefattningar vid de allmänna läroverken. För den händelse en överstyrelse för folkundervisningsväsendet kommer till stånd, är denna självfallet den myndighet, som bör kungöra ledig folkskolinspektörsbefattning och mottaga anmälningar till densamma. Därjämte bör överstyrelsen hava att pröva samtliga inkomna anmälningshandlingar och slutligen, vare sig det gäller utnämning eller förordnande, att på anförda grunder hos Kungl. Maj:t förorda den av de anmälda, vilken med hänsyn till de iusikter, den erfarenhet och de personliga egenskaper, som företrädesvis erfordras hos en folkskolinspektör, anses lämpligast för befattningen. Huruvida före avgivandet av överstyrelsens förord yttrande bör inhämtas av vederbörande domkapitel, är en fråga, som synes svår att på förhand bedöma och i vilken kommittén icke funnit sig böra göra något uttalande. Skulle överstyrelsen i visst fall icke anse sig kunna lämna förord åt någon av de anmälda, torde böra tagas under överbägande, huruvida tjänsten ånyo skall anslås ledig eller överstyrelsen skall avgiva förslag å annan till tjänsten lämplig person. I sådana fall, då folkskolinspektör blivit tillsatt genom förordnande, bör överstyrelsen äga att, om den så anser lämpligt, utan ledigförklarande av befattningen, i analogi med vad som äger rum med avseende på tillsättning av rektorstjänst vid allmänt läroverk, hos Kungl. Maj:t inom viss tid före förordnandets utgång göra den hemställan, som överstyrelsen finner i förevarande fall lämpligast.

Beträffande sättet för inspektörstjänsternas tillsättning har det önskemål framställts, att vederbörande statskyrkliga myndigheter skola erhålla tillfälle att yttra sig angående de sökande.

Så anser domkapitlet i *Uppsala*, att sagda befogenhet bör medgivas vederbörande biskop, då det icke syntes kunna förnekas, att kristendomsundervisningen vore den för personlig fostran viktigaste undervisning, över vilken folkskolinspektören hade att öva uppsikt.

Att ifrågavarande rätt bör medgivas antingen biskopen eller vederbörande domkapitel framhålles av folkskolinspektörerna *A. R. Alvin*, *T. Torbiörnsson* och *A. Z. Hammarberg*.

De flesta myndigheter, som yttrat sig i denna fråga, hava uttalat önskvärdheten av att vederbörande domkapitel bereddes tillfälle yttra sig angående de sökande. Uttalanden i denna riktning hava gjorts av domkapitlen i *Linköping*, *Lund*, *Karlstad* och *Visby*, folkskolinspektörerna *K. Karlgren*, *J. A. Thunberg*, *A. Garfvé* och *J. Olsson-Garpe* samt skolrådet i *Borås*. Ävenledes har domkapitlet i *Skara* uttalat sig härför och till stöd för sin åsikt anført:

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 1 saml. 102 häft. (Nr 145.) 14

*Myndig-
heterna.*

Ett sådant yttrande av en lokal myndighet synes även av det skälet vara av nöden, att därigenom lättare kunna till inspektörer erhållas personer, som äro förtrogna med de olika landskapens och bygdernas egendomliga förhållanden i avseende på sedvanor, tänkesätt, dialekter m. m. Att här påpekade egenskap är av stor betydelse för en skolinspektör, om han skall väl fylla sin viktiga men grannliga uppgift, torde vara obestriddigt, och lika klart synes vara, att en lokal myndighet äger större förutsättningar än en central sådan att i detta avseende avgiva ett vägledande yttrande.

Liknande skäl hava även förebragts av biskop *Billing* och professorerna *Holmström* och *Herner* i *Lunds* domkapitel samt av folkskolinspektörerna *E. Torell*, *T. Lindqvist* och *G. Kellström*.

Att utom åt domkapitel eller biskop även åt vederbörande länsstyrelse tillfälle bör beredas att yttra sig angående sökande till folkskolinspektörsbefattning framhålles av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Uppsala* län.

I framställningen till 1913 års riksdag uttalade sig departementschefen sålunda:

Departementschefen
år 1913.

Mot kommitténs förslag, att inspektörstjänsterna skola förklaras till ansökning lediga, har ingen invändning framställts. Detta förfaringssätt synes också mig vara det lämpligaste. Att ledigförklarande av tjänst och prövning av ansökningshandlingarna bör ske genom skolöverstyrelsen, därest en sådan varder inrättad, torde vara givet, liksom ock att nämnda styrelse bör tillerkännas befogenhet att hos Kungl. Maj:t förorda den av de sökande, den finner lämpligast.

Kommittén har icke ansett sig böra göra något uttalande, huruvida vederbörande domkapitels yttrande angående de sökande bör inhämtas. Av åtskilliga myndigheter har emellertid yrkats, att så måtte ske, och som skäl härför har bland annat åberopats behövligheten av att sökandenas lämplighet prövades ur synpunkten av de särskilda fordringar på tjänstinnehavaren, som med hänsyn till lokala förhållanden kunde och borde göras gällande.

Det synes mig uppenbart, att vid tillsättningen av folkskolinspektörstjänsterna rent lokala hänsyn icke ens företrädesvis kunna få göras gällande. A andra sidan torde det vara klart, att vid prövningen av sökandenas lämplighet nämnda synpunkter icke kunna helt lämnas ur räkningen. Det synes mig ock stå i överensstämmelse såväl med den ställning, vilken domkapitel och länsstyrelser intaga i skolförvaltningen, som ock med allmän utnämningsspraxis, att nämnda myndigheter sättas i tillfälle att yttra sig över de sökande till de viktiga befattningar, varom här är fråga och med vilkas innehavare de efter utnämningen på mångfaldigt sätt komma att stå i beröring. Domkapitlen och Kungl. Maj:ts befallningshavande böra alltså enligt min mening få avgiva yttrande vid tillsättning av folkskolinspektörsbefattningar.

Folkskolöverstyrelsen har härom anfört:

Folkskol-
överstyrelsen.

Vad angår själva formen för inspektörernas tillsättning, synes det överstyrelsen givet, att platserna böra förklaras till ansökan lediga, och att såväl ledigförklarandet som prövningen av ansökningshandlingarna bör tillkomma överstyrelsen, som skall hava att, sedan de myndigheter Kungl. Maj:t kan finna gott bestämma blivit hörda, hos Kungl. Maj:t till tjänsten förorda den bland de sökande, som befinnes mest lämplig.

Jag ansluter mig i denna punkt till det uttalande av min företrädare i ämbetet, som jag nyss återgivit.

Departementschefen.

8. Inspektörernas löneförhållanden.

Arvodena till folkskolinspektörerna hava hittills bestämts för varje inspektionsperiod och utgått med mycket växlande belopp. I det hela hava de avpassats efter den arbetsbörda, som ansetts betingad av de olika inspektionsområdena. För de inspektörer, som uteslutande ägna sig åt inspektionsarbetet, utgöra arvodena för närvarande 3,550 kronor för varje, av vilket belopp i några fall blott en del utgår av statsmedel men återstoden bestrides genom av vederbörande landsting beviljade anslag å tillhoppa 7,200 kronor. I övrigt äro arvodena bestämda till mycket olika belopp. Fördelningen av statsanslaget är för år 1914 följande:

Nuvarande förhållanden.

7	inspektörer vardera	kronor	3,550 =	kronor	24,850
2	»	»	2,550 =	»	5,100
1	inspektör			»	2,500
1	»			»	2,400
2	inspektörer vardera	kronor	2,050 =	»	4,100
1	inspektör			»	1,600
1	»			»	1,000
1	»			»	945
1	»			»	930
1	»			»	915
1	»			»	900
1	»			»	840
1	»			»	800
1	»			»	795
1	»			»	750
1	»			»	740
1	»			»	730
1	»			»	700
2	inspektörer vardera	kronor	650 =	»	1,300
1	inspektör			»	645
2	inspektörer	»	610 =	»	1,220
1	inspektör			»	600
1	»			»	585

Trpt 33

Transport kronor 54,945

Trpt 33		Transport kronor	54,945
1	inspektör	»	575
2	inspektörer vardera kronor	560 = »	1,120
1	inspektör	»	540
1	»	»	500
2	inspektörer vardera kronor	400 = »	800
1	inspektör	»	360
1	»	»	340
1	»	»	335
1	»	»	325
1	»	»	280
1	»	»	255
<hr/>			
46 inspektörer		Summa kronor	60,375

Därjämte åtnjuta inspektörerna för sina resor resekostnads- och trakta-
mentsersättning enligt fjärde klassen i gällande resereglemente.

A. Fast avlöning.

Beträffande frågan om inspektörernas avlöning har kommittén anfört:

Kommittén.

Redan år 1907 förklarade de inspektörer, vilka då innehade inspektionen såsom huvudsyssla och vilkas arvode uppgick till högst 2,750 kronor, i sin förut nämnda, till Kungl. Maj:t den 27 december 1907 ingivna skrivelse, att nyssnämnda arvoden vore otillräckliga, och hänvisade de därvid till den avlöning, som folkskolans lärare, överlärare och lokalinspektörer då åtnjöte, samt erinrade om, hurusom någon inkomst av resekostnad och dagtraktamente på grund av de stegrade levnadskostnaderna då icke kunde beräknas, under det däremot de utgifter till kläder m. m., som resorna medförde, vore ganska stora. Oaktat den största sparsamhet och försiktighet kunde kostnaderna för livsuppehållet icke nedbringas under 4,000 kronor årligen. Med anledning härav anhöllo de ifrågavarande inspektörerna, att Kungl. Maj:t täcktes vidtaga åtgärder, för att deras årsarvode skulle komma att utgå med 4,000 kronor. I det protokoll, som ifrågavarande inspektörer bifogat sin skrivelse, hade de dessutom uttalat önskvärdheten av att de erhöles rätt till rese- och trakta-
mentsersättning efter 3:e klassen i gällande resereglemente.

Över denna deras anhållan hade inom de sex stift, till vilka nämnda inspektörer hörde, domkapitlen på anmodan avgivit yttranden år 1908. Uppsala, Strängnäs och Härnösands domkapitel hade därvid tillstyrkt bifall till nämnda anhållan. Karlstads domkapitel hade med hänsyn till de betydligt ökade levnadskostnaderna funnit sökan-
denas begäran om förbättrad avlöning fullt befogad, men det syntes domkapitlet, som om de ifrågavarande inspektörerna borde, i likhet med de flesta andra statens ämbets- och tjänstemän, komma i åtnjutande av ålderstillägg, och att arvodet därför lämpligen skulle kunna bestämmas till 3,500 kronor med två ålderstillägg, vardera å 500 kronor, efter 5 och 10 års väl vitsordad tjänstgöring. Luleå domkapitel hade ut-

talat sig för en sådan omorganisation av folkskolinspektionen, att alla inspektörstjänster bleve huvudsysslor och att inspektörerna erhöle ordinarie anställning, varav såsom en given följd borde framgå en löneroglering, innefattande bestämmelser om grundlön, ålderstillägg, pension samt delaktighet i änke- och pupillkassa. Intill dess en sådan omorganisation kunde komma till stånd, vore dock en löneförbättring behöfelig. Domkapitlet ansåg, att lönen tillsvidare borde sättas till enahanda belopp, som utginge till manliga adjunkter vid rikets folkskoleseminarier, d. v. s. till en begynnelselönen av 3,000 kronor med 4 ålderstillägg å 500 kronor efter respektive 5, 10, 15 och 20 års oförvitlig tjänstgöring. Växjö domkapitel ansåg en löneförbättring behöfelig, men avlöningen borde icke fastslås till ett för alla lika belopp. För då innevarande period föreslogs ett årligt tillägg å 500 kronor, varjämte domkapitlet förklarade sig icke hava något att invända mot inspektörernas uppflyttning i 3:e klassen i gällande resereglemente.

År 1909 hade samtliga domkapitel anledning att uttala sig om folkskolinspektörernas arvoden. I cirkulär den 20 april 1909 anmodades de nämligen bland annat att till ecklesiastikdepartementet inkomma med förslag beträffande de årliga arvodesbelopp, som, oberäknat rese- och traktamentsersättning, ansåges böra tillkomma vederbörande inspektörer. Flertalet domkapitel hade visserligen vart och ett för sitt stift uttalat sig för att inspektörsbefattningarna framdeles borde bliva huvudsysslor. Lunds domkapitel ansåg ock, att en sådan anordning inom Lunds stift borde komma till stånd redan vid den nästföljande inspektionsperiodens början år 1911, och föreslog därför anställandet inom Lunds stift av tre inspektörer. Åt var och en av dessa föreslog domkapitlet en grundlön av 4,000 kronor, varjämte domkapitlet uttalade såsom sin mening, att åt inspektörerna framdeles borde beredas ålderstillägg. Men när övriga domkapitel yttrade sig om arvodesbeloppen, synas samtliga hava utgått från den förutsättningen, att flertalet inspektörer även under den närmast följande perioden skulle innehava inspektionen såsom bisyssla. Även med denna förutsättning ansågo dock alla dessa domkapitel utom Strängnäs, att en höjning av dåvarande arvoden vore önskvärd, varför de också föreslogo en sådan. År 1909 uppgingo de sammanlagda arvodena åt rikets inspektörer till 44,600 kronor. Enligt domkapitlens förslag skulle arvodessumman för samtliga inspektörer hava kommit att uppgå till 83,150 kronor. Sedan dess har anslaget till inspektörernas arvoden något höjts, så att det för år 1912 utgjorde 50,500 kronor.

Då kommittén nu går att avgiva sitt förslag rörande folkskolinspektörernas avlöning, vill kommittén först erinra om den grundsats, som varit bestämmande för kommittén vid dess tidigare avgivna förslag rörande avlöning av folkskoleseminariernas lärare och lärarinnor. Denna grundsats innebär, att vid lönebeloppens avvägande en viss hänsyn bör tagas till de olika levnadsbehoven och i synnerhet till den försörjningsplikt, som kan åligga löntagare. För närvarande är emellertid frågan om ändrade lönegrunder beträffande lärarpersonalen dels vid rikets allmänna läroverk, dels vid folkskoleseminarierna, dels vid folkskolorna, dels ock vid med förutnämnda skolor närbesläktade läroanstalter under utredning av en för ändamålet utsedd utredningsnämnd. Med hänsyn härtill har kommittén i fråga om folkskolinspektörernas avlöning icke ansett sig böra hemställa om tillämpning av ifrågavarande grundsats.

I fråga om avlöningens storlek hava två synpunkter varit för kommittén bestämmande: den ena, att folkskolinspektörerna på sin tjänst skulle kunna hava sin anständiga bärning, den andra, att inspektörsbefattningarna skulle kunna draga till sig

personer, som besitta goda förutsättningar för att kunna motsvara de anspråk, vilka sagda befattningar ställa på sina innehavare. Dessa förutsättningar lära i regel icke hava förvärvats förrän efter åtskilliga års praktisk verksamhet i någon annan tjänst. De lämpligaste inspektörskandidaterna torde därför komma att finnas bland personer, som redan kortare eller längre tid innehaft tjänst och därunder hunnit komma upp till någon högre lönegrad än den lägsta. För närvarande utgår avlöningen till manlig seminarieadjunkt och manlig läroverksadjunkt i fem lönegrader å respektive 3,000, 3,500, 4,000, 4,500 och 5,000 kronor, och kommittén erinrar därom, att löneförhöjning till dessa tjänstemän torde inom en snar framtid vara att vänta. Lönen till folkhögskolföreståndare växlar i allmänhet mellan 3,000 och 4,500 kronor, varjämte tillkomma bostad och vedbrand. Av de 20 kommunala folkskolinspektörer, som för närvarande finnas, åtnjuta 3 en grundlön av 3,000 kronor och 2 en grundlön av 3,500 kronor; grundlönen för de övriga 15 växlar mellan 4,000 och 7,500 kronor. Alla utom en äga därjämte rätt till ålderstillägg, vanligen två sådana å 500 kronor. Föreståndaren för en högre folkskola kan erhålla en avlöning av 3,000—4,000 kronor och rektorn vid en kommunal mellanskola 4,000 kronor jämte bostad och bränsle. Vad folkskollärarkåren beträffar har man särskilt att tänka på överlärarna, vilkas avlöning inom större och medelstora städer växlar i högsta lönegraden mellan 2,650 och 6,000 kronor. Den kontanta lönen till en kyrkoherde skall enligt lag om reglering av prästerskapets avlöning den 9 december 1910 i regel utgå med ett grundbelopp av 4,000 kronor och till en komminister med ett grundbelopp av 2,500 kronor. Båda skola dessutom i vissa fall erhålla fyllnadsbelopp, som äro beroende dels på pastoratets folkmängd och dels på dess areal, samt likaledes i vissa fall ett ålderstillägg. Härtill komma för båda fri bostad och trädgård, skjutsersättning och i allmänhet bränsle. Då nu kommittén, såsom redan förut är nämnt, anser, att goda inspektörskandidater skola kunna erhållas i synnerhet från nu nämnda kategorier av tjänstemän och att sådana medlemmar av sagda kategorier, som kunna befinnas villiga och lämpliga att övergå till folkskolinspektionen, icke av ekonomiska hänsyn böra avhållas från att söka inspektörstjänster, bör grundlönen för inspektörstjänst enligt kommitténs mening icke sättas lägre än 4,000 kronor. Till denna grundlön synas böra komma två ålderstillägg å 500 kronor vardera att utgå efter respektive 5 och 10 års oförvitlig tjänstgöring.

I likhet med vad som äger rum i fråga om rektorer vid allmänna läroverk och folkskoleseminarier böra de nämnda ålderstilläggen tillkomma inspektören, vare sig han innehar ordinarie tjänst eller han är tillsatt genom förordnande på viss tid.

För den händelse den av kommittén föreslagna ordningen för inspektionen kommer till stånd, torde det böra anses rättvist, att de i tjänst varande folkskolinspektörer, vilka vid övergången till sagda ordning uteslutande ägna sig åt inspektionen, för lönetur få tillgodoräkna sig de år, under vilka de på grund av förordnande innehaft sin befattning såsom huvudsyssla.

Kommittén har förut uttalat som sin mening, att ett visst belopp borde ställas till Kungl. Maj:ts förfogande att användas till arvode för folkskolinspektionen på Gottland. Med hänsyn till antalet skolor och lärare på Gottland samt till nu föreslagna avlöning åt folkskolinspektörerna torde detta belopp lämpligen kunna sättas till 2,000 kronor.

Kommittén vill sålunda föreslå, att folkskolinspektör, som innehar sin befattning såsom huvudsyssla vare sig genom förordnande eller såsom ordinarie tjänst innehavare, erhåller en grundavlöning av 4,000 kronor samt därjämte två ålderstillägg å 500 kronor efter respektive 5 och 10 års oförvitlig tjänstgöring; att avlöningsbeloppen i de tre lönegraderna å respektive 4,000, 4,500 och 5,000 kronor enligt vanliga grun-

der uppdelas i lön å respektive 2,700, 3,050 och 3,400 kronor samt tjänstgöringspenningar å respektive 1,300, 1,450 och 1,600 kronor. Därjämte hemställer kommittén, att för inspektionen över Gottland ett arvodesbelopp av 2,000 kronor måtte ställas till Kungl. Maj:ts förfogande. — Under tiden för förordnande synes innehavare av förordnandet böra uppbära de med befattningen förenade löneförmåner efter avdrag av det belopp, som motsvarar de avgifter för egen pensionering, vilka skulle av honom erlagts, därest han som ordinarie innehaft befattningen.

För avlöningsförmånernas åtnjutande böra stadgas villkor i huvudsaklig överensstämmelse med vad under senare år i allmänhet blivit föreskrivet vid fastställandet av lönestater för statstjänstemän.

I detta sammanhang vill kommittén framhålla såsom ur inspektionsväsendets synpunkt önskvärt, att folkskolinspektör, som avlagt teologisk examen eller eljest förvärvat med sådan examen förbunden behörighet, vid möjligen skeende övergång till prästerlig tjänst finge såsom prästerliga tjänstår räkna de år, under vilka han bestritt tjänst som folkskolinspektör, och likaledes, att innehavare av folkskolinspektörstjänst vid möjligen skeende övergång till lärartjänst vid någon statens eller av staten understödd kommunal läroanstalt finge som tjänstår för den nya befattningen räkna de år, under vilka han tjänstgjort som folkskolinspektör. Kommittén finner sig dock i avseende på dessa önskemål, vilka givetvis icke avse rätt till lönetursberäkning, icke böra framställa förslag.

I fråga om den av kommittén föreslagna avlöningen har från en del håll den anmärkningen framställts, att densamma vore för lågt beräknad. Så hänvisar folkskolinspektören *K. Karlgren* till de av kommittén anställda jämförelserna med de grupper av tjänstemän, från vilka man i synnerhet kunde vänta att erhålla goda inspektörskandidater, och anför:

Myndigheterna.

Det synes mig, som om man nu hade att utgå ifrån de för närvarande gällande högre eller högsta beloppen i dessa tjänstinnehavares avlöning, om man skall räkna med någon övergång till inspektörsverksamheten. Det bleve sålunda för inspektörer 4,500 å 5,000 kronor i grundlön. Många kommunala inspektörer och överlärare — som ju i viss mån kontrolleras av statens inspektörer — stiga ändå högre på löneskalan. Redan för ett halvt århundrade sedan framställdes förslag om en årlig lön på 3,000 kronor (jämte resekostnadsersättning). Att under dylika förhållanden *nu* sätta första lönegraden till endast 4,000 kronor synes åtminstone icke kunna leda till det avsedda målet att få dugande statsinspektörer. Ökningen i åligganden och storleken hos inspektionsområdena, särskilt de norrländska, göra också högre arvoden väl motiverade. Visst är eljest, att snart måste löneförbättring åstadkommas.

Svårigheten att med de av kommittén föreslagna lönerna erhålla verkligt kompetenta personer framhålles även av folkskolestyrelsen i *Ystad*, folkskolinspektörerna i *Ystad* och *Hälsingborg* samt Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Malmöhus* län.

Folkskolinspektören i *Malmö* finner likaledes lönen för låg och anför:

Man måste komma ihåg, att befattningarna äro av den art, att det för deras

innehavare gäller att långa tider vara borta från hem och familj under ofta mycket besvärliga och tröttande resor. Tänker man sig en så låg grundlön som 4,000 kronor, bör åtminstone därtill fogas 4 ålderstillägg å 500 kronor varje, så att slutlönen blir 6,000 kronor.

Önskvärdheten av ett tredje ålderstillägg har framhållits av domkapitlet i *Luleå*, det förut nämnda *statsinspektörsrådet*, folkskolinspektörerna *E. Westberg* och *G. Leffler* samt folkskolinspektören i *Lund*.

Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Västerbottens* län anser, att folkskolinspektörerna borde i avseende å avlöningen likställas med de manliga adjunkterna vid folkskoleseminarierna. Liknande mening uttalas av folkskolinspektörerna *T. Torbiörnsson* och *A. Z. Hammarberg*.

Beträffande den av kommittén föreslagna uppdelningen av avlöningen i lön och tjänstgöringspenningar anför *statskontoret*:

Vid denna uppdelning har den egentliga lönen satts proportionsvis något högre än för lektorer i första, andra och tredje lönegraden och betydligt högre än för första gradens tjänstemän vid centrala ämbetsverk. Då emellertid de föreslagna avlöningsbeloppen i anseende till såväl absolut storlek som fördelning i lön och tjänstgöringspenningar överensstämmer med dem, som i tredje, fjärde och femte lönegraden tillkomma adjunkt vid allmänt läroverk eller folkskoleseminarium, och då folkskolinspektionen torde komma att huvudsakligen rekryteras från nyssnämnda lärarkårer, har statskontoret ingenting att erinra mot kommitténs förslag i detta hänseende.

Rörande kommitténs förslag om rätt för i tjänst varande folkskolinspektörer, vilka vid övergången till den nya ordningen uteslutande ägna sig åt inspektionen, att för lönetur tillgodoräkna sig sin föregående tjänstgöring anser *statskontoret* det uttryckligen böra angivas, att därvid endast må medräknas de år, under vilka de på grund av förordnande såsom huvudsyssla innehaft folkskolinspektörsbefattning i statens tjänst.

I motsats härtill yrkar folkskolinspektören i *Lund*, att eftersom det måste anses önskligt, att ett ej allt för ringa antal av de nya tjänsterna besattes med innehavare, som vunnit erfarenhet inom till inspektionen hörande områden, samma förmåner beträffande rätt till lönetursberäkning borde fastställas för sådana kommunala inspektörer, som odelat ägnat sig åt inspektionen.

Önskvärdheten av att även sådana statens inspektörer, som innehaft sin befattning som bisyssla, måtte vid övergång till den nya ordningen erhålla samma rätt till lönetursberäkning som ensaminspektörer framhålls av folkskolinspektörerna *J. A. Thunberg*, *A. Garfvé*, *J. Olsson-Garpe*, *T. Torbiörnsson* och *A. Z. Hammarberg* ävensom av folkskolinspektörerna *Th. Brandt* och *P. Lindqvist*, vilka två sistnämnda dock anse, att frågan om

lönetursberäkning i detta avseende bör bliva beroende på prövning i varje särskilt fall.

Beträffande den av kommittén berörda rätten till viss tjänstårsberäkning vid övergång från inspektörstjänst till vissa andra befattningar, en fråga, varom kommittén dock ej gjort någon hemställan, hava folkskolinspektörerna *A. R. Alvin*, *T. Torbiörnsson* och *A. Z. Hammarberg* samt folkskolinspektören i *Falun* uttalat sin anslutning till de i betänkandet anförda önskemålen.

I framställningen till 1913 års riksdag yttrade föredragande departementschefen härom:

Till grund för kommitténs förslag rörande inspektörernas avlöning ligger den tanken, att de personer, som komma att befinnas lämpligast till folkskolinspektörer, i de flesta fall torde vara sådana, vilka innehava och sedan någon tid innehaft ordinarie anställning i statens, kyrkans eller kommuns tjänst. Avlöningen har därför beräknats så, att den skulle kunna vara i någon mån tilltalande för tjänstinnehavare av nämnda slag och i vart fall bereda dem lika goda ekonomiska förmåner som dem, de förut åtnjutit. Mot kommitténs förslag, enligt vilket avlöningen skulle utgöra 4,000 kronor jämte två ålderstillägg å 500 kronor efter 5 och 10 års tjänstgöring, har i allmänhet ingen annan invändning uttalats, än att åtskilliga myndigheter funnit detta lönebelopp för lågt. Särskilt har därvid ifrågasatts, att efter 15 års tjänstgöring ett tredje ålderstillägg skulle tillkomma.

Departementschefen
år 1913.

Åtskilligt talar enligt min mening för sistnämnda förslag, men då flertalet myndigheter ansett de av kommittén föreslagna lönebeloppen lämpliga och då dessa ju i vart fall innebära en ganska avsevärd ökning av de arvoden, som hittills utgått till inspektörer med inspektionsuppdraget såsom ensamsyssla, anser jag mig böra stanna vid vad som av kommittén föreslagits.

Den av kommittén förordade uppdelningen av avlöningsförmånerna i de tre föreslagna lönegraderna i lön och tjänstgöringspenningar är densamma, som förekommer bland annat i fråga om adjunktstjänst vid folkskoleseminarium i tredje, fjärde och femte lönegraden.

Jag förordar alltså, att för folkskolinspektör måtte bestämmas avlöning i tre lönegrader å 1) 2,700 kronor, 2) 3,050 kronor och 3) 3,400 kronor jämte tjänstgöringspenningar å respektive 1,300, 1,450, och 1,600 kronor.

Kommittén har ansett det rättvist, att de i tjänst varande folkskolinspektörer, vilka vid övergången till den nya ordningen uteslutande ägna sig åt inspektionen, få för lönetur tillgodoräkna sig de år, under vilka de på grund av förordnande innehaft sin befattning såsom huvudsyssla.

Av åtskilliga myndigheter har sedermera ifrågasatts, att liknande tjänstårsberäkning för lönetur även borde tillkomma sådana statens inspektörer, vilka innehaft inspektionsuppdraget såsom bisyssla, samt kommunala inspektörer. Statskontoret har däremot yrkat, att uttryckligen skulle angivas, att blott tjänstgöring å inspektörsbefattning i statens tjänst och såsom huvudsyssla finge tillgodoräknas.

Kommitténs förslag, vilket påtagligen åsyftar just en sådan begränsning som den av statskontoret påyrkade, synes mig lämpligt.

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 1 saml. 102 häft. (Nr 145.) 15

Givetvis skulle det vara synnerligen önskvärt, om genom ett mera vidsträckt medgivande i enlighet med nyssnämnda uttalanden övergången till uteslutande inspektionsverksamhet kunde lättas för sådana personer, vilka hittills innehaft inspektionsuppdraget såsom bisyssla, och om dymedelst deras vunna erfarenhet kunde tillgodogöras för inspektionsarbetet. Likaledes synes det önskvärt, att bestämmelser kunde fattas, varigenom tillträde till befattning som statens inspektör lättare kunde beredas sådana personer, vilka under kommunal inspektörsverksamhet förvärvat erfarenhet och vana vid inspektionsarbete. Med hänsyn till vad eljest i liknande fall är stadgat synes det mig dock icke möjligt att i detta hänseende ifrågasätta något medgivande utöver vad kommittén föreslagit.

Av liknande skäl torde man nödgas avstå från det fulla förverkligandet av en tanke, som eljest kunnat ligga nära, nämligen att tjänstgöring, som före övergången till inspektörstjänst fullgjorts i någon på ett eller annat sätt med densamma besläktad befattning, borde tillgodoräknas för uppflyttning i högre lönegrad. Härvidlag finnes emellertid ett särskilt fall, där starka skäl synas tala för ett dylikt medgivande. Jag åsyftar sådana personer, vilka övergå från anställning vid folkskoleseminarierna eller de allmänna läroverken till inspektionsverksamhet.

Det är härvid att märka, att avlöningsbeloppen i de för folkskolinspektörerna föreslagna tre lönegraderna fullkomligt överensstämma med avlöningsbeloppen i de tre högsta lönegraderna för adjunkter vid folkskoleseminarierna och de allmänna läroverken. Nu kan tydligen, särskilt under övergångstiden, inträffa, att sådan adjunkt, vilken vore lämpad för inspektörsverksamheten och hägad att övergå därtill, redan intjänat så många lönetillägg såsom adjunkt, att avlöningen som folkskolinspektör i första lönegraden skulle bliva mindre än den avlöning, han uppbar såsom adjunkt, varför han sannolikt skulle anse sig förhindrad att söka övergång till inspektörsbefattning. Det synes mig, att i sådant fall goda skäl skulle förefinnas för tillämpning av en bestämmelse likartad med den, som gäller rörande avlöningen för adjunkt, som befordras till lektor vid allmänt läroverk. Enligt kungl. kungörelsen den 27 augusti 1904 äger sådan adjunkt, därest han som adjunkt redan intjänat högre avlöning än lektors begynnelseavlöning, att omedelbart tillgodoräkna sig så många ålderstillägg som lektor, att hans avlöning i sistnämnda befattning blir lika hög som den avlöning, han senast åtnjöt som adjunkt. Därjämte gäller, att där adjunkt vid befordran till lektor icke erhåller högre avlöning än den, han uppburit som adjunkt, han äger att för uppflyttning till närmast högre lektorslönegrad tillgodoräkna sig den tid, varunder han innehaft adjunktsbefattningen, efter det han i denna befattning senast uppflyttades till högre lönegrad.

Med hänsyn till vad jag sålunda anfört vill jag förorda, att bestämmelser, likartade med dem, jag nu angivit, måtte beslutas i fråga om adjunkt vid folkskoleseminarium eller allmänt läroverk, som utses till innehavare av folkskolinspektörsbefattning.

Folkskolöverstyrelsen yttrar beträffande frågan om inspektörernas avlöning:

Folkskol-
överstyrelsen. Eu viktig förutsättning för att lämpliga personer för inspektörsuppdraget skola kunna förvärfvas är givetvis, att folkskolinspektörernas avlöning fastställes till sådant belopp, att den motsvarar det betydelsefulla och ansträngande arbetet. Då kommittén framställt sitt avlöningsförslag, hava för densamma två synpunkter varit bestämmande, nämligen dels att avlöningen skulle kunna bereda inspektören en anständig bärgning, dels att den skulle kunna vara tillräcklig för att draga till inspektörsbefattningarna

lämpliga personer. Kommittén har med dessa synpunkter för ögonen kommit till ett förslag om 4,000 kronors grundlön med två ålderstillägg å 500 kronor efter 5 och 10 års oförvitlig tjänstgöring. En sådan avlöning skulle motsvara den, som i de tre högsta lönegraderna tillkommer adjunkt vid allmänt läroverk eller folkskoleseminarium.

Överstyrelsen finner sig även, vad avlöningen angår, böra biträda kommitténs förslag. Visserligen anser överstyrelsen liksom flera bland myndigheterna det kunna ifrågasättas, huruvida icke eu sådan avlöning måste betraktas såsom jämförelsevis låg. Men med hänsyn dels till den avlöning, som hittills utgått åt inspektör med tjänsten som huvudsyssla, dels till avlöningsförhållandena inom de tjänstemannakårer, med vilka inspektörerna i avlöningshänseende närmast äro att jämföra, anser sig likväl överstyrelsen icke böra ifrågasätta högre belopp. Dock kan överstyrelsen icke underlåta att erinra därom, att de löner, vilka här huvudsakligen fått tjäna som mönster, måste betraktas som låga, vilket bland annat torde framgå därav, att frågan om löneroglering för lärare vid de allmänna läroverken, folkskoleseminarierna och folkskolorna för närvarande är föremål för utredning, vadan en löneroglering för dessa kårer inom en snar framtid torde vara att förvänta.

Kommittén har föreslagit en uppdelning av de angivna avlöningsbeloppen i lön och tjänstgöringspenningar på följande sätt: 1:a lönegraden lön 2,700 kronor, tjänstgöringspenningar 1,300 kronor; 2:a lönegraden lön 3,050 kronor, tjänstgöringspenningar 1,450 kronor; 3:e lönegraden lön 3,400 kronor, tjänstgöringspenningar 1,600 kronor. Mot en sådan fördelning, vilken överensstämmer med vad som för närvarande är stadgat i fråga om de tre högsta lönegraderna för läroverks- och seminarieadjunkt, har överstyrelsen ingenting att invända.

Kommitténs av statskontoret tillstyrkta förslag, att folkskolinspektör bör för lönetur få räkna sig till godo alla de år, han på förordnande innehaft inspektionsuppdraget som huvudsyssla, vill överstyrelsen jämväl biträda.

Jag finner icke skäl att ifrågasätta någon avvikelse från det förslag beträffande inspektörernas avlöningsförmåner, som framlagts av kommittén, förordats av ett flertal myndigheter, bland vilka folkskolöverstyrelsen, och biträts av departementschefen i framställningen till 1913 års riksdag. I överensstämmelse med nämnda förslag vill jag alltså uttala mig för att för folkskolinspektör måtte bestämmas lön i tre lönegrader å 1) 2,700 kronor, 2) 3,050 kronor och 3) 3,400 kronor jämte tjänstgöringspenningar å respektive 1,300 kronor, 1,450 kronor och 1,600 kronor.

Departementschefen

I det hela torde samma villkor böra stadgas för berörda löneförmånens åtnjutande, som i allmänhet gälla för civila tjänst innehavare.

Vad särskilt angår villkoren för uppflyttning i högre lönegrad torde emellertid i ett par punkter erfordras särskilda bestämmelser för reglering av förhållandena vid övergången till den nya ordningen.

I överensstämmelse med kommitténs förslag har av flera myndigheter, bland dem statskontoret och folkskolöverstyrelsen, yrkats, att i tjänst varande statens folkskolinspektör, vilken vid övergången till den nya ord-

ningen uteslutande ägnar sig åt inspektionen, för lönetur skulle få tillgodoräkna sig de år, under vilka han på grund av förordnande innehåft sin befattning såsom huvudsyssla. Detta förslag upptogs i Kungl. Maj:ts proposition i ämnet till 1913 års riksdag, och jag finner alla skäl tala för att framställning i sådant syfte göres även nu.

Emellertid har av åtskilliga myndigheter ifrågasatts, att liknande tjänstårsberäkning för uppflyttning i högre lönegrad borde tillkomma dels sådana statens inspektörer, vilka innehåft inspektionsuppdraget såsom bisyssla, dels ock kommunala inspektörer.

Att sådan rätt, varom här är fråga, icke kan tillerkännas kommunala inspektörer är klart, då detta skulle innebära införandet av en fullkomligt ny princip i fråga om förhållandet mellan kommunala befattningar och statstjänster.

Något annorlunda synes mig saken ligga beträffande yrkandet om rätt till lönetur även för andra statsinspektörer än dem, vilka innehåft sitt uppdrag såsom huvudsyssla. Skillnaden mellan de inspektörer, 13 till antalet, som plåga räknas till sistnämnda grupp och vilka uppbara de högsta arvodesbeloppen, samt några bland de övriga inspektörerna torde kunna anses tämligen godtycklig. En eller annan inspektör, vilken ansetts innehåva sitt inspektörsuppdrag såsom bisyssla, har nämligen haft sig tilldelat ett inspektionsområde av ungefär samma omfattning och lika krävande som flera bland de områden, vilkas innehavare betraktats såsom inspektörer med uppdraget som huvudsyssla, och har därför ock måst ägna ungefär lika mycken tid och kraft åt inspektionsverksamheten som de sistnämnda, även om det varit honom möjligt att vid sidan därav bestrida någon annan befattning. Därest en sådan inspektör skulle önska och befinnas lämplig att fortfarande tjänstgöra som inspektör, kan det knappast anses överensstämmande med billighet och rättvisa, att hans föregående tjänstgöring såsom inspektör icke på något sätt skulle komma honom till godo för uppflyttning i högre lönegrad. Att uppställa några allmänna regler för en utvidgning av rätten till lönetursberäkning i den riktning, jag nu angivit, torde likväl icke vara möjligt; de få fall, varom det här kunde bliva fråga, böra tydligen individuellt prövas och avgöras.

Nu har emellertid vid några tillfällen, då det på grund av säregna förhållanden erbjudit särskilda svårigheter att angiva allmänna gränser beträffande rätten att för uppflyttning i högre lönegrad tillgodoräkna sig föregående tjänstgöring, riksdagen medgivit, att det må ankomma på Kungl. Maj:ts prövning, om och i vad mån vederbörande befattningshavare för åtnjutande av löneförhöjning må äga räkna sig till godo sin föregående tjänstgöring. Sådant medgivande lämnades av riksdagen år 1911 beträffande

skrivbiträdena hos nedre justitierevisionen, med hänsyn därtill, att nämnda biträdena hittills huvudsakligen erhållit sin betalning icke direkt av staten utan av tjänstemän, åt vilka anslagits renskrivningspenningar, och således enligt vanligen tillämpade regler icke skulle varit berättigade att för lönetursberäkning tillgodoräkna sig sin föregående tjänstgöring. År 1912 lämnades liknande medgivande med avseende på skrivbiträdena hos hovrätterna samt befattningshavare vid sjökarteverket.

Med stöd av vad jag nu anfört vill jag förorda, att det må överlämnas till Kungl. Maj:ts prövning, om och i vad mån i tjänst varande statens folkskolinspektör vid övergång till den nya lönestaten må för åtnjutande av ålderstillägg å sin avlöning äga att räkna sig till godo sin föregående tjänstgöring såsom statens inspektör.

I tillämpningen skulle denna bestämmelse bliva av betydelse endast för ett mycket litet antal fall, utöver de i det föregående omnämnda 13 inspektörerna med uppdraget såsom huvudsyssla.

Slutligen har yrkande framkommit om sådana bestämmelser beträffande inspektörernas rätt till uppflyttning i högre lönegrad, att tjänstgöring i någon med inspektörstjänsten på ett eller annat sätt besläktad befattning, som fullgjorts före övergången till inspektörstjänst, borde få tagas i beräkning vid uppflyttning i högre lönegrad. I ett särskilt fall fann departementschefen i framställningen till 1913 års riksdag ett medgivande i nämnda riktning äga berättigande. I enlighet med hans yrkande föreslogs i Kungl. Maj:ts proposition, att ordinarie adjunkt vid folkskoleseminarium eller allmänt läroverk, som befordrades till folkskolinspektör, skulle, därest han såsom adjunkt redan intjänat högre avlöning än folkskolinspektörs begynnelseavlöning, äga tillgodoräkna sig så många ålderstillägg såsom folkskolinspektör, att hans avlöning i sistnämnda befattning bleve lika hög som den avlöning, han senast åtnjöt som adjunkt, samt att, där adjunkt vid befordran till folkskolinspektör icke erhöle högre avlöning än den, han som adjunkt uppburit, skulle för uppflyttning till närmast högre lönegrad såsom folkskolinspektör tillgodoräknas honom den tid, varunder han innehaft adjunktsbefattningen, efter det han i denna befattning senast uppflyttades i högre lönegrad.

Rörande motiveringen för detta förslag hänvisar jag till nyss återgivna uttalande i ämnet av min företrädare i ämbetet.

Givetvis är det framför allt med hänsyn till seminarieadjunkter, vilka skulle vilja övergå till inspektörstjänstgöring, som en bestämmelse av nu angiven innebörd är av förhållandena påkallad, då ju nämnda lärares verksamhetsfält i så många hänseenden ligger inspektörernas uppgifter nära. Då emellertid läroverksadjunkter hittills varit fullkomligt jämställda med

seminarieadjunkter i fråga om såväl kompetens som avlöningsförmåner, synes ett medgivande av här ifrågasatt art böra omfatta även dem. Jag vill i sammanhang härmed erinra, att för närvarande 2 seminarieadjunkter, men ingen läroverksadjunkt, innehava förordnande som statens folkskolinspektörer.

Jag vill alltså uttala mig för att samma förslag i omhandlade ämne, som framlades för riksdagen år 1913, även nu måtte upptagas i Kungl. Maj:ts proposition.

Någon rätt till tjänstårsberäkning utöver vad nu föreslagits synes mig icke böra ifrågasättas.

På sätt jag i det följande får närmare utveckla kommer jag att föreslå, att i vissa fall folkskolinspektör skall komma i åtnjutande av ortstillägg.

I huvudsaklig överensstämmelse med vad kommittén föreslagit torde böra stadgas, att under den tid, inspektör innehar sin befattning på förordnande, avdrag skall göras å hans avlöning med ett belopp, motsvarande i avrundat tal de avgifter, han skulle erlägga för egen pensionering, därest han vore ordinarie innehavare av befattningen, samt att han, i likhet med exempelvis tillförordnad rektor vid allmänt läroverk, även under tiden såsom förordnad å tjänsten må äga komma i åtnjutande av ålderstillägg.

För tillgodonjutande av de föreslagna nya löneförmånerna torde följande villkor och bestämmelser böra stadgas:

att folkskolinspektör skall vara underkastad den vidsträcktare tjänstgöringsskyldighet eller jämkning i åligganden samt reglering av tjänstgöringsområde, som vid en möjligen inträdande förändring i folkskolinspektionens organisation eller eljest i allmänhet kan varda stadgad, samt i sådant hänseende vara pliktig att, med bibehållande av den avlöning, han innehar, i enlighet med nya eller förändrade föreskrifter sköta de med befattningen förenade göromål;

att med ordinarie befattning såsom folkskolinspektör icke må förenas annan tjänst å rikets, riksdagens eller kommuns stat;

att med sådan befattning ej heller må förenas vare sig uppdrag såsom ordförande eller ledamot i styrelse för verk eller bolag, som är med Kungl. Maj:ts oktroj försett eller blivit såsom aktiebolag registrerat, eller befattning såsom tjänsteman i sådant verk eller bolag eller annan tjänstebefattning av vad slag som helst, så framt ej folkskolöverstyrelsen, uppå därom gjord framställning och efter prövning, att ifrågavarande uppdrag eller tjänstebefattning ej må anses inverka hinderligt för tjänstgöringen såsom folkskolinspektör, finner uppdraget eller befattningen kunna få mottagas och tillsvidare bibehållas;

att tjänstgöringspenningar få uppbäras endast för den tid, befattningshavare verkligen tjänstgjort, men skola för den tid, han eljest varit från tjänstgöringen befriad, utgå till den, som uppehållit befattningen;

att den, som av sjukdom hindras att förrätta sin befattning, äger uppbära hela lönen jämte ortstillägg, då sådant utgår, men att den, som undfår ledighet för svag hälsas vårdande, enskilda angelägenheter, tjänstgöring hos riksdagen, dess utskott eller revisorer eller andra särskilda uppdrag eller i behörig ordning avstänges från tjänstgöring eller eljest är lagligen förhindrad att sköta befattningen, kan förpliktas att under ledigheten utöver sina tjänstgöringspenningar avstå så mycket av lönen eller ortstillägget, som för befattningens uppehållande erfordras eller eljest prövas skäligt;

att avlöning ej må utgå till befattningshavare för tid, varunder han avhållit sig från tjänstgöring utan att hava i vederbörlig ordning erhållit tjänstledighet eller kunna styrka giltigt förfall;

att, därest befattningshavare varder avstängd från tjänstgöring eller i häkte tagen, den del av hans avlöning, som icke av folkskolöverstyrelsen prövas böra användas till befattningens uppehållande, skall under tiden innehållas, såvida ej folkskolöverstyrelsen finner skäligt låta honom uppbära något därav;

att uppflyttning från lägre till högre lönegrad må äga rum efter förloppet av fem år, under villkor att tjänstinnehavaren under mera än fyra femtedelar av den tjänstetid, som erfordras för att vinna nämnda uppflyttning, med gott vitsord bestritt sin egen befattning, vare sig såsom ordinarie innehavare eller på grund av förordnande, eller ock, på grund av förordnande, bestritt annan statens tjänst eller fullgjort annat offentligt uppdrag, under iakttagande av att vid uppflyttning till högre lönegrad den högre avlöningen ej får tillträdas förr än vid början av kalenderåret näst efter det, varunder den stadgade tjänstaldern blivit uppnådd; skolandet i fråga om tjänstårsberäkning för uppflyttning till högre lönegrad gälla dels att det skall bero på Kungl. Maj:ts prövning, om och i vad mån i tjänst varande statens folkskolinspektör vid övergång till den nya lönestaten må äga tillgodoräkna sig den tid, under vilken han innehaft förordnande såsom statens folkskolinspektör, dels ock att, därest ordinarie adjunkt vid folkskoleseminarium eller allmänt läroverk, vilken befordras till folkskolinspektör, redan intjänat högre avlöning än folkskolinspektörs begynnelseavlöning, honom skola omedelbart tillgodoföras så många ålders-tillägg som folkskolinspektör, att hans avlöning i sistnämnda befattning blir lika hög som den avlöning, han senast åtnjöt som adjunkt, varjämte, där adjunkt vid befordran till folkskolinspektör icke erhåller högre av-

löning än den, han som adjunkt uppburit, för uppflyttning till närmast högre lönegrad såsom folkskolinspektör honom tillgodoräknas den tid, varunder han innehaft adjunktsbefattningen, efter det han i denna befattning senast uppflyttades i högre lönegrad;

att likväl löntagare, som, då han intjänat stadgad tid för erhållande av löneförhöjning, redan uppnått den levnads- och tjänstålder, som berättigar honom till pension, icke må tillträda samma förhöjning;

att vid avgång från tjänsten till följd av avskedstagande, entledigande eller dödsfall själva lönen ävensom ortstillägg, där sådant tillhör befattningen, utgå till månadens slut;

att i fråga om skyldighet att avgå från tjänsten ävensom i fråga om rätt till pension skall gälla vad i särskild lag angående civila tjänstnehavares rätt till pension är vid tiden för den nya lönestatens ikraftträdande eller, såvitt angår innehavare av befattning, som därefter tillträdes, vid tillträdet till befattningen stadgat.

B. Ortstillägg.

Till de löneförmåner, kommittén föreslagit för folkskolinspektörerna, har den ansett böra i vissa fall komma ortstillägg. Härom anføres:

Kommittén.

De nu föreslagna avlöningsbeloppen äro avsedda för flertalet av rikets folkskolinspektörer. Till följd av de olika levnadskostnaderna å olika orter liksom ock till följd av de olika svårigheter, vilka möta en folkskolinspektör inom skilda delar av vårt land, komma dock dessa belopp icke att äga samma värde för folkskolinspektörer i olika delar av landet. Under sådana förhållanden måste det anses icke blott rättvist utan även, med hänsyn till möjligheten att å de dyrare orterna erhålla dugliga sökande till inspektörstjänsterna, nödvändigt, att vissa folkskolinspektörer tillerkännas särskilda ortstillägg.

Dylika ortstillägg, avseende att göra löneförmånerna å dyrare orter likvärdiga med löneförmånerna å orter med mera ordinära levnadskostnader, hava redan tilldelats vissa andra kategorier av statens tjänstemän, såsom landsstaterna inom Stockholms, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, samt vissa provinsialläkare i Stockholms, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. I sitt betänkande rörande folkskoleseminarierna har kommittén på anförda skäl föreslagit sådana tillägg för vissa seminarielärare. Vad folkskolinspektörerna beträffar är det i synnerhet inspektören i 1:a inspektionsområdet (Stockholm med omnejd) samt inspektörerna i 27:e —33:e inspektionsområdena (Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län), som äro i behov av dylika tillägg.

De höga levnadskostnaderna i Stockholms stad äro allmänt kända. De hava också redan medfört särskilda ortstillägg för tjänstemännen i de flesta av statens centrala verk. Vad Stockholms omgivningar beträffar hava levnadskostnaderna därstädes visserligen rönt så stort inflytande av Stockholms stad, att någon betydligare skillnad mellan

staden och sagda omgivningar icke torde förefinnas. I överensstämmelse med av riksdagen nyligen i fråga om vissa andra tjänstemän fastställda villkor synes emellertid böra bestämmas, att ortstillägg till inspektören i 1:a inspektionsområdet må utgå endast i det fall, att han är bosatt i huvudstaden. För så vitt hans avlöning icke skall komma att i värde alltför mycket understiga avlöningen för de flesta andra inspektörer, torde ortstillägget icke kunna sättas lägre än till 500 kronor om året. Även med ett sådant ortstillägg kommer inspektörens avlöning icke att gå upp till det belopp, med vilket en överlärare vid Stockholms folkskolor avlönas.

Ortstillägg till inspektörerna i 27:e—33:e inspektionsområdena (Jämtlands, Västertobottens och Norrbottens län) betingas enligt kommitténs mening i särskilt hög grad av de ogynnsamma yttre förhållanden, under vilka de hava att leva: klimatets och kommunikationernas beskaffenhet samt de höga levnadskostnaderna. Med hänsyn till inspektörernas skyldighet att resa även under vintern och de svårigheter, under vilka de då hava att förrätta sin tjänst, samt den dyrare utrustning av kläder m. m., som de måste bekosta sig, torde ortstillägget för dessa inspektörer böra sättas till 500 kronor om året.

Kommittén vill sålunda föreslå, att ett ortstillägg å 500 kronor tillerkännes var och en av folkskolinspektörerna i 1:a samt i 27:e—33:e inspektionsområdena, inspektören i 1:a inspektionsområdet dock under förutsättning att han är bosatt inom Stockholms stad. Dessa ortstillägg böra tydligen icke öva inflytande på pensionen.

I särskilt yttrande har kommitténs ledamot H. Tigerschiöld uttalat, att ortstilläggen lämpligen kunde begränsas till 300—400 kronor.

Reservanten har därvid hänvisat till det förhållandet, att för landssekreterare och landskamrerare i de norrländska länen ortstillägget är bestämt till 300 kronor och för sekreterare i de centrala ämbetsverken i Stockholm till 400 kronor. Kommitténs förslag syntes därför reservanten bryta mot den följdriktighet, som borde iakttagas vid reglering av löner.

Särskilt
yttrande.

Beträffande kommitténs förslag rörande ortstillägg säger sig *statskontoret* ej vilja förneka, att möjligen den procentsats, som kommitténs förslag innebär, kan anses bättre motsvara det faktiska behovet än den hittills i allmänhet tillämpade.

Myndighe-
terna.

Mot den av kommittéledamoten Tigerschiöld i berörda avseende gjorda reservationen uttalar sig det förut nämnda *statsinspektörsmötet* och erinrar därvid, att det i sagda reservation åberopade förhållandet, att landssekreterare och landskamrerare i ortstillägg erhöles endast 300 kronor, syntes mindre tillämpligt i fråga om inspektörerna, enär de förstnämnda dels åtnjöte vida högre avlöning, dels tillhörde 3:e klassen i gällande resereglemente, dels hade rätt till semester, dels och framför allt hade den förmånen att få förrätta sitt arbete å sina arbetslokaler i länsstaden, under det inspektörerna i övre Norrland måste under större delen av året vistas på resor under högst ogynnsamma yttre förhållanden, även ekonomiskt sett.

Anslutning till den nämnda reservationen har uttalats av domkapitlet

i *Växjö*, Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Stockholms*, *Jönköpings*, *Kronobergs* och *Kristianstads* län, biskop *Billing* samt folkskolinspektören *G. Kellström*. I anslutning till reservationen anser även Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Norrbottnens* län, att ortstillägget, åtminstone vad inspektörerna i de norra länen vidkomme, borde begränsas till 300 kronor, och anför:

Folkskolinspektörerna inom ifrågavarande län komma på grund av de långa avstånden och de föga utgrenade järnvägsförbindelserna med säkerhet att göra sig en avsevärd inkomst på reseersättningen. Till belysning härav kunde anföras, att den nuvarande folkskolinspektörens inom länets södra område resor under år 1912 tillhoppa omfatta en väglängd av 575 mil med skjuts. Då skjutslegan utgjorde 2 kronor per mil utom åkdonslega och beställningspenningar samt utginge för 2 hästar, men sällan mer än en häst torde begagnas, syntes uppenbart, att en ej obetydlig behållning härå måste uppkomma. Folkskolinspektörerna i de två norra områdena hade under samma tid på sina inspektionsresor med skjuts tillryggalagt i det närmaste 400 mil tillsammans.

Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Västerbottnens* län anser, att i avseende å lappmarksdistrikten med deras mera svårartade tjänstgöring icke vore något att erinra emot tilläggets bestämmande till 500 kronor, var emot ortstilläggen i kustlandsdistrikten skulle kunna begränsas till något lägre belopp, eventuellt 300 kronor.

Domkapitlet i *Härnösand*, som ansluter sig till kommitténs förslag, har gjort det tillägget, att domkapitlet ansåge ett ortstillägg av 500 kronor böra tillerkännas jämväl folkskolinspektören i 26:e inspektionsområdet, omfattande Ångermanland.

Departementschefen anförde i framställningen till 1913 års riksdag:

Departementschefen
år 1913.

De väsentliga skiljaktigheter i fråga om levnadskostnader, som särskilt under senare år visat sig mellan olika orter i vårt land, har föranlett riksdagen att vid reglering av lönerna för åtskilliga tjänstemannagrupper bevilja särskilda ortstillägg åt de å vissa orter bosatta tjänstemännen för att därigenom i någon mån utjämna nämnda skiljaktigheter. Samma grunder, som därvidlag annars varit bestämmande, synas mig motivera kommitténs förslag om beviljande av ortstillägg åt de folkskolinspektörer, vilka få sin tjänstgöring förlagd i sådana delar av landet, där ortstillägg eljest ansetts behövliga. Några invändningar mot detta förslag hava heller icke framställts.

Däremot hava i någon mån skiljaktiga meningar uttalats rörande ortstilläggens lämpliga belopp. Kommittén har föreslagit, att desamma skulle bestämmas till 500 kronor, under det en reservant inom kommittén funnit ett belopp av 300—400 kronor bättre överensstämma med beloppet av de ortstillägg, som äro bestämda för vissa andra tjänstemannagrupper.

Då ifrågavarande reservant till förmån för det av honom påyrkade beloppet åberopat de ortstillägg, som äro bestämda särskilt för landsstatens tjänstemän, synes mig denna jämförelse icke fullt hållbar, alldenstund de för folkskolinspektörerna föreslagna

lönerna alldeles icke kunna inordnas i de lönetyper, enligt vilka landsstatstjänstemännens lönebelopp äro bestämda. Jag vill tillika erinra därom, att riksdagen för andra tjänstemän, exempelvis provinsialläkarna, beviljat ortstillägg av mycket växlande storlek. I likhet med statskontoret anser jag det av kommittén föreslagna beloppet bättre motsvara det verkliga behovet än reservantens förslag. Jag vill sålunda förorda, att ortstilläggen måtte bestämmas till 500 kronor.

Kommittén föreslår, att ortstillägg å nämnda belopp skola utgå till den inspektör, vars distrikt av kommittén avsetts att omfatta Stockholms stad och kringliggande område — i det fall nämligen att han vore bosatt i huvudstaden — samt till inspektörerna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län. Mot detta förslag har någon invändning icke framställts.

Av domkapitlet i Härnösand har yrkats, att ortstillägg måtte utgå jämväl till inspektören i det distrikt, som är avsett att omfatta norra delen av Västernorrlands län; detta med hänsyn till de höga levnadskostnader, som här vore rådande.

Jag har ingen anledning betvivla, att levnadskostnaderna äro höga även inom detta distrikt och att sålunda skäl kunna föreligga för bifall till domkapitlets berörda yrkande. Med hänsyn därtill, att riksdagen hittills i allmänhet icke beviljat ortstillägg åt inom Västernorrlands län bosatta tjänstemän, finner jag dock icke skäl föreligga att nu förorda domkapitlets ifrågavarande förslag.

Folkskolöverstyrelsen har härom yttrat:

Kommittén har föreslagit, att till den inspektör, till vars område Stockholm skulle höra, så framt han vore bosatt i huvudstaden, samt till inspektörerna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län skulle utgå ett särskilt ortstillägg å 500 kronor. För detta kommitténs förslag finner överstyrelsen goda skäl kunna anföras. Skulle nämligen den inspektör, som komme att utöva den ekonomiska kontrollen över statsbidragen till Stockholms folkskolor, finna det lämpligast att vara bosatt i huvudstaden, synes det överstyrelsen, att han bör åtnjuta förmånen av ortstillägg. Och att ortstillägg böra utgå till inspektörerna i de tre nordligaste länen finner överstyrelsen nödvändigt med hänsyn till de särskilda förhållanden i fråga om inspektörernas verksamhet och framför allt de dyrare levnadskostnader, som dessa trakter erbjuda. Överstyrelsen anser det belopp, som av kommittén i detta hänseende föreslagits, motsvara det verkliga behovet.

Folkskol-
överstyrelsen.

I betraktande av de jämförelsevis höga levnadskostnader, som råda i huvudstaden samt inom de norra delarna av landet, hava för de stats-tjänstemän, vilka hava sin verksamhet förlagd inom nämnda orter och som under senare år fått sina löner reglerade, i allmänhet beviljats särskilda ortstillägg, till olika belopp för olika tjänster. Liknande skäl tala givetvis för att de folkskolinspektörer, som få sina inspektionsdistrikt inom ifrågavarande bygder, ävenledes få åtnjuta sagda löneförmån. I fråga om folkskolinspektörerna inom de norra delarna av landet bör, utom vid de dyra levnadskostnaderna, avseende fästas vid de egenartade förhållanden, som äro rådande i dessa trakter och vilka ofta vållat svårigheter vid tillsättandet av befattningar därstädes. Vad vidare huvudstaden be-

Departement-
schefen.

träffar är ju bekant, att bland annat hyreskostnaderna där uppgå till väsentligt högre belopp, än vad fallet är på andra platser i landet.

Jag anser det alltså uppenbart, att därest icke ortstillägg komme att utgå till de å berörda platser bosatta inspektörerna, dessa skulle i avlöningshänseende bliva sämre ställda än inspektörerna å andra orter.

Beträffande ortstilläggens belopp finner jag övervägande skäl tala för kommitténs, av departementschefen år 1913 samt flera myndigheter understödda förslag, att desamma böra utgå med 500 kronor.

Likaledes ansluter jag mig till kommitténs förslag rörande de områden, där ortstillägg böra utgå, och vill alltså förorda, att sådana böra tillkomma den inspektör, som får att utöva den ekonomiska kontrollen över Stockholms stads folkskoleväsen — därest han nämligen blir bosatt i huvudstaden — samt inspektörerna i Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

C. Expensmedel.

Utöver ovan berörda avlöningsförmåner har kommittén jämväl hemställt om särskilda anslag till täckande av kostnaderna för inspektörernas tjänsterum, telefon med mera samt härom anfört:

Kommittén.

Av vad kommittén anfört rörande folkskolinspektörernas åligganden framgår, att en ganska omfattande expedition ingår i folkskolinspektörens arbete. Tydligt är, att denna expedition icke kan tänkas skött med ordning och reda, utan att inspektören i ordnat skick förvarar jämte sina inspektionsjournaler alla sådana in- och utgående handlingar, till vilka han under sin kommande tjänstutövning kan av en eller annan anledning behöva återgå, såsom statistiska uppgifter, avgivna av lärare eller skolråd, utdrag ur skolrådets statsbidragsrekvisitioner, promemorior till skolråden, utlåtanden till olika myndigheter, resplaner, årsberättelser, vissa delar av skriftväxlingen m. m. Tyvärr har inspektören hittills icke haft skyldighet att förvara dylika handlingar, vilket haft till följd, bland annat, att han icke heller haft skyldighet att till sin efterträdare i tjänsten lämna några uppgifter rörande skolorna i inspektionsområdet, men uppenbart är, att ett sådant förhållande icke bör fortfa. Om det sålunda med rätta bör åligga inspektören att förvara nu nämnda handlingar, kräves tydligen, att han för detta ändamål till sitt förfogande äger ett särskilt expeditionsrum, som lämnar utrymme för desamma. I detta expeditionsrum bör, för tillgodoseende av skolrådsordförandenas m. fl. behov att hastigt och lätt komma i förbindelse med inspektören, ett sådant kommunikationsmedel som telefon icke saknas. Det torde därför böra betraktas såsom en skyldighet för inspektören att vara försedd med telefon. Expeditionen kräver därjämte en icke oansenlig mängd skrivmaterialer m. m., ofta även tryckning av cirkulärskrivelser samt renskrivningsarbete. Då nu sagda expedition, som med nödvändighet hör till inspektörens tjänst, förorsakar direkta kostnader, synes det vara med billighet och rättvisa överensstämmande, att dessa kostnader icke, såsom hittills skett, helt och hållet läggas på inspektören, utan att staten till betäckande av

desamma bidrager med ett visst årligt belopp. Kommittén vill med hänsyn härtill hänvisa till den förmån, som i motsvarande avseende är beviljad kronofogdar och länsmän. I ersättning åt sistnämnda tjänstemän för vissa av deras verksamhet föranledda utgifter ävensom för telefonavgifter utgå nämligen vissa belopp såsom expensmedel. På samma sätt borde enligt kommitténs mening ett visst årligt belopp anslås såsom expensmedel åt folkskolinspektör. Detta belopp torde lämpligen kunna sättas till 300 kronor för varje inspektör, som innehar sin inspektörsbefattning såsom huvudsyssla. Till inspektionen över skolväsendet på Gottland torde för samma ändamål böra anslås 200 kronor.

Myndig-
heterna.

Mot kommitténs förslag rörande expensmedel i allmänhet har endast biskop *Billing* yttrat sig och sagt sig ej finna tillräckliga grunder vara anförda för beviljande av högre expeditionsanslag, än som motsvarade telefonkostnader. Beträffande det av kommittén föreslagna expensanslaget för inspektionen på Gottland har folkskolinspektören *G. Kellström*, med instämmande av domkapitlet i *Visby*, framhållit, att därest inspektionen å Gottland komme att ordnas såsom hittills och inspektörerna i enlighet med kommitténs förslag ålades att hålla telefon, ett expensanslag av 150 kronor till varje inspektör måste anses nödvändigt.

I framställningen till 1913 års riksdag anföres härom:

De föreslagna expensmedlen äro framför allt avsedda att täcka kostnaderna för hållande av expeditjonsrum och telefon samt för skrivmaterialier. Nämnda utgiftsposter synas vara väl motiverade. Vad angår befogenheten av särskilda expensmedel för ifrågavarande kostnaders bestridande bör erinras, att med folkskolinspektörerna jämförliga tjänstemän i allmänhet förfoga över särskilda arbetsrum i av staten upplåtna lokaler samt att kostnader för skrivmaterialier och telefon pläga bestridas från särskilda för ändamålet tillgängliga medel. För vissa tjänstemän, åt vilka arbetslokaler icke kunnat upplåtas, äro särskilda belopp beviljade såsom expensmedel; så uppbär exempelvis kronofogde expensmedel med 300 kronor. I fråga om kostnaderna för telefon är att erinra, att numera den fria samtalsrätten i allmänhet är begränsad inom ett litet område och att man sålunda jämte årsavgifterna har att räkna med särskilda samtalsavgifter.

Departementschefen
år 1913.

Jag finner mig med hänsyn till vad nu anförts böra förorda förslaget i denna del.

Kommitténs förslag om ett expensanslag om 300 kronor till varje inspektör till vilket jämväl folkskolöverstyrelsen anslutit sig, biträder jag på de nyss angivna skäl, som anförts av kommittén och av min företrädare i ämbetet. Då i enlighet med överstyrelsens av mig tidigare förordade förslag Gottland jämte viss del av fastlandet skulle bilda ett inspektionsområde av liknande art och omfattning som de övriga distrikten, böra givetvis expensmedlen även för nämnda område utgå med samma belopp, 300 kronor.

Departementschefen

D. Vikariatsarvode.

Vidare har kommittén gjort framställning i fråga om avlöning åt vikarie under inspektörs sjukdom samt härom yttrat:

Kommittén.

På grund av tjänstens beskaffenhet torde semester för folkskolinspektör icke kunna ifrågasättas, vadan något särskilt anslag till semestervikarier icke torde vara erforderligt. Däremot är det givet, att fall kunna inträffa, då folkskolinspektör till följd av sjukdom kan vara i behov av tjänstledighet och då det således blir nödvändigt att förordna vikarie, som under tiden uppehåller hans tjänst. Att såsom vikarie övertaga dylik tjänst är emellertid förenat med åtskilliga svårigheter. Med hänsyn såväl härtill som till svårigheten att för vikariatet erhålla lämplig person synes vikariatsarvodet böra beräknas efter 3,000 kronor för kalenderår, och böra de grunder, enligt vilka sagda arvode skall utgå, framdeles närmare bestämmas. För de få fall, som här kunna komma i fråga, kan Kungl. Maj:t möjligen av tillgängliga medel anvisa det erforderliga beloppet. Skulle så icke kunna ske, blir tydligen ett särskilt anslag för bidrag till vikariatsarvoden behövt, och torde detta anslag icke behöva sättas högre än till 2,000 kronor. Att det bör bliva ett förslagsanslag synes ligga i sakens natur.

Myndigheterna.

Av de hörda myndigheterna har endast *statskontoret* yttrat sig i denna punkt och därvid tillstyrkt, att för ändamålet måtte uppföras ett särskilt förslagsanslag å 2,000 kronor.

I propositionen till 1913 års riksdag anfördes härom:

Departementschefen
år 1913.

I likhet med vad som gäller exempelvis för lärare vid folkskoleseminarierna och de allmänna läroverken torde böra stadgas, att folkskolinspektör vid tjänstledighet på grund av sjukdom skall till vikaries avlönande avstå sina tjänstgöringspenningar, utgörande, enligt vad jag nyss förordat, i första lönegraden 1,300 kronor, i andra lönegraden 1,450 kronor och i tredje lönegraden 1,600 kronor. Tydligt är, att nämnda belopp icke kunna bliva tillräckliga för vikaries avlöning. Kommittén har, såsom mig synes på goda grunder, föreslagit, att vikariatsarvode skall beräknas efter 3,000 kronor för kalenderår. Särskilda medel skulle sålunda erfordras till utfyllnad av vikariatsarvodena.

För närvarande är det anslag, varur folkskolinspektörernas avlöning bestrides, av reservationsanslags natur. Av skäl, som jag senare skall angiva, synes det mig emellertid riktigtast, att anslaget framdeles får karaktären av förslagsanslag. Efter en sådan förändring kunna tydligen de jämförelsevis obetydliga belopp, vilka erfordras till vikariatsarvoden, utgå från nämnda anslag. Jag finner sålunda för närvarande icke anledning att ansluta mig till kommitténs förslag om uppförande av ett särskilt anslag för ändamålet.

Folkskolöverstyrelsen.

Folkskolöverstyrelsen har anslutit sig till förslaget, att vikarie för tjänstledig folkskolinspektör skall åtnjuta ett arvode av 3,000 kronor för år.

Även jag finner det föreslagna vikariatsarvodet lämpligt avvägt.

Departementschefen.

Då jag i likhet med min företrädare i ämbetet och av skäl, som i det följande skola utvecklas, anser erforderligt, att anslaget till arvoden åt folkskolinspektörer, som för närvarande är reservationsanslag, förändras till förslagsanslag, torde de bidrag till utfyllande av vikariatsarvoden, som kunna bliva erforderliga, böra utgå ur huvudanslaget. Något särskilt anslag till bestridande av vikariatsarvoden torde alltså icke behöva upptagas i riksstaten.

E. Reseersättning.

Slutligen har kommittén yttrat sig angående den klass i resereglementet, enligt vilken ersättning för tjänsteresa borde utgå till inspektör, och därvid anfört:

Såsom förut nämnts, hava inspektörerna i de områden, i vilka inspektörstjänsten är huvudsyssla, framhållit ett inom inspektörskåren ofta uttalat önskemål, nämligen om uppflyttning från 4:e till 3:e klassen i gällande resereglemente. Sådan uppflyttning skulle innebära en höjning av dagtraktamentet men icke någon nämnvärd förhöjning i ersättningen för själva resorna, enär inspektörerna mestadels måste resa efter skjuts och ingen skillnad i detta avseende förefinnes mellan resa efter 3:e och 4:e klassen enligt gällande resereglemente.

Kommittén.

Kommittén har särskilt med hänsyn till de kostnader för statsverket, som den av kommittén föreslagna förändrade anordningen av folkskolinspektionen i varje fall måste medföra, icke ansett sig kunna föreslå någon förändring i nu gällande bestämmelse angående rese- och traktamentsersättning för folkskolinspektörerna.

Beträffande kommitténs förslag rörande rese- och traktamentsersättning har på vissa håll framhållits önskvärdheten av att folkskolinspektörerna måtte uppflyttas från 4:e till 3:e klassen i gällande resereglemente. Sådana uttalanden hava gjorts av det förut nämnda *statsinspektörsmötet* samt av folkskolinspektörerna *K. Karlgren*, *E. Westberg* och *G. Leffler*.

Myndigheterna.

Till kommitténs förslag ansluta sig domkapitlet i *Växjö*, Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Stockholms*, *Skaraborgs* och *Malmöhus* län, skolrådet i *Borås* och folkskolinspektören *G. Kellström*.

Folkskolinspektören *Th. Brandt* anser, att dagtraktamentet bör höjas till 10 kronor.

I framställningen till 1913 års riksdag förklarade sig föredragande departementschefen, om än med någon tvekan, ansluta sig till kommitténs uppfattning.

Departementschefen
år 1913.

Folkskolöverstyrelsen har anfört:

Överstyrelsen finner visserligen skäl kunna anföras för att folkskolinspektörerna finge åtnjuta rese- och traktamentsersättning enligt samma klass, som år 1912 bestämdes för yrkesinspektörer, eller tredje klassen, men vill dock av samma skäl som kommittén icke framställa något förslag i sådan riktning.

Folkskol-
överstyrelsen.

*Departement-
schefen.*

Den omständigheten att, såsom folkskolöverstyrelsen erinrat, det befunnits nödigt att uppflytta yrkesinspektörerna från fjärde till tredje klassen i resereglementet, talar i viss mån för riktigheten av den utav åtskilliga inspektörer framställda meningen, att det med den närvarande tidens starka stegring av levnadskostnaderna och i övrigt ändrade förhållanden ej sällan erbjuder svårigheter för inspektörerna att få sina resekostnader täckta genom den enligt resereglementets fjärde klass utgående ersättningen. Jag anser mig dock under förhandenvarande omständigheter icke kunna förorda en uppflyttning av inspektörerna till högre klass utan instämmer i vad kommittén föreslagit.

9. Inspektörernas pensionsförhållanden.

Såsom en naturlig konsekvens av sitt förslag om en fastare anställning för folkskolinspektörerna har kommittén föreslagit, att inspektörerna, i likhet med andra fast anställda statstjänare, måtte erhålla rätt till pension för sig och sina efterlevande. Hittills hava de, såsom allenast förordnade för viss tid och uppbarande arvode, givetvis icke haft någon pensionsrätt, och då de i allmänhet innehaft inspektörsuppdraget såsom bisyssla till annan befattning, vilken varit förenad med sådan rätt eller annan form för ålderdomsförsörjning, hava de icke heller varit i större behov därav. I ett eller annat fall, där inspektör under längre tid ensamt ägnat sig åt inspektionsverksamhet, har riksdagen på framställning av Kungl. Maj:t beviljat pension.

A. Inspektörernas egna pensioner.

Rörande inspektörernas egen pensionering har kommittén anfört:

Kommittén.

Den tanken ligger nära till hands, att folkskolinspektörerna, vilkas verksamhet helt och hållet faller inom folkundervisningsväsendets område, i fråga om sin pensionering skulle kunna hänvisas till folkskollärarnas pensionsinrättning. Då emellertid folkskolinspektörerna i så fall skulle bilda ett undantag från flertalet övriga civila tjänstemän och då det dessutom helt säkert skulle stöta på vissa svårigheter att inom sagda pensionsinrättning få pensionsförhållandena för inspektörerna på ett tillfredsställande sätt ordnade, finner kommittén sig icke böra föreslå, att de skulle erhålla delaktighet i sagda pensionsinrättning. Under förutsättning att kommitténs förslag rörande folkskolinspektörs tillsättning vinner avseende och folkskolinspektör således skulle komma att i regel erhålla ordinarie befattning, skulle folkskolinspektör med avseende på sin egen pension självfallet höra under lagen angående civila tjänstnehavares rätt till pension den 11 oktober 1907.

Enligt denna lag skulle hel pension för folkskolinspektör komma att utgå med samma belopp som den egentliga lönen, alltså för inspektör, som vid avgång från tjänsten befunne sig i högsta lönegraden, med 3,400 kronor. Den årliga pensionsavgift, som inspektören skulle erlægga, komme att i de olika lönegraderna utgå med respektive 91,80 kronor, 103,70 kronor och 115,60 kronor.

Synnerligen viktig är här frågan om det antal levnads- och tjänstår, vid vilka rätt till åtnjutande av hel pension skulle inträda. För manlig tjänstinnehavare i allmänhet inträder enligt förutnämnda lag sådan rätt vid uppnådda 67 levnads- och 35 tjänstår. Denna bestämmelse förutsätter tydligen såsom det normala, att tjänstinnehavaren inträtt i statens tjänst senast vid uppnådda 32 levnadsår. Flera kategorier av tjänstinnehavare äga emellertid enligt sagda lag rätt till pension vid tidigare levnadsålder och efter ett mindre antal tjänstår. Så äro t. ex. lärare vid allmänna läroverken och folkskoleseminarierna pensionsberättigade vid 65 och provinsialläkare vid 62 levnadsår. Ur folkundervisningsväsendets synpunkt måste det anses önskvärt, att även folkskolinspektörerna kunna erhålla pension vid en något tidigare levnadsålder än 67 år, enär den fysiska och psykiska spänstighet, som inspektionsarbetet, synnerligast resorna, kräver, icke i allmänhet kan vara att förvänta ända intill denna ålder. Enligt kommitténs mening bör den levnadsålder, vid vilken folkskolinspektör skall äga rätt till pension, icke sättas högre än till 63 år. Med hänsyn såväl härtill som till den omständigheten, att folkskolinspektörerna i regel snarare torde komma att inträda i inspektörstjänsten vid en ålder av omkring 40 än vid en ålder av omkring 30 år, torde antalet tjänstår, vid vilka folkskolinspektör skulle erhålla rätt till hel pension, icke heller kunna sättas högre än till 25. Ur inspektionens synpunkt är önskvärt, att han av dessa tjänstår förvärvat minst 10 i egenskap av folkskolinspektör. Kommittén vill alltså hemställa, att folkskolinspektörs pensionering måtte komma att äga rum enligt lagen angående civila tjänstinnehavares rätt till pension samt att rätt för folkskolinspektör att komma i åtnjutande av hel pension måtte inträda vid uppnådda 63 levnads- och 25 tjänstår, med villkor dock att minst 10 tjänstår förvärvats under innehavandet av inspektörsbefattning.

Enligt § 17 i lagen angående civila tjänstinnehavares rätt till pension beräknas tjänstår för erhållande av pension enligt denna lag för hela den tid, under vilken tjänstinnehavaren varit anställd i statens tjänst. Härav följer, att folkskolinspektör, som förut innehaft befattning t. ex. såsom ämneslärare vid allmänt läroverk eller folkskoleseminarium, för pension såsom inspektör får tillgodoräkna sig även de tjänstår, han såsom läroverks- eller seminarielärare förvärvat. Den folkskolinspektör däremot, som icke förut innehaft statstjänst utan i stället innehaft t. ex. prästerlig befattning eller befattning såsom föreståndare för folkhögskola eller varit anställd vid kommunal läroanstalt, får för pension såsom inspektör icke tillgodoräkna sig de tjänstår, han i sin föregående befattning förvärvat. En sådan olikhet i fråga om tjänstårsberäkning torde icke kunna anses lämplig, och detta så mycket mindre, som de sistnämnda slagen av tjänstgöring torde ur statens synpunkt vara av lika stor betydelse som civil statstjänst. Riktigare torde vara, att folkskolinspektören för pension får tillgodoräkna sig även sådan tjänstgöring som den nyssnämnda. En sådan anordning kräves icke blott av hänsyn till billighet och rättvisa utan även och framför allt av hänsyn till inspektörskårens rekrytering. Kommittén anser sig emellertid med hänsyn till de konsekvenser, som en åtgärd i nu antydd riktning skulle medföra, icke i nämnda avseende böra framställa något förslag. Kommittén vill dock uttala såsom önskvärt, att folkskolinspektör för erhållande av pension finge räkna tjänstår icke allenast för den tid,

under vilken han innehaft annan folkskolinspektörsbefattning, samt för den tid, under vilken han innehaft statstjänst eller ock i statens tjänst haft extra ordinarie anställning eller förordnande, utan ock för den tid, under vilken han innehaft prästerlig tjänst eller tjänst vid någon av staten understödd läroanstalt.

**Myndig-
heterna.**

Angående pensionsåldern, vilken av kommittén föreslagits skola inträda vid 63 år, anser folkskolinspektören *E. Jungner*, att den bör höjas till 65 år. Det rörliga liv, en folkskolinspektör finge föra genom de många resorna, han måste företaga, vore snarare ägnat att hålla kans krafter och spänstighet uppe än tvärtom. Liknande synpunkt anföres av folkskolinspektören *K. Karlgren*. För pensionsålderns höjande till 65 år uttalar sig även Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Västerbottens* län samt biskop *Billing*. I denna fråga anför *statskontoret*:

Då emellertid varje sänkning av pensionsåldern är ägnad att ej oväsentligt höja statens kostnader och då andra kategorier av tjänst innehavare, med vilka folkskolinspektörerna i avseende på innebörden av sina tjänstställiganden äro nära jämförliga, såsom t. ex. elementarlärare, icke förrän vid fyllda 65 år äga rätt till hel pension, synes samma ålder kunna bestämmas även för folkskolinspektörer. Statskontoret vill i detta hänseende även framhålla, att samma pensionsålder är föreskriven för statskonsulenter och länsveterinärer, vilka av sin tjänstgöring tvingas att föra ett mycket rörligt liv. Tjänståldern anser statskontoret i sådant fall böra höjas åtminstone till 30 år. Däremot torde man kunna eftergiva det av kommittén uppställda villkoret, att minst 10 tjänstår förvärvats under innehavandet av inspektörsbefattning, för vilket villkor intet skäl blivit anfört, som ej med samma rätt skulle kunna återopas för ett liknande stadgande i fråga om andra statstjänster.

Ävenledes Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Gävleborgs* län ifrågasätter billigheten av förslaget, att av de 25 tjänståren minst 10 skola hava förvärvats under innehavandet av inspektörstjänst. Genom en sådan bestämmelse skulle en inspektör kunna komma i en sämre ställning, än om han icke blivit inspektör utan behållit sin förutvarande befattning.

Föredragande departementschefen yttrade i framställningen till 1913 års riksdag:

Departementschefen
år 1913.

Beträffande folkskolinspektörernas pensionering har under ärendets behandling ingen skiljaktighet i uppfattningen framkommit annat än i fråga om pensionsåldern. Under det kommittén föreslagit, att folkskolinspektör skulle äga rätt till hel pension efter uppnådda 63 levnads- och 25 tjänstår, av vilka minst 10 tjänstår såsom folkskolinspektör, hava vissa myndigheter ansett, att levnadsåldern för hel pension utan olägenhet skulle kunna höjas till 65 år. Statskontoret har yrkat, att levnadsåldern måtte höjas till 65 år och tjänståldern till 30 år, varemot samma myndighet ansett det av kommittén föreslagna villkoret om minst 10 tjänstår såsom folkskolinspektör obehövt.

Givetvis måste det betraktas som ett viktigt önskemål, att de betydelsefulla folkskolinspektörsbefattningarna alltjämt komma att innehavas av personer, vilkas andliga och kroppsliga spänstighet ännu är obruten och som sålunda äro i stånd att utföra sin tjänstgöring med kraft och andlig livaktighet. Ur denna synpunkt borde väl kommitténs förslag anses såsom det lämpligaste. Gentemot de uttalanden, som gjorts av erfarna personer om möjligheterna för inspektörer att kvarstå i tjänsten intill 65 år, och i betraktande av de utav statskontoret åberopade jämförelserna vågar jag dock icke bestämt vidhålla kommitténs förslag utan ansluter mig, om ock med tvekan, till statskontorets yrkande på en pensionsålder av 65 år eller samma ålder, som är stadgad för lärarna vid folkskoleseminarierna och de allmänna läroverken.

Däremot kan jag icke biträda statskontorets yrkande på en höjning av tjänst-årens antal från av kommittén föreslagna 25 år till 30 år. Det har förut av mig framhållits, att i allmänhet de personer, som komma att utses till inspektörer, tidigare sannolikt torde hava innehaft ordinarie anställning av olika art. Bland de grupper av befattningshavare, från vilka man huvudsakligen kan vänta en rekrytering av inspektörskåren, har jämte andra erinrats om prästmän, kommunala folkskolinspektörer samt överlärare och andra vid folkskoleväsendet anställda lärare. Om de nu nämnda gäller, såsom kommittén ock påpekat, att den tjänstgöring, de fullgjort före övergången till inspektörstjänst, icke kommer att räknas dem till godo i pensionsavseende. Vid sådant förhållande skulle det enligt min mening vara synnerligen oklokt att ställa kravet på fullgjorda tjänstår i statstjänst allt för högt, enär man skulle riskera att därigenom från inspektörstjänsterna utestänga personer, som för dessa tjänster ägde särskild duglighet, visad under föregående praktisk verksamhet. Jag anser mig därför böra i fråga härom stanna vid vad av kommittén föreslagits. Det bör tilläggas, dels att det sålunda förordade antalet tjänstår i statens tjänst är detsamma, som kräves av åtskilliga andra grupper av befattningshavare, dels ock att, om detsamma också kan anses såsom jämförelsevis begränsat, de personer, vilka komma att pensioneras som folkskolinspektörer, helt visst i de allra flesta fall hava i *det allmännas* tjänst fullgjort en tjänstgöring minst lika lång som den, som kräves av några andra statstjänare.

Vad slutligen angår det av kommittén föreslagna kravet på en tjänstetid av minst 10 år såsom folkskolinspektör för pensions erhållande har kommittén tydligen därmed åsyftat att förebygga, att personer skulle inträda i inspektörstjänst vid en allt för framskriden ålder.

Då, enligt vad jag förut anfört, tillsättningen av folkskolinspektörer skulle ske genom Kungl. Maj:t efter vederbörande myndigheters prövning och förord, torde däri ligga tillräckliga garantier för att det intresse, som det föreslagna stadgandet avsett att främja, i allt fall skall bliva tillbörligen tillgodosett. I likhet med statskontoret finner jag därför en bestämmelse av här åsyftad innebörd obehörlig.

Folkskolöverstyrelsen har uti här ifrågavarande avseende anfört:

Vad angår inspektörs egen pensionering har kommittén föreslagit, att folkskolinspektörer liksom civila statstjänstemän i allmänhet skulle erhålla pension enligt lagen angående civila tjänst innehavares rätt till pension den 11 oktober 1907. I överensstämmelse härmed skulle med den fördelning i lön och tjänstgöringspenningar, som i det föregående angivits, hel pension för folkskolinspektör komma att utgöra 3,400 kronor. Kommittén har föreslagit, att denna pension skulle utgå efter 63 levnads-

Folkskolöverstyrelsen.

och 25 tjänstår. Då kommittén sålunda förordat en lägre levnadsålder än den, som i nämnda lag fastställes som regel, eller 67 år, har den gjort detta med hänsyn därtill, att den spänstighet och rörlighet, som inspektörstjänsten på grund av de många och ansträngande resorna kräver, ej i allmänhet kan förväntas hos en person i så hög ålder som 67 år. Statskontoret har ansett, att levnadsåldern för åtnjutande av hel pension borde liksom för ämneslärare vid allmänna läroverk och folkskoleseminarier fastställas till 65 år. Utlåtanden av ett par folkskolinspektörer giva visserligen stöd åt denna uppfattning, men överstyrelsen måste finna kommitténs skäl för en något lägre ålder så vägande, att den anser sig böra förorda kommitténs förslag i detta hänseende, och kan således icke i denna punkt ansluta sig till statskontorets mening.

Ännu mindre kan överstyrelsen biträda statskontorets mening i fråga om tjänstårens antal. Statskontoret har nämligen ansett, att folkskolinspektör för att komma i åtnjutande av hel pension borde äga 30 tjänstår. Med hänsyn till de krav på föregående praktisk erfarenhet om skolarbetet, som böra ställas på en folkskolinspektör, och med hänsyn till att han bör vara en person med tillbörlig auktoritet gent emot både skolstyrelser och lärare, torde man, såsom kommittén framhållit, böra tänka sig, att en person i regel ej blir antagen till folkskolinspektör förrän vid omkring 40 års ålder. Detta skulle ju ej inverka på möjligheten för folkskolinspektör att kunna avgå med full pension, om man kunde antaga, att han förut under åtskilliga år innehaft statstjänst. Det måste emellertid ihäggkommas, att till inspektörer ofta kunna ifrågakomma skolmän, som förut varit anställda i kommunal tjänst. Om nu antalet tjänstår för åtnjutande av hel pension sattes så högt som till 30, skulle utan tvivel därigenom många för inspektörsuppdraget lämpliga personer utestängas från detsamma. Överstyrelsen anser det för den skull med hänsyn till möjligheten att för inspektörsuppdraget förvärva lämpliga personer vara ytterst ofördelaktigt, om tjänstårens antal bestämmes högre än till 25.

Kommittén har antytt även en annan väg, på vilken man skulle kunna komma ifrån den olägenhet i pensionshänseende, som ligger däri, att folkskolinspektör ofta förut innehaft tjänst, på vilken lagen angående civila tjänstinnehavares rätt till pension icke är tillämplig. Kommittén framhåller nämligen önskvärdheten av att inspektör finge för rätt till pension räkna jämväl den tid, under vilken han haft prästerlig tjänst eller tjänst vid någon av staten understödd läroanstalt. Överstyrelsen vill i denna fråga blott erinra därom, att liknande behov utan tvivel förefinnas även beträffande andra tjänster än folkskolinspektörernas, varför det kan antagas, att det ifrågavarande spørsmålet inom en snar framtid i betydligt större omfattning måste upptagas till prövning, och har överstyrelsen fördenskull ej ansett sig böra framställa något förslag i detta hänseende.

Departementschefen.

Beträffande frågan om inspektörernas egen pensionering hava blott i en punkt, nämligen rörande pensionsåldern, olika meningar framkommit.

Sålunda har i fråga om levnadsåldern vid avgång med pension kommittén yrkat en ålder av 63 år, och till detta yrkande har folkskolöverstyrelsen anslutit sig; statskontoret och, om än med tvekan, departementschefen i framställningen till 1913 års riksdag hava förordat en ålder av 65 år. Med hänsyn till vad statskontoret anfört och i likhet med min företrädare finner jag mig icke kunna biträda det gjorda yrkandet om

avgång vid 63 års ålder utan förordar förslaget om 65 år såsom pensionsålder för inspektörerna.

Vad så angår tjänstaldern har kommittén föreslagit, att 25 tjänstår skulle erfordras för rätt till pension. Statskontoret åter har hemställt, att antalet tjänstår måtte höjas till 30, men på grund av de skäl, som såväl av kommittén själv som av min företrädare i statsrådsämbetet och nu senast av folkskolöverstyrelsen anförts för det lägre antalet år, biträder jag i denna punkt kommitténs förslag. På de av min företrädare anförda grunder ansluter jag mig emellertid icke till kommitténs hemställan, att minst 10 tjänstår skulle hava förvärvats under innehavande av inspektörsbefattning.

Kommitténs önskan, att folkskolinspektör skulle få räkna tjänstår även för den tid, han innehaft prästerlig tjänst eller tjänst vid någon av staten understödd läroanstalt, synes mig icke för närvarande böra föranleda någon åtgärd. Frågan härom torde, såsom ock folkskolöverstyrelsen framhållit, böra upptagas i ett vidare sammanhang än det nu föreliggande.

För förverkligandet av det förslag till pensionering av folkskolinspektörer, som av mig förordats, erfordras, att ifrågavarande befattningshavare upptagas bland de i § 5 punkt g) av lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänst innehavares rätt till pension omnämnda befattningshavare. Åtgärd i sådant syfte ankommer emellertid på finansdepartementet, och har statsrådet och chefen för sagda departement, med vilken jag i ärendet samrätt, förklarar sig villig att göra vederbörlig framställning i omfördälda hänseende.

B. Änke- och pupillpensioner.

Beträffande frågan om beredande av reliktpensioner för folkskolinspektörerna har kommittén anført:

I fråga om änke- och pupillpensionen vore önskvärt, att ordinarie folkskolinspektör, som förut varit delaktig i någon änke- och pupillkassa, fortfarande skulle kunna få stå kvar som delägare i samma kassa. Då detta emellertid icke lär kunna ske utan ändring av reglementena för samtliga ifrågakommande kassor, torde en sådan anordning för folkskolinspektörerna icke böra ifrågasättas. För ordnandet av de ordinarie inspektörernas änke- och pupillpension kunna då närmast tre möjligheter tänkas, nämligen att folkskolinspektören blir delaktig i civilstatens änke- och pupillkassa, i folkskollärarnas änke- och pupillkassa eller i elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa.

Kommittén.

Enligt Kungl. Maj:ts nådiga reglemente för *civilstatens änke- och pupillkassa* den 21 december 1907 är tjänst innehavares delaktighetsbelopp i nämnda kassa lika

med en femtedel av det högsta pensionsunderlag, som för hans tjänst är bestämt enligt gällande lag angående civila tjänst innehavares rätt till pension, dock med en viss begränsning såväl uppåt som nedåt. Då kommittén föreslagit, att den egentliga lönen för folkskolinspektör skulle i högsta lönegraden utgöra 3,400 kronor, skulle även högsta pensionsunderlaget bliva 3,400 kronor. Delaktighetsbeloppet i civilstatens änke- och pupillkassa skulle följaktligen bliva 680 kronor.

Pensionen skulle i så fall bliva:

a) för ensam änka	680 kronor
b) för änka med ett eller flera pensionsberättigade barn	1,020 »
c) för pensionsberättigade barn, då änka ej finnes:	
om endast ett barn finnes	340 »
om barnen vore två	680 »
om barnen vore tre eller flera	1,020 »

Avgifterna till kassan äro av två slag: årsavgift och befordringsavgift. Säsom årsavgift skall delägare erlægga 21 procent av sitt delaktighetsbelopp i kassan. För folkskolinspektör skulle således årsavgiften utgå med 142,80 kronor. Befordringsavgift skall betalas till kassan av en var, vilken, efter det han fyllt 24 år, inträder i kassan eller erhåller förhöjning i delaktighetsbeloppet. I de flesta fall torde folkskolinspektör vid sitt tillträde till tjänsten icke förut hava tillhört denna kassa. Under sådana omständigheter skulle befordringsavgiften, med tillämpning av i detta avseende givna bestämmelser, för honom beräknas å delaktighetsbeloppet och utgå med 1 procent därå för varje full kalendermånad, som förflutit från det han fyllt 24 år, tills han vunnit delägarrätt i kassan, dock minst med 40 procent å delaktighetsbeloppet. Denna befordringsavgift skulle betalas under loppet av två år. I de flesta fall komme folkskolinspektörerna helt säkert att få erlægga ganska dryga befordringsavgifter. En person, som exempelvis vid 38 års ålder i egenskap av folkskolinspektör bleve delägare i kassan, skulle sålunda i befordringsavgift få erlægga 1,142,40 kronor eller 571,20 kronor under vardera av två år. Årsavgiften till pensionskassan och till änke- och pupillkassan samt befordringsavgiften till den sistnämnda skulle under vardera av dessa år sammanlagt uppgå till 805,80 kronor.

En annan möjlighet vore, att folkskolinspektören bleve delägare i *folkskollärarnas änke- och pupillkassa*. Under förutsättning att vad som nu gäller för övningskollärare vid folkskoleseminarium finge tillämpas även med avseende på folkskolinspektör, skulle dennes delaktighetsbelopp i denna kassa bliva lika med högsta kontanta avlöningsbeloppet, således 5,000 kronor.

Pensionen skulle enligt den ändrade avfattning, som 21 § av reglementet för ifrågavarande kassa genom kungl. kungörelsen den 28 juni 1907 erhållit, bliva:

a) för ensam änka	1,000 kronor
b) för änka med ett eller flera pensionsberättigade barn	1,500 »
c) för pensionsberättigade barn, då änka ej finnes:	
om endast ett barn finnes	500 »
om barnen vore två	1,000 »
om barnen vore tre och flera	1,500 »

Den årliga pensionsavgift, som inspektör skulle till kassan inbetala, utgör $3\frac{1}{3}$ procent av delaktighetsbeloppet, således 166,67 kronor.

Den tredje möjligheten vore, att inspektören bleve delägare i *elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa*. Hans delaktighetsbelopp skulle här bliva lika med den egentliga lönen i högsta lönegraden, alltså 3,400 kronor.

Pensionen skulle i så fall utgå med följande belopp:

a) för ensam änka	780 kronor
b) för änka med pensionsberättigade barn:	
om endast ett barn funnes	1,014 »
om barnen vore två	1,170 »
om barnen vore tre	1,248 »
om barnen vore fyra	1,326 »

O. S. V.

c) för pensionsberättigade barn, då änka ej funnes:	
om endast ett barn funnes	390 kronor
om barnen vore två	780 »
om barnen vore tre	1,014 »
om barnen vore fyra	1,170 »
om barnen vore fem	1,248 »

O. S. V.

Den årliga pensionsavgiften i denna kassa utgör för manlig delägare 3 procent av delaktighetsbeloppet och skulle alltså för folkskolinspektör bliva 102 kronor.

Av vad nu anförts rörande de tre nämnda änke- och pupillkassorna framgår genast, att civilstatens änke- och pupillkassa är för ifrågavarande fall synnerligen oförmånlig. De personer, som kunna tänkas lämpliga att övergå till folkskolinspektionen, hava utan tvivel i allmänhet, såsom förut nämnts, redan under en följd av år tillhört någon annan änke- och pupillkassa — i de flesta fall elementarlärarnas, folkskollärarnas eller prästerskapets — och till denna i årsavgifter inbetalt ganska betydande belopp. Dessa belopp komme icke att räknas dem till godo vid övergång till civilstatens änke- och pupillkassa. Under sådana omständigheter skulle helt säkert den retroaktivavgift, som en folkskolinspektör förutom vanliga årsavgifter bleve skyldig att betala, därest han skulle vara förbunden att bliva delägare i civilstatens änke- och pupillkassa, verka i hög grad avskräckande. Att hänvisa folkskolinspektörerna till nämnda kassa skulle därför enligt kommitténs mening vara synnerligen ofördelaktigt med hänsyn till inspektörskårens rekrytering och kan alltså icke förordas.

Däremot måste det anses icke blott rimligt utan även ganska naturligt, att folkskolinspektörerna hänvisades till folkskollärarnas eller till elementarlärarnas änke- och pupillkassa, emedan många före sitt tillträde till inspektörstjänsten helt säkert tillhört endera kassan och till denna under längre eller kortare tid betalt årsavgifter.

Det nära samband, som förefinnes mellan folkskola och folkskolinspektion, leder tanken närmast i den riktningen, att folkskolinspektörerna med hänsyn till änke- och pupillpensionen skulle hänvisas till folkskollärarnas änke- och pupillkassa. Utan tvivel skulle det också vara förmånligt för inspektörerna att bliva delägare i denna kassa, därest bestämmelser med avseende på pensionsbeloppen liknande dem, vilka för närvarande äro gällande för kassans nuvarande delägare, finge tillämpas även på folkskolinspektörerna. Ursprungligen har pensionen till änka efter delägare i nämnda kassa i varje fall utgått med 20 procent av delaktighetsbeloppet. Beträffande folkskollärares änka har emellertid givits ändrade bestämmelser i kungl. kungörelsen den

28 juni 1907. Enligt dessa bestämmelser, som trätt i kraft den 1 januari 1908, utgår numera pensionen till sådan änka med 25 procent av delaktighetsbeloppet. Till änka efter annan delägare utgår pensionen fortfarande med 20 procent av sagda belopp. Numera har således kassan med hänsyn till den utgående pensionen två delägargrupper. Den ena utgöres av folkskollärare, den andra av lärare vid högre folkskolor, kommunala mellanskolor, folkhögskolor, lärare vid folkskoleseminariernas övningsskolor m. fl. Folkskollärarnas delaktighetsbelopp är i regel 1,350 kronor. Högsta inom kassan förekommande delaktighetsbelopp utgör för närvarande 4,000 kronor. Detta delaktighetsbelopp tillkommer folkhögskoleföreståndare, föreståndare för dövstumskolor m. fl. Förslag har emellertid framställts, att delaktighetsbeloppet för dövstumskoleföreståndare skulle höjas till 4,500 kronor, och lära såväl direktionen för folkskollärarnas pensionsinrättning som statskontoret till sagda förslag tillstyrkt bifall. Om folkskolinspektörerna komme att inträda i kassan, skulle deras delaktighetsbelopp enligt de grunder, som i detta avseende gälla för lärare vid folkskoleseminariernas övningsskolor, och enligt kommitténs förslag rörande folkskolinspektörs avlöning, såsom förut nämnts, bliva 5,000 kronor, och skulle folkskolinspektörerna tydligen komma att med avseende på pensionsbeloppen hänföras till den andra av de förut nämnda grupperna, vadan pensionen komme att utgå med de belopp, som förut angivits. Huruvida ökat statsbidrag till kassan i så fall skulle vara av nöden, kan kommittén icke avgöra, utan finge detta bliva föremål för särskild utredning.

Beträffande elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa synas inga särskilda svårigheter föreligga. Att folkskolinspektörerna icke tillhöra läroverkslärarkåren torde icke utgöra något hinder för folkskolinspektörernas inträde, enär kassan redan förut upptagit andra kategorier av delägare än lärare vid de allmänna läroverken. Enligt de principer, som inom denna kassa tillämpas i fråga om delägars delaktighetsbelopp, skulle detta belopp, som förut nämnts, för folkskolinspektör bliva lika med den egentliga lönen i högsta lönegraden eller 3,400 kronor. En sådan grupp av delägare, vars delaktighetsbelopp är just 3,400 kronor, har kassan redan. Denna grupp utgöres av adjunkter vid allmänna läroverk, vid högre lärarinneseminarier och vid folkskoleseminarier. Att öka denna grupp med statens folkskolinspektörer torde från kassans synpunkt icke böra möta hinder. Antagligen förutsätter dock den nämnda anordningen, antingen att statens årliga bidrag till kassan ökas eller ock att inspektörerna själva betala den tilläggsavgift, som enligt bil. A till det för kassan gällande reglementet beräknas motsvara för befattningen utgående statsbidrag. För en folkskolinspektör, som vid 38 års ålder inträtt i kassan, skulle denna tilläggsavgift uppgå till 96,98 kronor om året.

De överväganden, som kommittén i förevarande avseende gjort, hava lett kommittén till den uppfattningen, att det vore lämpligast, att folkskolinspektörerna bleve delägare i elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa. Detta dock endast under den förutsättningen, att de icke behövde erlägga förhöjda pensionsavgifter, enär eljest delaktighet i folkskollärarnas änke- och pupillkassa måste anses vara att föredraga. Under den nämnda förutsättningen vill kommittén föreslå, att för ordinarie folkskolinspektör måtte stadgas rättighet och skyldighet att vara delägare i elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa.

*Myndig-
heterna.*

Rörande den av kommittén under viss förutsättning föreslagna delaktigheten för folkskolinspektörerna i elementarlärarnas nya änke- och

pupillkassa har *direktionen över lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa* yttrat:

Direktionen hade ej något att erinra mot nämnda förslag under förutsättning, antingen att kassan bereddes i erforderlig mån ökat statsbidrag eller ock att av vederbörande tjänst innehavare själv erlades, förutom föreskriven pensionsavgift, jämväl en statsbidraget motsvarande tilläggsavgift. För kassans del vore det av underordnad betydelse, vilketdera av nämnda alternativ valdes. Beträffande storleken av berörda eventuellt erforderliga ökning av kassans statsbidrag ansåge *direktionen*, att under den av kommittén antagna förutsättning, att inträde i kassan skedde vid 38 års ålder och att, enligt den vid kassans reglemente fogade bil. A, statsbidraget för varje delägare skulle utgöra 96 kronor 98 öre om året, ifrågavarande belopp syntes böra bestämmas till 3,200 kronor för år.

Beträffande den av kommittén alternativt föreslagna delaktigheten i folkskollärarnas änke- och pupillkassa har önskvärdheten av delaktighet i denna kassa uttalats av domkapitlet i *Västerås*, det förut nämnda *statsinspektörsmötet* och folkskolinspektören *E. Westberg*.

Ifrågavarande delaktighet avstyrkes av *direktionen över folkskollärarnas änke- och pupillkassa*, som anför:

I nämnda kassa hava hittills icke upptagits andra delägargrupper än sådana, som för sin egen pensionering varit hänvisade till någon annan under *direktionens* förvaltning ställd pensionskassa, nämligen folkskollärarnas pensionsinrättning eller dövtum-lärarnas pensionsanstalt. Enligt kommitténs förslag skulle emellertid ordinarie folkskolinspektörs pensionering äga rum enligt lagen angående civila tjänst innehavares rätt till pension. Då den ifrågasatta delaktigheten i folkskollärarnas änke- och pupillkassa alltså skulle innebära en avvikelse från nyssnämnda grundsats, vilken emellertid torde böra upprätthållas, kan ifrågavarande delaktighet ej av *direktionen* tillstyrkas.

I fråga om den tredje av kommittén ifrågasatta möjligheten beträffande folkskolinspektörernas reliktpension, nämligen delaktighet i civilstatens änke- och pupillkassa, påpekar *styrelsen över civilstatens änke- och pupillkassa* endast, att därest inspektörstjänsterna komme att uppföras å ordinarie stat och dess innehavare upptoges till delaktighet i elementarlärarnas änke- och pupillkassa, sagda tjänst innehavare vore jämlikt § 2 mom. 2 b) i nådiga reglementet för civilstatens änke- och pupillkassa den 2 december 1907 undantagna från delaktighet i sistnämnda kassa.

I berörda fråga anför *statskontoret*:

Då staten enligt kommitténs förslag i varje fall skulle komma att få betala den avgift, som erfordras för folkskolinspektörernas intagande i någon änke- och pupillkassa, kan *statskontoret* icke inse, varför icke staten lika väl skulle kunna erlægga erforderlig befodringsavgift till civilstatens änke- och pupillkassa som tilläggsavgift till elementarlärarnas änke- och pupillkassa, allra helst som sistnämnda avgift enligt kommitténs beräkning synes hava större kapitalvärde och således innebära drygare kostnad än befodringsavgiften till civilstatens änke- och pupillkassa.

Departementschefen
år 1913.

Enär vid tiden för framställningen till 1913 års riksdag utredning icke förelåg angående den ökning av statsbidraget till folkskollärarnas änke- och pupillkassa, som skulle erfordras för folkskolinspektörernas upptagande däri, fann föredragande departementschefen det icke möjligt att avgöra, vilken lösning av frågan rörande inspektörernas reliktpensionering vore den lämpligaste, varför han ansåg denna fråga icke böra för det dåvarande företagas till avgörande.

Direktionen
över folk-
skollärarnas
änke- och
pupillkassa.

För åstadkommande av utredning jämväl angående det nyss berörda spörsmålet om behövlig ökning av statsbidraget till folkskollärarnas änke- och pupillkassa anmodades genom nådigt beslut den 4 juli 1913 kassans direktion att låta genom lämplig person verkställa erforderlig utredning i ämnet. Direktionen uppdrog denna utredning åt förste aktuarien i försäkringsinspektionen K. Englund. Englund inkom den 20 november 1913 till direktionen med yttrande, vilket av direktionen den 29 i samma månad överlämnades till Kungl. Maj:t.

I sitt yttrande redogör Englund först för de försäkringstekniska grunder, från vilka han vid sina beräkningar utgått. Vidare anför han de bestämmelser ur kassans reglemente, till vilka hänsyn vore att taga vid beräkningens utförande, omnämner, att han i enlighet med förslaget till 1913 års riksdag antagit, det inspektörerna skulle komma att avgå vid 65 års ålder och att deras antal skulle bli 33, samt att han på grund av folkundervisningskommitténs uttalande beräknat en medelinträdesålder för inspektörerna av 38 år. De resultat, den utförda beräkningen lämnat, sammanföras i vidstående tabell:

Under antagande, att delaktighetsbeloppet komme att sättas lika med lönen i högsta lönegraden eller till 3,400 kronor och att de 13 inspektörer, som för närvarande innehava befattningen såsom huvudsyssla, skulle vinna inträde i kassan från och med den 1 januari 1915, beräknar han därefter, med kännedom om dessas födelseår och med stöd av vidstående tabell, att det för dem erforderliga statsbidraget skulle uppgå till 1,372 kronor om året. För de övriga 20 inspektörerna har han utfört alternativa beräkningar. Därest nämnda tjänster komme att samtliga tillsättas den 1 januari 1915, skulle det för dem erforderliga statsbidraget bli 1,259 kronor, tillsattes de i medeltal 5 år efter nämnda dag, skulle bidraget uppgå till 1,060 kronor, och uppsköttes deras tillsättning ytterligare 5 år, erfordrades 893 kronor. Det sammanlagda statsbidraget skulle alltså enligt nu angivna tre alternativ uppgå till respektive 2,631 kronor, 2,432 kronor och 2,265 kronor.

Den förste befattningshavarens inträdes- ålder, år	Det för tjänsten erforderliga, i all framtid utgående årliga statsbidraget till kassan, vid ett delaktighetsbelopp av	
	1,000 kronor	3,400 kronor
25—27	Kr. 8: 75	Kr. 29: 75
27—29	» 10: 02	» 34: 08
29—31	» 10: 93	» 37: 14
31—33	» 13: 07	» 44: 45
33—35	» 14: 97	» 50: 91
35—37	» 16: 94	» 57: 60
37—39	» 18: 52	» 62: 96
39—41	» 20: 44	» 69: 50
41—43	» 22: 24	» 75: 60
43—45	» 24: 14	» 82: 07
45—47	» 25: 88	» 88: —
47—49	» 27: 55	» 93: 68
49—51	» 29: 22	» 99: 35
51—53	» 30: 78	» 104: 66
53—55	» 32: 50	» 110: 50
55—57	» 34: 31	» 116: 66
57—59	» 36: 54	» 124: 22
59—61	» 38: 44	» 130: 70
61—63	» 39: 46	» 134: 16
63—65	» 41: 69	» 141: 75

Slutligen erinrar Englund, att sagda belopp kunde anses såsom de under de angivna olika förutsättningarna högsta erforderliga bidragen samt att under särskilda angivna omständigheter det verkliga anslagsbehovet kunde tänkas komma att understiga nämnda belopp. Med hänsyn till sistberörda förhållande ifrågasätter Englund, att statsbidragets belopp skulle fixeras, först sedan inspektörstjänsterna blivit besatta med ordinarie innehavare och det således vore möjligt att exakt beräkna dess storlek.

Folkskolöverstyrelsen har rörande inspektörernas reliktpensionering anfört:

Det torde vara otvetydigt, att skyldighet för folkskolinspektörerna att tillhöra civilstatens änke- och pupillkassa skulle bli synnerligen ofördelaktig på grund av dels de retroaktiva befordringsavgifternas storlek och dels de till denna kassa utgående högre årliga pensionsavgifterna, vilket förhållande lätt skulle

Folkskol-
överstyrelsen.

kunna hava till följd, att personer, vilka vore bäst lämpade till inspektörer, bleve mindre benägna att mottaga sådan befattning.

Statskontoret har visserligen i sitt yttrande över folkundervisningskommitténs betänkande angående folkskolinspektionen framhållit, att staten lika väl skulle kunna erlägga den stadgade befordringsavgiften till civilstatens änke- och pupillkassa som lämna årliga bidrag till endera av de andra båda kassorna. Det synes dock överstyrelsen, som om en dylik anordning ej skulle vara att förorda. Man skulle nämligen då i fråga om enskilda delägares skyldighet att erlägga befordringsavgifter för folkskolinspektörerna införa en undantagsförmån, som ej ägde motsvarighet beträffande andra grupper av delägare. Vidare må framhållas, att det, om statskontorets förslag skulle tillämpas, givetvis bleve aldeles omöjligt att på förhand beräkna den summa, som i riksstaten skulle för ändamålet avsättas, enär denna summa måste bliva beroende av huru stort antal ordinarie folkskolinspektörstjänster, som under ett år komme att tillsättas. Om på en gång en fullständig omreglering genomfördes, skulle tydligen summan vid detta tillfälle bliva mycket betydande. Då därtill kommer, att andra vid det allmänna undervisningsväsendet anställda personer, som pensioneras enligt lagen angående civila tjänst innehavares rätt till pension, i allmänhet icke äro skyldiga att tillhöra civilstatens änke- och pupillkassa, måste överstyrelsen anse det lämpligare, att folkskolinspektörerna tillhöra någon av de båda kassor, vari ett större antal av dem med visshet kan antagas förut äga delaktighet, nämligen elementarlärarnas änke- och pupillkassa eller folkskollärarnas änke- och pupillkassa.

Givetvis bör för folkskolinspektörerna liksom för andra tjänst innehavare, vilka äro skyldiga att vara delägare i någon av dessa båda kassor, särskilt statsbidrag till änke- och pupillpensioneringen utgå. Den förut omnämnda utredning, som direktionen över folkskollärarnas änke- och pupillkassa låtit verkställa, går just ut på att uppvisa den behöfliga storleken av ett dylikt bidrag till denna kassa. Då man vill beräkna detta bidrags storlek, är det nödvändigt att utgå från ett bestämt delaktighetsbelopp. Såsom förut nämnts, har kommittén utgått från delaktighetsbeloppet 5,000 kronor eller högsta kontanta avlöningen och härvid grundat sin framställning på det förhållandet, att för de i folkskollärarnas änke- och pupillkassa delaktiga befattningshavare, som erhålla sin avlöning direkt från statsverket, nämligen lärarna vid seminariernas övningsskolor, delaktighetsbeloppet utgör den högsta kontanta avlöningen. Emellertid är det högsta delaktighetsbelopp, som förekommer inom folkskollärarnas änke- och pupillkassa, 4,500 kronor. Med detta belopp ingå nämligen enligt beslut av 1913 års riksdag föreståndarna för dövstumskolorna i riket. Ett delaktighetsbelopp av 5,000 kronor för folkskolinspektörerna skulle alltså erfordra en förnyad höjning av högsta delaktighetsbeloppet. Att nu ifrågasätta en sådan så snart efter senast beslutade förändring synes överstyrelsen knappast lämpligt. I detta sammanhang vill överstyrelsen erinra om att Kungl. Maj:t i proposition till 1914 års riksdag föreslagit, att chef eller ledamot av folkskolöverstyrelsen, som vid tillträdet till befattningen såsom delägare tillhör folkskollärarnas änke- och pupillkassa, skall vara skyldig att även såsom chef eller ledamot av överstyrelsen kvarstå i nämnda kassa med iakttagande därvid, att sådan befattningshavare skall tillhöra vederbörande kassa med det inom densamma förekommande högsta delaktighetsbeloppet. Delaktighetsbeloppet i folkskollärarnas änke- och pupillkassa för chef eller ledamot av folkskolöverstyrelsen skulle alltså utgöra 4,500 kronor, fastän högsta avlöningen för chef skulle vara 10,000 kronor och för ledamot 8,700 kronor. Även må det påminnas om att de befattningshavare, som äro delaktiga i folkskollärarnas änke- och pupillkassa, i allmänhet utöver den kontanta

lönen äga rätt till vissa naturaförmåner eller ersättning för dessa, en avlöningsförmån som ej får inräknas i delaktighetsbeloppet i änke- och pupillkassan.

Då sålunda enligt överstyrelsens mening man näppeligen synes kunna fasthålla vid ett delaktighetsbelopp av 5,000 kronor och man alltså måste bestämma sig för ett annat belopp, är det givetvis fördelaktigt, om man därvid kan stanna vid ett belopp, till vilket uti ifrågakvarande hänseende motsvarighet redan finnes. Överstyrelsen kan då ej finna annat än att det belopp, som lagts till grund i den förutnämnda utredningen eller 3,400 kronor, d. v. s. högsta lönen, är det, varmed man har att räkna. Om detta belopp väljes, kommer att i fråga om folkskolinspektörerna följas samma grundsats beträffande delaktighetsbeloppet i änke- och pupillkassan, som tillämpas för övriga tjänstinnehavare, vilkas avlöning är fördelad i lön och tjänstgöringspenningar. Därigenom vinnes också överensstämmelse med de belopp, som skulle ligga till grund för beräkning av pensioner och pensionsavgifter, om inspektörerna bleve delaktiga i antingen civilstatens änke- och pupillkassa eller elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa.

Vid den merbemälda utredningen har man utgått från antagandet, att 33 ordinarie folkskolinspektörer skulle anställas. Vidare förutsattes, att de 13 inspektörer, som år 1913 innehade inspektionsuppdraget såsom huvudsyssla, skulle erhålla ordinarie anställning, varför och deras ålder lagts till grund för beräkningen av det statsbidrag, som för deras räkning skulle utgå. För de övriga 20 har i överensstämmelse med ett av folkundervisningskommittén framställt antagande inträdesåldern satts till 38 år. Med de nu nämnda utgångspunkterna har man vid utredningen kommit till det resultat, att för pensionering av folkskolinspektörernas efterlevande skulle från och med år 1915 erfordras ett årligt statsbidrag av 2,631 kronor. Om, såsom överstyrelsen föreslagit, 34 inspektörer med uppdraget som huvudsyssla anställas, skulle tillkomma ett belopp av 62 kronor 96 öre. Alltså skulle under denna förutsättning statsbidraget bli 2,694 kronor eller i runt tal 2,700 kronor.

Vad lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa angår, finnes till det nådiga reglementet för denna kassa fogad en tabell litt. A, med vars tillhjälp det erforderliga statsbidraget kan beräknas. Utgår man från samma förutsättningar, som förut använts i fråga om folkskollärarnas änke- och pupillkassa, kommer man med ledning av denna tabell till det resultatet, att om folkskolinspektörerna skulle tillhöra elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa, det skulle erfordras ett årligt statsbidrag av 4,858 kronor.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att delägarskap i lärarnas vid elementarläroverken nya änke- och pupillkassa med hänsyn till pensioner och pensionsavgifter medföra något större förmåner. Då emellertid statsbidraget till folkskollärarnas änke- och pupillkassa skulle bli så väsentligt mindre, anser överstyrelsen sig redan på denna grund böra förorda, att folkskolinspektörerna bli skyldiga att tillhöra folkskollärarnas änke- och pupillkassa. Till nu nämnda skäl kommer dessutom det nära sammanhanget mellan folkskola och folkskolinspektion, vilket även talar för att folkskolinspektörerna för sina efterlevandes pensionering bli delaktiga i samma kassa som övriga vid folkskoleväsendet anställda personer. Också hava de myndigheter, som yttrat sig om änke- och pupillpensioneringen, i allmänhet anslutit sig till den tanken, att folkskolinspektörerna borde vinna delaktighet i folkskollärarnas änke- och pupillkassa.

Med stöd av vad sålunda anförts anser sig överstyrelsen böra föreslå, dels att ordinarie folkskolinspektör skall vara skyldig att vara delägare i folkskollärarnas änke- och pupillkassa med ett delaktighetsbelopp av 3,400 kronor samt med de rättigheter

och skyldigheter i övrigt, vilka tillkomma delägare, som innehar befattning, med vilken skyldighet att tillhöra denna kassa är förenad, dels ock att för bestridande av ifrågakarande delaktighet i folkskollärarnas änke- och pupillkassa det såsom bidrag till berörda kassa å riksstatens tionde huvudtitel uppförda anslaget måtte ökas med 2,700 kronor.

Innan överstyrelsen lämnar frågan om änke- och pupillpensioneringen, vill den i detta sammanhang påpeka ännu en sak. Det skulle kunna tänkas, att en person, som redan vore delaktig i folkskollärarnas änke- och pupillkassa med högre belopp än 3,400 kronor, överginge till inspektörstjänst. För honom skulle hans ändrade ställning bliva ogynnsam i fråga om änke- och pupillpensioneringen. Överstyrelsen måste fördenskull anse det önskvärt, att folkskolinspektör, som före tillträdet till sin befattning varit delaktig i folkskollärarnas änke- och pupillkassa med högre belopp än 3,400 kronor, måtte fortfarande få tillhöra kassan med detta delaktighetsbelopp, under villkor att han dels betalar den mot det högre delaktighetsbeloppet svarande pensionsavgiften, dels därutöver erlägger en årlig tilläggsavgift, som beräknas motsvara det statsbidrag, vilket skulle utgå för skillnaden mellan delaktighetsbeloppet 3,400 kronor och det högre belopp, med vilket han är delaktig i kassan.

Departementschefen.

Av den nu föreliggande utredningen torde till en början framgå, att därest delaktighet skall beredas inspektörerna i folkskollärarnas änke- och pupillkassa, delaktighetsbeloppet bör bestämmas, icke såsom kommittén föreslagit till 5,000 kronor, utan i enlighet med den av direktionen anlita-de sakkunniges förslag till lönen i högsta lönegraden eller 3,400 kronor. Vad folkskolöverstyrelsen i detta hänseende anfört synes mig övertygande. Pensionsbeloppen komma i sådant fall att utgöra för ensam änka 680 kronor, för änka med ett eller flera pensionsberättigade barn 1,020 kronor samt för pensionsberättigade barn, då änka ej lever efter, respektive 340 kronor, om endast ett barn finnes, 680 kronor, om barnen äro två, och 1,020 kronor, om barnen äro tre eller flera. Såsom pensionsavgift skulle erläggas ett årligt belopp av 113 kronor 33 öre.

Vidare finner jag, likaledes i enlighet med överstyrelsens mening, att vid valet mellan de tre kassor, om vilka det här kan bliva fråga, övervägande skäl tala för folkskollärarnas änke- och pupillkassa. Jag vill alltså ansluta mig till överstyrelsens förslag i denna del.

Såsom förut framhållits, torde man hava anledning förvänta, att de personer, som komma att befinnas lämpliga till inspektörer, i regel tidigare innehaft ordinarie anställning, varmed följt delaktighet i någon änke- och pupillkassa. Komma nu inspektörerna att tillhöra folkskollärarnas änke- och pupillkassa med ett delaktighetsbelopp av 3,400 kronor, kan det med hänsyn till nämnda omständighet tänkas, att särskilda fall skulle kunna komma att föreligga, för vilka en undantagslagstiftning vore befogad.

Ett sådant fall har påvisats av överstyrelsen, då den uttalat sig för att inspektör, som redan före tillträdet till sin befattning är delaktig i folkskollärarnas änke- och pupillkassa med högre delaktighetsbelopp än det, som skulle tillkomma folkskolinspektör, exempelvis föreståndare vid

folkhögskola, måtte få bibehållas vid samma delaktighetsbelopp under villkor, att han dels betalar den mot det högre delaktighetsbeloppet svarande pensionsavgiften, dels därutöver erlägger en årlig tilläggsavgift, motsvarande det statsbidrag, som skulle erfordras för skillnaden mellan delaktighetsbeloppet 3,400 kronor och det högre belopp, med vilket han är delaktig i kassan. Då ett medgivande av denna innebörd kan vara av icke ringa värde för de personer, det skulle komma att gälla, men ej skulle medföra några ökade kostnader för statsverket, vill jag uttala mig för att bestämmelser i sådan riktning måtte meddelas.

Därjämte torde man emellertid böra taga i övervägande, om någon undantagsställning bör beredas sådana personer, som före sin befordran till inspektörsbefattning varit anställda såsom lärare vid seminarium eller allmänt läroverk eller såsom prästmän och vilka på grund därav äro delägare antingen i elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa eller i prästerskapets änke- och pupillkassa.

Till vilka belopp avgifterna och pensionsförmåner i elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa uppgå för läroverks- och seminarieadjunkt framgår av den förut lämnade redogörelsen. Avgiften till prästerskapets änke- och pupillkassa för en prästman med samma lön som den för folkskolinspektör föreslagna avlöningen i högsta lönegraden skulle enligt bestämmelsen i § 2, 2:o av reglementet för prästerskapets änke- och pupillkassa uppgå till 100 kronor. Änke- och pupillpensionernas belopp är i denna kassa något växlande från år till år; enligt vad jag inhämtat, skulle för en lön av nyss angivna belopp för närvarande utgå pensioner till följande belopp: till ensam änka kronor 675: 40, till änka med ett barn förhöjning därav med $\frac{3}{10}$, för 2 barn med $\frac{5}{10}$, för varje följande barn med ytterligare $\frac{1}{10}$, till ensamt barn $\frac{5}{10}$ av änkas pension, till 2 barn änkas pension, till 3 barn förhöjning därav med $\frac{3}{10}$ o. s. v.

Sammanställer man de villkor och förmåner, de sagda båda kassorna erbjuda, med dem, som skulle bliva gällande för folkskolinspektörerna, om dessa vinna delaktighet i folkskollärarnas änke- och pupillkassa, finner man, att villkoren i sistberörda kassa skulle bliva något mindre förmånliga än i vardera av de båda förstnämnda. För en lärare vid seminarium eller allmänt läroverk eller en prästman, vilken överginge till folkskolinspektörstjänst, skulle det alltså vara något förmånligare att få kvarstå i den änke- och pupillkassa, han vid övergången tillhör, än att överflyttas till folkskollärarnas änke- och pupillkassa. Då några retroaktivavgifter icke erfordras för inträde i sistnämnda kassa, är emellertid övergången icke förenad med några särskilda kostnader eller olägenheter. Och den nyssnämnda olikheten i förmåner synes mig icke vara så avsevärd, att den kan motivera undantagsbestämmelser till förmån för nu

berörda grupper av befattningshavare, helst som det skulle vara förenat med stora svårigheter att vid fastställandet av dylika undantagsstadganden rättvist avväga förhållandet mellan delägarnas avgifter och statens bidrag.

Det kan ock erinras därom, att det på grund av gällande bestämmelser för elementarlärarnas nya änke- och pupillkassa och för prästerskapets änke- och pupillkassa skulle bliva möjligt för folkskolinspektör, vilken vid övergången till inspektörstjänsten tillhörde endera av nämnda kassor, att, under särskilda villkor och utan kostnad för statsverket, kvarstå i densamma, jämte det han bleve delaktig i folkskollärarnas änke- och pupillkassa, och därigenom tillförsäkra sina efterlevande förhöjda pensioner.

Jag finner alltså icke skäl att ifrågasätta några villkor eller bestämmelser i fråga om inspektörernas änke- och pupillpensionering utöver vad av folkskolöverstyrelsen i sådant hänseende föreslagits.

Vad slutligen angår den höjning av statens bidrag till folkskollärarnas änke- och pupillkassa, som skulle bliva erforderlig för inspektörernas upptagande däri, har densamma med ledning av den utredning, som av förutnämnde sakkunnige verkstälts, av folkskolöverstyrelsen beräknats till 2,700 kronor årligen att utgå från och med år 1915. Mot den gjorda uträkningen i och för sig torde icke finnas skäl till invändning. Av den sakkunniges utredning framgår emellertid, att det i verkligheten behövliga statsbidragets belopp väl icke kan väntas komma att överstiga nämnda summa men däremot under vissa förutsättningar understiga densamma, och har han därför ifrågasatt, att statsbidraget skulle slutgiltigt fastställas först efter det inspektörstjänsterna blivit tillsatta med ordinarie innehavare.

Visserligen skulle de differenser, om vilka det här kan bli va fråga, icke komma att uppgå till några avsevärdare belopp. Men då det väl ej kan anses lämpligt, att ett större bidrag av statsmedel tillföres kassan, än som rätteligen bör tillkomma densamma, torde någon anordning böra vidtagas till förhindrande av nämnda eventualitet. Enklast torde saken lösas på följande sätt. Det föreslagna beloppet, 2,700 kronor, uppföres i riksstaten å extra stat. Men därjämte föreskrives, att detsamma icke omedelbart skall tillföras kassan utan att dennas direktion skall, sedan inspektörstjänsterna blivit tillsatta, utreda huru stort bidrag i verkligheten bör tillkomma kassan, varefter det må ankomma på Kungl. Maj:t att av det beviljade anslaget anvisa till kassan erforderligt belopp.

I den senast avlåtna statsverkspropositionen har Kungl. Maj:t på mitt förslag under tionde huvudtiteln hemställt till riksdagen att i avbidan på proposition angående omorganisation av folkskolinspektionen å extra stat för år 1915 beräkna ett belopp av 2,700 kronor till förstärkande av det under sagda huvudtitel å ordinarie stat uppförda anslaget å 73,725 kronor till bidrag till folkskollärarnas änke- och pupillkassa.

10. Ordningen för inspektionsregleringens genomförande.

Kommittén har i sitt förslag icke framställt någon bestämd plan för den nya ordningens genomförande utan blott mera i allmänhet uttalat sig därom. Kommittén har i detta hänseende anfört:

Med avseende på genomförandet av den förändrade anordning av folkskolinspektionen, som av kommittén föreslagits, anser kommittén, att denna anordning snarast möjligt bör bringas till stånd och att, om undantag därifrån tills vidare i vissa fall komme att göras, perioden för övergången till ett fullständigt genomförande av organisationen ej bör göras särdeles lång. Kommittén skulle anse det beklagligt, om även nu liksom vid två föregående tillfällen förslag till en förändrad anordning av folkskolinspektionen enligt grundsatsen om inspektörsverksamheten såsom huvudsyssla väl skulle vinna statsmakternas principiella godkännande men de vidtagna åtgärderna skulle komma att stanna vid endast en partiell förändring av den gamla ordningen. Någon bestämd hemställan angående sättet för det nu framställda förslagens genomförande finner sig kommittén icke böra eller kunna göra utan vill inskränka sig till att framhålla några av de synpunkter, som i förevarande avseende torde komma i betraktande.

Uppenbart är, att även beträffande de tjänstebefattningar, som här äro i fråga, de personliga förutsättningarna hos tjänst innehavarna i många fall kunna bliva av större betydelse än de yttre villkoren och formerna för deras verksamhet och att därför frågan om sättet för den nya organisationens genomförande måste bliva beroende av tillgången på personer, som äro ej blott villiga utan ock lämpliga att övertaga inspektörsbefattningarna. Saknas tillräckligt antal sådana personer, skall en på en gång över hela riket genomförd omläggning av inspektionen lätteligen komma att medföra mindre goda verkningar och därigenom bringa den nya organisationen i misskredit. Det torde därför ock vara i sakens intresse, att den insikt och erfarenhet, som representeras av de nu tjänstgörande inspektörerna, så långt möjligt tillvaratages vid övergången till den nya ordningen. Önskvärt synes slutligen vara, att denna nya ordning får utveckla sig under medverkan av den föreslagna skolöverstyrelsen, vilken, såsom kommittén i det föregående framhållit, bör med sin person- och sakkännedom kunna bidra till ett lyckligt personval och likaledes bör åt inspektionsarbetet giva en fast och enhetlig ledning.

En av kommitténs ledamöter, H. Tigerschiöld, har i ett till kommitténs betänkande fogat särskilt yttrande närmare utvecklat huru enligt hans mening den nya ordningen borde genomföras.

Enligt denna kommittéreservants åsikt ligger kärnpunkten i den nya organisationen icke i att inspektionen skall skötas som huvudsyssla, ehuru givetvis detta är en fördel, utan däri, att inspektionen, genom inrättande av den utav kommittén föreslagna skolöverstyrelsen, får en enhetlig ledning och kontroll. Under sådana omständigheter anser jag — fortsätter reservanten — att den föreslagna omorganisationen icke bör genomföras förr, än en central ledning av folkskoleväsendet kommit till stånd. Men även då detta sker, synes mig den nya organisationen av folkskolinspektionen icke böra med ett slag genomföras i hela sin omfattning. Dels skulle detta medföra en

Kommittén.

Särskilt
yttrande inom
kommittén.

betydande stegring av statsutgifterna för denna förvaltningsgren, vilka i allt fall växa i följd av genom nu förhöjd skjutslega ökade ersättningar för inspektörernas resor, dels torde det icke vara lämpligt att på en gång skilja sig från den erfarenhet och personliga duglighet, som representeras av de folkskolinspektörer, som nu på förordnande sköta befattningen såsom bisyssla, även om det skulle vara möjligt för den nya skolöverstyrelsen att på en gång, utan vunen erfarenhet om förhållandena, föreslå 33 personer, fullt kompetenta även med hänsyn till personlig duglighet, att utnämnas till ordinarie folkskolinspektörer. Kommer den föreslagna skolöverstyrelsen till stånd, synes mig alltså första steget vara att *dels* uppföra på ordinarie stat högst 13 folkskolinspektörstjänster, motsvarande antalet av tjänster, som nu skötas såsom huvudsyssla, vilket skulle betinga en kostnad av 59,100 kronor, därest ortstillägget bestämmes till 400 kronor, *dels ock* för beredande av något ökade arvoden åt övriga folkskolinspektörer anvisa ett belopp av 30,000 kronor eller således tillhoppa ett anslag av i runt tal 90,000 kronor, vilket innebär en ökning i nu utgående anslag för ändamålet med 39,500 kronor. Nästa steg därefter synes böra bli att, i den mån omständigheterna därtill föranleda, efter hand öka antalet ordinarie folkskolinspektörbeställningar och vidtagna motsvarande minskning i det för arvoden beräknade beloppet, till dess slutligen den av kommittén tänkta organisationen bleve i sin helhet genomförd.

Skulle åter den av kommittén föreslagna skolöverstyrelsen icke komma till stånd, torde tills vidare erfordras, att anslaget till folkskolinspektionen höjes något för beredande av ökade arvoden åt folkskolinspektörerna. Och synes mig i så fall anslaget böra höjas till omkring 65,000 kronor, vilket innebär en ökning av nuvarande anslaget med 14,500 kronor.

Myndighe-
terna.

Till kommitténs allmänna uttalande rörande den nya ordningens genomförande hava folkskolinspektören *M. Granér* samt folkskolinspektörerna i *Kristianstad* och *Göteborg* anslutit sig. Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Göteborgs och Bohus* län anser, att ett bättre resultat skulle vinnas, därest den föreslagna omorganisationen vunnne tillämpning endast efter hand. *Stockholms stads folkskoledirektion* säger sig hava uppfattat kommitténs uttalande i berörda avseende på det sättet, att genomförandet av den nya organisationen skulle ske gradvis, och anser ett sådant genomförande nödvändigt för att det med densamma avsedda målet helt skall vinnas.

Med anledning såväl av kommitténs uttalande om önskvärldheten av att den nya ordningen finge utveckla sig under medverkan av den föreslagna överstyrelsen som av det utav kommittéledamoten *Tigerschiöld* i hans reservation gjorda uttalandet, att den föreslagna omorganisationen ej borde genomföras förr, än en central ledning av folkskoleväsendet kommit till stånd, hava åtskilliga uttalanden framkommit, vilka yrka på organisationens genomförande, oberoende av om en överstyrelse kommer till stånd eller icke.

Folkskolinspektören *E. Westberg* anför:

Folkskolinspektionen är till och bör göras effektiv för skolans skull och ej för en eventuell överstyrelses, och den blir så mycket mer nödvändig, om överstyrelseförslaget ej ännu skulle kunna realiseras. Ett uppskov i den av *Tigerschiöld* angivna riktningen anser jag under inga förhållanden böra understödjas.

Uttalanden för önskvärdheten av den nya organisationens genomförande oberoende av en eventuell överstyrelses tillkomst hava dessutom gjorts av Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Uppsala* och *Kronobergs* län, folkskolinspektörerna *O. A. Gunnelius*, *J. Renvall*, *V. Karnell* och folkskolinspektören i *Västerås*. Enligt vad folkskolinspektören *F. Svedberg* i i sitt utlåtande anför, har dessutom det ovannämnda *statsinspektörsmötet* under sina överläggningar uttalat önskvärdheten härav.

Reservantens uttalande rörande den nya organisationens stegvisa genomförande har vunnit anslutning från många myndigheter. De, som uttalat sig härför, äro domkapitlen i *Uppsala*, *Linköping*, *Skara*, *Lund* och *Kalmar*, Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Alvsborgs*, *Värmlands* och *Kristianstads* län, folkskolinspektörerna *Hj. Strömberg*, *K. Hedmark*, *H. Ulander*, *E. Jungner*, *E. Möllenberg*, *G. Kellström* och folkskolinspektörerna i *Lunds* stift, folkskolestyrelsen i *Falun*, direktionen för prins Gustafs folkskola i *Uppsala*, skolrådet i *Borås* samt folkskolinspektörerna i *Hälsingborg* och *Borås*. Vidare förklarar domkapitlet i *Västerås* sig i så måtto vilja ansluta sig till reservantens yttrande, att tillsättning av inspektörer, som hade inspektionskallet till uteslutande uppgift, endast borde ske efter hand, så att skolan ej på en gång skilde sig från den erfarenhet och personliga duglighet, som representerades av de folkskolinspektörer, som nu på förordnande skötte sina platser som bisyssla. Likaledes uttalar domkapitlet i *Växjö* sin anslutning till reservationen, dock med den avvikelsen, att domkapitlet ej funne frånvaron av en central styrelse för folkskoleväsendet utgöra något hinder för genomförandet av den föreslagna omorganisationen. Däremot säger sig Kungl. Maj:ts befallningshavande i *Södermanlands* län vilja gå ännu längre än reservanten och anser, att omorganisationen borde ske först sedan skolöverstyrelsen efter vunnen erfarenhet fått yttra sig om densamma. Ett liknande uttalande har även gjorts av folkskolinspektörerna *J. A. Thunberg*, *A. Garfvé* och *J. Olsson-Garpe*.

I fråga om de verkningar på anslaget till folkskolinspektionen, som skulle följa av ett endast småningom skeende genomförande av den nya organisationen, anför *statskontoret*:

Vid sådant förhållande torde, ifall det å riksstaten för år 1913 uppförda anslaget å 50,500 kronor till arvoden åt folkskolinspektörer i enlighet med kommitténs förslag ersättes med ett till 148,100 kronor förhöjt anslag till folkskolinspektionen, tillika beträffande det nya anslaget, även om detsamma i likhet med det gamla erhåller reservationsanslags natur, böra föreskrivas, att besparingar, som uppstå, innan de nyinrättade befattningarna första gången tillsättas, skola överföras till statsverkets kassafond.

I framställningen till 1913 års riksdag anfördes härom följande:

Departement-
schefen
år 1913.

Huru man än må tänka sig de framtida förhållandena inom folkundervisningen, torde det vara klart, att den närmaste tidens utvecklingsarbete på området kommer att bliva av stor och ingripande betydelse. Jag behöver i sådant hänseende blott erinra om folkskolundervisningens från så många håll påfordrade omläggning i mera praktisk riktning samt det i samband härmed stående spörsmålet om fortsättningskolans reformering och rikare utbildning. Skall ett reformarbete på dessa områden icke utmynna i syftelöst mångfresteri och ohjälplig splittring utan kunna fortgå med någon klarhet och medvetenhet om mål och medel, torde det vara tydligt, att en större planmässighet är av nöden i folkundervisningsväsendets ledning, än det med nuvarande anordning är möjligt att åstadkomma. Jag har i min föregående framställning sökt ådagalägga, att den föreslagna omdaningen av folkskolinspektionen skulle innebära ett ytterst betydelsefullt led i nu angivna riktning. Jag måste därför, i likhet med kommittén, anse det högeligen önskvärt, att den nya ordningen snarast möjligt bringas till stånd och att perioden för övergången till ett fullständigt genomförande av densamma ej måtte bliva alltför lång.

Å andra sidan är det mig klart, såsom jag ock redan antytt, att någon övergångstid för den nya ordningens genomförande är oundgänglig och att man sålunda för det närvarande allenast kan taga ett steg i riktning mot målet. Frånsett att det säkerligen skulle komma att erbjuda ganska stora svårigheter att omedelbart finna ett tillräckligt antal fullt lämpliga personer för besättande av samtliga de nya inspektörsbefattningarna, synes det mig vara ett önskemål av största vikt, att vid organisationens fortsatta utformning och genomförande den erfarenhet må få göra sig gällande, vilken är att vinna vid verkställigheten av den åtgärd, som redan nu skulle vidtagas.

I denna riktning har också ett stort antal av de hörda myndigheterna uttalat sig.

Vid övervägande av den omfattning, i vilken en förändring redan nu bör genomföras, synes man mig böra utgå därifrån, att de inspektionsområden, vilka nu innehas av inspektörer med inspektionsuppdraget som ensamsyssla, böra bibehållas såsom sådana och att inspektörstjänsterna i dessa distrikt ombildas på föreslaget sätt. Nämnda inspektionsområden äro 13, därav 2 inom Uppsala stift, 1 inom Strängnäs stift, 2 inom Växjö stift, 2 inom Karlstads stift, 3 inom Härnösands stift och 3 inom Luleå stift. Att stanna härvid skulle dock allenast innebära en lönereglering för de hittillsvarande ensaminspektörerna men icke giva folkundervisningen något egentligt tillskott av ändamålsenlighet och kraft, vilket ju dock är reformens innersta syfte. Ett ytterligare steg och ett icke alltför obetydligt sådant bör därför redan nu tagas till den slutliga ordningens genomförande.

Gäller det då att avgöra, vilka delar av riket i första rummet böra ifrågakomma vid en sådan ombildning, synas många skäl tala för att man i landets olika bygder utvalde sådana områden, vilka av en eller annan anledning äro att anse såsom ur

inspektionssynpunkt mest krävande och där sålunda en ändamålsenligare anordning av inspektionen är mest trängande. Mot ett dylikt tillvägagångssätt talar emellertid ett synnerligen viktigt skäl. Huru omsorgsfullt man än på förhand söker klargöra, vilken indelning i inspektionsområden bör anses som den lämpligaste, torde vid en så omfattande granskning enskilda misstag icke kunna undvikas, liksom det ju ock kunde hända, att under tiden mellan planens uppgörande och slutliga utförande omständigheter kunde tillkomma, som påkallade ändring i det redan beslutade, något som givetvis skulle medföra oreda och svårigheter. Det synes mig därför bäst, att man vid den nya organisationens genomförande går så till väga, att man i ett sammanhang genomför regleringen av ett större sammanhängande område.

Av de 13 distrikt, där inspektörerna redan nu hava inspektionen såsom huvudsyssla, tillhöra 8 Norrland, 3 Svealand och 2 Götaland — fränsett den omständigheten, att Dalsland utgör en del av ett till sin huvuddel inom Värmland fallande område. För den nya ordningens fullständiga genomförande i Norrland skulle, enligt vad jag nyss förordat i fråga om antalet inspektörer inom Luleå stift, erfordras ytterligare blott 2 inspektörer; för Svealand skulle behövas ytterligare 6 sådana. Lämpligt synes då vara, att man nu fullständigt genomför organisationen i nämnda delar av landet, för vilket ändamål sålunda skulle erfordras 8 nya inspektörstjänster. De stift, som komme att beröras härav, äro Uppsala stift, Strängnäs stift, Västerås stift och Luleå stift.

Enligt förslaget, som i allt upptager 33 inspektionsområden, skulle därefter ytterligare 12 inspektörstjänster vara behöfliga. Om deras inrättande får, sedan närmare utredning hunnit ske, beslut framdeles fattas. Provisoriskt skulle alltså inspektionen inom Götaland bestridas på samma sätt som hittills.

I anslutning till vad departementschefen sålunda förordat hemställdes i Kungl. Maj:ts proposition om anställande i 21 inspektionsområden av folkskolinspektörer med befattningen såsom huvudsyssla och med de i det föregående angivna löneförmånerna, varjämte till arvoden åt inspektörer inom Linköpings, Skara, Lunds, Göteborgs, Kalmar och Visby stift begärdes ett belopp av 21,900 kronor.

Folkskolöverstyrelsen har gjort följande uttalande angående ordningen för inspektionsregleringens genomförande:

Från olika håll har föreslagits, att omregleringen ej skulle genomföras på en gång i hela landet utan endast så småningom under en viss övergångstid. Folkundervisningskommittén har uttalat sig för att den av densamma föreslagna anordningen snarast möjligt måtte bringas till stånd och att, om undantag därifrån i vissa fall komme att göras, perioden för övergången till ett fullständigt genomförande av organisationen ej borde göras särdeles lång. Såsom särskilda synpunkter vid bestämmandet av ordningen för omregleringens genomförande framhåller kommittén, att möjligheten av dess snara förverkligande vore beroende av tillgången på personer ej blott villiga utan ock lämpliga att övertaga inspektörsbefattningarna, att den insikt och erfarenhet, som representeras av de nu tjänstgörande inspektörerna, så långt möjligt måtte tillvaratagas vid övergången till den nya ordningen samt slutligen att den nya ordningen måtte få utveckla sig under medverkan av den av kommittén föreslagna

Folkskolöver-
styrelsen.

skolöverstyrelsen, vilken med sin person- och sakkännedom kunde bidraga till ett lyckligt personval och likaledes åt inspektionsarbetet kunde giva en fast och enhetlig ledning.

Kommitténs mening har delats av flera bland de hörda myndigheterna. Åtskilliga av dem hava dock i anslutning till en till kommitténs betänkande fogad reservation mera bestämt uttalat sig för en viss övergångstid för den nya anordningens genomförande.

Vad nu i allmänhet beträffar frågan om en övergångstid, vill överstyrelsen för bedömandet av den omfattning, som denna tid bör tänkas få, först och främst erinra om att den anordning, vilken ansetts som huvudpunkten i förslaget, eller att inspektionen skulle utövas som huvudsyssla, icke är något nytt och oprövat. Tvärt om har en sådan anordning funnits ända sedan folkskolinspektionen kom till. Att den ock befunnits fördelaktig framgår bland annat därav, att antalet inspektörer med tjänsten som ensamsyssla alltmera ökats.

Om nu ett beslut fattas, att inspektionen skall inom hela riket utövas såsom huvudsyssla men att denna anordning skall genomföras under en bestämd övergångstid, erbjuder sig givetvis en viss svårighet att bestämma, i vilka delar av landet denna anordning skulle omedelbart genomföras och inom vilka anordningen borde uppskjutas till en mer eller mindre avlägsen framtid. Det är visserligen obestridligt, att folkskoleväsendet företer stora olikheter inom landets skilda delar, varför ock inspektörernas verksamhet inom olika trakter måste bliva avsevärt olika. I stort sett torde dock behovet av en så god och lämpligt anordnad folkskolinspektion som möjligt vara det samma inom hela riket. Det måste fördenskull alltid bliva svårt att avgöra, i vilken eller vilka av landets huvuddelar reformen snarast behöver komma till stånd. Och hänsyn till en lämplig indelning i inspektionsområden kräver, att en omreglering under alla omständigheter sker samtidigt inom ett jämförelsevis stort område,

De hinder för att den nya organisationen skulle kunna genomföras på en gång i hela riket, som huvudsakligen anförts, äro dels behovet av förstärkt central ledning av vårt folkundervisningsväsen, dels svårigheten att finna tillräckligt många för inspektionsuppdraget lämpliga personer, om ett större antal tjänster på en gång skola besättas. Givetvis skulle det varit svårt för den hittillsvarande centrala ledningen av vårt folkundervisningsväsen att med sina starkt begränsade arbetskrafter och sina mångskiftande uppgifter ägna omregleringen av folkskolinspektionen all den uppmärksamhet och omsorg, den kunde påkalla. Detta hinder måste dock anses i väsentlig mån undanröjt genom folkskolöverstyrelsens inrättande. En av dennas huvuduppgifter måste just vara att organisera och leda folkskolinspektionen och därvid också på grundvalen av vunnen personkännedom bidraga till åstadkommande av ett lämpligt personval. Visserligen saknas fullt säkra grunder för att kunna på förhand besvara den frågan, huruvida det för närvarande finnes att tillgå tillräckligt antal lämpliga personer, i fall ett större antal nya inspektörstjänster samtidigt skulle förse med innehavare. Överstyrelsen vågar dock hysa den förhoppningen, att det antal lämpliga personer, som komma att stå till buds, skulle i det stora hela komma att visa sig tillräckligt. Vid denna frågas besvarande är först och främst att beakta, att man har att räkna med de personer, som för närvarande stå i folkskolinspektionens tjänst. Ett icke oväsentligt antal av dem kunna antagligen förväntas fortfarande vilja ägna sina krafter åt inspektionen. Utanför kretsen av dessa lära utan tvivel finnas icke så få för uppdraget lämpliga personer, varför hinder för att befattningarna skola kunna på ett tillfredsställande sätt besättas ej torde behöva befaras. Dessutom må erinras om

vad överstyrelsen förut framhållit, nämligen att inspektörstjänsterna böra, då omständigheterna så påkalla, tillsättas genom förordnande, på det att sådana personer, om vilkas lämplighet man ej på förband har tillräcklig erfarenhet, må kunna bliva prövade och få tillfälle att pröva sig själva. Skulle mot förmodan ej tillräckligt många fullt kompetenta personer stå till buds, synas mera tillfälliga anordningar i de särskilda fallen böra vidtagas.

Slutligen torde det böra tagas med i betraktande, att under alla omständigheter just nu ett ganska omfattande personskifte bland folkskolinspektörerna måste äga rum. I avbidan på den väntade omregleringen hava de senaste inspektörsförordnandena skett för jämförelsevis korta perioder, år 1910 för tre år och år 1913 för ett år, och därvid hava endast alldeles oundgängliga personombyten företagits. Följden har blivit, att åtskilliga inspektörer, särskilt bland dem, som innehava uppdraget såsom bisyssla, nu uppnått en sådan ålder, att de ej längre kunna tänkas kvarstå i tjänsten.

Av vad överstyrelsen sålunda anført angående ordningen för omregleringens genomförande framgår först och främst, att överstyrelsen icke kan finna några väsentliga hinder möta för att densamma genomföres på en gång i hela landet. Under sådana förhållanden måste överstyrelsen ur synpunkten av vad skolväsendets bästa kräver anse det i hög grad önskvärt, att den nya organisationen genomföres samtidigt i hela riket, varför överstyrelsen ock vill framställa och förorda ett förslag i sådan riktning.

Klart är, att en reformering av folkskolinspektionen icke är genomförd därmed, att riksdagen fattat beslut i ämnet. För att ett sådant riksdagens beslut skall kunna omsättas i verkligheten kräves ett organisatoriskt arbete av icke ringa omfattning: de olika inspektionsdistriktens gränser skola slutgiltigt fastställas, ny instruktion för inspektörerna utarbetas, åtskilliga andra författningar omarbetas eller nyredigeras o. s. v., allt uppgifter, som komma att medföra ett omfattande och krävande arbete. Därtill kommer så det betydelsefulla valet av innehavare för de nya inspektörsbefattningarna.

Jag finner det synnerligen förklarligt, om min företrädare i ämbetet vid tanken härpå var tveksam rörande möjligheten att på ett fullt tillfredsställande sätt få allt det arbete besörjt, som skulle erfordrats för en omedelbart och i ett slag genomförd omreglering av inspektionen, så länge för arbetets utförande ej annat organ stod till buds än folkskolebyrån inom ecklesiastikdepartementet med dess varande förhållanden redan för handläggningen av löpande ärenden knappt tilltagna arbetskrafter. Anledningen till tveksamhet i denna punkt måste givetvis hava varit än större i betraktande därav, att samtidigt med förslaget om folkskolinspektionens omreglering förslag även framlades för riksdagen om reformering av folkskoleseminarierna och om inrättande av en central styrelse för folkundervisningsväsendet, förslag, vilka även de skulle, därest de vunne riksdagens bifall, komma att för sitt förverkligande kräva ett omfattande

Departementschefen.

administrativt arbete, vilket likaledes skulle åligga folkskolebyrån. A andra sidan är det naturligt, att man ansåg det angeläget att få frågan om folkskolinspektionens reformering bragt under 1913 års riksdags prövning. Denna fråga hade ju sedan många år stått på dagordningen, ett fullt utarbetat och vederbörligen prövat reformförslag förelåg, och dessutom gingo de då tjänstgörande inspektörernas förordnanden till ända med år 1913. Under sådana omständigheter låg det tydligen närmast till hands att framlägga reformens grunddrag men inskränka dess omedelbara praktiska tillämpning, varigenom omfattningen av det förutnämnda organisatoriska arbetet skulle i väsentlig mån minskas.

Nu befinner sig frågan i ett annat läge. Genom folkskolöverstyrelsens inrättande har nämligen ett för ändamålet avpassat förvaltningsorgan tillkommit, åt vilket det hithörande förberedande organisatoriska arbetet kan överlämnas.

Då således numera intet utanför liggande hinder förefinnes för ett omedelbart och fullständigt genomförande av omregleringen, har man att vid bedömandet av frågan härom taga hänsyn allenast till de omständigheter, som ur synpunkten av inspektionens egen ändamålsenlighet och folkskoleväsendets behov tala för ett omedelbart eller ett successivt genomförande av omregleringen. Jag vill därför till prövning upptaga de skäl, som synas tala för dessa olika alternativ.

För ett stegvis genomförande av reformen hava anförts huvudsakligen två skäl: önskvärdheten av att den insikt och erfarenhet, som representeras av de nu tjänstgörande inspektörerna, måtte så långt möjligt tillgodogöras samt farhågan för att icke tillräckligt antal lämpliga personer skulle stå till buds för de nya inspektörsbefattningarnas besättande. Vad angår det först anförda skälet, synes dess innebörd ej vara fullt klar. Asyftas därmed, att den insikt och erfarenhet, som representeras av de nu tjänstgörande inspektörerna, skulle i så stor utsträckning som möjligt direkt bevaras för de särskilda distrikten, skulle det nämnda önskemålet i sin yttersta konsekvens tydligen leda därhän, att någon omreglering över huvud taget icke borde komma till stånd, så länge de nuvarande inspektörerna vore tjänstedugliga, enär varje omreglering, liksom över huvud taget varje personombyte på en inspektörsbefattning, måste medföra, att vissa områden berövas den insikt och erfarenhet, deras dittillsvarande inspektörer äro i besittning av. Innebär uttalandet åter, att genom vissa hittillsvarande inspektörers bibehållande vid inspektionsuppdraget efter regleringens genomförande ett mått av deras insikt och erfarenhet bör bevaras inom inspektörskåren för att överföras till dess nya medlemmar, torde önskemålet bliva fyllt, även om omregleringen omedelbart bleve i sin helhet genom-

förd. Givetvis är det icke möjligt att uttala något med visshet, då det gäller tillsättningen av tjänster, vilka skulle förklaras lediga till ansökning. Men man torde likväl hava alla skäl att antaga, det så pass många av de föreslagna nya inspektörstjänsterna skulle vid ett omedelbart genomförande av omregleringen komma att tillsättas med personer, som för närvarande innehava förordnande som inspektörer, att genom dessa en betydande fond av hittills förvärvad insikt och erfarenhet skulle bevaras bland inspektörerna. Denna skulle sedan under folkskolöverstyrelsens ledning och genom inspektörmöten kunna komma de nya inspektörerna till godo och förebygga alltför tvära omkastningar i inspektionsarbetet. Jag kan således icke finna, att den nu berörda synpunkten kan anses innebära något avgörande skäl mot reformens omedelbara och fullständiga genomförande.

Återstår den framställda farhågan för att icke tillräckligt antal lämpliga personer skulle stå till buds för inspektörsbefattningarnas tillsättande. Av vad jag nyss anfört framgår, att man därvidlag icke behöver räkna med hela det föreslagna antalet av 34 inspektörsbefattningar utan blott med en del därav. Betänker man så, huru många och talrika de kårer äro, bland vilka man kan vänta att finna aspiranter till inspektörstjänsterna, synes det högeligen osannolikt, att det icke skulle vara möjligt att redan nu finna det erforderliga antalet nya inspektörer. Folkskolöverstyrelsen, som tagit denna fråga under omprövning, har ock uttalat, att man enligt dess mening ej behövde befara, att de ifrågavarande befattningarna icke skulle kunna besättas på ett tillfredsställande sätt. Icke heller det nu berörda skälet mot ett omedelbart genomförande i hela landet av omregleringen synes mig därför kunna tillmätas någon avgörande betydelse, helst man, i de fall där tvekan kan råda om en persons lämplighet, har utvägen att allenast meddela förordnande för viss tid.

Mot ett successivt, men för ett omedelbart genomförande av omregleringen talar åter först och främst det från landets olika delar enstämmigt vitsordade behovet av en reformerad inspektion.

Vidare skulle det vid ett stegvis genomförande av den nya organisationen vara synnerligen svårt att rätt avväga den ordningsföljd de olika landsdelarna emellan, som därvid borde iakttagas. Givetvis skulle det riktigaste vara, att man först utvalde de delar av landet, där skolväsendet synes vara mest efterblivet och där alltså behovet av en effektiv inspektion kan anses vara störst. Av praktiska skäl låter emellertid detta sig näppeligen göra. Min företrädare i ämbetet har, såsom jag nyss omnämnt, i framställningen till 1913 års riksdag upptagit denna fråga till granskning och därvid påvisat, att ett dylikt tillvägagångssätt säkerligen skulle medföra oreda och svårigheter. Huru omsorgsfullt man än på förhand sökte klargöra, vilken

indelning i inspektionsområden för landet i dess helhet borde anses som den lämpligaste, kunde det lätteligen inträffa, att de områden, man vid det första steget av reformen ordnat i olika delar av landet, skulle vid reformens fortsatta genomförande befinnas mindre väl sammansatta och därför vara i behov av förändring. Av detta skäl borde man i ett sammanhang genomföra regleringen av ett större sammanhängande område. På grund härav föreslogs ock i nämnda framställning till riksdagen, att omregleringen till en början skulle omfatta Norrland och Svealand. Det synes mig emellertid uppenbart, att man, därest inga särskilt tvingande skäl föranleda därtill, bör undvika en sådan olikformighet i behandlingen av rikets olika delar, vilken skulle kunna hava till följd, att under det inspektionen förbättrats i trakter med jämförelsevis väl ordnat skolväsen, andra bygder, där ett uppryckningsarbete särskilt vore av nöden, komme att tills vidare befinna sig i samma läge som förut.

Det är ju ock en känd sak, att en väntad reform är ägnad att under den närmast föregående tiden medföra ett visst osäkerhetstillstånd och en benägenhet hos allmänheten såväl som hos myndigheterna att låta det anstå med åtgärder, vilka icke äro alldeles oundgängliga. Man torde med hänsyn härtill icke sakna fog för den farhågan, att ett uppskov för någon tid med regleringens genomförande inom vissa delar av landet skulle inom dessa delar i åtskilliga fall kunna utöva en hämmande inverkan på skolväsendets sunda och naturliga utveckling och sålunda bliva till skada.

Slutligen vill jag erinra om den omständigheten, att såsom också av folkskolöverstyrelsen framhållits, under alla omständigheter med 1914 års utgång ett ganska omfattande personskifte måste äga rum just bland de inspektörer, som innehava uppdraget såsom bisyssla. I avvaktan på den väntade reformeringen av inspektionen hava som bekant de båda senaste inspektörsförordnandena bestämts för korta perioder. Därvid hava en del inspektörer förmåtts att kvarstå, vilka av hänsyn till sin övriga verksamhet eller av andra skäl önska lämna inspektörsbefattningen. Andra bland de nu förordnade hava uppnått så hög ålder, att deras ytterligare kvarstående icke torde kunna ifrågasättas.

Av de nu gjorda övervägandena synes mig framgå, att sedan det av mig först omnämnda hindret för ett omedelbart genomförande av den nya ordningen i hela landet numera är undanröjt, det är riktigast och lämpligast, att omregleringen av inspektionen nu och i ett sammanhang genomföres i landet i dess helhet.

Jag vill alltså uttala mig för att samtliga de för den nya organisationen erforderliga 34 inspektörstjänsterna från och med år 1915 uppföras på ordinarie stat.

II. Kostnadsberäkning.

Rörande de kostnader, den föreslagna omregleringen av folkskolin-spektionen skulle medföra, har folkskolöverstyrelsen anfört följande:

Kommitténs kostnadsberäkning slutar på en summa av 148,100 kronor. Överstyrelsen anser sig emellertid på grund av såväl de ändringar i kommitténs förslag, som överstyrelsen förordat, som ock ett par andra omständigheter böra föreslå vissa jämkningar i kommitténs beräkningar. Kommittén har räknat med att 33 inspektörer med tjänsten som huvudsyssla skulle envar åtnjuta grundavlöning av 4,000 kronor eller sammanlagt 132,000 kronor, vartill skulle komma ett särskilt arvode av 2,000 kronor för inspektionen å Gottland. Då överstyrelsen föreslagit 34 inspektörer med tjänsten som huvudsyssla, skulle alltså enligt överstyrelsens beräkning grundavlöningen åt dessa uppgå till ett sammanlagt belopp av 136,000 kronor. Emellertid måste det, såsom förut framhållits, anses som alldeles osannolikt, att redan från och med år 1915 samtliga befattningar skola vara besatta med ordinarie innehavare. Tvärt om komma utan tvivel åtskilliga tjänster att uppehållas på förordnande. För dessa tjänster bör från den egentliga lönen göras avdrag, motsvarande bidrag till egen pensionering, ett avdrag, som torde böra upptagas till 100 kronor för varje befattning. Givetvis är det omöjligt att nu avgöra, huru inspektörstjänsterna under år 1915 komma att fördela sig på sådana, som äro besatta med ordinarie innehavare, och sådana, som uppehållas på förordnande. För att emellertid få en bestämd beräkningsgrund vill överstyrelsen utgå från det antagandet, att tjänsterna komma att fördela sig med hälften eller 17 på vardera av de nu nämnda arterna för tillsättning. Under denna förutsättning skulle alltså det ovan angivna beloppet, 136,000 kronor, minskas med 1,700 kronor. Vidare vill överstyrelsen erinra om att i kommitténs beräkningar icke ingår något belopp till ålderstillägg. Om emellertid i överensstämmelse med vad överstyrelsen förordat vissa av de personer, som komma att innehava inspektörsbefattning, skulle kunna för uppflyttning i högre lönegrad få räkna sig till godo viss föregående tjänstgöring, torde i likhet med vad som skett i de beräkningar, som ligga till grund för Kungl. Maj:ts förslag till 1913 års riksdag, även en summa för ifrågasvarande ändamål böra medtagas i kostnadsberäkningen. Huru stort detta belopp bör vara kan givetvis ej heller nu med bestämdhet fastställas, men överstyrelsen tror sig kunna antaga, att i detta hänseende ett belopp av 9,000 kronor bör vara tillräckligt. Då överstyrelsen förordat ortstillägg å 500 kronor till endast 7 inspektörer i stället för 8 enligt kommitténs förslag, kommer alltså att för ortstillägg krävas en summa av sammanlagt 3,500 kronor i stället för av kommittén beräknade 4,000 kronor. Vidare skulle för expensmedel efter 300 kronor för tjänst till de 34 inspektörerna behövas tillsammans 10,200 kronor.

För vinnande av större överskådlighet vill överstyrelsen sammanställa de olika posterna i följande översikt:

Grundavlöning å 4,000 kronor åt 17 inspektörer	kronor	68,000
Grundavlöning å 3,900 kronor åt 17 inspektörer	>	66,300
Ortstillägg å 500 kronor åt 7 inspektörer.....	>	3,500
Ålderstillägg	>	9,000
Expensmedel	>	10,200
		<hr/>
	kronor	157,000

Folkskol-
överstyrelsen.

Hela det belopp till avlöning m. m. åt folkskolinspektörer, som enligt överstyrelsens förslag borde av riksdagen äskas, skulle således utgöra 157,000 kronor.

Om folkskolinspektionen omregleras på det sätt, som överstyrelsen i det föregående förordat, komma utgifterna från det i riksstaten för ändamålet uppförda anslaget att utgå efter automatiskt verkande grunder. A andra sidan är det, såsom redan blivit påvisat t. ex. med avseende på ålderstillägg och avdrag för pensionsavgifter, omöjligt att på förhand exakt fastställa de belopp, som erfordras. På grund av nu anförda omständigheter torde det vara lämpligt, att det ifrågavarande anslaget hädanefter får utgå som förslagsanslag.

Departement-
schefen.

Mot den av folkskolöverstyrelsen framlagda kostnadsberäkningen har jag intet att invända. Då anslaget till arvoden åt folkskolinspektörer för år 1914 är i riksstaten uppfört med ett belopp av 60,900 kronor, skulle i enlighet med nämnda beräkning för år 1915 erfordras en ökning av anslaget med 96,100 kronor eller till 157,000 kronor.

Ett par omständigheter måste i detta sammanhang beröras.

Hittills hava landstingen i Gävleborgs, Västernorrlands samt Västerbottens län till förbättring av statsarvodena åt de inom dessa län förordnade inspektörerna beviljat vissa belopp, tillhoppa uppgående till 7,200 kronor. Genomföres nu den omreglering, som jag i det föregående förordat, synes det knappast längre kunna ifrågasättas, att i vissa län kostnaderna för statsinspektionen delvis skulle bestridas av landstingen och sålunda några län uti här ifrågavarande avseende komma att intaga en mindre gynnad ställning än övriga delar av landet. Näppeligen torde man heller kunna förvänta, att landstingen efter genomförandet av en mera verksam statsinspektion fortfarande skola befinnas villiga att lämna bidrag, vilka tidigare föranletts av nödvändigheten att uti de vidsträckta bygderna åvägbringa en kraftigare inspektion, än som med då tillgängliga statsmedel kunde åstadkommas. Jag anser därför, att vid beräkning av kostnaderna de nu berörda landstingsbidragen icke böra komma i betraktande. Dock torde, såsom i jämförliga fall förut ägt rum, böra stadgas, att så länge från landsting till statens folkskolinspektör med befattningen såsom ensam-syssla i hans nämnda egenskap ersättning utgår, avlöningen av statsmedel skall minskas med ersättningen motsvarande belopp och i följd därav såsom pensionsunderlag tjäna lönen i vederbörande lönegrad. Nu berörda förhållande innebär tydligen ett ytterligare skäl jämte det av folkskolöverstyrelsen anförda för att anslaget till arvoden åt folkskolinspektörer, vilket nu är reservationsanslag, bör förändras till förslagsanslag.

Med hänsyn till de olika ändamål, som för framtiden skulle tillgodoses genom ifrågavarande anslag, torde detsamma böra upptagas under benämningen: Till avlöning m. m. åt folkskolinspektörer.

Rörande beloppet av det bidrag av statsmedel, som erfordras för

beredande åt folkskolinspektörerna av änke- och pupillpensionering, har jag uttalat mig i det föregående.

Kostnaderna för traktaments- och reseersättning till inspektörerna bestridas från ett å ordinarie stat uppfört särskilt förslagsanslag, för närvarande fastställt till 93,000 kronor. I vad mån eller i vilken riktning den nu föreslagna omregleringen av inspektionen kan komma att öva inflytande på berörda kostnader, synes icke vara möjligt att på förhand avgöra. Erfarenheten får sålunda utvisa, om någon ändring av resekostnadsanslaget, vilket för närvarande är tillräckligt för sitt ändamål, kan bli erforderligt.

På grund av vad jag sålunda anfört får jag hemställa, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen att

*Departement-
schefens
hemställan.*

dels besluta,

att till folkskolinspektör skall från och med år 1915 utgå lön i tre lönegrader å 1) 2,700 kronor, 2) 3,050 kronor, 3) 3,400 kronor jämte tjänstgöringspenningar å respektive 1,300 kronor, 1,450 kronor och 1,600 kronor och därjämte till folkskolinspektör, vars inspektionsområde innefattar Stockholms stad, därest han är där bosatt, samt till folkskolinspektör, vars inspektionsområde huvudsakligen är förlagt till Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län och som är där bosatt, ortstillägg å 500 kronor; skolande därvid iakttagas, att så länge från landsting ersättning utgår till folkskolinspektör i denna hans egenskap, avlöningen av statsmedel skall minskas med ett nämnda ersättning motsvarande belopp och i följd därav såsom pensionsunderlag tjäna lönen i vederbörligaste lönegrad, samt

att till folkskolinspektör skall utgå ersättning för expenser med 300 kronor;

dels godkänna de av mig förordade villkoren och bestämmelserna för åtnjutande av ifrågavarande avlöningsförmåner;

dels föreskriva, att en var, som med eller efter ingången av år 1915 tillträder ordinarie befattning som folkskolinspektör, skall vara pliktig att underkasta sig sagda villkor och bestämmelser;

dels medgiva, att folkskolinspektörsbefattning må av Kungl. Maj:t tillsättas medelst konstitutorial eller genom förordnande för viss tid, dock att i sistnämnda fall lönen skall minskas med 100 kronor;

dels bestämma, att ordinarie folkskolinspektör skall tillhöra folkskollärarnas änke- och pupillkassa, varvid delaktighetsbelopp skall gälla lönen i högsta lönegraden; dock med rätt för den, som före tillträdet av inspektörsbefattningen är delägare i nämnda kassa med högre delaktighetsbelopp än det, som skulle tillkomma folkskolinspektör, att bibehållas vid det högre delaktighetsbeloppet, under villkor att han erlägger dels den mot det högre delaktighetsbeloppet svarande pensionsavgiften, dels därutöver en årlig tilläggsavgift, motsvarande det statsbidrag, som skulle utgå för skillnaden mellan folkskolinspektörs delaktighetsbelopp och det högre belopp, med vilket han är delaktig i kassan;

dels för anställande i 34 inspektionsområden av folkskolinspektörer med nyssberörda avlöningsförmåner och ersättning för expenser samt för beredande av ersättning till vikarie för sjuk sådan inspektör, beräknad efter högst 3,000 kronor för år, med uteslutande ur riksstaten av det däri å ordinarie stat uppförda anslaget till arvoden åt folkskolinspektörer å 60,900 kronor, å samma stat uppföra ett förslagsanslag med titel: Till avlöning m. m. åt folkskolinspektörer, å 157,000 kronor;

dels anvisa under riksstatens tionde huvudtitel å extra stat för år 1915 till förstärkande av det ordinarie anslaget: Bidrag till folkskollärarnas änke- och pupillkassa, ett belopp av 2,700 kronor;

dels ock bestämma, att vad i särskilda med riksdagens medverkan tillkomna författningar stadgas beträffande granskning genom Stockholms stads konsistorium av rekvisitioner å statsbidrag för folkundervisningsändamål skall i motsvarande tillämpning gälla om sådan granskning, verkställd av statens vederbörande folkskolinspektör.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna bifall; och skulle proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, avlåtast till riksdagen.

Ur protokollet:

Gunnar Holmström.

Kungl. Maj:ts förnyade nådiga instruktion för folkskolinspektörer; given Stockholms slott den 11 november 1904.

§ 1.

1. Folkskolinspektör åligger att inom det honom anvisade område med uppmärksamhet följa allt, som till folkundervisningen hör, besöka därvarande högre folkskolor, folkskolor, mindre folkskolor och småskolor, inhämta kännedom om deras tillstånd och behov, vaka över, att gällande författningar rörande folkskoleväsendet efterlevas samt söka främja folkskoleväsendets utveckling.

2. Inom varje till inspektionsområdet hörande skoldistrikt bör han tillse, att där finnas tillräckliga lärarkrafter, tjänliga skolrum, ändamålsenliga gymnastiklokaler eller gymnastikanordningar, lämpliga lekplatser samt erforderlig undervisningsmaterieell, att distrikt med flera skolor indelas i lämpliga skolområden, att de flyttande skolornas områden delas i lämpliga skolrotar samt att förhållandet mellan småskolor, folkskolor samt olika slag av fortsättningsskolor riktigt ordnas, börande han därvid särskilt tillse, att där icke medellöshet eller lokala förhållanden lägga hinder i vägen, barnen må erhålla så lång undervisningstid, som i folkskolestadgan avses.

3. Vid besöken i skolorna bör han taga noggrann kännedom om anordningen av skolan och läroplanen, undervisningen och ordningen, vården om barnens seder, sundhetsförhållanden och allt, som i övrigt angår skolväsendet, samt med undantag för det fall, som i § 2 mom. 2 här nedan omnämnas, giva lärare och lärarinnor nödiga råd och anvisningar i dessa hänseenden; och bör han vid dessa besök tillse, att gymnastiska övningar och lekar anordnas och bedrivs på ett för barnens kroppsliga utveckling lämpligt sätt, att undervisning i trädgårdsskötsel anordnas ändamålsenligt samt att nykterhetsundervisningen icke försummas.

4. När han anser det ändamålsenligt, äger han att till närvaro vid besöken kalla lärare och lärarinnor från närgränsande skolor för rådplägning angående frågor, som röra undervisningen, ordningen och tukten i skolorna, samt för avhörande av undervisningsprov av lärare och lärarinnor, som han därom anmodar.

5. Honom åligger därjämte att, särskilt med hänsyn till bokurval och utlånings verksamhet, inspektera inom inspektionsområdet befintliga skolbibliotek för lärjungar och lärare ävensom, enligt de bestämmelser som äro eller kunna varda meddelade, inom inspektionsområdet inrättade, med statsbidrag understödda församlings-, kommun- och föreningsbibliotek. *K. Kung. den 16 juni 1905.*

6. Folkskolinspektör åligger vidare att utöva inspektion med avseende å den undervisning i huslig ekonomi, som med understöd av statsmedel på grund av nådiga kungörelsen angående statsbidrag för undervisning i huslig ekonomi den 16 juni 1906 medelas i ej mindre folkskolor och högre folkskolor än även folkhögskolor och för meddelande av sådan undervisning inrättade särskilda anstalter inom inspektionsområdet. *K. Kung. 16 juni 1906.*

§ 2.

1. Anmärkas brister i distriktets skolväsende, vare sig i dess anordning i det hela eller i de särskilda skolorna, skall inspektören därom samt om de ändringar och förbättringar, som anses nödiga, dels giva skolrådet eller dess ordförande ävensom med undantag för det fall, som i närmast följande mom. omnämnas, vederbörande lärare

och lärarinnor muntligt meddelande, dels ock, där så finnes behöfligt, inom tre månader efter inspektionsförrättningen tillsända skolrådet skriftlig promemoria i ämnet. Där rättelse icke sker i de av inspektören sålunda anmärkta förhållanden, bör han, då så prövas nödigt, därom göra anmälan hos vederbörande domkapitel.

2. I skoldistrikt, i vilket enligt § 8 mom. 4 i förnyade nådiga stadgan angående folkundervisningen i riket den 10 december 1897 är anställd särskild folkskolinspektör eller överlärare, som enligt för honom utfärdad och vederbörligen fastställd instruktion har att övervaka och leda undervisningen och ordningen i distriktets skolor, vände sig statens folkskolinspektör med sina anmärkningar rörande så väl undervisningen och ordningen i skolan som bristerna uti anordningen av distriktets folkskoleväsende ävensom med sina råd och anvisningar till de anmärkta bristernas avhjälpande antingen, såsom i mom. 1 sägs, till skolrådet (skolestyrelsen) eller dess ordförande eller ock till folkskolinspektören eller överläraren i distriktet.

§ 3.

1. I avseende på de berättelser om skolväsendet, som av skolråden årligen avgivas för att insändas till ecklesiastikdepartementet, har inspektören att ställa sig till efterrättelse vad därom är föreskrivet.

2. Skolrådets ansökningar hos Kungl. Maj:ts befallningshavande om statsbidrag till bestridande av kostnaderna för folkskoleväsendet och dithörande anstalter inom skoldistriktet skall inspektören granska, och åligger det honom därvid tillse, att föreskrivna uppgifter bliva lämnade samt att, om anledning ej finnes till anmärkning, vitsorda uppgifternas riktighet.

3. Då nytt folkskolehus skall uppföras, bör inspektören granska ritningen därtill samt i sitt utlåtande därom avgiva yttrande såväl över skolhusets läge som ock över de särskilda lokalernas och lekplatsens lämplighet för sitt ändamål.

§ 4.

Inspektören skall om sin verksamhet avgiva berättelse dels i korthet efter varje av de fem första årens förlopp till domkapitlet, innehållande uppgift om såväl de skoldistrikt och de skolor i dessa, i vilka han under året anställt inspektion, som de dagar, när inspektionen förrättats, samt om det huvudsakliga av vad han därvid funnit att anmärka, dels utförligare och i ett sammanhang efter sex år till ecklesiastikdepartementet. Denna sistnämnda berättelse skall med särskild hänsyn till skolväsendets utveckling under inspektionsperioden innehålla redogörelse rörande:

1. Anstalter för folkundervisningen och deras auordning enligt gällande reglementen.
2. Läroämnen, lärokurser och läsordning.
3. Lärotider.
4. Lärjungar, deras intagning, skolgång, flyttning och avgång.
5. Lärare, undervisning, ordning och tukt samt skolförhör.
6. Undervisningsmaterieell och bibliotek.
7. Anteckningsböcker.
8. Lärorum, skolmöbler, gymnastik- och lekanordningar samt skolträdgårdar.
9. Tillsyn.
10. Kostnader för skolväsendet.

§ 5.

1. Det åligger inspektör att ordna sina resor inom inspektionsområdet på ändamålsenligt sätt och därvid särskilt iakttaga, att de ej komma att medföra högre kostnader än erforderligt är; börande fördenskull så många skolor som möjligt under varje resa besökas.

2. Inspektören äger att för sina tjänsteförrättningar åtnjuta resekostnads- och traktamentsersättning enligt fjärde klassen i gällande resereglemente. Denna ersättning ävensom det arvode av statsmedel, vilket inspektör tillägges, må inspektören, sedan av honom avgiven räkning undergått behörig granskning, uppbara å det lantränteri, som i hans förordnande anges. Arvodet utbetalas kvartalsvis med en fjärdedel under var av mars, juni, september och december månader varje år.

Vilket vederbörande etc.

Bilaga 2.

Rikets nuvarande indelning i inspektionsområden, de nuvarande inspektörerna och deras arvoden.

Inom Uppsala stift:

	Arvoden.
1. Domprosteriet, Vaksala, Ulleråkers, Norunda och Roslags västra kontrakt samt Söderfors församling av Örbyhus kontrakt: föreståndaren för Ytterlännäs högre folkskola, jur. och fil. kandidaten <i>E. G. Ch. Brandt</i>	kronor 335: —
2. Närdinghundra, Lyhundra, Sjuhundra (med undantag av Fasterna pastorat), Årlinghundra, Seminghundra, Svartsjö och Roslags östra kontrakt samt Öregrunds, Hargs, Forsmarks, Börstils och Valö pastorat ävensom Hökhuvuds och Bladåkers församlingar av Olands och Frösåkers kontrakt: kyrkoherden <i>H. M. Strömberg</i>	» 795: —
3. Örbyhus kontrakt med undantag av Söderfors församling, Hagunda, Lagunda, Fjärdhundra södra, Trögds, Åsunda, Håbo och Fjärdhundra norra kontrakt, samt Alunda och Tuna pastorat ävensom Skäfthammars och Ekeby församlingar av Olands och Frösåkers kontrakt och Fasterna pastorat av Sjuhundra kontrakt: kyrkoherden <i>K. A. Hedmark</i>	» 800: —
4. Gästriklands östra och västra kontrakt samt Hälsinglands västra nedre kontrakt: överläraren <i>N. J. Jonsson</i>	» 2,050: —
5. Hälsinglands östra, västra övre, norra nedre och norra övre kontrakt: förre överläraren <i>E. Westberg</i>	» 2,050: —
<i>Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 1 saml. 102 häft. (Nr 145.)</i>	
	21

Arvoden.

Inom Linköpings stift:

6. Vikbolands, Hammarkinds, Bergslags, Norra Tjusts och Södra Tjusts kontrakt: komministern <i>K. G. Widelius</i>	kronor	560: —
7. Domprosteriet, Skärkinds och Norrköpings kontrakt: kyrkoherden <i>C. R. Sundell</i>	»	360: —
8. Gullbergs och Bobergs, Aska, Dals, Vifolka och Valkebo, samt Göstrings och Lysings kontrakt: komministern <i>H. Falk</i>	»	650: —
9. Bankekinds, Tunaläns och Sevede, Aspelands, Kinds, Ydre samt Norra och Södra Vedbo kontrakt: kyrkoherden <i>A. R. Alvin</i> ...	»	730: —

Inom Skara stift:

10. Domprosteriet, Barne, Vånga och Kållands kontrakt: f. d. seminarieaktorn <i>E. T. Jungner</i>	»	610: —
11. Väne kontrakt: f. d. läroverksadjunkten <i>J. E. Torell</i>	»	255: —
12. Kinna, Kåkinds, Norra och Södra Vadsbo, Mariestads samt Billings kontrakt: f. d. folkhögskolföreståndaren <i>A. G. L. Belfrage</i>	»	840: —
13. Falköpings, Vartofta, Redvägs, Ås och Kullings kontrakt: seminarieadjunkten <i>K. Karlgren</i>	»	945: —

Inom Strängnäs stift:

14. Södermanlands län och den del av Stockholms län, som tillhör Strängnäs stift, samt Kvarsebo pastorat i Östergötlands län och Karlskyrka pastorat i Västmanlands län: folkskolläraren, fil. doktorn <i>L. J. Levander</i>	»	3,550: —
15. Den del av Örebro län, som tillhör Strängnäs stift: folkhögskolföreståndaren, fil. licentiaten <i>J. V. Jonsson</i>	»	600: —

Inom Västerås stift:

16. Domprosteriet, Munktorps, Köpings, Arboga, Väster-Färnebo och Sala kontrakt: komministern <i>J. E. Broberg</i>	»	645: —
17. Fellingsbro och Nora kontrakt: kyrkoherden <i>E. T. Hedelin</i>	»	400: —
18. Norrbärke, Västerdals och Stora Tuna kontrakt: kapellpredikanten <i>A. J. E. Olsson-Garpe</i>	»	500: —
19. Leksands, Rättviks och Mora kontrakt: kyrkoherden <i>J. A. Thunberg</i>	»	650: —
20. Falu och Hedemora kontrakt: kyrkoherden <i>A. R. Engelbrekt Garfvé</i>	»	400: —

Inom Växjö stift:

21. Kronobergs län: f. d. rektorn, fil. kandidaten <i>A. G. Leffler</i>	»	3,550: —
22. Den del av Jönköpings län, som tillhör Växjö stift: e. o. prästmannen <i>J. A. Franzén</i>	»	3,550: —

Arvoden.

Inom Lunds stift:

23. Oxie, Skytts, Vemmenhögs och Frosta kontrakt: f. d. seminarieadjunkten <i>N. Larsson</i>	kronor	900: —
24. Torna, Bara och Harjagers kontrakt: lektorn <i>J. Norring</i>	»	610: —
25. Ljunits och Herrestads, Färs, Albo och Järrestads samt Ingelstads kontrakt: kontraktsprosten <i>E. A. Thulin</i>	»	750: —
26. Onsjö och Rönnebergs kontrakt: seminarieaktorn <i>N. Torpson</i>	»	280: —
27. Södra Åsbo, Norra Åsbo, Bjäre och Västra Göinge kontrakt: seminarieadjunkten <i>A. T. Brandt</i>	»	585: —
28. Östra Göinge, Villands och Gärds kontrakt: kontraktsprosten <i>S. Dahl</i>	»	575: —
29. Luggude kontrakt och <i>Blekinge län</i> : kyrkoherden <i>A. N. Hammar</i>	»	930: —

Inom Göteborgs stift:

30. <i>Göteborgs och Bohus län</i> : brukspredikanten <i>T. Torbiörnsson</i>	»	1,600: —
31. Den del av <i>Älvsborgs län</i> , som tillhör Göteborgs stift: regementspastorn <i>A. T. Lindqvist</i>	»	740: —
32. <i>Hallands län</i> : komministern <i>A. Z. Hammarberg</i>	»	915: —

Inom Kalmar stift:

33. Norra Möre, Stranda och Handbörds kontrakt: kyrkoherden <i>E. E. Möllerberg</i>	»	560: —
34. Södra Möre samt Ölands norra, medel- och södra kontrakt: komministern <i>A. Thörn</i>	»	540: —

Inom Karlstads stift:

35. Kils, Älvdals, Visnums, Nyeds, Fryksdals och Nors kontrakt: pastoratsadjunkten <i>O. A. Gunnelius</i>	»	3,550: —
36. Jösse, Nordmarks och Gillbergs kontrakt samt den del av Älvsborgs län, som tillhör Karlstads stift: överläraren <i>J. Renvall</i>	»	3,550: —

Inom Härnösands stift:

37. Den del av Ångermanland, som tillhör <i>Västernorrlands län</i> : fil. kandidaten <i>P. Holmvall</i>	»	2,400: —
38. Medelpad: e. o. prästmannen <i>C. A. Nordlander</i>	»	2,500: —
39. <i>Jämtlands län</i> : förre folkskolläraren <i>E. Erikson</i>	»	3,550: —

Inom Luleå stift:

	Arvoden
40. Västerbottens södra och norra kontrakt: fil. licentiaten <i>F. E. Svedberg</i>	kronor 2,550: —
41. Norrbottens södra kontrakt, Överkalix pastorat av Norrbottens norra kontrakt, Arvidsjaurs och Arjeplogs pastorat av Lappmarkens andra kontrakt samt Jockmocks pastorat av Lappmarkens tredje kontrakt: e. o. prästmannen <i>J. Sunneman</i>	» 3,550: —
42. Norrbottens norra kontrakt med undantag av Överkalix pastorat: kyrkoherden <i>A. Alexandersson</i>	» 700: —
43. Lappmarkens första och andra kontrakt med undantag av Arvidsjaurs och Arjeplogs pastorat: folkskolläraren, fil. kandidaten <i>K. L. Österberg</i>	» 2,550: —
44. Lappmarkens tredje kontrakt med undantag av Jockmocks pastorat: kyrkoherden <i>K. V. Karnell</i>	» 1,000: —

Inom Visby stift:

45. Norra kontraktet samt Roma, Dalhems, Hörsne, Gothems, Östergarns, Kräklingbo, Sjonhems och Vänge pastorat av Medelkontraktet: t. f. kyrkoherden <i>A. E. Klint</i>	» 340: —
46. Södra kontraktet samt Sanda, Eskelhems, Stenkumla, Valls, Atlingbo, Hejde och Klinte pastorat av Medelkontraktet: kyrkoherden <i>G. M. T. Kellström</i>	» 325: —

Folkundervisningskommitténs förslag till rikets indelning i inspektionsområden.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
I. Första inspektionsområdet:						
<i>Stockholm med Södertörn och södra Roslagen.</i>						
Södertörns kontrakt	1,488,71	51,064		18	125	196
Av Södertälje kontrakt:						
Över-Järna, Ytter-Järna, Östertälje, Väster- tälje, Tveta, Turinge och Vårdinge skol- distrikt	429,95	8,641		7	33	41
Roslagens västra kontrakt	489,54	27,653		12	68	117
Svartsjö »	213,19	7,166		8	27	29
Roslags östra »	796,36	43,527		14	96	151
Stockholms stad	32,40	341,986		1	252	852
Södertälje »	18,62	11,060		1	13	42
Summa	3,468,77	491,097	141,6	61	614	1,428
II. Andra inspektionsområdet:						
<i>Nordöstra Uppland.</i>						
Domprosteriet i Uppsala stift (utom Uppsala stad: se nedan!)	39,75	2,242		1	4	6
Vaksala kontrakt	484,83	8,527		8	26	29
Nordinghundra »	897,06	14,366		8	49	52
Olands och Frösåkers »	1,487,41	22,342		15	82	88
Lyhundra »	648,18	13,001		7	39	41
Sjuhundra »	957,98	21,367		13	68	74
Ärlinghundra »	260,71	6,319		7	21	22
Seminghundra »	517,44	8,695		11	34	36
Håbo »	373,39	7,601		9	28	28
Ulleråkers »	466,64	5,933		7	21	22
Norunda »	390,42	5,925		5	18	18
Örbyhus »	2,002,52	38,000		11	118	148
Uppsala stad	15,42	25,960		1	21	65
Summa	8,541,75	180,278	21,1	103	529	629

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
III. Tredje inspektionsområdet:						
<i>Södermanland utom Södertörn.</i>						
Domprosteriet i Strängnäs stift.....	775,85	17,932		14	51	63
Villåttinge kontrakt	671,38	13,942		8	42	53
Oppunda östra »	641,06	12,726		7	41	44
Oppunda västra »	893,02	23,217		5	68	88
Nyköpings västra »	1,103,92	26,623		14	78	111
Nyköpings östra »	740,71	15,128		12	40	41
Daga »	721,13	13,200		9	43	49
Väster-Rekarne » (utom Eskilstuna stad: se nedan!)	515,53	15,540		10	46	62
Öster-Rekarne »	640,57	12,658		9	47	49
Av Södertälje kontrakt:						
Över-Enhörna, Ytter-Enhörna, Hölö och Mörkö skoldistrikt	224,64	4,374		4	17	17
Eskilstuna stad	85,73	28,371		1	42	116
Summa	7,013,54	183,711	26,2	93	515	693
IV. Fjärde inspektionsområdet:						
<i>Östra Östergötland och Tjust.</i>						
Bankekinds kontrakt	444,64	10,215		7	35	44
Skärkinds »	471,33	6,517		6	22	23
Vikbolands »	515,21	10,126		10	33	34
Hammarkinds »	1,022,69	19,363		10	53	60
Norrköpings » (utom Norrköpings stad: se nedan!)	775,88	28,222		12	71	89
Bergslags »	1,796,53	25,751		7	88	101
Norra Tjusts »	1,363,71	18,920		9	63	64
Södra Tjusts »	1,362,67	29,648		10	73	99
Norrköpings stad	8,26	46,416		1	45	134
Summa	7,760,97	195,178	25,1	72	483	648

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
V. Femte inspektionsområdet:						
<i>Västra Östergötland.</i>						
Domprosteriet i Linköpings stift (utom Linköpings stad: se nedan!)	512,18	10,697		11	40	48
Gullbergs och Bobergs kontrakt	700,97	15,979		16	49	51
Aska »	369,68	19,971		11	44	66
Dals »	144,63	7,153		6	16	21
Kinds »	1,274,46	17,288		9	53	55
Ydre »	1,134,35	9,704		8	35	35
Vifolka och Valkebo »	721,82	18,803		14	51	64
Göstrings »	622,89	15,136		12	39	51
Lysings »	454,24	9,859		8	28	30
Norra Vedbo »	996,83	19,058		12	50	60
Södra Vedbo »	937,01	18,213		10	51	61
Linköpings stad	7,40	22,157		1	18	51
Summa	7,876,36	184,018	23,4	118	474	593
VI. Sjätte inspektionsområdet:						
<i>Norra Småland.</i>						
Tveta kontrakt (utom Jönköpings stad: se nedan!)	958,06	29,367		15	73	115
Östbo kontrakt	1,779,73	23,768		15	76	84
Västbo »	2,392,62	31,495		26	102	105
Västra härads »	1,904,74	26,939		19	87	96
Östra härads »	1,450,76	23,239		19	76	83
Vista »	310,73	8,653		5	23	25
Jönköpings stad	16,84	26,971		1	35	91
Summa	8,813,48	170,432	19,3	100	472	599
VII. Sjunde inspektionsområdet:						
<i>Södra Småland.</i>						
Kinnevalds kontrakt	958,06	26,885		12	58	75
Allbo »	1,708,62	30,278		16	91	97

1.	2.	3.	4.	5.	6.		7.		
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.		Antal lärare.		
Sunnerbo kontrakt	2,821,61	38,998		23	118		129		
Konga »	1,629,48	28,274		13	75		82		
Norrvidinge »	557,03	7,445		7	21		21		
Uppvidinge »	2,235,07	26,088		11	78	441	84	488	
Summa	9,909,87	157,968	15,9	82		441		488	
VIII. Åttonde inspektionsområdet:									
<i>Östra Småland utom Tjust samt Öland.</i>									
Norra Möre kontrakt (utom Kalmar stad: se nedan!)	771,92	12,843		8	35		40		
Stranda kontrakt	640,50	22,679		5	52		68		
Handbörds »	1,250,57	16,456		6	51		53		
Södra Möre »	1,758,78	40,288		17	114		124		
Ölands norra »	443,33	11,141		10	30		34		
Ölands medel- »	509,84	9,930		12	27		28		
Ölands södra »	392,43	7,625		12	22		24		
Tunaläns och Sevede »	2,146,97	31,284		13	95		104		
Aspelands »	991,80	13,832		7	35	461	39	514	
Kalmar stad	7,71	15,536		1		15		45	
Summa	8,913,85	181,614	20,4	91		476		559	
IX. Nionde inspektionsområdet:									
<i>Blekinge och nordöstra Skåne.</i>									
Östra kontrakt	511,00	48,418		10	77		133		
Medelstads »	1,145,34	40,925		15	113		140		
Listers och Bräkne »	1,358,39	60,034		16	147		196		
Villands » (utom Kristianstads stad: se nedan!)	803,14	26,479		17	86		103		
Östra Göinge »	1,180,73	28,796		14	90	513	107	679	
Kristianstads stad	8,26	11,569		1		10		34	
Summa	5,006,86	216,221	43,2	73		523		713	

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
X. Tionde inspektionsområdet:						
<i>Mellersta Skåne.</i>						
Frosta kontrakt	847,17	27,757		24	102	111
Onsjö »	322,63	13,268		12	53	61
Rönnebergs »	196,79	28,439		16	74	121
Luggude » (utom Hälsingborgs stad: se nedan!)	726,94	55,403		28	176	256
Ingelstads kontrakt	428,81	25,152		22	83	93
Albo och Järrestads kontrakt	462,19	23,409		19	73	84
Gårds kontrakt	652,45	22,169		18	72	87
Hälsingborgs stad	7,81	34,935		1	35	813
Summa	3,644,79	230,532	63,2	140	668	923
XI. Elfte inspektionsområdet:						
<i>Sydvästra Skåne.</i>						
Oxie kontrakt (utom Malmö stad: se nedan!)	190,66	13,957		19	80	124
Skytts kontrakt (utom Trälleborgs stad: se nedan!)	241,82	13,603		24	58	62
Torna kontrakt (utom Lunds stad: se nedan!)	400,17	22,501		25	79	96
Bara kontrakt	403,80	28,294		23	95	128
Harjagers »	222,10	19,577		17	57	82
Vemmenhögs »	321,35	19,707		20	83	87
Ljunits och Herrestads kontrakt	289,87	26,173		18	72	95
Färs kontrakt	675,00	26,011		20	95	104
Malmö stad	17,99	97,285		1	94	287
Lunds »	12,05	20,139		1	19	62
Trälleborgs »	0,67	9,909		1	12	37
Summa	2,775,48	297,156	107,1	169	744	1,164
XII. Tolvte inspektionsområdet:						
<i>Nordvästra Skåne och södra Halland.</i>						
Södra Åsbo kontrakt	224,48	13,222		8	48	56
Norra Åsbo »	1,001,49	29,941		15	90	110

Bihang till senare riksdagens protokoll 1914. 1 saml. 102 häft. (Nr 145.) 22

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
Bjäre kontrakt	301,88	14,992		10	52	58
Västra Göinge kontrakt	1,319,37	32,631		22	97	115
Halmstads kontrakt (utom Halmstads stad: se nedan!)	1,176,78	26,073		21	83	100
Laholms kontrakt	1,580,51	33,850		18	115	130
					485	569
Halmstads stad	14,91	18,342		1	21	64
Summa	5,619,37	169,051	30,1	95	506	633
XIII. Trettonde inspektionsområdet:						
<i>Norra Halland och södra Västergötland.</i>						
Domprosteriets södra kontrakt i Göteborgs stift (utom Göteborgs stad: se nedan!)	513,67	45,356		12	98	176
Marks och Bollebygds kontrakt utom Bolle- bygds, Björketorps och Töllesjö skoldistrikt	1,412,48	33,936		23	102	120
Kinds kontrakt	2,206,81	28,919		34	98	100
Fjäre och Viske »	942,11	26,164		20	87	96
Varbergs »	430,13	20,477		14	49	78
Falkenbergs »	791,50	22,575		17	64	85
					498	655
Göteborgs stad	25,34	167,813		1	176	506
Summa	6,322,04	345,240	54,6	121	674	1,161
XIV. Fjortonde inspektionsområdet:						
<i>Bohuslän.</i>						
Älvsyssels södra kontrakt	925,41	33,232		22	108	124
Älvsyssels norra » (utom Uddevalla stad: se nedan!)	697,60	16,912		13	63	63
Orusts och Tjörns kontrakt	559,94	29,568		16	93	98
Vikornas södra »	1,101,50	47,267		18	134	158
Vikornas norra »	1,196,90	28,550		11	90	98
					488	541
Uddevalla stad	26,80	12,581		1	17	41
Summa	4,508,15	168,110	37,3	81	505	582

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
XV. Femtonde inspektionsområdet:						
<i>Mellersta Västergötland.</i>						
Domprosteriets norra kontrakt i Göteborgs stift	1,037,33	28,925		19	87	104
Av Marks och Bollebygds kontrakt:						
Bollebygds, Björketorps och Töllesjö skol- distrikt	369,81	6,699		3	24	25
Väne kontrakt	1,072,64	48,818		27	107	158
Ås » (utom Borås stad: se nedan)	1,182,61	23,717		29	72	73
Kullings »	1,031,38	25,681		24	68	80
Redvägs »	1,867,95	25,404		30	81	86
Vartofta »	385,62	10,037		17	33	34
Borås stad	14,81	21,541		1	24	73
Summa	6,962,05	190,822	27,4	150	496	633
XVI. Sextonde inspektionsområdet:						
<i>Norra Västergötland.</i>						
Domprosteriet i Skara stift	400,38	15,858		16	38	46
Vånga kontrakt	796,51	20,458		26	60	61
Kållands »	479,81	19,795		18	49	60
Barne »	446,21	16,780		18	42	46
Kinna »	514,20	16,821		19	51	53
Falköpings »	448,43	16,879		16	38	48
Kåkind »	954,51	28,446		21	68	94
Norra Vadsbo »	1,093,95	18,622		10	58	60
Södra Vadsbo »	1,046,09	21,641		16	66	71
Mariestads »	471,24	14,607		14	39	51
Billings »	517,54	21,045		15	47	56
Summa	7,168,37	210,952	29,4	189	556	646

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
XVII. Sjuttonde inspektionsområdet:						
<i>Dal och västra Värmland.</i>						
Norra Dals kontrakt	1,288,76	24,220		13	71	86
Södra Dals »	1,000,28	22,081		14	65	65
Västra Dals »	1,601,80	20,096		15	70	70
Jösse »	2,354,18	36,874		13	102	120
Nordmarks »	1,908,26	18,714		11	69	68
Gillbergs »	1,506,81	17,825		9	62	62
Nors »	1,007,97	20,619		13	61	80
Summa	10,668,06	160,429	15,0	88	500	551
XVIII. Adertonde inspektionsområdet:						
<i>Östra Värmland.</i>						
Kils kontrakt (utom Karlstads stad: se nedan!)	1,102,45	23,348		8	79	97
Älvdals kontrakt	5,092,99	31,124		9	98	109
Visnums »	1,710,36	38,521		9	88	130
Nyeds »	3,035,70	38,885		14	117	146
Fryksdals »	2,781,20	34,135		9	101	102
Karlstads stad	22,35	17,191		1	20	59
Summa	13,745,05	183,204	13,7	50	503	643
XIX. Nittonde inspektionsområdet:						
<i>Närke och västra Västmanland.</i>						
Örebro kontrakt (utom Örebro stad: se nedan!)	328,98	10,747		7	36	40
Askers »	940,07	20,949		9	67	75
Glanshammars kontrakt	654,36	12,381		9	41	46
Kumla »	1,182,82	32,881		8	96	125
Edsbergs »	1,008,80	19,926		10	66	78
Fellingsbro »	1,523,60	26,937		6	92	118
Nora »	2,509,06	33,682		8	127	151
Örebro stad	21,11	30,098		1	32	90
Summa	8,168,80	187,601	23,0	58	557	723

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
XX. Tjugonde inspektionsområdet:						
<i>Östra Västmanland och västra Uppland.</i>						
Hagunda kontrakt.....	298,00	4,007		8	17	17
Lagunda »	299,88	6,057		12	23	23
Fjärdhundra södra »	838,28	15,405		10	56	58
Trögds »	349,76	7,785		12	30	31
Åsunda »	255,34	10,582		8	26	37
Fjärdhundra norra »	793,35	9,647		4	35	37
Domprosteriet i Västerås stift (utom Västerås stad: se nedan!)	512,80	12,925		13	44	55
Munktorps kontrakt	805,48	18,441		9	58	73
Köpings »	1,080,46	22,348		10	65	87
Arboga »	390,50	11,133		6	33	42
Väster-Färnebo »	1,362,57	24,228		8	79	100
Sala »	760,00	17,657		8	49	62
					515	622
Västerås stad	15,94	19,147		1	20	59
Summa	7,762,86	179,362	23,1	109	535	681
XXI. Tjugoförsta inspektionsområdet:						
<i>Södra Dalarne.</i>						
Norrbärke kontrakt.....	2,643,90	34,616		6	109	147
Väster-Dals »	6,340,49	24,524		7	100	119
Stor Tuna »	1,005,27	27,953		6	84	120
Hedemora »	1,563,45	35,975		8	100	137
					393	523
Summa	11,553,11	123,068	10,7	27	393	523
XXII. Tjuogoandra inspektionsområdet:						
<i>Norra Dalarne.</i>						
Leksands kontrakt	1,954,56	27,357		5	103	132
Rättviks »	3,952,64	22,009		4	90	116
Mora »	9,968,07	23,749		7	97	122
Falu » (utom Falu stad: se nedan!)	2,407,14	26,109		10	110	126
					400	496
Falu stad	13,48	11,582		1	11	31
Summa	18,295,89	110,806	6,1	27	411	527

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
XXIII. Tjugotredje inspektionsområdet:						
<i>Gästrikland och sydvästra Hälsingland.</i>						
Gästriklands östra kontrakt (utom Gävle stad: se nedan!).....	1,979,25	35,750		6	111	160
Gästriklands västra »	2,409,67	31,019		6	107	136
Hälsinglands västra nedre kontrakt	3,519,86	32,954		7	107	128
Gävle stad	48,29	35,203		1	40	114
Summa	7,957,07	134,926	17,0	20	365	538
XXIV. Tjugofjärde inspektionsområdet:						
<i>Norra och östra Hälsingland.</i>						
Hälsinglands östra kontrakt	1,755,89	40,774		9	111	147
Hälsinglands västra övre kontrakt	5,398,58	27,811		5	98	108
Hälsinglands norra nedre »	2,433,82	33,315		11	99	118
Hälsinglands norra övre »	1,691,97	16,949		7	54	55
Summa	11,280,26	118,849	10,5	32	362	428
XXV. Tjugofemte inspektionsområdet:						
<i>Medelpad och östra Jämtland.</i>						
Medelpads östra kontrakt	2,578,81	65,229		11	147	228
Medelpads västra »	4,911,21	34,566		8	100	119
Av Jämtlands östra kontrakt: Revsunds, Sundsjö, Bräcke, Bodsjö och Nyhems, Ragunda, Hällesjö och Håsjö, Fors, Stuguns och Borgvattnets skoldistrikt	6,359,27	23,696		11	94	102
Summa	13,849,29	123,491	8,9	30	341	449
XXVI. Tjugosjätte inspektionsområdet:						
<i>Ångermanland.</i>						
Ångermanlands södra kontrakt	833,65	19,260		5	41	57
Ångermanlands östra »	1,962,44	41,208		12	125	150
Ångermanlands västra »	5,860,66	19,333		7	65	67
Ångermanlands sydvästra »	2,619,17	22,835		11	68	73
Ångermanlands nordvästra »	5,046,01	22,881		6	82	84
Ångermanlands nordöstra »	1,720,40	25,205		6	83	102
Summa	18,042,33	150,722	8,4	47	464	533

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
XXVII. Tjugosjunde inspektions- området:						
<i>Jämtland utom östra delen samt Härjedalen.</i>						
Jämtlands norra kontrakt	14,427,20	31,717		15	130	139
Jämtlands östra kontrakt utom de skoldistrikt, som tillagts 25:e inspektionsområdet	1,416,88	22,025		9	55	77
Jämtlands södra kontrakt	16,520,78	19,269		15	74	77
Jämtlands västra »	11,951,20	21,410		11	90	94
Summa	44,315,96	94,421	2,1	50	349	387
<i>Alternativ A för inspektionsområdena XXVIII—XXXIII:</i>						
XXVIII. Tjugoåttonde inspektions- området:						
<i>Södra Västerbotten.</i>						
Västerbottens södra kontrakt	9,344,69	63,227		9	217	264
Av Västerbottens norra kontrakt: Nysåtra, Lövångers, Norsjö, Burträsk och Skellefteå skoldistrikt	6,523,78	46,146		5	166	183
Summa	15,868,42	109,373	6,9	14	383	447
XXIX. Tjugonionde inspektions- området:						
<i>Mellersta Västerbotten.</i>						
Av Västerbottens norra kontrakt: Byske och Jörns skoldistrikt	2,904,50	14,047		2	56	62
Norrbottnens södra kontrakt utom Älvsbyn ..	11,402,21	83,544		9	297	381
Av Norrbottens norra kontrakt: Över-Kalix skoldistrikt	2,833,77	6,013		1	27	28
Summa	17,140,48	103,604	6,0	12	380	471
XXX. Trettionde inspektionsområdet:						
<i>Norra Västerbotten.</i>						
Norrbottnens norra kontrakt utom Över-Kalix skoldistrikt	11,437,07	22,172	1,9	8	104	109

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
XXXI. Trettioförsta inspektions- området:						
<i>Södra Lappland.</i>						
Lappmarkens första kontrakt	22,298,28	26,559		7	115	123
Av Lappmarkens andra kontrakt:						
Stensele och Tärna skoldistrikt	8,357,73	5,058		2	23	23
Summa	30,656,01	31,617	1,0	9	138	146
XXXII. Trettioandra inspektions- området:						
<i>Mellersta Lappland samt Älvsbyn.</i>						
Av Lappmarkens andra kontrakt:						
Malå, Sorsele, Arvidejaurs och Arjeplogs skoldistrikt.....	30,227,88	15,531		4	80	81
Av Norrbottens södra kontrakt:						
Älvsbyns skoldistrikt	1,688,09	5,810		1	19	20
Summa	31,915,97	21,341	0,7	5	99	101
XXXIII. Trettiotredje inspektions- området:						
<i>Norra Lappland.</i>						
Lappmarkens tredje kontrakt	56,030,31	34,358	0,6	4	161	224
<i>Alternativ B för inspektionsområdena XXVIII—XXXIII:</i>						
XXVIII. Tjugoåttonde inspektions- området:						
<i>Södra delen av Västerbottens län.</i>						
Av Västerbottens södra kontrakt:						
Nordmalings och Bjurholms skoldistrikt....	2,704,89	14,446		2	54	60
Lappmarkens första kontrakt	22,298,28	26,559		7	115	123
Av Lappmarkens andra kontrakt:						
Stensele och Tärna skoldistrikt	8,357,73	5,058		2	23	23
Summa	33,360,90	46,063	1,3	11	192	206

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
XXIX. Tjugonionde inspektions- området:						
<i>Norra delen av Västerbottens län.</i>						
Västerbottens södra kontrakt utom Nordmalings och Bjurholms skoldistrikt	6,639,80	48,781		7	163	204
Av Västerbottens norra kontrakt:						
Nysätra, Lövängers, Norsjö och Burträsk's skoldistrikt	4,822,36	22,368		4	89	90
Av Lappmarkens andra kontrakt:						
Malå och Sorsele skoldistrikt	9,564,49	6,335		2	25	25
Summa	21,026,65	77,484	3,9	13	277	319
XXX. Trettionde inspektionsområdet:						
<i>Södra delen av Norrbottens län.</i>						
Av Västerbottens norra kontrakt:						
Skellefteå lands- och stadsförsamlingars, Byske och Jörns skoldistrikt	4,605,87	37,825		3	133	155
Av Norrbottens södra kontrakt:						
Piteå lands- och stadsförsamlingars samt Älvsbyns skoldistrikt	4,958,22	28,082		3	89	107
Av Lappmarkens andra kontrakt:						
Arvidsjaur's och Arjeplogs skoldistrikt	20,663,39	9,196		2	55	56
Summa	30,227,48	75,103	2,5	8	277	318
XXXI. Trettioförsta inspektions- området:						
<i>Mellersta delen av Norrbottens län.</i>						
Norrbottens södra kontrakt utom de skoldi- strikt, som tillagts 30:e inspektionsområdet	8,132,08	61,272		7	227	294
Av Lappmarkens tredje kontrakt:						
Jockmocks och Kwickjocks skoldistrikt	19,437,08	5,418		1	40	42
Summa	27,569,16	66,690	2,4	8	267	336

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Inspektionsområden.	Areal (land o. vatten) kvkm.	Folk- mängd.	Folk- mängd på 1 kvkm.	Antal skol- di- strikt.	Antal skolor.	Antal lärare.
XXXII. Trettioandra inspektions- området:						
<i>Nordöstra delen av Norrbottens län.</i>						
Norrbottens norra kontrakt	14,320,84	28,185	2,0	9	131	137
XXXIII. Trettiotredje inspektions- området:						
<i>Nordvästra delen av Norrbottens län.</i>						
Av Lappmarkens tredje kontrakt:						
Gällivare, Juckasjärvi och Karesuando skol- distrikt	36,593,23	28,940	0,8	3	121	182
XXXIV. Trettiofjärde inspektions- området:						
Gottland	3,159,78	55,219	17,5	88	179	203

I N N E H Å L L.

	Sid.
1. Inspektionens hittillsvarande anordning	6.
2. Tidigare förslag om inspektionens reformering	8.
3. Inspektionen såsom huvudsyssla eller bisyssla	14.
Ifrågasatta undantag:	
A. Gottland	29.
B. Inspektionen såsom bisyssla för seminarielärare	30.
4. Inspektörernas ställning inom skolförvaltningen	36.
5. Statsinspektion och kommunalinspektion	47.
6. Rikets indelning i inspektionsområden	71.
7. Inspektörernas tillsättning och tjänsteställning	91.
A. Kompetensfordringar	91.
B. Anställningens art	96.
C. Formen för inspektörernas tillsättning	104.
8. Inspektörernas löneförhållanden	107.
A. Fast avlöning	108.
B. Ortstillägg	120.
C. Expensmedel	124.
D. Vikariatsarvoden	126.
E. Reseersättning	127.
9. Inspektörernas pensionsförhållanden	128.
A. Inspektörernas egna pensioner	128.
B. Änke- och pupillpensioner	133.
10. Ordningen för inspektionsregleringens genomförande	145.
11. Kostnadsberäkning	155.
Departementschefens hemställen	157.
Bilagor	159.

